

ТАДЕУШ ДОЛЕНГА-МОСТОВИЧ

*Щоденник
пані Танки*

ТАДЕУШ ДОЛЕНГА-МОСТОВИЧ

ТАДЕУШ ДОЛЕНГА-МОСТОВИЧ

*Щоденник
пані Танки*

Р о м а н

РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК • КИЇВ • 1973

Польський письменник Тадеуш Доленга-Мостович (1898 — 1939) — автор шістнадцяти романів, що мали незмінний успіх у читачів. Деякі з них не втратили свого значення й дотепер і часто перевидаються в Народній Польщі. До таких творів, поряд з першим романом письменника «Кар'єра Никодима Дизма», добре відомим українському читачеві, належить і «Щоденник пані Ганки». «Щоденник пані Ганки» — останній твір Доленги-Мостовича — побачив світ 1939 року, напередодні нападу гітлерівської Німеччини на Польщу (сам письменник загинув у перші дні війни від фашистської бомби). Поклавши в основу роману суто детективний сюжет, автор водночас із дошкульною іронією викриває нікчемний, пустопорожній спосіб життя своєї героїні — типової представниці «вищого світу» панської Польщі, який привів свою країну до катастрофи у вересневі дні 1939 року.

З польської переклала
ВАЛЕНТИНА ЛАНДА

Перекладено за виданням:

Tadeusz Dołęga-Mostowicz. Pamiętnik pani Hanki.
„Książka i Wiedza“, Warszawa, 1971.

Д $\frac{0734-025}{M223(04)-73}$ 346-73

И(Пол)
Д64

КНИЖКОВА ФАБРИКА ім. М. В. ФРУНЗЕ

ПЕРЕДМОВА

Як на мій погляд, щоденник пані Ганки Реновицької цілком вартий опублікування — хоча б як документ, що відображує спосіб життя і мислення сучасної культурної жінки, а також її середовища.

В наш час, коли читачі знайомляться з сотнями томів усіляких біографій, автобіографій та автобіографічних повістей, я не бачу підстав, чому б їм не ознайомитися із щоденником жінки з вищого світу, яка належить до тих «десяти тисяч», що надають тону й визначають характер епохи в нашій країні. Вважаю, що документ цей не менш цікавий і що як вірогідне доповнення до інших літературних джерел він може стати в пригоді майбутньому дослідникові звичаїв першої половини двадцятого століття.

Віддаючи щоденник п. Реновицької до рук читача, хочу зауважити, що чи не найбільше достоїнство цього твору — це подиву гідна щирість його авторки, щирість, якої не зміг досягти навіть такий великий мемуарист, як — *toute proportion gardée*¹ — Жан-Жак Руссо. Певна річ, що п. Реновицька не відкриває нам свого справжнього прізвища, та цей псевдонім навряд чи здатен приховати її особу від допитливого читача. Вона ж бо добре відома в певних колах, і там її, безперечно, впізнають, а надто коли зважити на те, що люди й події, описані в щоденнику, ні для кого не являють таємниці.

Виконавши таким чином свій обов'язок посередника, надаю слово п. Реновицькій.

Т. Д.-М.

---

¹ Дотримуючись усіх пропорцій (франц.).

Боже мій! Чи є серед нас, жінок, хоч одна така, котра не була б упевнена, ніби її особисті переживання, думки та почуття настільки оригінальні й цікаві, що їх варто записати й надрукувати окремою книжкою. Це ж бо справжнє щастя — розповісти всім людям на світі про свої таємниці, зворушити серця, відчувти ширій відгук тисяч душ, які живуть одними думками з тобою! А ще й свідомість того, як твої зізнання можуть стати в пригоді багатьом іншим жінкам, котрі опинилися в такій же скруті, і ти їм допоможеш своїм досвідом переможно з неї вийти...

Те, про що я хочу розповісти, почалося в перші дні січня, одразу ж після Нового року. Як зараз пам'ятаю, був то...

Вівторок

Від самого ранку душу мені точили лихі передчуття. Здається, я ще сказала про це Тулі, коли ми зустрілись опівдні в «Сімі». Я навіть не завважила, що вийшла з помешкання у вуальці, яка зовсім не пасувала до мого капелюшка. Яцек не прислав мені машини, і я мусила їздити в своїх справах на таксі. Коли повернулася додому, було вже близько четвертої. Я не сумнівалася, що Яцек пообідав без мене, і, власне, тому зайшла до його кабінету, аби трохи помститися йому за це. Останнім часом, а точніше кажучи десь після різдва, він став не такий уважний і делікатний у поводженні зі мною, як колись. Здавалося, щось його непокоїть

Яцєка в кабінєті не було. Його домашня куртка лежала на канапі. Отже, він іще не обїдав, бо затримався на конференції.

Я саме подумала про це, коли мій погляд спинився на письмовому столі: там лежала нерозібрана денна пошта. Я машинально заходила її переглядати.

Прошу мені повірити, що я ніколи не читаю чоловікових листів, особливо відтоді, як одного разу в мене розірвався конверт, та ще й так нещасливо, що Яцєк те помітив. Він не промовив ані слова, проте мені стало дуже незручно. Адже він міг подумати, що я стежу за ним, що підозріваю його в зраді і взагалі здатна на будь-які капості.

Проте цього разу я вирішила порушити свої принципи. Тепер благословляю це рішення, бо, як виявилось, вчинила слушно.

То був лист у довгому, елегантному конверті, надписаному гарним круглим почерком. На марці — варшавський штемпель. Якби навіть конверт не пахнув дорогими парфумами, я все одно здогадалася б, що то лист від жінки.

Взагалі, я в житті ніколи не ревнувала і гидує цим почуттям. Проте мій здоровий глузд не міг не визнати небезпеки, що її підказала мені незрадлива інтуїція. Відкинувши будь-яку обережність, я розклеїла конверта. Лист був короткий. Ось він:

«Мій любий!

Я уважно прочитала твої доводи. Можливо, вони й переконали б мене, якби до цього не долучалися почуття. Адже я досі не можу тебе забути, тому й приїхала сюди, тому й шукала тебе.

Скандалу я також не хочу. Мені не треба, щоб ти опинився за ґратами. Але разом з тим не маю ані наміру, ані найменшого бажання відщуратися свого чоловіка.

Може, я тоді повелася не дуже гарно, що покинула тебе і не попросалась, але, як писала тобі в першому листі, мене змусили до цього надзвичайні обставини. Щоправда, живу я тепер під своїм дівочим прізвищем, та це не змінює того факту, що я твоя дружина і що ти, по суті, став двоєженцем, узявши шлюб зі своєю нинішньою подругою. Це надто серйозне питання, аби

обговорювати його в листах. Тому прошу, завітай до мене в готель. Я чекатиму на тебе завтра вранці, від 11-ї до 12-ї.

Завжди, а принаймні знову,
твоя Б.».

Я перечитувала цього листа багато разів. Чи треба казати, як він мене вразив, налякав, приголомшив. На третьому році подружнього життя довідатись, що твій чоловік — зовсім не твій чоловік, а ти зовсім не його дружина, що людина, з якою ти живеш під однією покрівлею, може щохвилини опинитися у в'язниці, що від самої примхи якогось там бабиська може залежати твоє життя, твоя репутація, твоє суспільне становище!.. Жах, та й годі!..

Минуло чимало часу, перш ніж я трохи опам'яталась і спромоглася ретельно заклеїти конверта. Не мала й гадки, щоб мені далі робити. Спочатку хотіла їхати та й шукати Яцка, щоб вимагати від нього пояснень; відтак мене осінила думка зібрати натомість речі й податися до своїх, залишивши все інше на батька; зрештою, я зателефонувала мамі, але, на щастя, не сказала їй ані слова про те лихове існе відкриття.

Леле, якою ж самотною почувалась я на світі! Не мала нікого, перед ким виплакаться, з ким би порадитись. Жодна з моїх подруг не вміла тримати язика за зубами, і назавтра по всенській Варшаві пішов би поголос. Залишався один Тото.

Звісно, я могла довіритись йому беззастережно. Він справжній джентльмен. Але чим би він тут допоміг? До того ж він стільки разів казав мені, що ми не повинні обтяжувати одне одного нашими клопотами. Либонь, це трохи егоїстично з його боку, але цілком слушно. Ні, не скажу йому ані слова. Та й, зрештою, я згоріла б від сорому. З моїх давніх добрих приятелів, що могли б мені зарадити, у Варшаві теж нікого не було. Марись Валентинівич подався малювати й полювати аж до Канади. Єжи Залевський нудьгував у Женеві, д'Омервіль саме поїхав у відпустку, а Доленга-Мостович жив у якомусь селі.

Я радий, що п. Реновицька залічила мене до своїх давніх приятелів. Однак, щоб уникнути якихось непорозумінь і припущень, котрі могли б спасти на думку читачам, зазначу, що дружба наша, хоча вона й справді давня,—ще відтоді, як пані Ганка

тільки-но закінчила гімназію,— завжди мала характер, так би мовити, братерський. У січні 1938 року я справді проводив час у селі і про нещастя, яке спіткало подружжя Реновицьких, довівся лише згодом. (Примітка Т. Д.-М.)

Зрозуміло, що на прийом до Дубенських я не пішла, хоч мені й прислано нову сукню, яка мені дуже личить. Треба її тільки трохи підкоротити, на якихось півпальця. Боже милий! То була б перша у Варшаві паризька сукня в цьому сезоні. А вже в п'ятницю дами з французького посольства покажуться в нових вбраннях. Останнім часом мене обсідають невдачі.

Врешті-решт я вирішила нічого не робити й чекати, доки повернеться Яцек. Не знала ще навіть, чи зажадаю од нього пояснень. Було б непогано, якби він сам про все розповів. Адже він завжди був зі мною щирий. І взагалі я ніколи не мала чим йому дорікнути. Одружилися ми з любові, і певна, що він і досі мене кохає. Правда, мама каже, що Яцек мене занедбує, але ж його становище доконче вимагає тих повсякчасних викликів, засідань і відряджень. Я знаю, що він кожному мить пам'ятає про мене і не проминає найменшої нагоди це довести. Заприсягнуся, що в нього немає жодної коханки і він не зраджує мене. Аж раптом довідаюся: мій Яцек мав до мене ще одну дружину!

Після цих роздумів я дійшла висновку, що тут мусить бути якась таємниця або принаймні чийсь недобрий жарт. Яцек, такий статечний, такий розважливий, такий принциповий — і двоєженець! Неймовірно! Під впливом таких думок я трохи заспокоїлася. Можливо, авторка того листа — просто божевільна чи шантажистка. І зрештою, коли б то Яцек встиг з нею одружитися? Адже дядько забрав його з собою за кордон одразу ж після школи, і протягом чотирьох років навчання в Оксфорді Яцек жодного разу не був на батьківщині. А авторка листа — аж ніяк не іноземка, бо дуже добре пише по-польському. То коли ж?..

Що довше я про все те міркувала, то більше переконувалася, що тут якась помилка чи містифікація. Я була певна, що ось зараз повернеться Яцек, розкриє того листа, засміється, зниже плечима і скаже: «Дивись, Ганечко, яку чудну річ я отримав!»

Однак сталося навпаки.

Яцек повернувся о восьмій. Привітався до мене, як завжди, широко та лагідно, вибачився, що не приїхав обідати.

але, здається, пустив повз вуха моє зауваження, що я також не обідала. Він був стомлений, очі засмучені. Незабаром пішов до кабінету. Я б залюбки подалася за ним, однак розуміла, що краще почекати його тут, у вітальні.

Вийшов Яцек десь через годину. Його обличчя ні про що не говорило. Сів біля мене і спокійно торкнувся моєї руки. Вдаючи цілковиту безтурботність, я спитала:

— Листи вже прочитав?

— Так,— кивнув він головою.— Нічого важливого. Людка за тиждень іде до Алжіру, а посол передає тобі вітання.

Серце стислося мені в грудях. Намагаючись тримати себе в руках, щоб не затремтів голос, я зауважила:

— А мені здалося, що ти отримав якусь прикру звістку і вона тебе засмутила.

Я пильно подивилась у вічі Яцеківі, а він усміхнувся з таким щирим подивом, що я аж собі не повірила. Недарма ж бо кажуть, що Яцек природжений дипломат. Якби він мене зраджував, то я певна, що з його поведінки ніколи про це не догадалася б. Отакий він потайний.

— Якраз навпаки,— відказав він.— Звістка скорше втішна. Обід у болгарському посольстві відстрочено, і я можу цілий вечір провести з тобою.

Той вечір не був приємний, хоч Яцек намагався мене розважити. Свідомість того, що між нами стала його страшна таємниця, ні на мить не полишала мене. Підтримувало тільки те, що я відчувала свою перевагу. Він і гадки не мав, що я знаю про його першу дружину. З таким козирем у руках щохвилини могла завдати йому невідпорного удару. З усього виходило, що Яцек ні на що таке й не сподівався. І я придивлялася до свого чоловіка, намагаючись відгадати його думки.

Лише тепер я згадала деякі дрібниці, що лишалися поза моєю увагою, а тим часом про них варто було замислитись.

Десь віднедавна Яцек не сказати б змінився — то було б занадто,— але якось наче поблякнув. Сміх його звучав приглушено, у телефонних розмовах з різними особами він став незвично стриманий та обережний. Отак воно... А перед Новим роком, коли мій батько обурено розповідав про зловживання, виявлені в якійсь там установі, і наговорив багато злобливих слів на адресу заарештованого директора Лісковського, Яцек несподівано став на його захист.

То було дивно, бо він завжди не полюбляв Лісковського, а тут раптом сказав:

— Не можна отак побіжно судити про людей. Ми не знаємо суті справи. Не знаємо мотивів, якими керувався цей чоловік. У житті часом складаються ситуації, коли стаєш їх жертвою.

Він завжди був добросердий і поблажливий до інших. Та це вже надміру. Чи, може, вже тоді, захищаючи директора, він шукав виправдання для себе?..

Коли ми верталися додому, Яцек знову згадав про ту розмову і сказав:

— Як на мене, то даремно твій батько не схотів боронити Лісковського в суді. Адвокатаві, та ще й такому відомому оборонцеві, не варто відмовляти в допомозі людині, що зазнала лиха. Про це зараз же піде розголос у юридичних колах, тож уяви собі тільки, як це вплине на суддів. Кожний суддя скаже собі: «Ну, якщо вже адвокат Нементовський не взяв на себе оборони, виходить, оскаржений таки винен».

Його, як видно, схвилювала справа Лісковського, хоч нас вона аж ніяк не обходила, бо ми ніколи не мали з ним близьких стосунків.

Тепер я пригадала собі й деякі інші випадки, що свідчили про переміни в його настрої. Ось хоч би, наприклад, радіо. Досі Яцек не любив слухати його і вмикав лише тоді, як мав виступати Гітлер, або Чемберлен, або якийсь інший державний діяч. Винятки робив лише для концертів найвидатніших митців. А от останніми днями, тільки-но ми залишаємося вдвох, як він, немовби прагнучи уникнути розмови, вмикає першу-ліпшу передачу і з цікавістю слухає.

І ще одне. Не можна сказати, що він почав мене любити палкіше, але почуття його тепер стало бурхливіше й нестримніше. Давно вже він не цілував і не обіймав мене так палко. Все це мало б насторожити мене раніш, але тільки отой жахливий лист зняв з моїх очей полуду.

На що мені сподіватися? З якого боку підійти до цієї справи? Я розумію, що Яцек таки міг колись одружитися. Судячи з почерку, характеру її листа, з паперу, з окремих висловів, ця жінка належить до вищого світу. Та й, зрештою, з іншими жінками Яцек просто не знався. Він не полюбляв товариства всіляких «дівчаток», танцюристок, акторок. Напевне, коли брав шлюб з тією жінкою, думав прожити разом ціле життя. Що я знаю далі?.. Знаю, що

вона його покинула і аж донедавна він нічого не відав про її долю. Либонь, утекла з якимсь коханцем, а тепер оце повернулася і шантажує Яцєка.

То чого ж вона може вимагати? Одне з двох: або грошей, або щоб він повернувся до неї. Якщо вже вона спромоглася його розшукати, то напевне знає і те, що батьки мої заможні. Тато, напевне, погодиться на будь-які умови, аби лиш уникнути скандалу. Проте з листа впливає, що тій паскудній жінці потрібен Яцєк. А такого в жодному разі не можна допустити. Це б таки мене скомпрометувало.

Я придивлялася до Яцєка. І що довше придивлялася, то рішучіше запевняла себе, що не віддам його жодній іншій. Це тому, що кохаю його й без нього не уявляю собі життя. Ніколи й не мріяла про кращого чоловіка. А який він тактовний, який врівноважений, який показний!.. Коли заходиш з ним до якого салону чи ресторану, то нема жінки, що не звернула б на нього уваги, нема чоловіка, що не сказав би собі: «C'est quelqu'un»¹.

Всі, абсолютно всі заздять мені. Навіть Буба, що вискочила-таки за князя, залюбки помінялася б зі мною. Яцєк хоч і не красень, але є в ньому щось від Гаррі Купера. Ота особлива чоловіча принадність. Буба та й інші дехто знаходять у нього якісь надзвичайні здібності й можливості. Ну що ж, не мені виводити їх з омани. Зрештою, Яцєкові вже тридцять два роки. Та й хіба від чоловіка тільки того вимагається? В кожному разі, я б не проміняла Яцєка на когось іншого. Ось, наприклад, Тото: хоч який він багатий, та хто ж би міг витримати його неврастенію, химери та вічне неробство. Якби відібрати в нього гроші й графський титул, залишилося б чистісіньке аніщо. Як приятель і товариш до розваг — Тото дуже милий, так би мовити, навіть незамінний, але ж чоловік — то зовсім інше.

Треба було за всяку ціну вивідати в Яцєка про ту жінку, та щойно я розтуляла уста, аби щось запитати, він випереджав мене чи то пестощами, чи то якоюсь пустою балачкою. За столом, зважаючи на присутність тітки Магдалени, теж не могло бути й мови про якісь розпити. Як на перший погляд, Яцєк був у доброму гуморі, жартував з тіткою, розповідав нові анекдоти про різних можновладців, цікавився світськими плітками. А після кави сказав:
— Маю ще написати дещо...

---

¹ Це не абихто (франц.)

Я дуже добре його знаю і одразу зрозуміла, що в нього на думці. Тим-то й не дала йому закінчити:

— Але потім приходь сказати мені на добраніч.

Яцек хотів якось відкритись, та, по-перше, це йому не випадало, бо вже тричі поспіль не бажав мені доброї ночі, а по-друге, я сказала ті слова з таким натяком і так приспустила вії, що він, як завжди, мусив скоритися.

— Авжеж, Ганечко,— шепнув Яцек, наче тільки про те й мріяв.

Які ж вони все-таки безпорадні перед нами, ці чоловіки! Щоправда, мені всього лише двадцять три роки, і, коли б хто сказав, що я вродлива, це не була б для мене новина.

Тієї ночі в його любощах знову було стільки запалу й жаги, що я мало не сказала: «Ти нагадуєш мені людину, яка п'є більше, ніж їй того хочеться, наче має опинитись у безводній пустелі».

Так, я, безперечно, кохаю його. Коли він лежить отак із заплющеними очима, я намагаюсь уявити собі ту, іншу. Чи вона гарна? Чи молода? Чи схожа на мене? Я завважила, що Яцек залюбки накидає оком на Люсю Чарноцьку, а Люся такого ж типу, як я.

Зненацька я спитала:

— А скажи, Яцеку, ти кохав колись раніше?

Повіки йому сіпнулись, проте він усміхнувся, не розтуляючи їх.

— І колись, і тепер, і завжди кохатиму.

— Ти не крути — адже знаєш, про що я питаю. Чи кохав ти іншу жінку?

Яцек довго мовчав, нарешті відповів:

— Один раз... Давно вже... Здавалося, що кохав...

Серце в мене закалатало дужче — я зрозуміла, що він каже про неї. Безсумнівно: Яцек не підозрює, що я про щось догадуюсь. Отже, треба кувати залізо, поки гаряче.

— А чому ти сказав «здавалося»? — недбало запитала знову.

— Бо то не було справжнє почуття. Коротке запаморочення та й годі.

— А вона?..

— Що «вона»?

— Вона тебе кохала?

Яцек закопилив губу і відказав:

— Можливо... Не знаю... Мабуть, що ні.

— Ви були коханцями? — спитала я без притиску.

Чоловік скоса глянув на мене.

— Облишмо цю розмову. Вона мені не вельми приємна.

— Гаразд,— погодилась я.— Хочу тільки знати, чи ти з нею стрічаєшся?

— З якої б то речі? — знизав плечима він.— Я не бачив її вже багато років.

Він, як видно, не дуже повірив, що я так легко залишу цю тему, бо подивився на годинник і сказав, що час уже спати. Отож він пішов до себе, а я до пізньої ночі не могла заснути й сушила собі голову тим, як мені діяти далі.

Найлегше було б поговорити з ним по щирості і сказати просто у вічі: «Я повелася нечесно. Відкрила листа, адресованого тобі, і з нього дізналася, що ти двоєженець, що ти вже мав дружину і обдурив мене, видавши себе за рарубка. Огож я маю право вимагати пояснень».

Цікаво, як повівся б тоді Яцек? З його вразливістю, з його гіпертрофованим почуттям власної гідності... Передусім, із суто чоловічою логікою, він вичитав би мені за отого листа, що його я так необачно відкрила. А тоді, виведений на чисту воду, скомпрометований і принижений, можливо, й зненавидів би мене за те, що я підступно виявила його таємницю. Може, покинув би мене й вернувся до тієї жінки? А то й хто зна чи не пустив би собі кулю в лоба?

Звісно, я могла б запобігти цьому, могла б запевнити його, що мої почуття до нього лишилися незмінні, і допомогти йому дати відсіч тій шантажистці. Та в кожному разі ця ганебна історія назавжди запала б між нами чорною тінню. Сама думка про те, що я знаю про його злочин, зрештою викликала б у ньому неприязнь до мене. Адже Яцек ніколи більше не міг би дорікнути мені ані словом: боявся б, що я нагадаю про його двоєженство.

Ні, ні в якому разі не можна натякати, що мені про це щось відомо.

І тільки десь перед ранком у мене сяйнула щаслива думка: дядько Альбін Нементовський — ось єдина людина, до якої можна звернутися за порадою.

С е р е д а

Боже, який жахливий день! Яцек, звичайно, пішов на те побачення. Всі мої хитрощі були марні. Коли виходив з дому об одинадцятій, я попрохала його прислати назад

машину, сподіваючись дізнатись од водія, в якому готелі був Яцек. Але він взагалі не поїхав своєю машиною: у вікно я бачила, що сів у таксі.

«Б» — то може бути перша літера як імені, так і прізвища. На мою думку, варті уваги три великих готелі: «Європейський», «Брістоль» і «Полонія». В котрому вона мешкає? Хоча б знати, скільки їй років і яка вона з себе.

Дядько Альбін не мав телефону, і мені довелось їхати аж на Жолібож¹, аби лиш довідатися, чи він вдома. Я чекала на сходах понад годину і дуже змерзла. До того ж неабияк потерпала, щоб хтось мене там не побачив. А то батьки мене добре насварили б. Зрештою я залишила дядькові свою візитну картку і на ній написала, що приїду ще раз о шостій.

Яцек прийшов обідати дуже знервований. Я помітила, що він намагається вдати, ніби їсть з апетитом. Мені аж плакати хотілось. Після обіду зненацька сказав:

— Сьогодні ввечері їду до Парижа.

Я заніміла. Адже це могло означати щось дуже погане. Він, мабуть, помітив, що я зблідла, бо швидко додав:

— Іду всього на три дні.

— Це обов'язково? — спитала я. — Доконче маєш їхати саме тепер?

Він удавано здивувався.

— Як це — «саме тепер»?

Я трохи знітилася.

— Та нічого особливого. Просто я спитала, чи не можна відкласти цю подорож. Адже сам знаєш, що ми мусимо декого обов'язково відвідати.

Кортіло запитати, чи він їде сам. Найбезглуздіші здогади роїлися в голові. Може, Яцек вирішив повернутися до тієї жінки, може, вони тікають разом?.. Але ж може бути й таке, що Яцек виїжджає, щоб сховатись од неї. Ну чому він не хоче поговорити зі мною відверто? Невже не довіряє мені?! А отой його вираз обличчя — такий, наче він чекає моїх подальших запитань і вже наперед має на них готові відповіді. Як це прикро бачити!

— Здається, — озвався нарешті Яцек, — тебе дивує моє відрадження. Але ж мені раз у раз доводиться кудись їхати.

---

¹ Район Варшави.

— Ні-ні. Нічого мене не дивує. Сказати, щоб запакували тобі фрак?

Він похитав головою.

— Не треба. Два костюми — ото й тільки. Я не хочу брати великої валізи, бо думаю повернутися літаком.

— За три дні?

— Так. Найпізніше за чотири.

Сказав це таким тоном, що я одразу заспокоїлась. Та коли через годину викладала речі до пакування, ненароком узяла в руки Яцєкову чекову книжку. І знову моя чутлива інтуїція спонукала мене перевірити, чи не зняв він останніми днями з рахунку якоїсь великої суми. На корінці, датованому сьогоднішнім числом, значилася цифра 52 000 злотих. Я мало не зойкнула. Адже добре пам'ятаю, що всього на рахунок було щось трохи більше від тієї суми. Виходить, він забрав усе. Навіщо?.. Аби віддати тій жінці? Чи, може, хотів забезпечити себе на кілька місяців життя десь за кордоном?..

Я ніколи не проводжала Яцєка на вокзал, отож і сьгодні не могла собі цього дозволити, щоб не збудити його підозри. І все ж мусила там бути. Хотіла пересвідчитись, чи він справді сяде в паризький поїзд і чи буде сам, чи не їде з нею. Треба було вигадати якийсь привід. Однак в голові мені все так плуталось, що нічого розумного не спадало на думку. Лишалось сподіватись тільки на дядька Альбіна.

На щастя, цього разу я застала дядька вдома. Він сам відчинив мені двері. На ньому був трохи поплямований, проте ще вельми елегантний халат. Поблискуючи моноклем і білими зубами, він привітався зі мною так невимушено, наче ми лише вчора бачились і ніколи нічого між нами не було.

— Як ся маєш, мала? Ого, яке розкішне хутро! А крій який! Та й лиск чого вартий...

(Анітрохи не змінився. Завжди на всьому знається і все помічає. Хай там кажуть про нього що хочуть, а все ж таки він чудовий — цього від нього не відбереш. Боже мій, та й хто з нас не має вад!)

Дядько посадовив мене на канапі й пригостив вином. Сам, звичайно, сів поряд — навмисне надто близько. Інакше він не вміє. Та зараз, коли мені потрібна була його допомога, я, звісно, не могла дозволити собі жодних неприємних для нього порухів.

— Як я здогадуюсь,— улесливо почав він,— ти прийшла сюди не тому, що нудьгуєш за мною. А шкода. Ти дуже гарна. Певно, твоя поважна і трохи пришелепкувата матуся задивлялася на мадонну Бальдовінетті або ж на якогось гондол'єра. У них-бо там геть скрізь трапляються отакі чорні очі й мідяне волосся. Ну справді-таки Бальдовінетті! Невже тобі ще ніхто про це не казав?

— Ні. І я навіть не знаю, чи це комплімент, бо ніколи не бачила того образу.

Дядько легенько торкнувся моєї руки.

— Ти бачиш його, мала, по кілька разів на день — у дзеркалі. Отож вважай сама, чи це комплімент, чи ні.

— Ви, дядечку, справді небезпечний мужчина,— засміялась я.

— Думаєш, і досі?

Я придивилася до нього. Коли не зважати на сивину та зморшки коло очей і вуст, він був мужчина в повному розквіті. Якби не те, що я ніколи не відчувала потягу до літніх чоловіків і що я його (між нами кажучи) трохи лякаюсь, то хтозна, чи не зайнялась би я ним серйозніше. Ото був би скандал! Уявляю собі, який вигляд мав би тато!..

— Не досі, а саме зараз,— відказала я з добре обдуманого грайливістю. Адже мені треба було здобути його прихильність.

Дядько засміявся, вельми вдоволений. А тоді — який жест!.. Будь-хто з менш досвідчених спокусників дозволив би собі за таких обставин якийсь поступ. Він же — навпаки. Підвівся і, поволі наливаючи собі вина, якусь мить стояв до мене спиною. Яке кокетство!

— Уяви собі,— заговорив дядько довірливо,— що я й справді почуваю себе зовсім молодим. Це навіть трохи непокоїть мене. Де ж пак — «чоловікові вже п'ятдесят, а в нього ні поважності, ні статечності, а все лиш вітер у голові.

Я жваво заперечила:

— Що ви, дядечку! Та у вас того вітру в голові ніколи й не було. Ви ж один з найрозумніших людей, яких я знаю. Тим-то я, власне, до вас і прийшла.

— От чудасія! — усміхнувся він.— Здається, ти перша жінка, що прийшла до мене шукати розуму. Інших він найменше цікавить. Але з цього я можу судити, що ти вскочила в якусь халепу. Га?..

Дядько знову сів біля мене і пильно подивився мені у вічі.

— Ну, признавайся, — підмовляв він мене. — Мабуть, отой твій нудний Реновицький перехопив якогось листа, що його написав тобі... Тото?

Я відчула, як червоніють мої щоки. Звідки б то йому знати?.. Аби не виказати, що він мене застукав, я знизала плечима.

— Тото давно вже облишив свої залицяння. А проте ви, дядечку, таки вгадали, що все почалося з листа. Я виявила страшні речі про Яцєка. Просто розпач бере...

— Ого, навіть розпач? Він тебе зраджує?

— Гірше, дядечку, набагато гірше: він одружений!

— Ну певно ж, моя люба, — удавано поважним тоном мовив він, хмурячи брови. — Це для мене не така вже й новина. Щоправда, ви не зволили запросити мене на весілля, одначе я знаю, що ви взяли шлюб.

— Ой дядечку, мені не до жартів! Яцєк і справді одружений з якоюсь жінкою.

Дядько кивнув головою:

— Добре, що хоч із жінкою...

— Як це? — не зрозуміла я.

— Могло виявитися, наприклад, що він... тее...

— Та ну ж бо, дядечку, це дуже серйозна справа. І якщо ви мені не допоможете... Я вже й не знаю, що маю діяти! Ось розповім усе до ладу... Вчора Яцєк з неуважності залишив на письмовому столі відкритого листа...

Дядько перепинив мене:

— Коли залишив, то, виходить, не надавав тому великого значення.

— Якраз навпаки. Той лист для нього надзвичайно важливий.

— А звідки ти знаєш?

Мене роздратувало це запитання. Та й, зрештою, воно не стосувалося до справи.

— Бо він повернувся за листом і був дуже стурбований, — відказала я.

— А про що йшлося в тому листі?

— Жах! Якась жінка писала до Яцєка як до свого чоловіка.

І я переказала дядькові зміст листа як могла докладніше.

Потім розповіла про дальшу поведінку Яцєка. Дядько вислухав мене уважно, але не стримався, щоб не докинути:

— Еге, то виходить, що в нашій родині не лише я паршива вівця.

На це я промовчала. Мені було прикро, що він так не-делікатно зачепив історію, про яку я воліла б не згадувати.

Авторка щоденника не пише тут, що саме вона має на думці. Оскільки багатьом читачам це місце може видатись незрозумілим, я вважаю за свій обов'язок пояснити, що пан Альбін Нементовський за вісім років перед подіями, описуваними його племінницею, був героєм досить неприємної судової справи. Йшлося про зводини неповнолітньої дівчини, панни Л. З., батьки якої вельми тмн обурились. Пана Альбіна засудили до двох років ув'язнення. (Примітка Т. Д.-М.)

— А ти певна,— спитав дядько,— що той лист не якась містифікація?

— Абсолютно певна.

— Гм, а може, його написав сам твій любий чоловічок, аби упевнитися, що ти не заглядаєш до його листування?

— Та що ви, дядечку! Хіба Яцєк здатен на такі хитрощі?

— І то правда. Здається мені, він не дуже кмітливий.

— До того ж лист, безсумнівно, написаний жіночою рукою. Ні, він таки справжній. Та й Яцєкова поведінка ще дужче переконує мене, що справа цілком серйозна.

— То, кажеш, він сьогодні їде до Парижа?

— Не знаю. Так він мені сказав. А я хіба знаю, куди він їде. Оце ще випадково довідалась, що Яцєк забрав з банку всі гроші.

Дядько Альбін протяжливо свиснув.

— Всі?.. А скільки ж це?

— П'ятдесят дві тисячі.

— А, чорт! Мають же люди гроші,— принагідно докинув дядько, а відтак спитав: — І не залишив нічого?

— Чому ж, залишив щось там кілька сот золотих. Та це не має значення.

— Як порівняти з тією сумою — то звісно. А скажи, мала, ти вже говорила про це з батьками?

— Боронь боже, дядечку! Уявіть собі, як подивиться на це тато.

— Авжеж, той старий дурень наробив би шелесту Ти, люба, повелася дуже розумно, що не проходила про своє відкриття ані чоловікові, ані батькам. Ця справа потребує цілковитої таємності.

Я взяла його за руку.

— Любий дядечку, ви мені допоможете, так?..

Він замислився, та, зрештою, кивнув головою.

— З превеликою охотою. Але за одної умови.

— Ой дядечку! — радо вигукнула я. — Так і знала, що ви мені не відмовите! Я ж не маю нікого, хто міг би мені зарадити.

— Я допоможу тобі, але за одної умови, — наголосив дядько.

— Але ж ви, дядечку, не поставите такої умови, яка... на яку...

Він нахмурився, але одразу ж полагіднішав, подивився на мене іронічно (ні, він таки пречудовий) і мовив:

— Слухай, мала. Невже ти думаєш, що я — я! — мушу вдаватися до таких засобів, аби здобути жінку?

Я почервоніла, а він додав:

— Здається, я передчасно підкинув тобі комплімента щодо твого розуму.

— Даруйте, дядечку, але ви не так мене зрозуміли.

— Ну гаразд, годі про це. Вислухай уважно, що я тобі скажу. Я охоче візьму цю справу на себе. Але тільки в тому разі, якщо ти пообіцяєш беззастережно слухатись моїх настанов. Ти нічого не робитимеш на власний розсуд. Анічогісінько. Я вірю в твої здібності, але тут потрібна найдосконаліша майстерність, бо один хибний крок може зруйнувати геть усе. Розумієш?

— Розумію, — недовго думаючи, відказала я.

— І обіцяєш, що будеш точно виконувати всі мої настанови?

— Авжеж, залюбки.

— От і добре. Так ось, насамперед я хочу сказати тобі, що я про все це думаю. По-моєму, справа ця нелегка. Найімовірніше, що та жінка й справді має шлюб з твоїм чоловіком. Якись винятково важливі причини змусили її розшукати Яцека. Ота згадка про почуття, що нібито спонукали її до цього, не викликає в мене довіри. Жодна жінка, яка не бачила чоловіка декілька років, не згадає отак раптом, що вона його кохає.

— Так.

— Отже, я ладен вбачати тут спробу шантажу.

— Воно таки скидається на те.

— Передусім,— провадив далі дядько,— треба встановити факти. Ми знаємо, що особа, яка підписується літерою «Б», перебуває у Варшаві й мешкає в готелі. Мешкає чи мешкала, бо можливе й таке, що вона разом із твоїм дорогоцінним чоловіченьком сьогодні від'їжджає. Тоді найперше треба упевнитись, чи Яцек їде сам, а чи з нею. Ти повинна бути на вокзалі і з'ясувати це. Звісно, можна б найняти детектива...

— Я вже й сама про це думала,— докинула я.

Дядько заперечливо похитав головою.

— Ні, це було б дуже ризиковано. Детектив може копнути глибше, а отже, довідатись, що твій чоловік — двоєженець. Якби таке сталося, він тримав би його в руках і дістав змогу без кінця шантажувати. Ні. Тут нікому не можна довіряти. Справа дуже серйозна. Ти сама проведеш чоловіка на вокзал і пильнуватимеш, чи не шукатиме він очима тієї жінки. Якщо вони і їдуть разом, то напевне будуть вельми обережні. Можливо навіть, що візьмуть квитки в різні вагони.

Я занепокоїлась.

— То ви, дядечку, вважаєте, що Яцек хоче втекти разом з нею?

— Нічого я не вважаю,— знизав він плечима.— А припускаю і таку можливість.

— Це було б жахливо. А що ж мені тоді робити?

— Треба вдатися до якихось хитрощів, аби затримати Яцека. Наприклад, зроби так, щоб він не зміг зайти до вагона. Розумієш, мала?

— Але яким чином?

— Яка ти ще недосвідчена! — засміявся дядько.— Це ж зовсім не важко. Вдай, ніби зомліла. Тоді йому доведеться клопотатись коло тебе, і він залишиться. А ми вигадємо час, аби придумати щось інше. Я в свою чергу спробую розшукати ту жінку. Перегляну листи в кількох великих готелях. Спосіб не хтозна-який, та оскільки іншого нема... Отже, домовились. Увечері я тобі зателефоную: розкажеш, як буде з Яцеком.

— А яку причину вигадати, щоб поїхати провадити Яцека? Я ніколи цього не роблю.

— Тобі зовсім ні до чого його проводити. Приїдеш на вокзал через кілька хвилин після нього й скажеш, що забула дати йому якийсь доручення до Парижа.

Йй-богу, в цього дядька Альбіна розуму на трьох вистачить! Звісна річ, я достеменно виконала всі його настанови. Додому повернулася вчасно, навіть раніше за Яцека. Його несесер і валізка були вже спакзовані. Коли він прийшов, саме задзвонив телефон. Я зняла трубку й почула незнайомий жіночий голос. Серце мені забилося дужче.

— Пана Реновицького можна?

Сама не знаю чому, але я була певна: то вона. Яцекові телефонує багато людей, та цього разу я б головою закла-ся, що то вона. Отож спитала:

— А хто його просить?

І ту ж мить Яцек несподівано, майже грубо вихопив у мене трубку й сказав:

— Дозволь, це мене.

Я вийшла до сусідньої кімнати, однак залишила двері прочинені й добре чула все, що він казав. Та, на жаль, Яцек був аж надто обережний. Крім «так» і «ні», я не почула ані слова. До того ж і розмова тривала всього хвилину чи дві.

Яцек підійшов до мене із спокійнісіньким виразом обличчя і пояснив:

— То секретарка Лясковського.

Напевне брехав. Та ще й так безсоромно. Я ледь стрималась, щоб не сказати цього йому у вічі. Та, мабуть, Яцек і сам помітив, що не вірю йому. Чи не тому й попросився так лагідно і сказав, що нудьгуватиме за мною. Скільки ж бо облуди в тих чоловіках!..

Тільки-но машина одїхала від дому, я хутенько вдягнулась і вибігла до таксі. Не можна було гаяти ні хвилини. Коли таксі зупинилося біля вокзалу, я мало не стрімголов вибігла на перон і, на щастя, встигла здибати Яцека. Він ішов уздовж поїзда за носієм з його валізками. Я пильно придивилась до нього і завважила, як він щоразу розглядається навколо, видимо шукаючи когось очима. Раптом обернувся і помітив мене.

Напевне, я дуже кумедно виглядала і так недоладно пояснювала йому, які саме панчохи мені потрібні, що Яцек дивився на мене з неприхованим зачудуванням. Потім, ніби нічого не сталося, занотував до записника про панчохи й знову озирнувся

Я не витримала й спитала:

— Ти когось шукаєш?

— Еге ж, — кивнув головою Яцек. — Зі мною їде пан Мельхіор Ванкевич, і я боюся, щоб він не спізнився. У нас спальне купе на двох.

На мій превеликий подив, виявилось, що він сказав правду. Перед самим відходом поїзда справді з'явився пан Мельхіор, трохи захеканий, але, як завжди, чарівливий. Він буквально засипав мене компліментами. Ото дурний вигляд я мала!..

Я пройшла через усі вагони й не побачила жодної жінки, гідної уваги. Ні, Яцек їхав без тієї. Я повернулася додому куди спокійніша. Десь близько десятої зателефонував дядько Альбін, я про все одзвітувала і дізналася, що він теж почав розшуки.

Дуже напружений був день.

Четвер

Цей Тото — справжній кретин. Уявляє собі, ніби весь світ навколо нього крутиться. Моє хвилювання він пояснює тим, що його бачили вчора в «Коломбіні» з Мушкою Здроевською. Ото б я ще мала ревнувати до якоїсь Мушки! А цей бевзь ще перепрошує і присягається, що його з нею нічого не зв'язує. Та будь ласка, нехай собі має хоч сотню Мушок і з кожною по п'ять близнюків. Я так йому і сказала. Тут у людини така трагедія, а він з якимись Мушками... До того ж вона зизоока.

Сьогодні разом з Тото і Рисем Платером снідала в «Брістолі», а обідала в «Європі». Тото був дуже радий. Він життя собі не уявляє без пивничок. Я мало не засміялася, бо була певна, що він думає, ніби пішла з ним задля того, аби відвернути його од Мушки. Зроду не бачила такого самовпевненого чоловіка.

Я пильно роздивлялася навколо. Якщо вона мешкає в готелі, то, напевне, і їсть там-таки в ресторані. І в одному, і в другому справді було доволі молодих і гарних жінок.

Тільки тепер я зрозуміла, які великі труднощі стоять переді мною. Мене навіть обсіли сумніви, чи буде якась користь із дядькової допомоги, хоч і мала нагоду упевнитись, що він не байдюкує. Сама ж бо допіру бачила його

в холі готелю. Він сидів, удаючи, ніби читає газету. На щастя, до мене він не привітався. Сподіваюся, завтра вже прийде. Дай боже, щоб з якимись новинами.

П'ятниця

Тільки цього бракувало! Свого клопоту доволі, аж тут іще ота Гальшка Корніловська! І треба ж так по-дурному вклепатися! Прибігла до мене розхвилювана, збуджена, коли я ще сиділа у ванні. Я одразу догадалася, що тут якісь амури, і спитала:

— Посварилася з Павелом?

— Ой серденько, що ти кажеш! Ти ж знаєш, як я нестямно його кохаю. І ніколи, їй-право, ніколи його не зраджувала. А оце минулого літа в Криниці... Сама не розумію, як це сталося... Просто якась хвилинна слабкість... Ти знаєш, у тебе прегарна фігурка. То все від масажу. А от я не маю на це ані часинки вільної, і Кароль уже ремствує на мене, бо платить масажистці, а вона щодня йде від мене без роботи. Кароль старіє і стає скнарою. Та я не про те хотіла сказати... Так от, у Криниці я заприятелювала з одним молодиком... Знаєш, така собі курортна пригода без наслідків. Я навіть не уявляла, хто він такий. Добре одягнений мужчина, такий показний, спортивного типу. А танцював як! Чи ж могла я подумати, що то якийсь шалапут!

— Шалапут?

— Страшений!

— Якийсь найманий танцюра?

— Ні, навіть не те. Та й що мені до нього! Ти ж знаєш, як я кохаю Павела. А той новак підмовляє мене на зраду. Я в страшній скруті. Він-бо прибрав мене до рук і погрожує, що розповість про все чоловікові й Павелові.

— О, це вже неприємно,— зауважила я.— А чи не вимагає він грошей від тебе?

— Та що там гроші! Я згодна сто разів заплатити йому, але він закохався в мене до нестями. Ти навіть не уявляєш, який він безжальний та жорстокий. А найгірше те, що Павел починає стежити за мною.

Я знизала плечима.

— Не розумію тебе, люба. Якщо він і розповість щось твоєму чоловікові чи Павелові, то ти ж можеш усе заперчити просто йому в вічі.

— На жаль, не можу,— зітхнула Гальшка.— Я допустилася страшної необачності. У нього мої листи. Ех, коли б ті листи та якось відібрати у нього, тоді — я вільна. Він буквально шантажує мене ними. Що робити... що робити?

— Широ співчуваю тобі,— мовила я і подумала, що ми з нею опинились майже в однаковому становищі. Але моє, звісно, набагато гірше. Ах, якби я могла їй про все розповісти! Тоді б вона знала, що таке справжня драма.

Поки я одягалася, Гальшка почала прохати:

— Люба, ну порадь мені, що маю робити. Це ж просто жах — жити в безнастанній тривозі між трьох шалено закоханих мужчин. Не знаю навіть, і що вони знайшли в мені особливого. Я ж бо така сама, як і всі. Хіба що трохи тої вроди...

— Ну, ти дуже гарненька,— сказала я, хоча й терпіти не можу, коли хтось отак настирливо напрошується на компліменти. Мені кортіло додати, що, мабуть, тим трьом чоловікам вельми до вподоби криві ноги. А вони ж у Гальшки таки трохи кривенькі. Та вона б смертельно образилася, коли б їй про це сказати.

— Ти моя подруга, отож і ставишся до мене поблажливо. А я останнім часом таки споганіла. Он і шкіра псується. Пані Адольфіна користується застарілими методами. Доведеться, либонь, вдатись до твоєї косметички. Вона дуже дорога?

— Дуже, але вже ліпшої у Варшаві годі й шукати... А ти не намагалася викрасти ті листи?

— То все марно. Він тримає їх під замком.

— А пам'ятаєш, що в них написано? Може, там нема нічого такого, що компрометує тебе?

— Ого! Вистачило б Каролеві як привід до розлучення. А втім, навряд щоб він розлучився зі мною, бо я певна, що жити без мене йому несила. І все ж я не можу допустити, щоб ті листи потрапили йому до рук.

Я здивовано зиркнула на неї. Невже вона не знає того, що ні для кого давно не таємниця? Адже той її Кароль уже хтозна-відколи плутається з іншими жінками. Чи вона справді нічого не знає, чи так хитро прикидається?

— Крім того, цей негідник мешкає на Познанській, за три будинки від Павела. Можеш собі уявити, як я потерпаю, щоб вони не здибались...

— О, це таки жах,— погодилась я.— На твоєму місці я б, мабуть, його вбила... Ну, а ти не пробувала попрохати когось побалакати з ним? Адже твій брат офіцер, він чоловік хоробрий. Міг би піти до того шантажиста...

— Ой ні, ні. Я нізащо не зважилась би признатися Владекові. Хіба ти його не знаєш? Він же порвав би зі мною будь-які стосунки. Я певна, що він ніколи не зраджував своїй дружини. То такий мораліст... Слово честі, я вже радше звірилася б Павелові.

Раптом у мене сяйнула чудова ідея.

— Слухай, Гальшка! А що, якби я з ним побалакала?

— З Павелом?

— Та ні, з отим... Не може ж він бути мерзотник без честі й совісті. Я постараюсь його переконати.

— Ні-ні. Це нічого не зарадить,— заперечила Гальшка.— То чоловік, позбавлений будь-яких людських почуттів. А проте, віриш, він так мене кохає...

— І все ж можна б ризикнути. Зрештою, не з'їсть же він мене! Сподіваюся, він не якийсь харцизяк?

— Та ні. Як на позір, то навіть добре вихований.

— Отож я певна, що мені вдасться уладнати для тебе цю справу. Ти ж знаєш, я вмю це робити. Пам'ятаєш, як переконала Люту не розлучатися з чоловіком? Він тоді ще прислав мені великий кошик орхідей. Отже, нема чого й думати. Я піду до нього, і побачиш, що все залагоджу якнайкраще. Зрештою, можу навіть вдатися до підступу. Запевню його, що ти також його кохаєш, але не можеш далі зносити цієї муки й жити під постійною загрозою. Розумієш? У такий спосіб ти дістанеш свої листи і віднайдеш волю.

Гальшка ще трохи повагалася, та врешті згодилась. Вона сказала мені прізвище, телефон і адресу того чоловіка. Виявилось, що його звать Роберт Тоннор. Гальшка припускала, що він, можливо, іноземець, але не була того певна. Благала мене, щоб я, боронь боже, не проходила, що вона називала його шантажистом.

— Бо він тоді затнеться і неодмінно помститься мені. То дуже страшна людина. Бога ради, будь з ним обережна!

Я заспокоїла її щодо цього. Місія ця мені вельми сподобалась. Хто знає, що може спіткати мене надалі в моїх особистих справах, а вони ж куди поважніші. Отож певний досвід у таких пригодах мені не завадить.

На першу годину я мала їхати до Гусен-Кетлі, де мені шиють дві бальні сукні. Одначе примірку довелося відкласти, бо прийшов дядько. Отак занедбуєш найважливіші справи. Тепер доведеться з ними якийсь час перечекати — і все з Яцекової ласки! Як подумати, то це чимале свинство з його боку. Я просто збагнути не можу, як це чоловік при своєму розумі — й здатний на двоєженство. Не втрачаю надії, що якимось пощастить усе залаштувати, але хай він собі не думає, що я йому колись це пробачу. Так чи так, а своє він дістане.

Дядько Альбін показав себе справжнім чудодієм. Він уже мав довгий список жінок, що мешкали в найбільших готелях і чиї імена або прізвища починалися на літеру «Б». Таких було за сорок. Деяких із них дядько вже бачив, скориставшись послужливістю порт'є і коридорних служників. Але жодна не викликала підозри.

— А як ви додумались, дядечку, що серед них немає жінки, яка нас цікавить?

— Я брав до уваги деякі припущення. Насамперед — вік. Оскільки Яцек побрався з тобою десь років три тому, він уже напевно не сумнівався, що колишня дружина покинула його назавжди й не буде розшукувати. Аби дійти такого висновку, йому потрібен був час — від двох до трьох років. Отже, маємо щонайменше вісім років. Вийти заміж вона могла не раніш, як у вісімнадцять. Вісімнадцять та додати вісім — буде двадцять шість, це мінімальна межа її віку. Одначе нам треба визначити й максимальну. Тут справа складніша. Вісім років тому Яцекові було двадцять чотири. Таким молодикам часто подобаються жінки, набагато старші од них. Скажімо, сорокарічні. Але тут мусимо зважити на одну обставину. Тая жіночка після шлюбу покинула Яцека. А ти сама з часом переконаєшся, що підстаркувата жінка взагалі не дуже схильна кидати чоловіка, а тим паче молодшого від себе.

— Дядечку, ви — геній, — переконано мовила я.

— До цієї гадки не ти дійшла першою, — кивнув головою дядько. — Ти друга. Перший був я сам. Отож слухай. Усе це говорить, що на той час ця особа вважалася ще молодою і мала успіх у чоловіків. Тоді їй було років двадцять вісім, не більше. Двадцять вісім та додати ще вісім — буде тридцять шість. Виходить, цій «пані Б.», яку ми розшукуємо, може бути від двадцяти шести до тридцяти шести років. Тепер щодо її зовнішності. Наскільки я знаю,

Яцекові подобаються жінки певного гину. Високі на зріст, біляві, темноокі. Отже, й тут маємо деякі прикмети. Опріч того, я ладен присягнутися, що «пані Б.» гарна, ба навіть вельми. Можна ще припустити, що вона тактовна й має пристойні манери.

— Чому ви так думаєте? — здивувалась я.

— Бо якби то була просто авантюристка, вона б звернулася до тебе, а не до Яцека. Зчинила б гармидер, найімовірніше — прилюдно. А зараз підсумуємо: це молода, вродлива, висока білявка з темними очима, добре вихована. Такої, власне, я й шукаю.

— Дядечку, ви янгол!

— До певної міри, — погодився дядько. — Бачиш, мала, янгол — то безтілесний дух, здагний проходити крізь стіни. Такому гроші ні до чого. І коли вже він бере на себе роль детектива, йому не треба когось підкупати, ані сидіти в готельних ресторанах. А на це ж бо потрібні гроші.

Я схопилася з місця, щоб принести сумочку, але дядько спинив мене порухом руки.

— Е ні, мала. Я взявся допомогти тобі з двох причин: по-перше, це й мене цікавить, а по-друге, хочу зробити тобі приємність. Ніяких грошей у тебе я не візьму. Та й взагалі не згадував би про них, але останнім часом мені аніяк не таланить у грі. Всі пристойні партнери, замість приходити грати, розтринькують свої грошенята десь-інде. От хоч би твій Тото. Йому нічого не варто викинути на вітер кілька сот злотих. Грає ж він, між нами кажучи, як теля. А оце вже два тижні й рази не заглянув до клубу.

Мене це здивувало. Я знала, що Тото майже щодня відвідує Мисливський клуб. Але навряд щоб туди пускали дядька Альбіна. Про всяк випадок я спитала:

— Ви, дядечку, про Мисливський клуб?

— Ну що ти! — Він іронічно скривився. — Мисливський клуб — це для мене минушина, яка ніколи вже не повернеться. Я кажу про таку собі картярню, що гучно іменується клубом, а там потихеньку грають на гроші.

— Дядечку! Нащо ви туди ходите? — докірливо спитала я.

— О, там буває чимало поважних осіб. Навіть поліцейські чини заглядають день крізь день. Щоправда, не для того, аби пограти в покер чи бридж, але ж і перевірка такого закладу — досить захоплива гра.

Я мовчки понурилася. Лише подумати, як низько вправ цей величний добродій, що колись мав славу одного з найвитонченіших бонвіванів, вважався прекрасним нареченим, був джентльменом найвищого класу!.. Отже, правду казав батько: цей чоловік — шулер, з того й живе. Та хай би він навіть і грав без обману — однаково такий спосіб життя нікому не робить честі.

Дядько поправив монокль і, оглядаючи свої охайні нігті, промовив:

— А ти, між іншим, запитай Тото, чи не грає він останнім часом. Це нагадало б йому про клуб. Або, наприклад, дай йому якусь банкноту і скажи, що знайшла її на вулиці. А якби ти ще попрохала його спробувати щастя з тією банкнотою... Нічого більше від тебе я не жадав би.

Я зрозуміла. Він хотів, щоб я стала його співницею і заманила Тото до картярні, де його добряче ошукають. Яка бридота! Вся моя симпатія до дядька враз зникла. Краще б я сама дала йому грошей, навіть наполягала, щоб узяв їх. Але дядько рішуче відмовився.

Та, зрештою, я подумала, що якийсь там програш для Тото нічогісінько не важить. А воно б і незле було отак покарати його за пихатість. Та й оту дурнувату Мушку теж. Одначе коли я добре поміркувала, то дійшла висновку, що, якби я пристала до тієї махінації, мене замучило б сумління. Дядькові я, звісно, сказала, що згодна. Та сама сподівалась уладнати цю справу в інший спосіб.

Коли дядько пішов, я зателефонувала Тоннорові. Сказати правду, серце мені неспокійно калатало, поки я чекала на відповідь. Адже я ніколи ще не дзвонила до незнайомих чоловіків такого типу. Отож вирішила бути дуже обережною. Залишу вдома листа з його адресою і напишу, нехай шукають мене там, якщо на призначену годину я не повернусь додому, а собі в сумочку покладу Яцеків револьвер.

У трубці почувся низький чоловічий голос. Я запитала, чи це пан Роберт Тоннор, і, діставши ствердну відповідь, сказала:

— Даруйте, що не називаю свого прізвища, бо воно не має для вас значення, а я волю лишитися невідомою. Мені потрібно з вами зустрітися. Маю до вас справу, надзвичайно важливу, можете мені повірити, і прошу приділити мені кілька хвилин. Чи не змогли б ви мене прийняти, ну, скажімо, завтра вранці?

Він, певне, здивувався, бо спигав:

— А ми з вами знайомі?

— Ні.

— Може, я десь вас бачив?

— Ми з вами ніколи не бачились.

— То яку ж ви можете мати до мене справу? Тільки попереджаю наперед: якщо йдеться про пиловбирач, краватки чи новий зразок бритви, то все це я вже маю.

Я мало не засміялась і сказала, що гроші тут ні до чого. Тоді він замислився і відказав, що завтра не матиме вільного часу. А от сьогодні о восьмій зможе мене прийняти.

Іншої ради не було, отож, аби скоріш залагодити справу бідолашної Гальшки, я погодилась.

Я вбралася в чорну сукню, але ніяких коштовностей надягати на себе не стала (від такого типа можна сподіватись усього). На мені була тільки обручка і низочка перлин. Вони останнім часом знову входять у моду. Тоді написала листа, знайшла в шухляді Яцеків револьвер, перехрестилась і вийшла із дому.

Лиш бог один знає, що мене може спіткати...

С у б о т а

Розповім усе до ладу. Коли я вчора піднімалася сходами до його помешкання, мені аж коліна тремтіли. На дверях не було ніякої таблички. Я перехрестилась і натисла кнопку дзвінка. Двері відчинилися так швидко, що я навіть злякалась. Переді мною стояв високий на зріст кремезний брюнет з проникливими сірими очима. На ньому був темно-синій костюм і чорна краватка. (Може, він носить жалобу?) З вигляду цілком порядна людина. Навіть шляхетна. Чоловік подивився на мене уважно і сказав:

— Прошу. Я чекаю на вас.

У нього був досить приємний голос. Подумати тільки, зустрінеш отакого десь на вулиці чи в кав'ярні і навіть гадки не матимеш, що це небезпечний шантажист.

— Я заберу у вас хвилин п'ять, не більше, — почала я і рушила була до кімнати. Навіщо б то мені, справді, скидати хутро. Одначе цей нахаба безцеремонно взяв мене за рукав і сказав:

— Зробіть ласку, скиньте хутро, бо в мене тут жарко, то щоб вам потім не застудитись.

Чи випадало мені сперечатися? Страшний тип... Помешкання в нього невелике, але пристойне. Він указав мені на крісло, сам сів напроти.

— То чим можу вам служити?

— Я приятелька Гальшки Корніловської...— почала я не дуже впевнено.

Він злегка підвів брови й сказав:

— Дуже приємно.

— Я б не хотіла, щоб ви мене неправильно зрозуміли. Я прийшла пояснити вам дещо.

— Пояснити? Що саме?

— Це дуже делікатна справа. Але повірте, я вмю зберігати таємниці. Отож, хоч вам і здається, що Гальшка вас цурається, я хочу сказати вам, що це неправда. Вона кохає вас.

Я таки спромоглася вимовити ці слова з глибоким переконанням. Але він якось чудно скривився і відказав:

— Цілком можливо, шановна пані. Але це для мене не така вже й новина.

Еге, нахабства йому не позичати! Думає, як він такий гарний і має такі холодні очі, то всі жінки мусять душі в ньому не чути, і бере це за звичайне. Я залюбки кинула б йому в обличчя, що Гальшка ненавидить його. Одначе мусила триматися дипломатично.

— Тим краще, що ви про це знаєте. Я теж аніскільки в цьому не сумніваюся,— сказала я.— Ми з нею близькі подруги. Але ж ви самі знаєте, що певні обставини заважають вашому коханню. Признайтеся, що постійна небезпека аж ніяк не сприяє щастю.

— Про яку безпеку ви говорите? — запитав він майже іронічно.— Я не з лякливих.

— Ах, та я ж не про вас! Ідеться про Гальшку. Ви маєте... у вас є її листи. Я розумію, вони дорогі для вас як спогад про ті дні, коли почалося ваше кохання. Це ж хоч кому зрозуміло. Я й сама воліла б зберегти такі листи. Навіть і тоді, коли почуття згасло. Адже так приємно мати увічнений на папері доказ чиеїсь відданості, чиеїсь щирі любовні признання. Але, як вам відомо, Гальшка — заміжня. І думка про те, що ці листи в якийсь спосіб можуть потрапити до рук чоловіка, гнітить її... Ні, не перебивайте мене! Я певна, ви самі ніколи б такого не вчинили, але ж, боже мій, їх можуть у вас викрасти, ви можете їх загубити, з вами може статися якась лиха пригода... Треба

на це зважати. Тоді листи потраплять до рук сторонніх людей, і це може занепасти життя жінки, яка вас кохає.

Він усміхнувся, запалив цигарку і зручніше вмовився у кріслі. Я бачила, що моя промова не справила на нього анінайменшого враження. Невже такий безсердечний?..

Та ось він невимушено запитав:

— Якщо я добре вас зрозумів, ви хочете, щоб я повернув Гальшці її листи?

— Так. Благаю вас, не відмовте мені. Я розумію, що не маю підстав сподіватися на особливу ласку з вашого боку.— Тут я усміхнулася до нього так зворушливо, як тільки могла: хіба лиш бездушний пень встояв би проти тієї усмішки.— Але прошу вас задовольнити моє прохання.

Він подивився на мене з-під напівзаплющених повік і також всміхнувся.

— Якраз навпаки. Як на мене, то ви маєте аж надміру підстав, щоб зробити вам і не таку ласку. Не розумію тільки, чому Гальшка звертається до мене через вас. Я, звісно, анітрохи їй за це не дорікаю, бо познайомитися з вами — неабияка приємність. Але чому вона не звернулася до мене сама?

— Ах, хіба ж ви не знаєте, яка вона вразлива! Може, навіть трохи й істерична,— додала я по хвилі роздуму.

— Та й чи трохи?

— Ваша правда. Але ж ви не можете не розуміти, що за таких обставин важко бути спокійною.

— О боже, за яких іще обставин?! — роздратовано скривився він.

— Ну, коли кожна мить тобі загрожує біда.

— Це таки кумедно,— сказав він.— Можете передати своїй приятельці, що я поверну їй ті листи.

Я не повірила своїм вухам, але тут-таки мені спало на думку, що це якийсь підступ. Зараз обіцяє, що віддасть, а тільки-но Гальшка звернеться до нього, напевне візьме її на глузи.

— Ні, даруйте,— відказала я твердо.— Моя приятелька просила, щоб я забрала ті листи сама.

Він нічого не відповів. Підвівся, пішов до письмового столу і з хвилину порпався в паперах. Коли повернувся, в руках у нього був великий стос листів.

— Ось, прошу,— мовив він.

Я дуже здивувалася. До того ж не могла збагнути, чому тих листів так багато. А пан Тоннор з посмішкою додав:

— І ще я хотів би вас попрохати, щоб ви умовили свою приятельку не писати мені більше. Я маю чимало справ, і читати таку літературу бракує часу.

— Як вас розуміти?

— Та ви самі подивіться. Там усе, що ви хочете, аж до описів природи. Пані Гальшка даремно завдала вам клопоту. Ніяк не збагну, навіщо вона це зробила.

Я взяла листи. Безсумнівно, то була Гальщина рука. Я почувалася так, ніби вчинила хтозна-яку дурницю. Мені аж слів забракло. І поки я стояла отак, сама не своя з сорому, цей добродій геть зненацька — я не встигла навіть відсахнутися — взяв руками мою голову і поцілував мене просто в уста.

— Як ви смієте?! — скрикнула я і гнівно зиркнула на нього.

Але то неабиякий нахаба. Він не тільки не збентежився, а ще й промовив з усміхом:

— Перепрошую. Це з мого боку було, так би мовити, зловживання. Але мушу признатися, що каються я не відчуваю. Та й, зрештою, ви самі винні.

Я була широко обурена.

— Ви... ви... Це нечувано! Я винна!..

— А так, — одказав він спокійнісінько. — І не просто винні, а злонависне. Самі подумайте. Під якимось блаженським приводом ви приходите до молодого чоловіка та ще й маєте вродливе личко. Такі вчинки безкарно не минаються.

Я аж зацікавилася, а він провадив далі:

— Було б навіть нелюб'язно з мого боку, якби я вдавав, що не розумію ваших намірів. І коли я чимось і завдячую Гальщі, то оце, власне, тим, що вона вас до мене прислала.

Я не тямилася з обурення. Спершу хотіла була одразу піти, але не могла ж я залишити його при думці, що його підозра справедлива! Це-то я мала б удаватися до таких способів, аби спізнати ще одного чоловіка!

Авторка щоденника, як на мій погляд, помиляється щодо причини, які її на це спонукали. Свідомим мотивом її вчинку, тим, що схилило її піти до п. Тоннора, було, певна річ, прагнення врятувати

подругу. Одначе підсвідомо вона, напевне, мала бажання пізнати нову людину, чи, достеменно кажучи, чоловіка з роду так званих «небезпечних мужчин», або ж шалапутів. Я аж ніяк не закидаю того п. Реновицькій і прошу її не вважати цей коментар за вияв недовіри до її слів. (Примітка Т. Д.-М.)

Коли я побачила, що мої запевнення анітрохи його не переконали, то вирішила детально переказати йому мою розмову з Гальшкою. Пан Тоннор вислухав мене з великою цікавістю і, здається, врешті повірив. Дуже з того сміявся і запевняв мене, що ніякий він не таємничий та підступний ловець жінок, що Гальшку анітрохи не кохає і не може збагнути, навіщо вона затіяла всю цю інтригу.

Він вибачився за свої підозри й так мило мене перепрошував, що поступово я перестала на нього гніватись. Він розповів мені дещо, з чого я зрозуміла, що не він переслідує Гальшку, а скоріше вона його. (Ну й брехунка ж тая Гальшка! Я починаю думати, що вона звірила мені свої справи тільки для того, аби похизуватися переді мною. Чи, може, просто Павел утнув їй сцену ревності. Не збагну, як це можна захопитись отаким Павелом. А втім, для неї і він аж надто гарний).

Потім пан Тоннор розповів про себе. Виявилось, що він зовсім не авантюрист, а представник кількох іноземних фірм, у нього тут своя контора, він щоразу виїздить до Франції, Англії і Німеччини, має власного автомобіля. Та кретинка напевне знала про це все, і я не розумію, нащо вона понавигадувала про нього стільки дурниць. Тоннор виявився дуже дотепним і милим співрозмовником. Єдине, що Гальшка не збрехала: цей чоловік справді свавільний. Під час розмови він раз по раз брав мою руку й тримав її у своїх руках. Мені просто незручно було випрочуватись. А він тримав мою руку й не пускав. Здавалося, не помічав навіть, як я силкуюся її вивільнити.

Розмова була така приємна, що я й не помітила, що вже десята година. На щастя, він сам звернув на це увагу, бо підвівся і сказав, що саме на десяту в нього призначено одну справу.

Подаючи мені хутро, він запитав:

— Коли я знову вас побачу?

Я, звісно, відповіла, що ніколи, відтак лодала:

— А помешкання у вас гарне.

Тоді він сказав:

— Десь близько шостої я майже завжди вдома. Отож, чекатиму на ваш дзвінок.

— Прощавайте,— кивнула я йому і вийшла.

На сходах мені стрілася вельми гожа жінка. Я б не звернула на неї уваги, якби не її запаморочливе вбрання. Жакет *trois quart*¹ з шиншили і дуже елегантний чорний капелюшок з яскраво-червоним пером. Коси мала руді (певна річ, фарбовані), а своєю тендітною статурою трохи скидалася на Клару Бау.

Я не помилилася: вона йшла до нього. Він, либонь, хто-зна-який бабій. Та найгірше з цього всього те, що я забула взяти Гальщині листи. Нічого не вдієш, доведеться прийти ще раз. Він, звісно, бозна-що про мене подумає, однак іншої ради нема.

Сьогодні вдень ходила з Тото на виставку нових моделей хутра. Дуже сподобалось мені одне норкове манто. Я навіть про ціну спиталася. Нечувано: тридцять дві тисячі! Навряд чи поталанить підмовити на таке батька. Тото нетямився б з радості, коли б міг купити мені ту норку, але не можу ж я приймати від нього такі дарунки.

З дядьковим дорученням я впоралася вельми спритно. Дедалі допевнююсь, що кмітливості мені не бракує. Я дала Тото п'ятсот золотих і попрохала його зіграти в покер на мій кошт, бо мені, мовляв, приснилося, що він має виграти для мене багато грошей. Простодушний Тото не добачив у тім ніякого підступу й залюбки погодився. Навіть пообіцяв того ж таки вечора піти до картярні. Гадаю, що п'яти сотень дядькові вистачить. Він зателефонував мені десь о третій і сказав, що ніяких суттєвих новин поки що нема. Це мене дуже засмутило. Післязавтра повертається Яцек, і я хотіла б на той час щось знати, якось орієнтуватися в ситуації. До Гальшки я навіть не зателефонувала — така була обурена її поведінкою. Та, зрештою, я знала, що ми з нею стрінемося ввечері на обіді у Гавронських. Мені не терпиться дізнатись, як маються між собою Топневці після тієї пригоди з поїздкою Льолі на село до Франя Радзівілла. Сміху тоді було з Жоржа чимало, і всі пророкували, що вони розлучаться.

Я ніяк не могла вгадати, що сказати Гальщці. Натякнути їй, що я добре розумію, як вона мене обдурила?

---

¹ Три чверті (франц.).

Та я б на її місці згоріла з сорому! Як вона мені в очі дивитиметься? З другого боку, я не можу сказати їй правду, бо це зіпсувало б наші взаємини, а посваритися з нею мені таки не хочеться. Все ж я люблю її і знаю, що й вона до мене прихильна.

На обіді було щось із двадцять осіб. Як звичайно, страви подавали пречудові й вина добірні. Я сиділа навпроти Жоржа. Той мав пригнічений вигляд. Зате Льоля на всі заставки фліртувала з господарем. Я завважила, що Гальшка, попри всі свої солоденькі усмішки, позирає на мене занепокоєно. Нікчемна лицемірка! До того ж у неї новий перстенець із сапфіром. Звідки б це?

Тільки-но всі підвелися від столу і ми з нею залишилися наодинці, Гальшка пошепки мовила:

— Щось ти мені нічого не кажеш. Я помираю з цікавості. Ти була у нього?

Вона благально зазірала мені в очі, а я, вдаючи байдужість, відказала:

— Звісно, що була.

— То що? Ну кажи ж хутчій!

— Він пообіцяв оддати мені твої листи.

— І ти думаєш, оддасть?

— Гадаю, що так. Тільки я не поділяю твоєї думки про цього добродія. Мені він не видався шалапутом. Цілком культурна людина і поводитьсь як джентльмен.

В Гальщиних очах блиснув неспокій.

— Ти довго у нього була?

— Кілька хвилин.

Це її ніби заспокоїло.

— О моя люба! Тим-то ти й не поділяєш моєї думки.

От якби ти знала його так, як я...

Я знизала плечима.

— О, можеш повірити, мені це байдуже. Він справді гарний з себе, але ж ти добре знаєш, що я вірна Яцекові.

Я зумисне проказала це з притиском, щоб подратувати її. Зрештою, те, що мене віддавна вже бачать у товаристві Тото, не може правити за доказ моєї невірності чоловікові. Тото всім і кожному розповідає, що він в мене закоханий, і не проминає нагоди повторити це й самому Яцекові. Колись я навіть підмовила його, аби він попрохав Гальшку закинути за нього слівце переді мною. Потім він переказав мені всю ту розмову. Він запевняв її, що помре з розпачу,

якщо не здобуде моєї прихильності. Гальшка спочатку не йняла йому віри, а тоді страшенно розлютилася. Вона й досі ані словом не прохопилась мені про ту розмову. І досі так само мучить її цікавість, чи є у мене щось із Тото, чи нема. Так їй і треба!

— А в який спосіб він поверне ті листи?

— Можеш не турбуватися,— відказала я.— Спосіб не має значення. Можу послати до нього Юзефа або першоголіпшого розсильного.— Я трохи помовчала й додала:— А може, й сама до нього піду.

Гальшка уїдливо посміхнулася.

— Я бачу, це посередництво не вельми тобі прикре...

— Ти ж добре знаєш, що задля тебе я ладна на все. Той добродій начебто дуже засмутився, але ти, певне, рада, що вже ніколи його не побачиш?

— Чому це я ніколи його не побачу? — здивувалася Гальшка.

Ах, яка ж вона невтримана й наївна! Навіть коли б я не знала того, що почула від Тоннора, ці кілька слів розвіяли б усі мої сумніви.

— Як чому? — запитала я.— Адже ж це ясно як божий день. Повернувши листи, він не зможе більш примусити тебе ходити до нього.

— Ах, звісно! — схаменулася Гальшка.— Звісно, що так. У кожному разі, я тобі безмежно вдячна, Ганечко.

Ще якусь хвилину ми розмовляли про всячину (між іншим, перстенця того подарувала їй бабуся). Потому всі сіли грати в бридж. Я вже не захоплююсь цією грою, як раніше, і після трьох партій сказала, що стомилася й більше не гратиму. Пішла разом з Вацеком Гебетнером, і він одвіз мене додому.

Ще зранку я звеліла Юзефові ретельно записувати, хто нам телефонував, і, повернувшись, насамперед перебігла очима всі записи на папірці. Там було кілька незначущих, але між ними й таке: «З готелю «Брістоль».

Незважаючи на пізню годину, я мусила розбудити Юзефа. Він сказав, що з «Брістоля» дзвонив порт'є і запитував, коли повертається пан Реновицький.

Нарешті якийсь певний слід! Отже, вона мешкає в «Брістолі». Очевидно, порт'є телефонував за її дорученням. Ну, тепер дядькові Альбіну буде легше шукати! Я одразу попередила, що завтра не обідатиму й не вечерятиму вдома. Маю бути в «Брістолі».

Мені спало на думку, що Яцек міг виїхати за кордон навмисне, у зв'язку з цією справою. Ну що ж, незабаром усе з'ясується.

Неділя

Оце так історія! Дуже вона мене звеселила, але водночас і вразила. Чи могла ж я таке завбачити? Десь перед десятою подзвонив Тото і запропонував поїхати з ним на прогулянку до Яблонної. Я залюбки згодилась. Морозу майже не було, погода чудова. В його величезному «мерседесі» їдеш, як у колиці.

Коли я сіла обіч Тото, він витяг з кишені пачку баннотів і, переможно усміхаючись, подав мені.

— Що це таке? — здивувалась я.

— Виграш, — відказав він. — Ти мала слушне передчуття. Карта мені йшла, як у казці. Всіх покритивав, навіть отого твого шалапутного дядечка. Тепер ніколи не сяду грати, не взявши в тебе якогось дріб'язка на щастя.

— Тото! Ти справді виграв? — не вірила я своїм очам.

— Слово честі, — засміявся він. — Понад три тисячі.

Я не хотіла брати гроші. Казала, що не маю на них ніякого права, бо то він їх виграв. Зрештою, погодилась на те, щоб він зі мною поділився, але він зробив ображену міну і запротестував:

— Я грав на твої гроші, грав для тебе і на твоє щастя. Виграш належить тобі. Якщо не візьмеш гроші, я викину їх у вікно.

Що ж я мала діяти? Зрештою, такі гроші на дорозі не валяються. Куплю йому якусь дрібничку, і все буде гаразд. Але як бути з дядьком Альбіном? Адже він, вистежуючи ту жінку, напевне матиме додаткові витрати. Не кажучи вже про напої, самé відвідування ресторанів чимало коштує.

Трохи подумавши, я спитала Тото:

— А той пан Альбін Нементовський багато програв? — На батькову вимогу всі в родині, коли вже не могли уникнути згадки про дядька, мусили називати його «той пан Нементовський», аби наголосити, що нас з ним нічого не пов'язує.

— Не знаю, не звернув уваги. Думаю, що небагато, якихось кілька сот золотих. Він ніколи не ризикує, хоч грає

чудово. І знаєш що? Тепер я вже не вірю тим пліткам, що ходять про нього. Якби він був шулером, то, напевне, не програв би. Люди надто легко ганьблять усіх, хто хоч раз на чомусь спіткнувся.

Дуже мені подобається в Тото оця його поблажливість. А цього разу я була йому просто-таки вдячна за неї, бо не приховую того, що люблю дядька. Сказати правду, я аж надто добре знала, що Тото помиляється. Мати розповідала, що колись дядька навіть застукали на гарячому в якомусь казино чи клубі. Коли роздавали карти, він ніби ненароком клав перед собою золоту цигарницю, а вона була так відполірована, що він бачив у ній, як у дзеркалі, всі карти. Зчинився скандал, і дядька знов мало не посадили до в'язниці. Та скінчилося тим, що він мусив повернути всі виграні гроші і йому заборонили ходити до казино. Правда, то було десь за кордоном, але важко сподіватися, що вдома він поводить ся інакше. Ніяк не можу збагнути, навіщо він учора програв.

Пані Реновицька помиляється, вважаючи, що шулерам доконче мають сприяти карти. Досить часто трапляється, що з різних причин всілякі їхні махінації не вдаються. *Ergare humanum est*¹.
(Примітка Т. Д.-М.)

Усе це змусило мене одразу ж після прогулянки податися додому, відмовившись іти до кав'ярні, куди запрошував Тото. Я передчувала, що дядько Альбін зателефонує, і не помилилася. Не заходячи в розмову, я попросила його приїхати.

За чверть години він з'явився з вельми кислою міною.

— Твій чичисбей вже, напевно, казав тобі, — обізвався дядько, вітаючись зі мною. — Напевно, розповів уже, що вчора я програвся до нитки.

— Еге ж, згадував, що не йшла вам карта.

— Останнім часом мене переслідують невдачі. Мушу признатися, що лишився майже без гроша.

Я вирішила змусити його взяти у мене гроші. Звісно, я не могла признатися, що його програш лежить у мене в сумочці, але запропонувала йому позичку.

— Адже позичку ви можете прийняти, не ламаючи своїх засад, а для мене ці гроші нічого не важать.

---

¹ Людині властиво помилятися (лат.).

— Ні, ні,— опирався він.— Від жінки гроші я не візьму. Зрештою, позичити можна, але треба бути певним, що матимеш чим віддати.

— Ах, дядечку,— не вгавала я.— Звідки такий песимізм? Адже ви майже завжди виграєте. А мені воно зовсім не пече. Можете віддати за рік, за два — коли будуть гроші. Через цю перешкоду наше слідство може запізнитись. Та й чи гарно це з вашого боку: он я не вагалась ані хвили, коли звернулася до вас по допомогу. А ви не хочете прийняти од мене такої дрібної послуги, як позичка.

Врешті він здався на мої благання. Я дала тисячу злотих, а дядько написав розписку за всією формою, хоч я намагалася переконати його не робити цього. І ці чоловіки ще сміють насміхатися з жіночої логіки! Вважають за ганебне позичати в жінки гроші, а от спокусити її чи ошукати в грі — тут у них не виникає жодних етичних заперечень. Дивовижні натури!

Потім я розповіла дядькові про своє відкриття: що та жінка мешкає в «Брістолі».

На превеликий мій подив, він не визнав це за певне.

— Це ще нічого не означає,— лише похитав головою.— Адже порт'є міг подзвонити й за дорученням котрогось із Яцкових знайомих. В тому готелі щоразу мешкає чимало ваших знайомих. Може, то був хтось із дипломатів або якийсь родич з провінції.

— Але так само то могла бути й вона.

— Авжеж. Я, звісно, не випущу з уваги цього сліду, як і кожного іншого. Зараз же звідси поїду та й розпитаю порт'є. Одначе ти маєш сказати мені точну годину того дзвінка. Порт'є змінюються, мають свою чергу. Їхні помічники також.

— Зараз спитаю Юзефа,— сказала я і мало не натиснула кнопку дзвінка. Та, на щастя, ту ж мить згадала, що ніхто з прислуги не повинен знати про дядькові візити, бо якби це дійшло до батька, був би добрячий скандал.

Я попрохала дядька, щоб він зачекав, і пішла розпитати Юзефа. На жаль, він докладно не пам'ятав. Сказав мені, що то було десь близько десятої. Тим часом, як я розмовляла з Юзефом, сталося те, що належало передбачити: до вітальні впхалася тітка Магдалена. Позирнула, сказала «перепрошую» і вийшла, але напевне встигла придивитися до дядька. Щоправда, вона його не знає і ніколи раніш не бачила, але ж то така язиката, що не забариться роздму-

хати з цього цілу історію. Шкода, що я погодилась, коли Яцек попросив мене, щоб привезти цю його тітоньку з провінції. Зрештою, в господі з неї користі мало, а халепи більш ніж досить.

Тільки-но спровадила дядька, тітонька вже чекала на мене в кабінеті. Треба було хутко щось вигадати.

— Що то за пристойний пан? — запитала тітка Магдалена.

— Ах, пусте, — відказала я як могла байдуже. — Приходив з приводу тієї ділянки на Жолібожі. Я сказала йому, що чоловіка нема у Варшаві, а я з його справами не обізнана.

Тітка підозріло глипнула на мене.

— На посередника він не схожий, а на якогось аристократа.

Я знизала плечима.

— Тітонько, тепер багато хто з панів заробляє собі на прожиток у досить дивний спосіб. А коли хто пристойніше виглядає, то йому, либонь, легше прожити. — І щоб відволікти тітчину увагу від цієї теми, я додала: — Даремно ви не сказали, тітонько, що цей чоловік вас так зацікавив. Я б була вас познайомила.

— Облиш свої жарти, — буркнула тітка Магдалена і вийшла.

Оскільки я умовилася з Тото на третю, то поклала собі утнути йому добрячу штуку і зателефонувала до Мушки Здроевської. На щастя, застала її вдома. Ми щебетали між собою так солоденько, як дві пташки. (Я завжди казала, що вона облудна). Запросила Мушку на обід до «Брістоля», ані словом не згадуючи про Тото, сказала лише, що буде Домінік Мірський і, може, хтось із його приятелів. Відмовитись вона, звісно, не могла. Через півгодини я підїхала до неї машиною і не могла натішитися з її вигляду: Мушка занадто підмалювала брови і надупила кумедний капелюшок. Тож хай Тото подивиться на нас обох. Іншого мені нічого не треба. Мірський із Тото вже чекали у вестибюлі, і настрої їм одразу зіпсувався. Педантичний Мірський дратувався з нашого майже півгодинного запізнення. Тото був прикро вражений, коли побачив зі мною Мушку. Робив такі міни, мов індик, що наковтався ріні. На краще він і не заслуговував. У ресторані було велелюдно. Якби Тото не зарезервував столика, нам довелося б піти ні з чим. Знайомих безліч, і здебільшого з провінції. В такому товпиську годі було побачити особу,

задля якої я сюди прийшла. Тому я зайнялася Мушкою, обсіпаючи її такими надміру захопленими компліментами, що треба бути наївною, як вона, аби сприйняти все те за щирю правду. Мало не за кожним словом я зверталася за підтримкою до Тото, і він, хоч і скручувався щоразу, мов той штопор, а все ж мусив потверджувати мої компліменти. Атож, то була чудова забава. Але її перервала мені Данка, що раптом з'явилася в «Брістолі» в товаристві свого нареченого та його сестри. Виявилось, що до того «кубла гультьяїв, нероб та марнотратців», куди ніколи не ступнула б жодна з чотирьох ніг тієї закоханої пари, вони придибали внаслідок стихійного лиха. Данку було запрошено на обід до Станіславової матері, одначе їхню куховарку нагло спіткало страшне запалення окістя. За таких обставин вона й слухати не хотіла про готування обіду, і Станіславова мати відпровадила всю трійцю до «Брістоля».

Мої взаємини з Данкою ніколи не були дуже щирі. Ми рішуче не могли правити за вірець для інших сестер. Навіть будши ще дівчатками, обидві вперто відмовлялися носити однакові сукні. Хоч різниця між нами тільки два роки (Данка молодша, але всі кажуть, що вона виглядає на старшу за мене), проте характери й темперамент у нас діаметрально протилежні. Данка ніколи не любила танців, розваг, подорожей. До театру ходить тільки на «Дзяди», на Виспянського, вважає за шедевр «Перепілочку» Жеромського, а за найвизначнішу постать у тому шедеврї — Юліуша Остерву. (Не хочу, щоб мене не так зрозуміли. Я сама дуже люблю пана Юліуша і ніколи цього перед ним не приховувала, але «Перепілочку» бачила тільки раз, та й то страшенно нудилась). Данка не уявляє собі життя без якихось там зборів, мітингів, товариств, спілок та іншої нудоти. Усе б їй чогось прагнути, усе б сприяти якомусь розвиткові, усе б щось організувати...

Я анітрохи їй за це не дорікаю. Зрештою, кожному вільно робити те, що йому до вподоби. Ми просто не пасуємо одна до одної. Не думаю, що після заснування свого хатнього вогнища вони часто запрошуватимуть мене до себе. Але уявляю, якою пекельною мукою буде для мене їхній дїм. Бо вони з тим Стасем одного тіста книші. Як на мене, то сама його подоба може роздратовати. Високий на зріст, худий, нордичний тип з так званою «лляною чуприною» та високим чолом. Він ніколи не говорить просто. Завжди або вергає громи, або таврує, або підносить свій голос, або

домагається, або вказує. Справляє таке враження, наче кожну мить ладен зійти з піднесеною головою на вогнище і, не змигнувши оком, дати спалити себе разом з вантажем своїх переконань. А втім, я не маю чого йому закинути. Він дуже пристойний чоловік, чудово порядкує своєю фабрикою і робить людям чимало добра. Те, що він походить з міщанської родини, для мене особисто нічого не важить. Так само, як не імпонують мені мої аристократичні кривні зв'язки з материного боку. Коротше кажучи, Станіслав мене не вабить. А вже такий Тото почувається в його товаристві геть ніяково.

Вони не могли знайти вільного столика, отож ми мусили запросити їх до свого. Єдиною потіхою була Лула, яку зі язика прозивають «святою Леонією» (що й казати, невеселе ім'я!). Я знала її зовсім мало. Станіслав показувався з нею рідко. Так чи так, а то була, без сумніву, наймиліша стара панна з усіх, яких мені доводилося бачити. Всі знали, що замолоду вона пережила драму, бо її наречений загинув на фронті у 1920 році, і відтоді вона ані на день не зняла жалоби. Що за анахронізм! Чисто тобі романтична історія в душі минулого століття.

Своїм виглядом Лула скидалася на жіночу постать з «Полонії» Гротгера. Одначе в товаристві була дуже приємна. Скільки витонченості в цій жінці! Ніколи не бачила її обличчя без усміху. Ніколи не завважила в її очах злостивості, неприязні чи хоча б осуду. В розмові вона була шляхетна, поблажлива і дотепна, одначе її дотепність була ще старосвітського стибу — надто вишукана, обтічна й безособова. Крім своєї репутації «святої Леонії», вона не уникала жодних тем, або принаймні вони її не обурювали. І хоч їй уже напевне перейшло за сорок, вона вся дихала свіжістю.

Ініціативу в розмові одразу взяв Станіслав і заходився розповідати про останні політичні події.

Наскільки цікавить мене зовнішня політика — адже Яцек часто розмовляє зі мною про всілякі дипломатичні справи, — настільки погано знаюсь я на внутрішній, а для Станіслава це найулюбленіша тема.

Скориставшись із того, що розмова набрала загального характеру, я спитала Данку, що чути вдома. Я не була у батьків уже цілий тиждень і, крім того, що кілька разів телефонувала матері, з ними не спілкувалася. Данка сповістила мене (Данка ніколи не говорить — вона завжди сповіщає), як прикро вразило батька, що Яцек поїхав не

попрощавшись. Інших новин нема. Батько веде тепер якийсь великий процес про повернення конфіскованої маєтності, і його ніщо більше не цікавить. Наступного тижня збирається поїхати за місто, де має бути полювання на вовків.

— Якщо хочеш побачити батька, приходь завтра. Ти майже не буваєш дома.

В її погляді був осуд. Я добре знаю, чого вона не доказала. Хотіла дати мені зрозуміти, що я буваю дома тільки тоді, коли мене спонукає до цього власна вигода. Я б даремно згаяла час, коли б стала тлумачити їй, що це не так. Що я не сумую за домом, бо, по-перше, маю свій власний, а по-друге, мені у них нудно. Я дуже шаную батька і дуже люблю маму. Щоправда, мама не відзначається великим розумом, але це ще не привід вважати її геть дурною, як то робить дядько Альбін.

Інша річ, що справи, якими вона займається, можуть мене не цікавити. До того ж мати часом буває дуже неуважна, і про цю її рису навіть розповідають анекдоти. Люди охочі посміятися з інших — дай їм тільки нагоду. Онде навіть про батька розказують, що, відповідаючи на тост під час свого ювілейного банкету, він почав словами: «Високий суде», — а тим часом годі уявити собі поважнішу людину, ніж він. Людину, не тільки цілком позбавлену кумедних рис, але просто-таки гнітючу своєю гідністю.

Можна цінувати все це, можна шанувати, але витримати його справді нелегко. Домашньою атмосферою я надихалась донесхочу ще до заміжжя. І, крім усього іншого, мене аж дроз бере, коли я подумаю, що в разі катастрофічного розв'язання Яцекової справи доведеться повернутись до батьків.

Тепер уже я навряд чи могла б жити в тих умовах. Ані в Варшаві, ані в Голдові. У Голдові краще хіба тим, що маєш справу або з матір'ю, або з батьком. Бо чи то мати їде до Віші, чи то батько до Карлсбада. Зате приїздить чимало милих сусідів. Завжди там грають у бридж, їздять на полювання, то принаймні маєш трохи свободи. А в будинку на В'ейській все наче в церкві. От Данка виросла в тій атмосфері, то й чувається в ній чудово. А чому я не така? Не раз уже про це думала.

Я не маю особливого потягу до забав і розваг. Мене більше цікавлять люди іншого типу. Я цілком усвідомлюю те, що, об'єктивно кажучи, вони, можливо, мають менше чеснот, менше вважать за своїм суспільним стано-

вищем і культурним рівнем, але вони вільніші, веселіші й не спинаються на котурни.

Минулої весни я познайомилася на Рів'єрі з отим славнозвісним Едуардом Ерріо. Чоловік теж вельми поважний, кілька разів був прем'єром, очолював парламент, а проте в товаристві не розмовляє про нудні речі і вміє бути дуже дотепним. І чого то в нас такі панове вважають за святий обов'язок носитися зі своєю поважністю й пригнічувати нею всіх навколо. Позбуваються її тільки тоді, коли залишаються віч-на-віч із жінкою, що припала їм до серця. Боже мій, і які ж вони бувають тоді кумедні! Хоч би самою тою різницею. «Кохаю вас палко», «Все життя цілував би такі ніжки». Добре ще, коли не кажуть: «Сонечко ти моє». Або: «З'їв би тебе з кісточками». А досить комусь за мить увійти до кімнати, як такий пан ураз затнеться і його лице тут-таки стає наче мармурове.

Мене не раз брав сміх, коли я уявляла собі батька в такій ситуації. Не знаю, чи має він тепер якусь приятельку, але щось мені не віриться, щоб усе життя він був вірний матері. Саме тому й не віриться, що мати так часто і з таким захватом про це каже. Ота його сива борідка, і рогові окуляри, і оті поважні манери... Як би воно все виглядало в затишному кубельці якоїсь лялечки! А може, й правду каже мати, що він її не зраджував. Але це не означає, що він того не хотів би, бо переконання часто приглушують у людині вподобання.

Все-таки завітаю завтра до батьків. А при нагоді загляну до бібліотеки і знайду відповідний параграф закону. Цікаво, яка кара загрожує за двоєженство.

В ресторані стало вільніше, і я побачила дядька Альбіна. Він сидів при столику біля вікна з якимось непримітним з виду молодиком і щось писав на листівці. Я була певна, що воно пов'язане з нашою справою.

І справді, коли ми виходили з ресторану, служка подав мені згорнуту листівку. Він зробив це так спритно, що, на щастя, ніхто того не зауважив. Вдаючи, ніби шукаю чогось у сумочці, я прочитала записку і ледве приховала, як вона мене вразила. Дядько Альбін писав:

«Є новини. Особа, що доручила порт'є зателефонувати вам додому, була міс Елізабет Норман, англійка, що не володіє жодною мовою, крім рідної. Прибула до Варшави 22 грудня минулого року. Туристка. Ідь додому й чекай мого дзвінка».

Я була розчарована. Або портъє, інформуючи дядька, помилився, або тут якийсь непорозуміння. Жінка, що писала Яцекові, досконало володіла польською. Це по-перше. По-друге, вона підписалася літерою «Б», а тим часом її ініціали складаються з літер «Е» і «Н».

Я, звісно, попросила, щоб мене відразу ж одвезли додому, хоч перед тим уже погодилась поїхати на запрошення Станіслава на каву до його матері. Я прийняла те запрошення тільки тому, що Станіслав почувався зобов'язаним перед Тото, який заплатив за обід у «Брістолі». Ліпше було згодитись на чорну каву, аніж наражатися на небезпеку, що педантичний Станіслав колись запросить нас на обід.

Коли я приїхала додому, то дядькового дзвінка чекала недовго. Він докладно розповів про все. А саме: особа, яка запитувала, чи приїхав Яцек, була ота панна Норман. Портъє достеменно це пригадав. Одначе дядько припускав, що панна Норман може не мати нічого спільного з жінкою, яка нас цікавить. Вона могла просто знати Яцека за кордоном чи навіть познайомитись з ним у Варшаві в якомусь посольстві.

У кожнім разі, не варто було залишати й цього сліду, і дядько пообіцяв, що протягом доби напевне дізнається, хто така панна Норман і яка вона з вигляду.

Я мовила:

— Є в мене таке передчуття, що коли це й не вона, то все ж у якийсь спосіб із нею зв'язана. Бога ради, дядечку, добре все розвідайте, бо така шантажистка, зрештою, може вдати, що не вміє розмовляти по-польському. Повірте в моє передчуття.

— Мала, я візьму все це до уваги,— засміявся він.— Одначе те, що я знаю про неї досі, нібито не підтверджує твого передчуття. Я зроблю все...

Наша розмова нараз урвалася. Подзвонили з міжмиської і сказали, що мене викликає Парижа.

А таки він поїхав до Парижа!

Після кількох «алло, алло!» я почула голос Яцека. Насамперед він запитав мене про здоров'я, сказав, що нудьгує за мною і що весь час був дуже зайнятий, а тоді повідомив, що важливі справи затримують його в Парижі ще на кілька днів. Досі його дзвінок нічим не різнився від звичайних. Але ось він запитав:

— Як там у тебе, Ганечко, нічого нового не сталося?

— Нічого. А що могло статися?

Він якось мить вагався, тоді сказав:

— Ну, виходить, усе гаразд. Бувай здорова, згадуй мене і ні в якому разі не думай про мене погано.

То був аж надто виразний натяк.

— А чого б то я мала погано про тебе думати?.. І що означає «ні в якому разі»?..

Він трохи знітився. У голосі його почулася непевність.

— Ну, може, ти думаєш, що я тут розважаюсь і тому не кваплюсь повертатися.

— Я так зовсім не думаю,— одказала я виразно.

Це мало б його насторожити. Але Яцек невимушено відповів:

— Ти найкраща дружина в світі. Повір, я працюю тут як віл, з ранку до вечора. До побачення, кохана.

— До побачення, Яцеку. До зустрічі.

Я поклала трубку і не могла стримати усмішки. Отже, він не втік од мене! Він все-таки мене кохає! Хто зна, може, затримка з поверненням якось пов'язана з отим його скандальним одруженням?.. Так чи так, а розмова ця дуже мене заспокоїла.

Зрештою, Яцекова затримка була мені тільки на руку. Не через Тото, ні, боронь боже, а через ту жінку. Невже мене зраджує інтуїція? Чи справді ота міс Елізабет Норман — його перша дружина?

Щодо різниці її ініціалів з написаною під листом літерою «Б», то тут у мене враз зникли якісь суперечності. Адже літера «Б» могла бути скороченням пестливого наймення: Бессі, Бетсі, Бет, Бес або ж Бетті. Англіїдці дуже часто називають в такий спосіб своїх Елізабет. Яка вона з виду — ото найважливіше. Вона запевне старша од мене. Але чи досить вона вродлива, щоб зі мною суперничати? Адже в цій справі важить не тільки те, чи погодиться вона зникнути, одержавши певну суму грошей, але й те, чи не схоче Яцек до неї вернутися. З телефонної розмови з ним я могла дійти висновку, що він такого наміру не має. А проте хто знає, чи не зуміє та жадлива жінка примусити його змінити своє рішення. О, вона дуже помиляється, коли думає, що я легко зречуся своїх прав! Врешті-решт, я не зупинюся навіть перед скандалом. Навіть перед тим, щоб втягнути в цю справу батька.

Мій добрий настрій зіпсувала думка: коли моя суперниця багато років тому покинула Яцека, він, певне, кохав

її або принаймні вона мала на нього такий вплив, що залишилася в його пам'яті як щось здобуте і втрачене, а отже, тим більше бажане. Важко сказати, чи не оживе тепер у ньому те почуття.

Ці мої роздуми перервала тітка Магдалена, яка почула дзвінок міжміської станції і прийшла набридати мені своїми запитаннями: «А що Яцек робить?.. А що казав?.. А коли повернеться?..» Я ніяк не могла її позбутися, а було уже чверть на сьому. А я ж ще о шостій мала подзвонити панові Тоннору. Та врешті я знайшла спосіб її налякати. Я згадала, що тітка дуже боїться пошесті, тому й мовила:

— Ви знаєте, тітонько, мабуть, я з'їла сьогодні за обідом щось недобре. Так мені млосно...

І скривила кислу міну, яка не залишала жодного сумніву в правдивості моїх слів.

Тітка трохи зблідла і раптом підвелася. Не дивлячись на мене, вигукнула:

— Люба, негайно прийми якісь ліки! І, може, ляж у ліжко. Або ж вийди на свіже повітря... Пробач, але в мене справи.

Коли вона була вже біля дверей, я навмисне загикала. Не могла відмовити собі в такій приємності. Тітка рвонулася вперед, наче кінь, підхльоснутий батоном, і зрештою перейшла на клус.

Не вилучаючи цього відступу із щоденника п. Реновицької, хочу, проте, виразно зазначити, що анітрохи не схвалюю такого поводження авторки щодо тітки власного чоловіка. Взагалі, страхання тіток з допомогою симуляції неприємних фізіологічних проявів — метода, давно вже засуджена і здебільшого, як я сам не раз мав нагоду упевнитись, не ефективна. Тітка з самої природи своєї радше схильна допомогти близьким особам у разі якихось збурень в їхньому організмі, аніж тікати геть. Вона робить це, я б сказав, навіть з чималою приємністю. (Примітка Т. Д.-М.)

Я боялася, що вже не застану Тоннора. Одначе він був дома і відразу впізнав мій голос.

— Я чекав вашого дзвінка, — сказав привітно.

— Не думайте, будь ласка, — наголосила я, — що я подзвонила б вам, якби не забула у вас Гальциних листів. Ідеться про неї і тільки про неї.

— О-о-о, — озвався він своїм приємним баритоном. — Я ніколи не наважився б припустити, що ви зволите пам'ятати про мене з якогось іншого приводу.

В його тоні вчувалася самовпевненість, і я вирішила дати відсіч.

— Ваша скромність говорить про те, що ви маєте почуття реальності, але це не стосується справи. В мене обмаль часу. Не хотіла б посилати нікого з прислуги, бо не можу ні на кого звіритись. Воліла б уладнати цю справу сама.

— І я, вибачайте, теж так вважаю.

— Чи могла б я прийти до вас зараз? Себто десь за півгодини?

— Зробіть ласку.

Я надягла свою гарненьку гранатову сукню з білою оздобою. Щоправда, я вже давно її ношу, але зараз це не мало значення, бо він ніколи не бачив цієї сукні. До неї прибрала на три тони світлішого капелюшка, на зразок зуавського кепі, та біляче хутро. Це мене молодить. А в каракулевому, в якому я була у нього першого разу, я маю вигляд хоча й набагато тендітніший, зате поважніший. Напахталася парфумами «*Voyage de pose*»¹. Вони мають досить пікантний запах.

Він знову відчинив мені сам. Привітався як добрий знайомий. Ці досвідчені спокусники таки вміють поводитися з жінками. З виразу його очей я побачила, що він завважив кожную деталь мого туалету і що все йому сподобалось. Я одразу почувалася певніше. В кімнаті, де я тоді була, цього разу панувало безладдя. На канапі, на столику, на кріслах лежало безліч грамофонних платівок.

— Перепрошую за розгардіяш. Лиш годину тому одержав нові платівки з Лондона. Отож слухав собі. Зараз я приберу. Деякі просто чудові. А ви любите музику?

Я не мала приводу заперечувати.

— Добре, що в нас однакові уподобання. Ось послухайте це.

Він поставив справді гарну річ, якої я ще не знала.

— Це все останні новинки,— пояснив він, збираючи решту і складаючи на поличку біля патефона.— Є люди, які вважають, ніби співати найкраще італійською мовою. Щодо мене, то я не поділяю цієї думки. Кожна мелодія, кожен різновид музичної фактури потребує іншої мови. Ось уявіть собі, приміром, куявяк², якого співають по-

¹ «Весільна подорож» (франц.).

² Польський народний танець.

німецькому, або іспанське болеро по-англійському. Правда ж?.. А отой гарний «мерседес», в якому я бачив вас сьогодні вранці на Модлінському шосе, ваш власний?

— Ви мене бачили?

— Мигцем. Поруч з вами сидів якийсь пан, але я не встиг його роздивитись. Дуже шкодую. Дізнався б, який у вас смак. Та, на жаль, ви їхали дуже швидко. І так через вас мало на хуру не наскочив.

Я зробила байдужу міну.

— Якщо ви придивляєтесь до всіх жінок у зустрічних машинах, то колись напевно так і буде.

— Я бачу, ви вважаєте мене за донжуана.

— За донжуана?.. Ні, даруйте. То було б надто високе звання. Скажімо, за звичайного спокусника.

— Ви помиляєтесь. За все своє не дуже коротке життя я знав багатьох чоловіків. Одначе не бачив ще жодного спокусника. Я б пишався, якби міг вважати себе за виняток. То навчіть же мене принаймні, як заслужити хоч це найнижче звання.

Він злегка нахилився до мене і з усміхом в очах якимось дивно розглядав мене. Я опанувала себе й перевела розмову в безпечніше річище.

— Не маю педагогічних здібностей. І запевняю вас, що не для того забираю ваш час. Я прийшла сюди, аби взяти листи своєї приятельки.

— Ах, справді! Листи...

Він неквапливо підвівся і вийшов до сусідньої кімнати. Одначе повернувся не з листами, а з пляшкою та двома чималими келишками.

— Щодо листів,— почав він,— то справа дещо ускладнилася. Чи не вип'єте філіжанку кави?..

Не чекаючи на мою відповідь, він натиснув кнопку дзвінка.

— Красно вам вдячна, але я поспішаю.

— Я зважив на це, тому кава вже готова. Ви розумієте, я таки справді хотів віддати вам ті листи, але, на жаль, виникла обставина, яка поламала мої плани. Ви розмовляєте по-французькому?

Я одразу збагнула, чому він про це спитав. Десь у глибині помешкання відчинилися двері, і за мить до кімнати ввійшла покоївка з тацією. Її вигляд вразив мене. Просто непристойно, щоб молодий мужчина тримав у себе таку покоївку. Вона, звичайно, не була класичною красунею

(дівчата такого типу рано поганіють на виду), але поки що мала вельми голий вигляд. Тендітна брюнетка з кирпатим носиком і свіженьким личком. Поводилась вона як уроджена й досвідчена кокетка, хоч їй навряд чи було двадцять років. А найгірше те, що кожен її рух справляв враження цілком природного. Слід було б видати якусь постанову, що забороняла б молодим мужчинам користуватися послугами жінок, а надто молодших від сорока років або ще краще п'ятдесяти. Треба поговорити про це з батьком і з сенатором Дарновським. Найкраще міг би це зробити Станіслав, але він такий ідеаліст, що не добачив би в цьому факті нічого аморального.

Те мале мавпеня було таке самовпевнене, що усміхалося навіть до мене, як видно, вважаючи мене за безпечну. Пан Тоннор, здавалося, не звертав на неї жодної уваги і провадив далі вже французькою мовою:

— Дуже вам рекомендую оцей напій. Це справжній старий коньяк, який тепер важко знайти не тільки у Варшаві, а й у самому Парижі. Я дістав його випадково від одного з друзів... Та повернімося до листів вашої приятельки. Тут сталася непередбачена річ. Справа в тому, що вона сама сьогодні вранці зволила мене навідати і зажадала, щоб я віддав їй ті листи. Ви не можете собі уявити, з якою прикрістю я виконав її волю. Звісно, не через листи,— значливо додав він.

Те, що він сказав, так збентежило мене, що я навіть не помітила, коли вийшла та розбещена покоївка. Я не сумнівалася, що він каже правду. Від Гальшки всього можна сподіватися. Чому ж вона не попередила мене? Адже через неї я опинилась у страшенно фальшивому та прикрому становищі. Цей пан може подумати, ніби я знала, що листи забрано, і все-таки прийшла. Треба було доконче це з'ясувати. Насилу опанувавши себе, я сказала:

— Ах, он як! Дуже вас перепрошую. Я нічого про це не знала. Зрештою, Гальшка не мала часу мене попередити, бо я сьогодні зовсім не була вдома. Обідала в «Брістолі», а перед тим, як ви знаєте, їздила в далеку прогулянку. Отож я й справді нічого про це не знала і ще раз дуже перепрошую.

Я простягла руку до рукавичок і сумочки, але він рішуче затримав мене.

— Ні, ні, зачекайте. Я знаю, що це сталося без вашого відома. Навіть маю досить кумедний доказ.

— Маєте доказ? — зрадувано запитала я.

— Ну звісно. Гальшка влаштувала мені жахливу сцену. Оскільки я маю лагідну вдачу і боюся сцен, то я зі страху мало не вискочив з вікна. І уявіть собі, ця сцена була через вас.

— Як це через мене?!

— Атож. Довелось мені вислухати чимало гірких докорів з приводу моєї неделікатності. Бо саме так визначила Гальшка мою готовність повернути її листи в чужі руки.

Я мимоволі зашарілася.

— Нічого не розумію. Я ладна вам присягтися, що Гальшка сама мене просила, аби я взяла у вас ті листи. Вона запевняла мене, що нема іншого способу забрати їх од вас. Чи можете ви мені повірити?

Він невимушено засміявся.

— Авжеж, я вірю вам, чарівна пані Ганко.

Він знає моє ім'я! А може, й прізвище. Мабуть, та ідіотка все вибовкала! Оце вскочила я в халепу! Я так розлютилась на неї, що ладна була в свою чергу виказати про неї все. Нехай пан Тоннор знає, що вона вважала його за шантажиста, що розповідала про нього як про темну особу. Тільки завдяки своїй стриманій вдачі я в останню мить прикусила язика.

— Звідки ви знаєте моє ім'я? — спитала я.

— Його назвала в запалі ваша приятелька. Але ви не турбуйтеся, вона нічого більше не казала.— І він лагідно зазирнув мені у вічі.

— Ви можете дати слово?

— Хоч і десять.

— Хотіла б вам вірити...— зітхнула я.— Адже ви розумієте, як мені прикро. Я запропонувала Гальшці свою допомогу, коли це було їй потрібно. А тепер бачу, що ви кохаєте одне одного і що моє втручання у ваші справи було цілком зайве.

Він підвівся і з вельми поважним виразом на обличчі взяв мене за руку.

— Повірте мені, що цей випадок був чи не найщасливіший у моєму житті. І коли я почуваю до Гальшки не кохання, бо його ніколи не було, а тільки симпатію, то лиш через те, що вона мимоволі дала мені змогу познайомитися з вами.— Він дивився мені просто у вічі і провадив далі: — Я нічого про вас не знаю. Ми з вами перемовились лиш кількома словами, але й цього досить, аби допевни-

тись, що зустріч з вами буде для мене важливим переживанням. Не знаю, чи схочете ви підтримувати наше знайомство. Не знаю, чи не подивитесь ви на мене з посміхом після цієї трагікомічної історії. Не знаю, чи побачу я вас ще коли. Та хоч би від цієї хвили між нами постав нездоланий мур, ви однаково залишитесь у моїй пам'яті на довгі-довгі літа.

Зосереджений вираз його обличчя, поважні та сумні очі, гарячі долоні і той низький голос, в якому бриніло глибоке почуття,— все свідчило про те, що він каже правду, він щирий, що враження, яке я на нього справила, не поверхове й не таке, що хутко забувається.

Нараз він видався мені куди ближчим, аніж багато інших людей, яких я знала віддавна. Боже мій, як це дивно! Адже цілком ясно, що я йшла до нього як до незнайомої, ба навіть ворожої людини, і раптом кілька отих його слів так усе змінили.

О, тепер я дужче ніж будь-коли зрозуміла: все, що розповідала мені про нього Гальшка, було брехнею. Певно, він чимало для неї важить. В його поведінці стільки гідності й делікатності. І ніякого лицедійства.

— Я зовсім не збираюся припиняти з вами знайомства,— відказала я.— Як на мене, воно дуже миле.

Він без слів узяв мою руку і легенько, зовсім легенько торкнувся її устами. Ще якусь хвилю він дивився на мене, неначе в задумі, тоді всміхнувся і подав мені філіжанку кави, водночас присунувши до мене келишок з коньяком.

— Гальшка ввела мене в оману,— почала я, але він тут-таки перепинив мене.

— Не будемо більше про неї говорити. Для мене вона минула, а минуле ніколи не повертається.— Він простягнув до мене свій келишок і додав: — А тепер випиймо за майбутнє. Щоб було воно хоч трохи таке прекрасне, яким я собі його зичу.

— Собі? Ви егоїст.

— В даному разі ні,— заперечив він.— Справа в тому, що в даному разі я маю на думці майбутнє двох людей.

Він засміявся так широко та лагідно, що і я не могла стримати усмішки. Відтак присунувся до мене і легенько, дуже легенько, ніби кладучи руку на бильце мого крісла, обняв мене. Я не могла одвести погляду від його очей...

В цьому місці я вважаю за доцільне перепинити опис п. Реновицької як неістотний для щоденника в цілому. В той же час мені, як і читачам, здається річчю нормальною, що під час того двогодинного візиту п. Ганки до п. Роберта Тоннора між ними зав'язалися так звані «дружні зв'язки». Разом з тим я переконаний, що там не сталось нічого такого, що могло б кинути тінь на добре ім'я п. Реновицької, так само як і на бездоганну репутацію джентльмена, на котру, як вона сама вважає, цілком заслуговував п. Роберт Тоннор. Грізне і непевне становище, в якому опинилася авторка щоденника внаслідок викриття першого шлюбу свого чоловіка, робить для нас зрозумілим, як потрібна була їй справжня дружба та дуже чоловіче плече, на яке вона могла б спертися.

Певно, не один з читачів закинув би п. Ганці те, що вона надто легковажить трагедією власного сімейного вогнища, що надміру розпоршує свою увагу на справи, що не мають безпосереднього зв'язку з недалекою грозою. Як на мене, ці закиди неслухні. Пані Ганці заледве минуло двадцять три роки, і вона мала широку, жадібну до нових вражень вдачу. Неквапливе слідство, яке провадив її дядько, не могло цілком заповнити часу такої жвавої, імпульсивної та активної особи. Коли згодом виявляться, що у виборі засобів заспокоєння своєї активності вона й припустилася якихось помилко, це аж ніяк не змінює того факту, що таких помилок на її місці припустилася б сотні подібних до неї жінок.

Отож, не кидаячи каміння докорів, обмежимося відзначенням факту, що тієї неділі між п. Ганкою Реновицькою та п. Робертом Тоннором зав'язалася дружба. Доказом цього може бути те, що вони напевне випили чудовий коньяк п. Тоннора на брудершафт, бо від цього дня п. Реновицька в своєму щоденнику називає його просто Робертом. (Примітка Т. Д.-М.)

Я повернулася додому, приголомшена всім тим. До того ж випала забагато коньяку. Який дивний світ! Людина ніколи не знає, що на неї чекає, що її може спіткати. От якби життя завжди тишило мене такими несподіванками! Роберт просто чудовий!

Я мала ще дві години часу і негайно взяла свій зошит, щоб усе це записати. Щоб не пропустити ні найменшої деталі цього дня. Кінчаю. Дзвонить телефон. Певно, це Тото з «Брістоля». Завжди і всюди я спізнююсь.

Вівторок

Весь учорашній день не мала ані хвилини, щоб узяти до рук перо. Зараз ніч. Навколо цілковита тиша. Рожеве світло лампи падає на папір, оббита м'якими драпіровками спочивальня видається мені тихим та безпечним пристановищем, де ніщо мені не загрожує. Годинник, тихо цокуючи, відлічує секунди. Нарешті я можу зосередитись. Заирнути в події минулих годин і у власну душу.

Нарешті я таки побачила її!

Так. Бо тепер уже немає ні найменшого сумніву, що то вона. Звуть її Елізабет Норман. У паспорті значиться як жителька Бельгії, двадцяти шести років. Проте виглядає щонайменше на двадцять вісім. А я ладна закластися головою, що має всі тридцять. Вона гарна, це важко заперечити. Щодо її віку дядько Альбін не помилився. Зате його передбачення щодо її зовнішності не справилися. Вона не білявка, а рудувата шатенка. Очі в неї не голубі, а зелені. На зріст вона не така, як я, а значно нижча й тендітніша. Оце вам доказ сталості чоловічих смаків! Бог знає, якими ще жінками міг захоплюватись Яцек. Тепер уже я ні в що не вірю. Могли там бути й чорняві, й руді, може, навіть китаянки чи негритянки. Від чоловіків можна сподіватися чого завгодно.

У першу мить, коли я її побачила, мені здалося, що це та сама, яку я спіткала на сходах у Роберта під час свого першого візиту. Та, виявляється, я помилилась. По-перше, та була зовсім руда, по-друге, трохи вища, а по-третє, сам Роберт на моє запитання, чи знає він міс Елізабет Норман, відповів, що ніколи й не чув про таку. Він навіть здивувався, звідки я взяла це ім'я. Я дуже довіряю Робертові і залюбки розповіла б йому про все. Певна, що такий тямущий чоловік, як він, знайшов би вихід із ситуації. Зумів би щось мені порадити, в якийсь спосіб допомогти. Та, на жаль, я урочисто пообіцяла дядькові не звірятись нікому ані словом. Зрештою, коли дядько вважає, що треба мовчати, то, мабуть, він має рацію. Треба покластися на його досвід.

Здивував він мене своїм досвідом. Адже завдяки йому відкрилося те, що ми змогли відкрити. Але розповім про все до ладу.

У неділю ввечері, проходячи в Тото і його кузеню Лобоневським через вестибюль «Брістоля», я побачила

дядька, що пильно читав якусь газету. Він був у смокінгу. До речі, він єдиний чоловік, який у смокінгу не скидається на кельнера. Під час вечері мене викликали до телефону. Звісна річ, то був не телефон, а дядько. Не гаючи часу на зайві розмови, він показав мені смужку поштового паперу.

— Впізнаєш це письмо? — спитав він.

Я враз його впізнала. То було її письмо. Я б упізнала його навіть і в пеклі. Виявилось, що дядько дав добрі чайові покоївці, що прибирала номер пані Норман, аби вона дістала хоч клаптик паперу з письмом англійки. На уривку можна було прочитати слова: «...nd I now in Wars...»

Як видно, це мало означати: «і я тепер у Варшаві». Зрештою, і папір був той самий.

— А тепер, — спитав дядько, — хочеш її побачити?

— Де вона? — занепокоїлась я.

— Сидить у ресторані. Маленький столик за другою колоною. Вона сама, вдягнена в темно-зелену сукню та пелеринку із сріблястих лисиць.

— Вона гарна? — спитала я.

Дядько блиснув моноклем і відказав:

— First class¹.

Я була прикро вражена і подумала, що дядько перебільшує. Але він додав:

— Опам'ятайся, мала, і не здумай робити їй жодних мін. Постарайся звертати на неї якнайменше уваги. А то все зіпсуєш. Ідеться про те, аби вона не зауважила, що ти до неї придивляєшся. Подумай сама: їй досить запитати кельнера про твоє прізвище. А тебе тут знають дуже добре.

Я урочисто заприсяглася дядькові, що триматиму себе в руках. І за всю вечерю лише три чи, може, чотири рази глянула в її бік. Більше не могла, бо сиділа до неї спиною. Зате Лобонєвський одверто пас на ній очі. Одначе недовго, бо, повечерявши, вона зразу ж вийшла. Що можу про неї сказати? Вона зграбна, має добру статуру. Хода в неї теж гарна. Вдягнена першокласно, хоч модель її сукні скоріше нагадує Відень, аніж Париж.

Протягом усієї вечері Тото набридав мені запитаннями, що зі мною і чи я не хвора. Ох, ці чоловіки! Їм і на думку не спадає, що в жіночій душі може вирувати цілий

---

¹ Перший сорт (англ.).

світ почуттів. Якби вони читали Налковську, то зрозуміли б, що в нас діється. Я вже не кажу про Тото, який, окрім «Вершника й коняра», не бере до рук друкованого слова. Та коли й отакій, як мій Яцек, позіхає, читаючи «Богуміла і Барбару», то це таки справді казна-що. Вони патякають, ніби жінки незбагненні загадки. Нездатні нас зрозуміти, а коли мають змогу пізнати нас через жіноче письменство, то воліють грати в бридж. Цікаво, що думає про це Роберт. Треба колись побалакати з ним на цю тему.

Повернувшись додому, я навіть зателефонувала до нього, але ніхто не відповів. Щоправда, була вже друга година ночі. Він міг спати й вимкнути телефон. Це навіть добре, що він так робить. Ті жінки, напевне, не дають йому спокою, телефонуючи бозна о якій порі.

Оскільки зранку тітка Магдалена заходилася прибирати в квартирі, я мусила призначити дядькові побачення в невеликій кондитерській на розі. Я можу зустрічатися з ним там цілком спокійно, бо ніхто з товариства до таких кондитерських не заглядає.

Дядько був задоволений собою. виявилось, що вночі йому добре йшла карта, а крім того, він зібрав дальші відомості про ту жінку.

Він бачив на власні очі її паспорт. Дізнався, що вона дуже рідко виходить з готелю, що не посилає, принаймні через прислугу, ніяких листів і що приїхала з Відня. (Про це я й сама догадалася з її сукні. Моє око ніколи мене не зраджує).

— Що ж далі? — запитала я дядька.

— Буде не легко, — почав він, — але тепер треба піти двома шляхами. Передусім слід звернутися до якоїсь бельгійської розшукової контори чи детективного бюро. Зараз я поясню тобі, мала, чому це важливо. Річ у тім, що міс Елізабет Норман не видається мені звичайною, ординарною особою, яких можемо спіткати тисячі.

— Чому це? — мовила я. — Чи не тому, що пофарбована на руду?

Він усміхнувся і похитав головою.

— Ні, любя, не тому. Ось поміркуй сама: чи нормальна дівчина після шлюбу залишить свого чоловіка, ані словом нічого не пояснивши? Чи нормальна дівчина багато років поспіль не даватиме про себе звістки, аби згодом повернутися, розшукати чоловіка, коли той уже вдало одружився

вдруге, і домагатись від нього, щоб він одбудував своє перше сімейне вогнище? Ні, люба. Так звичайні панни не поводяться. А чим різняться звичайні од незвичайних? Та тим, що незвичайні мають і незвичайне життя.

— Ага,— здогадалась я.— Ви, дядечку, думаєте, що через детективне бюро ми дізнаємось про цю жінку щось таке, що її компрометувало б?

— Так,— potwierдив він.— А якщо не компрометувало, то, в усякому разі, дало б нам змогу в свою чергу загнати її на слизьке. Треба мати на увазі той факт, що ми не знаємо, на якій стадії переговорів з нею перебуває Яцек і як розвиваються їхні стосунки. Одначе з того, що я про нього знаю, я радніше схильний припустити, що нічого позитивного в цьому напрямку він не зробив. Він, напевне, обмежився умовляннями, що зовсім не вплинули на неї.

— Я теж такої думки.

— Отож-бо й воно. Цілком зрозуміло, що за таких умов його становище майже безнадійне. А от якби ти змогла дати йому в руки якісь засоби боротьби, то хто зна, чи не набере ця справа зовсім іншого забарвлення. Це одне. Другий напрямок наших дій не менш складний. А саме: я постараюсь особисто познайомитися з цією пані.

— Ви, дядечку?

— Так, я.

— Навіщо? Щоб поговорити з нею?

— О, аж ніяк. Щоб пізнати її. Кожна людина має якісь вразливі місця, а жінка — особливо. Кожна людина може чимось себе виказати, а жінка — тим паче. Кожна людина піддається настроєві, а жінка — занадто. От я й ставлю собі за мету скористатися з усього цього. А що міс Елізабет Норман не справляє враження ані потворної, ані відворотної жінки, то я гадаю, що, беручись до цієї справи, я не наражаюсь ні на які прикροщі.

— Ну гаразд. А в який спосіб ви з нею познайомитесь?

— Я ж одразу сказав тобі, що це буде не легко. З тих відомостей, які я зібрав на сьогодні, впливає, що ця дама ні з ким не зустрічається і майже зовсім не користується телефоном. Це, звісно, відомості від прислуги готелю. Певна річ, поза готелем вона може мати знайомих і зустрічатися з ними. Отож, щоб познайомитися з нею, мені доведеться вдатися до якоїсь вигадки, до якогось трюку.

— Ви вже надумали щось певне, дядечку?

— Я надумав багато чого, та поки не трапиться слушної нагоди, не ступлю жодного кроку у цьому напрямку, щоб не зіпсувати всієї справи.

Потім дядько видобув з кишені аркушик паперу, де вже мав записані кілька адрес розшукових контор у Брюсселі. Трохи порадившись між собою, ми вибрали одну з них, що викликала найбільшу довіру. Дядько взявся сам написати до цієї контори.

На прощання я застерегла його:

— Не забувайте, що та жінка, напевне, знає моє дівоче прізвище. Або принаймні їй не важко буде його дізнатися. Отже, вам не можна відрекомендуватись їй як Нементовський, бо це одразу збудить у неї підозру.

Він іронічно всміхнувся і заспокоїв мене:

— Не бійся. Якби я всім жінкам відрекомендувався під своїм прізвищем, то давно вже мусив би заснувати гарем.

«Який жаль,— подумала я про себе,— що я не знала його, коли він був молодий». Вісім років тому він був для мене втіленням завойовника жіночих сердець. Усі мої подруги, які його знали, думали про нього так само. Писали йому листи, намагались дістати його фотографії і вистоявали під його віллою. На жаль, для бідолашної Лільки це скінчилося вельми сумно. Цікаво, чи знає про це її чоловік. Я чула, що вони дуже кохають одне одного. Треба буде колись їй написати.

Повернувшись додому, я була приголомшена несподіванкою. Ледве я відчинила надвірні двері, як до передпокою вибігла тітка Магдалена і, спопеляючи мене поглядом, пошепки сказала:

— Добре, що ти прийшла. Тут хтось на тебе чекає.

У першу мить я розгубилася. Хоч який Роберт стриманий і розважливий, все ж йому раптом могло зайти в голову з'явитися сюди. Щоправда, я не сказала йому свого прізвища, але він знає мій номер телефону. А через довідкове бюро неважко дізнатися, кому він належить. Я просила, щоб він цього не робив, і він пообіцяв мені, а його слову я вірю беззастережно. Але розумію і те, що бувають такі хвилини, коли мужчина не володіє своїми пориваннями. (І це навіть добре). Я мимоволі почервоніла, одначе дальші тітчині слова розвіяли мої побоювання.

Метнувши на мене нищівний погляд, тітка додала:

— Знову прийшов посередник з приводу ділянки.

Я зааніміла з подиву. То аж ніяк не міг бути дядько. Адже я щойно залишила його в кондитерській.

— Щось він дивно змінився,— просичала тітка.— Зовсім не такий з виду, як був минулого разу. А може, це якийсь дурисвіт і штукар, що перевтілюється до кожного візиту?

Промовивши це, вона пирхнула, вийшла до їдальні і злегка грюкнула за собою дверима.

Я зайшла до вітальні. Біля дзеркала, на краєчку крісла сидів маленький череватий добродій з червоними щічками і схожим на картоплину носом. Коли він схопився на ноги, йому анітрохи не прибуло зросту. Я мало не засміялась, коли подумала, що дядько Альбін міг би так перевтілитися. Цей приземкуватий, округлий чоловічок з ідеальною лисиною мав би чималий успіх, виступаючи в балагані як людина-яйце.

Він почав велемовно розводитись про ділянку на Жолібожі, про курсові ціни та кандидатів на купівлю. Говорив швидко, з тою нестерпною гречністю, що властива погано вихованим людям. Як на мене, це в них засіб проти того, щоб їх одразу ж не вирядили за двері. Людина, якій доводиться спілкуватися з таким типом, мимоволі мусить бути люб'язною, хоч який би він був бридкий.

Зрештою, я й не слухала, що він казав. Сушила собі голову тим, як викрутитись перед тіткою. Та все ж таки мені вдалося докинути кілька слів до посередникової промови, аби пояснити йому, що я анічогісінько не знаю про ту ділянку і що вся ця справа стосується тільки мого чоловіка.

Коли він забрався геть, у вітальні, наче за помахом чарівної палички, з'явилася тітка з переможним і осудливим виразом на обличчі.

— Не уявляю собі,— почала вона,— що може спонукати звичайного посередника до таких дивовижних метаморфоз. Вчора він вишуканий, показний джентльмен, а сьогодні такий собі нищий суб'єкт, вельми непривабливий на взір. То він обов'язково застає тебе вдома, а тут, бач, його зраджує інтуїція і він з'являється в той час, коли тебе нема.

— Тітонько, то був просто інший посередник. Якщо ви вважаєте, що у Варшаві тільки один посередник по продажу нерухомого майна, то ви дуже помиляєтесь.

Тітка так енергійно хитнула головою, аж я злякалася, що їй повилітають з волосся всі шпильки.

— Люба моя,— мовила вона,— усе це було б зрозуміло, якби я не знала, що Яцек доручив цю справу одному, одному-єдиному посередникові. Не трьом і не п'ятьом, а одному, тому, який оце допіру вийшов звідси.

Я була готова до цього заперечення.

— І я про це знаю. Але знаю також і те, що, коли треба швидко знайти покупця, посередники звертаються по допомогу до своїх колег. І той, що був минулого разу, саме й казав мені, що одному з його приятелів доручено продаж нашої ділянки і що він знайшов покупця. А загалом, якщо вас, тітонько, так цікавлять люди цього фаху, то шкода, що ви не сказали мені про це раніше. Незабаром карнавал, і я з приємністю влаштую спеціально для вас бал посередників. Сподіваюся, ви не будете нудьгувати.

Тітка пішла ображена і до самого вечора не озивалась до мене ані словом. Може, я нарешті вибила їй з голови ті недоречні підозри.

Сьогодні тільки на хвилину змогла зайти до Роберта. По-перше, він дуже зайнятий у зв'язку з якимось балансом або чимсь таким, а по-друге, мусила бути у своїх. Батько завтра від'їжджає на полювання.

Роберт чарівний. А який делікатний! Досить було натякнути йому, що мені не подобається його покоївка, як він зараз же погодився її звільнити. Я, звісно, запротестувала. Адже це мене зовсім не обходить. З мене досить і того, що я допевнилася, як мало він надає ваги її присутності в своєму домі. Зрештою, цілком зрозуміло, коли людина з певними естетичними вимогами хоче мати прислугу, що не відлякує своїм виглядом. Адже і Яцек також про це дбає. І Юзефа, хоч який він незграбний, тримає у домі тільки заради його статечного вигляду.

У батьків я застала генерала Длугоша, батькового товариша з шкільних літ. То наймиліший з його приятелів. Він пестив нас із Данкою ще змалечку. Але він більше упадає коло Данки. Це для мене зайвий доказ того, що я від природи не заздрісна. Інакше не любила б його за те, що він одверто віддає перевагу сестрі.

Мама зустріла мене з цілим оберемком усіляких історій та історійок, які мене анітрохи не цікавлять. Я дізналася, про що балакали на прийомі у канонічки Валевської, про

що у Здзеховських, а на додачу про те, що лікарі визнали у дядька Казя рак печінки. Мати, здається, цим засмучена, хоч дядько Казь постійно живе у Шотландії і вона не бачила його вже добрих сорок років.

Дивує мене все-таки у старших оцей надмір родинних інтересів, те, що дядько Альбін з огидою називає «родинними путами». Як батько, так і мати пишуть силу-силенну листів до найдальших родичів, кажуть мені називати дядечками панів, яких я зроду не бачила, цмокати в руку якихось тіток, десяту воду на киселі, цікавитися вінчаннями та хрестинами у сотнях двох домів, розкиданих по всій Польщі та Європі. Батько називає це родинними зв'язками, дядько — родинними путами, а мати, не затнувшись, може промовити: «Адже це зовсім не чужа людина, а троюрідний брат моєї двоюрідної сестри».

І через отой-от титул я мусила бути на «ти» з якимось вайлом і вислуховувати, які премії він дістав за своїх телят, вигодуваних десь на Поділлі.

Батько коротко запитав, як я себе почуваю, зробив досить лагідний натяк на те, що Яцек перед від'їздом не зайшов попрощатися, а відтак забрав генерала, аби цілу годину показувати йому дві картини, які він щойно придбав. Ох, ті картини! Увесь величезний дім напакований ними од підлоги до стелі. Батька вважають за покровителя мистецтва, і я нічого проти цього не маю. Я й сама люблю гарні краєвиди чи голівки. Але ж не можна жити в картинній галереї.

Пригадую, яка була халепа, коли ми з Яцеком опоряджали своє помешкання. Батько великодушно пожертвував нам кілька чудових полотен. Як запевняла мати, він пережив мало не трагедію, зрікаючись їх задля любих дочки та зятя. Він так трусився над тими картинами, що кілька тижнів не міг на це зважитись. Яке ж було батькове обурення, коли він побачив, що ми повісили їх у майбутній дитячій кімнаті і в тітки Магдалени. Він не хотів слухати жодних пояснень про те, що ми зробили це тільки тимчасово. Не міг зрозуміти, що в нашому сучасному помешканні вони просто не пасували б ні до вітальні, ні до спальні, ані до кабінету. Він майже півроку був на нас ображений, але, як я дізналася від Данки, здобувся лиш на одне осудливе слово: «Варварство!..»

І взагалі, головним батьковим закидом проти Яцека було те, що він недооцінює значення літератури, музики

та образотворчого мистецтва. Батько не бере до уваги, що Яцек має багато інших інтересів.

Яцек чудово знає історію, займається майже всіма видами спорту, сміливо може вважатися за одного з найкращих автомобілістів-аматорів у Європі, а крім усього того, мало хто знається так на міжнародній політиці, як він. Та й до мистецтва він, зрештою, не такий уже байдужий. Навіщо ж перебільшувати. Що ж до батька, то мене завжди дивувало, як він знаходить час на всі ці речі. Адже він завжди брав дуже активну участь у громадському житті, та й службові справи і велика практика забирають у нього чимало годин щодня. І все ж він не пропускав жодної помітної прем'єри в театрі, спеціально їздив за кордон на деякі концерти і знав напам'ять кілометри віршів, польських та іноземних. Дивні вони, ці старі люди.

Тільки в одному плані батьківський дім незамінний. Я маю на думці спокій, який там панує. Зумовлює його не тільки усталений спосіб життя батька з матір'ю, Данки і навіть служниці, але й щось невиразне, що огортає мене кожного разу, як я туди приходжу, якась атмосфера безпеки, свідомості того, що не може статись нічого раптового, несподіваного, такого, що порушило б звичну рівновагу.

Я, правда, не стану твердити, чи могла б завжди передбачити, що скажуть мешканці цього дому або їхні гості. Однак знаю: вони ніколи не скажуть нічого такого, що викликало б рішучий протест чи когось дійняло до живого. І коли я маю неабияку тактовність (Тото запевняє, що я найтактовніша жінка в світі), то, по-моєму, завдячую цим отій духовній атмосфері, що завжди панувала в батьківському домі.

Дядько вважає, що моя мати дурна. Можливо, вона не відзначається особливим розумом. Але в звичайному спільному житті нема чого боятися, що вона утне якусь велику дурницю. Та й, боже мій, коли вже такий розумний чоловік, як батько, міг витримати її стільки років і досі її любить, чи принаймні шанує, і досі до неї прихильний, то погодитися з дядьком я аж ніяк не можу. Або мушу визнати, що серед жіночих чеснот розумові якості не відіграють поважної ролі.

Я пробувала розмовляти про маму з Данкою, але та догматичка завжди ухилялась від обговорення. Вона, поза всяким сумнівом, значно розумніша од матері. Я ладна

заприсягтися, що вона добачає, як наша мати, сказати б, обмежена з багатьох поглядів. Одначе вона незмінно вдає, що нічого того не помічає, і цілком серйозно звертається до матері за порадою з різних питань. І то навіть з якоюсь побожністю. Я не раз була присутня при тих церемоніях, і мене аж сміх брав, коли я бачила, як Данка щораз накидає матері власну думку, а потім вельми шанобливо дякує їй за пораду, якої, власне, і не дістала.

Що ж до мене, то я від раннього дитинства не вбачала в матері (як видно, підсвідомо) ніякого авторитету. Звісно, я люблю її і завжди любила. Але в критичні хвилини інстинкт завжди вів мене до батькового кабінету або — в дрібніших справах — до бонни чи вчительки. При цьому в мене вистачало розуму не приховувати од матері своїх переживань, але я розмовляла з нею про них як про цікаві речі, що однаково стосуються нас обох, одначе не потребують ані допомоги, ані якихось напучень. Завдяки цьому між мною і матір'ю встановилася дружба, в якій жодна сторона не мала переваги — принаймні доти, доки я не почала мислити самостійно і не навчилась дивитися на світ критично, вже не через вікна батьківського дому, а власними очима. А відтоді, як я вийшла заміж, взаємини ці помітно ослабнули з тої простої причини, що тепер я мала Яцека, до розуму якого ніколи не втрачала довіри і який вельми цікавився всіма моїми справами.

Батько збирався до Голдова на вепрів. То мало бути велике полювання, з участю кільканадцяти мисливців, і мати вирішила поїхати й собі, бо деякі з них їхали з жінками. Щоправда, вона намагалася умовити мене, аби я поїхала в Голдов замість неї, та чи могла я хоч на кілька годин залишити Варшаву, коли от-от мали надійти нові відомості в Яцековій справі!

Додому я повернулася рано. Виявилось, що дядько не телефонував, зате Гальшка дзвонила аж п'ять разів. Ну й нехай собі. Я нічого не маю їй сказати і не сподіваюся, що вона може сповістити мені щось таке, що мене обходило б. Вона лиха й нещира жінка. Дуже добре, що доля так її покарала. Нехай тримається за свого дурного Павела, який уже також, мабуть, ситий нею по самісіньку зав'язку.

Кінчаю писати, але напевне ще довго не засну.

Середа

Знову спіткала мене невдача. Виявляється, обережність ніколи не може бути надмірною. Тітці Магдалені, яка ніколи не виходить з дому до обіду, цього разу раптом забаглося ласощів, і вона подалася до кондитерської по тістечка. І, звичайно, я сиділа там з дядьком Альбіном. Я думала, що це бабисько перекинеться від зачудування.

Власне кажучи, я й сама не знаю, чому захотіла зустрітися з дядьком, коли він сказав мені по телефону, що ні на які новини не роздобувся. Такий уже лихий мій талан, просто лихий талан. Тепер уже тітка Магдалена не дасть замилити собі очі ніякими посередниками. Щоправда, вона вдала, ніби не бачить нас, але від мого ока не сховалось, як їй аж ноги підітнулися. Вона купила шість тістечок. Три бісквітних і три з кремом. Яка бридота — отак напихатися зранку солодощами, та ще й добре знаючи, що їй загрожує діабет.

Цілий день вона не перемовилась зі мною ані словом, коли не брати до уваги повсякденних загальних фраз. Вона має свого Яцека мало не за бога, і коли мене щось і тішить на гадку про можливий скандал, то це перспектива руйнації всіх тих святинь, до яких вона піднесла свого коханого племінничка. Ще, гляди, отруїться вероналом. Та й, зрештою, не тільки на неї справить таке враження Яцекове падіння. Уявляю собі, скільком людям, що вважають його за взірць усіх чеснот, доведеться проковтнути язика і казиритися з його дволикості. То була б непогана відплата за всі оті дурні балачки, ніби я не доросла до Яцека і він гідний кращої дружини.

Цікаво, яка б це жінка була йому кращою дружиною! Хто мав би стільки такту, стільки чудових якостей, хто зумів би створити йому милу і таку славлену всіма домівку, справжнє сімейне кубельце! Які нині все-таки люди.

А хотіла б я побачити, яка жінка в моєму теперішньому становищі повелася б так стримано й делікатно. Інша вже давно б подалася зі скаргами до родичів або побігла до отої рудої видри й дала б їй добрячого чосу. А вже щодо нього, то головою ручуся, що кожна без винятку влаштувала б йому страхітливий скандал.

А вони кажуть, що я до нього не доросла. Що він гідний кращої. І це каже моя найкраща подруга, ота облудна Гальшка.

Я дізналася про це від Мушки Здроевської. Вони були разом із Зігмундом Карським у «Кафе-клубі». Мушка напевно не бреше. З усього, що вона розповіла, неправда тільки те, що вони розмовляли про мене при Карському. Зігмунд не дав би сказати про мене лихого слова. І загалом з цього погляду чоловіки в сто разів вищі від жінок. От хоч би й Роберт, який мав через Гальшку стільки прикрощів,— він ніколи не говорить про неї погано. Він аж надто поблажливий. На жаль, я не могла сьогодні з ним побачитись. Він увесь час зайнятий.

Здається мені, що ті чоловічі справи дуже перебільшені. Кожен з них вважає своє діло за якусь святиню. Кожному здається, що коли він скаже нам «я маю багато роботи» або «у мене важливе засідання», то вже годі й думати згаяти час якось інакше. Звичайно, це не завжди викрути з їхнього боку. Я навіть схильна їм вірити. Але вони просто переоцінюють свої справи. Світ не перевернеться, якщо котрийсь із них спізниться на конференцію чи не піде до своєї контори.

Минулого року я тільки раз мала серйозну розмову з Яцеком. Ми мали їхати на бал до Ленських. Мені було страх як важливо з'явитися там до одинадцятої. А тут Яцек мені дзвонить, що затяглися збори якоїсь там спілки чи товариства, що треба вибрати якусь там раду, і щось іще, і всякі такі дурниці. Він не хотів мене зрозуміти, що я повинна приїхати до одинадцятої, бо пані Кавінська справила собі туалет, дуже подібний до мого, і що я не могла, ну просто не могла з'явитися після неї. В цих тонкощах чоловіки сліпі, як кроти.

Зрештою, може, й добре, що Роберт не мав сьогодні часу. Завдяки цьому я залишилася вдома, і якраз о сьомій зателефонував з Парижа Яцек. Він дуже квапився, сказав тільки, що не знає ще, коли повернеться і що до нас приїде ад'ютант полковника Корчинського, щоб забрати жовтий конверт, запечатаний сургучем, що лежить у середній шухляді письмового столу. Я нагадала Яцекові, щоб він привіз мені великий флакон «Voyage de pose». Маю підозру, що ті парфуми, які можна дістати у Варшаві, набагато слабші.

Звичайно, одразу ж після цієї розмови я знайшла в письмовому столі того конверта. Мені було страх як цікаво, що там усередині. На жаль, величезна сургучева печатка аж ніяк не давала змоги його відкрити. А втім, не думаю,

щоб він містив щось цікаве для мене. Гадаю, що там були якісь урядові папери, і то, напевне, такі, яким Яцек надає великого значення. На конверті було написано червоним олівцем: «Л. К. З.—425». Що ж, у них завжди якісь свої таємниці.

Десь близько восьмої з'явився той ад'ютант, про якого казав мені Яцек,— стрункий молодий офіцер. Я запропонувала йому філіжанку кави, але він odmовився. Поводився він дуже чемно, і я спостерегла, що сподобалась йому. Та, незважаючи на це, він сказав, що дуже поспішає і що прийшов по запечатаний конверт, про який мій чоловік мав зателефонувати мені з Парижа. Я не затримувала його, тим більше, що він видимо нервував. Офіцер люб'язно подякував мені і вийшов.

Коли за ним зачинилися двері, я поглянула на його візитову картку: «Поручник Єжи Сохновський». Цілком пристойний молодик. Можна буде сміливо запросити його на файф-о-клок. Якщо він з тих Сохновських з Поділля, то може бути навіть далеким родичем Яцека. Треба буде спитати про нього маму.

Не знаю, чого це я сьогодні так втомилася. Не хотілось навіть піти з Тото повечеряти, і я лишилася вдома. Зовсім не мала апетиту. З'їла тільки три спаржі й випила склянку чаю і трохи червоного вина. За столом тітка Магдалена з підозрою придивлялася до мене, як видно, додаючи в тому, що мені бракує апетиту, прояви забороненого кохання до гаданого посередника. Нехай її бог милує. Насправді причина куди поважніша: за останній місяць я поправилась на кілограм і чотириста грамів.

Ч е т в е р

Накидаю поспіхом ці кілька слів. Рано-вранці надійшла телеграма з Голдова. Батько небезпечно захворів. Я повинна взяти професора Вольфрама й доктора Ярка і негайно їхати в Голдов. На щастя, обидва можуть поїхати зі мною. Я страшенно занепокоєна батьковою хворобою. Погано, що не можу сповістити про свій від'їзд дядька Альбіна. Адже за цей час тут можуть статися дуже важливі події. Машина стоїть біля під'їзду.

В і в т о р о к

Що діялось, що діялось!

Я повинна опанувати свої думки, бо інакше не зможу доладно й зрозуміло розповісти про все. Поранення батька, скандал, операція, жовтий конверт, та руда шантажистка, дядько Альбін, Яцек, поручик Сохновський, слідство — усе це крутиться мені в голові, наче в коловороті. А на додачу ще й та недоумкувата тітка Магдалена. Бідолашний Роберт! Певно, він думає, що я про нього забула. Так мені кортіло послати йому з Голдова листа, але в останню мить я стрималась. Пригадалося мені давнє мудре прислів'я: ніщо так не плямує жінку, як чорнило. Лист завжди може потрапити в чийсь сторонні руки, як я оце щойно переконалася.

Бракувало ще тільки того, щоб і Роберт вплив на поверхню!..

Але розкажу все спочатку.

Отже, насамперед батькова рана виявилась не така вже небезпечна, як гадали спершу.

Той португалець (я ніяк не запам'ятаю його прізвища), звісно, не мав наміру заподіяти батькові якусь шкоду. Він сам був у розпачі й наполягав на тому, щоб сплатити всі видатки на лікування. Зрозуміла річ, батько не міг на таке пристати. Тоді португалець пожертвував вельми поважну суму на якусь добродійну мету. Вони там, у Португалії, не полюють, отож, коли він забачив вепра, то мов божевільний почав стріляти на всі боки йому навздогін. На щастя, куля пробила батькові лише м'якуш над стегном. Однак я мусила шість днів просидіти в Голдові. Про те, щоб виїхати, не могло бути й мови. Мати зі страху мало не зїхала з глузду. А тут іще майже двадцять чоловік гостей! Та ще й ота халепа.

Дивно ще, як мені самій не скаламутився розум. Досі не можу прийти до пам'яті. Тим паче, що, крім батькового здоров'я, все, здається, пішло на гірше.

Другого дня після приїзду до Голдова я одержала телеграму від дядька. Дуже обачними, темними для невтаємничених осіб фразами він сповіщав, що з Брюсселя надійшли цілком певні відомості. Про ту бабу там ніхто нічого не знає, окрім того, що вона спинялася кілька разів у різних готелях. Достеменно встановлено, що вона не є жителькою жодного з великих бельгійських міст. Розшукове бюро

висловлює припущення, що ця особа не заслуговує на довіру. Вони не припиняють пошуків, але дядько ясно давав зрозуміти, що не сподівається ніяких істотних відомостей.

Це мене не вельми потішило. Якби ми знали про цю дамочку щось конкретне, то могли б розмовляти з нею зовсім інакше. Вся надія на дядька.

На додачу до всього спіткала мене ще одна халепа. А саме: в суботу вранці до Голдова приїхало двоє панів. Коли я вийшла до них і здивовано сказала, що я їх не знаю, вони відрекомендувалися. Виявилось, що старший з них — полковник Корчинський, а молодший — не хто інший, як його ад'ютант поручник Сохновський. А що я не йняла цьому віри, бо той новий Сохновський був зовсім не схожий на свого попередника, вони показали мені свої документи. І тільки тепер усе вплигло на світ.

Вони мучили мене понад три години. Я мусила докладно розповісти все про візит першого (фальшивого) ад'ютанта, назвати годину його візиту і змалювати, який він був із себе. Як видно, справа була серйозна, бо полковник слово в слово записував мої свідчення, а поручник ретельно позамикав двері, щоб ніхто не зміг нас почути. Виявилось, що в жовтому конверті були якісь надзвичайно важливі документи. Здобуття їх мало велике значення для якоїсь суміжної держави.

До речі, я з соромом мушу признатися, що не маю уявлення, яку державу треба називати суміжною. У розмовах чоловіків раз по раз чути це слово, а я не наважуюся запитати. Адже мені, Яцековій дружині, не годиться цього не знати. Одначе я додумалася, що під словами «суміжна держава» треба розуміти Росію.

А тепер, після цієї пригоди, я остаточно в цьому переконалася. Полковник дуже цікавився, чи той самозваний поручник Сохновський не мав російського акценту. Як і було насправді, я відказала, що він розмовляв чистісінькою польською мовою. Обидва добродії докоряли мені, що я вчинила легковажно, віддавши конверта незнайомцеві, який по нього прийшов, і не перевіривши у нього документів.

Це було обурливо. І я не приховувала од них свого обурення. Як же це так? Спочатку чоловік телефонує мені з Парижа, що з'явиться поручник такий-то, ад'ютант полковника такого-то, по такий і такий предмет. Потім з'являється пан у мундирі, навіть з якимись орденами, до того ж гожий на взір і з бездоганими манерами, називає своє

прізвище і просить дати йому той предмет. Як же я могла вчинити? Адже було б смішно, коли б я стала вимагати од нього якихось паперів чи встановлювати його особу. Я ж не поліцай. Мені й на думку не могло спасти, що це якесь шахрайство. Та й звідки б комусь сторонньому знати, що Яцек телефонував до мене і які дав настанови?

Полковник дуже сміявся з тих моїх доказів і пояснив, що в паризькому готелі, з якого дзвонив Яцек, вчора виявлено лінію для підслухування, завдяки якій шпигуни дізналися про його доручення і зараз же наказали своїм варшавським агентам викрасти того конверта.

Це жахливо. Мені аж мороз пішов поза шкірою, коли я подумала, що й мої розмови з Тото чи Робертом теж може хтось підслухати. Одразу ж як повернуся до Варшави, викличу такого електротехніка до телефонів, щоб розібрав наш апарат і подивився, чи нема там якоїсь лінії. То цілком можлива річ. Щоправда, Яцек ніколи й ні з ким не розмовляє по телефону про політичні справи, але шпигуни можуть думати інакше.

Яке воно огидне, оте шпигунство. Я просто зрозуміти не можу, чого вони вишукують у Польщі. Чому інші держави все шлють до нас отих шпигунів. Чому їх так цікавить усе, що в нас діється? Чому ми не переймаємося їхніми справами і не посилаємо нікого підглядати за ними, а вони нам спокою не дають? Я б іще зрозуміла, коли б ці шпигуни залагоджували свої справи з чоловіками. Але раптом вплутувати в свої брудні махінації порядну жінку — це вже зовсім не по-джентльменському.

Полковник сказав, що мене ще викличуть, аби я впізнала серед багатьох фотогографій обличчя того фальшивого поручника. Тільки ще того бракує, щоб я марнувала час на всілякі дурниці!

Я спитала, в який спосіб стало відомо, що я віддала того конверта. Полковник пояснив, що в мене дома вже проведено розслідування. Допитано тітку Магдалену і прислугу. На закінчення він став випитувати в мене, хто той літній пристойний добродій, що видавав себе за посередника по продажу земельних ділянок.

Тут уже терпець мені урвався. Я насилу стрималась, щоб не вибухнути гнівом. Ота дурна тітка знову заварила мені кашу. Тепер вони ще, гляди, запідозрять дядька Альбіна у посібництві шпигунам. Казна-що витворяє те бабисько! Хоч як би скінчилася Яцекова справа, але тільки-но

вона скінчиться, я одразу ж поставлю перед ним умову: або він одішле тітку на село, або я розлучаюся з ним. (Звісна річ, насправді я й думки не припускаю про розлучення, але пристрашити його можу).

Я сказала тим добродіям, що то був справжній посередник і що я бачила його лише двічі в житті. Тоді вони почали допитуватися, чи не розмовляв він зі мною про Яцека та про його подорож. Я запевнила їх, що ні, але, здається, вони не дуже мені повірили і, мабуть, постараються розшукати дядька Альбіна. Щоб хоч трохи їх задобрити, я запросила їх до обіду, але вони послалися на невідкладні справи й поїхали.

Я довго не могла отямитись, а ввечері надійшла телеграма з Варшави од... Яцека.

Виявилося, що в зв'язку з тим клятим конвертом його викликали до Варшави, він прилетів літаком на кілька годин і має того ж таки вечора повернутися до Парижа. Як видно, він був такий заклопотаний тією історією з шпигунами, що навіть забув запитати в телеграмі про батькове здоров'я. Я завважила, як прикро це вразило батька.

Я опинилася в жахливому становищі, бо про виїзд із Голдова не могло бути й мови, а тим часом у Яцека напевне знайдеться досить вільного часу, щоб побачитися з тією своєю видрою. Тільки бог знає, як би мені собі зарадити.

Отримавши телеграму, я відразу ж послала по нього машину і написала, що стан здоров'я батька безнадійний і що він доконче повинен приїхати хоч на півгодини. Проте надвечір шофер повернувся ні з чим, а точніше, із запискою од Яцека, що він ніяк не може вирватися з Варшави. Усі ці історії так вивели мене з рівноваги, що довелося на ніч випити брому, хоч я і знаю, що від нього в мене псується колір обличчя. На додачу під правим вухом у мене вискочив прищик. А та розтіпаха Валерця розлила лак для нігтів, і руки мої теж мали жахливий вигляд. Ще ніколи не переживала я такої лихої години. Все, геть усе неначе в змові проти мене.

На щастя, сьогодні вранці приїхала Данка, і я змогла притьмом повернутися до Варшави. З тіткою привіталася аж надто промовисто. Холодно усміхнулась до неї і чемно подала руку. Аби ще значливіше наголосити, що я тут господиня, я звеліла повідчиняти всі вікна в їдальні, у вітальні, у кабінеті та в буфетній, так що тій відьмі годі було й носа виткнути із своєї кімнати. Інша річ, що скрізь стало

страшенно холодно. Та, на щастя, я мала зараз же йти на побачення з дядьком.

Як я й передбачала, вдома його не було. Не маючи іншої ради, я сіла біля вікна в маленькій брудній молочній проти його будинку і, посьорбуючи чай, стала чекати. Крім мене та господині, що порядкувала за прилавком, там був лише якийсь нудний, нецікавий на взір добродій. Я б зовсім не звернула на нього уваги, якби не його вкрай дражлива манера їсти і взагалі вся поведінка. Спершу він поглинув величезну тарілку яєчні, а потім заходився гидко длубатися в зубах, прикриваючи рота другою рукою. При цьому він безтямно солопів у вікно з таким виразом на обличчі, ніби от-от мав заплакати. Не розумію, нащо існують на світі такі люди.

Була вже четверта, коли я побачила дядька. Він приїхав на таксі і зник у під'їзді. Я швиденько розрахувалась і вийшла. Дядька я наздогнала, коли він уже відчиняв двері.

Він, як завжди, привітав мене компліментами. Був у чудовому настрої і вже самé це трохи мене заспокоїло.

— Чи є щось нового, дядечку? — запитала я, сповнена надій.

Він поправив окуляри і підморгнув мені.

— А якщо добрий дядечко має багато, дуже багато новин, щоб він за це матиме?

— Я обніму дядечка, особливо якщо новини будуть такі ж добрі, як він сам.

— Чудово, але гонорар наперед.

По цих словах він обняв мене і поцілував в уста. Хоч було це цілком несподівано, але ж ніяк не можу сказати, що неприємно. Ці літні добродії по-своєму вдатні до жінок і вміють дозволити собі навіть вельми сміливі жести в якийсь природний і необразливий спосіб.

— Чи знаєш, звідки я повернувся? — запитав дядько, присуваючи мені крісло.

— Звідки ж мені знати.

— Так от, я був на приємній прогулянці, пречудовій прогулянці з одною чарівною дамою. Рідко стрінеш дівчину, що мала б стільки принад. А на додачу ще й розум! Рідкісна жінка, без перебільшення рідкісна. А надто як на англійку. Бо зі смутком мушу визнати, що дотеперішній мій досвід не залишив у мене високої думки про розум англійок.

Серце лунко закалатало мені в грудях.

— Дядечку,— прошепотіла я,— ви з нею познайомились?

Він зробив здивовану міну.

— З тією дамою, з котрою був на прогулянці?.. Ну звісно ж, мала. Невже ти гадаєш, що дами, товариства яких я шукаю, належать до такої категорії жінок, що шпацірують з незнайомими добродіями?

— Та не мучте ви мене, дядечку,— жалібно писнула я.— Ця дама — вона?

— Не знаю, кого ти маєш на думці, але не збираюсь робити з цього таємниці. Та англійка має звучне ім'я Елізабет і носить прізвище Норман.

— Ах, боже мій! І як же ви з нею познайомились? Яка вона з себе? Що казала? Про Яцека не згадувала?

— Зачекай, мала,— усміхнувся він.— Насамперед встановимо хронологію та ієрархію твоїх запитань. Так от, поперше, ми з нею поки що (тішу себе надією, що маю право вжити цього багатообіцяючого «поки що»), ми з нею поки що на вельми офіційній нозі. «Як вам подобається Варшава, пані?.. Чи ви багато подорожуєте, пані?..» І так далі в такому дусі. Отож для якоїсь згадки про Яцека щонайменше зарано. Ти знаєш, що Яцек зараз у Варшаві?

— Як це «зараз»? — серйозно занепокоїлась я.

— А так, звичайнісінько. Я бачив його позавчора на власні очі, коли він заходив у «Брістолі» до ліфта, а потім коли він виходив з того ж таки ліфта разом з міс Елізабет Норман.

— Отже, він бачився з нею!

— Гадаю, що встиг на неї надивитися, і маю підстави припускати, що не одмовить собі в цій приємності й надалі.

— Ви помиляєтесь, дядечку,— відказала я трохи роздратовано.— Яцек був у Варшаві буквально кілька годин. Його викликали з Парижа з приводу якихось документів, і він мав того ж таки вечора повернутися. Я напевне знаю, що він поїхав назад.

— Нехай і так,— погодився дядько Альбін.— В усякому разі, він бачився з нею.

Я насилу спромоглася запитати:

— А... а довго він у неї був?

Дядько неделікатно засміявся.

— Ах, он ти про що! Ну, як тобі сказати... Ядек пробув в її номері щось близько години. Оскільки ти знаєш свого чоловіка краще, ніж я, то можеш легше зробити з цього якісь висновки.

Я зиркнула на дядька майже зі злістю. Він потішався, очевидячки потішався з мого неспокою. Як видно, думав, що я ревную. Я зовсім не ревнива, але ж не вельми приємно, коли твій чоловік на цілу годину замикається в номері готелю з якоюсь рудою прибудуою!

— Ви знову помиляєтесь, дядечку! — відповіла я холодно. — Мені достеменно відомо, що Ядека ніщо вже з нею не зв'язує...

— Я не маю анінайменшого наміру підірвати твою віру в чоловікові чесноти, — докинув він з повагою, що дуже скидалася на знущання.

— Бо ніщо не може її підірвати, — наголосила я, проте про всяк випадок нишком, щоб не завважив дядько, тричі постукала пальцем об дерево.

— Тим краще, — хитнув він головою. — Зрештою, і в мене не виникло жодної підозри, принаймні в даному разі. Виходячи з нею, Ядек був блідий, злий і, як видно, насилу володів собою. У мене склалося враження, що вони мали не вельми приємну розмову.

— Не розумію тільки, — зауважила я, — навіщо вони вели ту розмову в номері, а не у вестибюлі чи ресторані.

— А мене це зовсім не дивує, — знизав плечима дядько. — Ми можемо здогадуватись, яка була тема їхньої розмови, а такі розмови, погодься, ні до чого чути іншим, хоч би то була прислуга чи випадкові сусіди. Як на мене, то їхня зустріч анітрохи нам не вадить.

— Чому?

— А тому, мала, що при першій же слушній нагоді я запитаю її про Ядека.

— Ви скажете, що знаєте його?

— Що ти, бонь боже! Скажу, що бачив її в товаристві молодого добродія, якого інколи зустрічаю. І постараюся витягти з неї, щоб вона про нього думає. В такий спосіб можна буде завести розмову на тему, яка нас цікавить. А оскільки я дам чарівній Бетті зрозуміти, що моя цікавість спричинена ревнощами, то зможу зайти досить далеко у нескромних запитаннях.

Ми якнайдетальніше обговорили всі ці справи. Коли я вже виходила, дядько затримав мене.

— Трохи не забудь, мала. Дозволь повернути тобі борг з подякою. Ось тисяча злотих.

Я аж ніяк того не сподівалася і спробувала заперечити.

— Але ж, дядечку, мені зараз зовсім не потрібні гроші. І загалом це не горить...

— Ні, ні,— наполягав він.— Ще й як горить. Якби на поштовому переказі не треба було зазначати прізвище відправника, я надіслав би тобі ці гроші до Голдова.

— Певно, вам останнім часом добре таланило в грі,— зауважила я, ховаючи гроші до сумочки.

— Так, люба. Як видно, тільки твоя присутність у Варшаві приносить щастя в грі Тото. Я таки злупив з нього чималий гріш. З нього і з його приятелів. Вони вельми порядні люди.

Тільки тепер я згадала про Тото. Аж сама здивувалася, що так довго могла про нього не думати. По суті, варто було б замислитися над цим глибше. Власне кажучи, Тото нудний. Про що з ним можна розмовляти?.. Він цікавиться такими речами, які мене анітрохи не обходять. Забавний буває тільки тоді, коли я вдаю байдужу, замислену чи захоплену кимось іншим. Тоді він спроможний здобути на якісь живі порухи. Єдина його незаперечна чеснота — це широка натура. Рік тому, коли ми з Яцеком були в Таорміні, я написала Тото, що скучила за Блумсом (тоді мій коханий Блумс був ще живий). І Тото за один день дістав паспорт та візу і літаком привіз мені Блумса. Віз його з Варшави аж на Сіцилію. І не забудь про рурочки з кремом. Так, він безперечно має свої чесноти. Але ні до чого приховувати перед собою, що він мені вже трохи набрид. Тоді в Таорміні він прихилив до себе навіть Яцека, який віддавна уже звик до того, що коло мене завжди упадає чимало чоловіків. Пам'ятаю, як Яцек сказав мені тоді:

— Я думав, він просто залицяється до тебе, але тепер мені здається, що це якийсь глибше почуття. От уже не підозрював, що він здатен на таке.

Я коротко відказала:

— А я й тепер цього не підозрюю.

Це заспокоїло Яцека. Він шанобливо поцілував мені руку і сказав:

— Я завжди вірив у твій інстинкт і добрий смак.

Того ж вечора Тото вилетів назад до Варшави, і ми більше про нього не згадували. То був з його боку

широкий жест. Щоправда, повертаючись додому, я мала з Блумсом неабияку мороку. В Неаполі він загубився, і Яцєкові довелося цілий день його шукати. Через це ми спізналися на поїзд. А у Венеції бідолаха плгнув у воду за якоюсь чайкою, а оскільки саме наближався пароплавчик і я боялася, що він наїде на Блумса, то Яцєк і ще один добродій з тамтешнього консульства стрибнули в канал рятувати його.

То було вельми по-рицарському з їхнього боку. Єдине, що завдало мені прикрості,— це те, що на березі зібралася юрба людей, які по-дурному реготали. Щоправда, обидва мали досить кумедний вигляд у своїх костюмах, з яких струменіла вода. Та все скінчилося щасливо, і вся подорож разом із клопотом, що його завдав Блумс, залишила б у мене найприємніші спогади, якби не лихий гумор Яцєка. Щоправда, він нічого мені не сказав, але я здогадалася, що його знову почали мучити ревності до Тото. Через це він навіть до Блумса збайдужів.

А коли Тото зустрів нас на вокзалі у Варшаві, Яцєк привітався до нього з такою крижаною чемністю, що Тото аж трохи злякався.

Я постановила собі, що не повідомлю його про свій приїзд із Голдова. Та, на жаль, мене спіткала прикра несподіванка: коли я зателефонувала Робертові, трубку взяла покоївка і сказала мені, що господаря вже два дні немає у Варшаві. Здається, він у Львові, але напевне вона не знає. Не знала також, коли він повернеться. Оскільки вечір я мала вільний, ми пішли з Тото вечеряти. А по тому з кількома приятелями зайшли до нього на келишок шампанського.

Вже десь за північ з'явився Владек Бжєський і притягнув з собою двох танцівниць, що колись виступали в «Адрії». То були молоді чарівні угорки, вельми забавні. Вони показали нам кілька танців, звісно, таких, яких не можна показувати в громадських місцях. То було досить непристойне, однак цікаве видовище. Туля упилася до безтями. Почала кричати, що затанцює зі старшою з дівчат того самого танцю. Певна річ, вийшло з того страховисько. Чоловіки мало не луснули з реготу.

Признаюся, що мені дуже кортіло й собі ризикнути, але я побоювалась, а до того ж по невдалій спробі Тулі товариство було настроєне надто легковажно. Я багато розмовляла з тими угорками. Яке все-таки яскраве і

розмаїте їхнє життя! Вони вже знають замалім не цілий світ. Танцювали в Токіо і в Бомбеї, в Мельбурні і в Оттаві, Лімі і ще бозна-де. Скільки в них цікавих знайомств з чоловіками, щоразу з новими! Через одну з них застрелився якийсь фермер на Філіппінах. Молодшу викрав у Шанхаї якийсь корейський мільйонер, що закохався в неї. Обидві вони приблизно мого віку, а вже так багато встигли пережити. До того ж вони походять з вельми пристойної угорської родини. Вони казали мені прізвище, але я вже не пам'ятаю його. Їхній батько навіть був міністром. Щоправда, Тото висміяв мене, що я цьому вірю, але чому б мені не вірити. Вони мають бездоганні манери і дуже шляхетні на вигляд.

У кабаре їх штовхнуло банкрутство і матеріальна скрута. Їм було на той час одній шістнадцять, а другій вісімнадцять років. І я подумала собі, як би склалося моє життя, коли б, приміром, мої батьки померли і втратили маєтність. Звісна річ, мене взяли б під свою опіку родичі, але могло б статися й інакше. Можливо, довелося б мені самій заробляти на хліб. Тоді, мабуть, я в тисячу разів радніша була б танцювати, аніж сидіти в якійсь нудній конторі і переписувати папери. Або, скажімо, стати вчителькою. Від яких незначних обставин залежить усе майбутнє людини!

Увечері я випила забагато кави і тепер не скоро засну. Надворі ще зовсім темно, хоч уже шоста ранку. Я залишила в їдальні записку, щоб мене ні в якому разі не будили раніше першої, але боюся, що та відьма навмисне грюкати-ме дверима. Ні, треба буде рішуче зажадати від Яцека, щоб він вигадав якийсь привід і відпровадив це бабисько на село.

Краще вже я сама займатимуся господарством, хоч яка це для мене страшна морока. Досить тітці дати один-два накази прислузі і зателефонувати до кількох крамниць, як вона вже вважає, що перепрацювалася. А хіба ж то праця! Та Ядвіга легко впоралася б з усім тим сама. Або, зрештою, можна найняти якусь господарку. За кількадесят злотих я матиму те саме, але без пліток і постійного втручання в моє особисте життя.

Треба буде про це подумати.

С е р е д а

Роберт ще не повернувся.. Отакі вони, чоловіки. Він вважає, що може виїхати, навіть не повідомивши мене, куди і на який час. Щоправда, мене не було у Варшаві, а він обіцяв, що не стане дізнаватися моєї адреси. Може, навіть телефонував мені, але, почувши незнайомий голос, поклав трубку. Я сама його про це просила. Але, якби хотів, міг би все-таки знайти якийсь спосіб. А потім вони ще хочуть од нас вірності!

Утнула я сьогодні тітці штуку! Запросила тих угорок, Тото і Лешека Хомінського. Оскільки тітка не знає ні англійської, ні німецької, а розмовляли ми тими двома мовами, вона почувалася як остання дурепа. Я наперед умовилася з Лешекком і з Тото, що відрекорендуємо тих дівчат як дам з дипломатичних кіл, з найвищого будапештського світу.

І вона повірила! Робила такі міні, наче на королівському прийомі в Букінгемському палаці. Ми вдали цілком серйозних, але в душі аж помирали зо сміху. Спершу я думала була попрохати тих угорок, щоб на закінчення цього церемоніального прийому вони продемонстрували свій учорашній танець. Ото була б бомба! Тітку грець би вхопив! Кортіло мені страшенно, одначе Лешек нізащо не погоджувався і, можливо, мав рацію.

На ранок мене викликають до полковника Корчинського. Знову будуть мене мучити. Я вже мала у зв'язку з цим ще одну халепу. Стріла Владека Мёрського, що приїхав у відпустку з Рима. Не маючи й гадки, що це така важлива справа, я розповіла йому про свої прикросі, пов'язані з отим клятим жовтим конвертом, що отруює мені життя. А той дурний пустомолот, мабуть, бовкнув про це у міністерстві чи десь іще, бо вже за дві години по тому з'явився до мене поручник Сохновський (справжній) і почав мені вичитувати, що я балакаю з людьми про цю справу. Він сказав, що надзвичайно важливо, аби вся та пригода лишилася в таємниці з огляду на якісь там їхні комбінації. Поводився він майже нелюб'язно. Отож я холодно відказала йому:

— Мене це анітрохи не цікавить. І не розумію, навіщо ви, панове, вплутали мене в цю прикру справу.

— Ваша правда, вона таки прикра, і від імені пана

полковника я настійно прошу, щоб ви нікого про неї не інформували.

Ото чудасія! Я когось інформую! Варто лише низзати плечима, ото й тільки. Куди гірше те, що Робертова відсутність змушує мене часто бачитися з Тото. Боже мій, скоріше б уже повертався Яцек!

А Роберт матиме від мене кару: я взагалі до нього не озвуся. Коли приїде і зателефонує до мене, то щонайменше три дні чекатиме побачення.

Від дядька знову немає жодної звістки. Було б смішно, якби та руда англійка закрутила з ним роман. А таке цілком можливе. Я навіть хотіла б цього задля Яцека. Нехай би пересвідчився на власні очі, що то за жінка. Приїхала нібито до нього, а користується з першої-ліпшої нагоди, щоб спокусити іншого, та ще й не кого-небудь, а дядька його дружини. Звісно, це не найважливіше, але напевно не зашкодило б, якби вдалося застукати їх на гарячому. Тільки сумніваюся, чи погодиться на це дядько Альбін. Чоловіки люблять базікати про свою самовідданість, одначе коли їм випадає довести її, вони ухиляються під якимись незначними приводами. Тоді вони враз починають сипати такими словами, як честь, обіцянка, особиста гідність і таке інше.

Здибала на Краківському майдані Гальшку. Вона йшла з Павелом і з чоловіком. Спочатку я хотіла вдати, ніби не бачу її, але завважила, що в неї нова прегарна сумочка із шкіри якоїсь змії. Я ще такої не бачила і повинна була запитати, де вона її дістала.

Коли б вона була сама, то, звісно, не сказала б мені правди. Вона страшенно ревнива щодо своїх речей. І все лише через те, що я не кажу їй, звідки беру свої пантофлі. Невже ж мені не вільно мати хоч щось оригінальне! Кому хочеться носити речі, які бачиш на всіх жінках! Одначе тепер, при чоловіках, Гальшка не могла мені збрехати і мусила сказати, що купила сумочку у «Мадам Жозет».

Аж дивно, як я могла з нею приятелювати.

Четвер

Повертаючись од Лолів, я поминула Познанську вулицю і завітала до Роберта. Щоправда, застати його я не сподівалась, а зайшла просто так. І виявилось, що дуже

добре зробила. Багато цікавого дізнається він од мене про ту свою кралячку! Ось нехай тільки повернеться.

Уже на сходах чути було звуки патефона. Я мусила чекати хвилин п'ять, доки мені відчинили. Нарешті вона таки почула мій дзвінок. Я одразу зрозуміла, чим тут пахне. Обличчя її палало, коси були розпатлані. Хоч вона так заступила мені дорогу, щоб я не могла пройти, я звеліла їй відсторонитися і зайшла.

Ладна закластися головою, що хтось утік з кімнати у глибину помешкання. На жаль, я не мала змоги обшукати всі закапелки. На столі стояли дві філіжанки недопитої кави і фрукти. Отже, користуючись із того, що господаря нема вдома, вона приймає тут своїх коханців, а потім вони обкрадуть його чи навіть уб'ють. Адже про таке весь час пишуть у газетах.

Я спитала її:

— Що це, у вас гості, панночко?

Вона нахабно подивилась мені у вічі і збрехала:

— Даруйте, пані, але ніяких гостей тут нема.

— Пан Тоннор дозволяє вам користуватися патефоном?

— Він ніколи мені цього не забороняє, пані.

Я не могла більше дивитись на її зухвалу фізіономію і заприсяглася собі, що на друзки розіб'юся, але доможусь, аби Роберт вигнав її геть. Нехай візьме собі лакея. Куди ж це годиться, щоб молодий пан не мав лакея. Це навіть просто несмак. А якщо вже прислуга, то нехай найме якусь старшу, поважну жінку.

Найгірше було те, що я не могла пояснити цій гусці, чого прийшла. Отож варто замислитись, яка то важлива річ привід.

Не знаю, чи замислювався хто коли над цим питанням. А шкода. Варто було б написати про це ціле дослідження. Для первісної людини привід — річ непотрібна. Вона поводить себе брутально, не шукаючи собі жодних мотивів, правдивих чи вигаданих. А ми, люди культурні, в тисячі випадків мусимо вдаватися до приводу. Приміром, за довірених часів було заведено упускати на підлогу хусточку, щоб чоловік, на якого ми накинули оком, її підійняв. Звичайно, тепер до цього способу вже не вдаються і за кожним разом треба вигадувати щось нове. А це зовсім не легко.

Подеколи зближення з кимось залежить від такої от дрібниці: чи знайде той пан привід, щоб узяти жінку за

руку. Ідеться тільки про цей перший крок. Далі все відбувається за інерцією. Треба буде поговорити про це з дядьком. Роберт також дуже розумний, але мені здається, що проблеми приводу для нього не існує. Він належить до цілком новочасного типу чоловіків. А хтозна, чи новочасність це не та сама первісність. Так принаймні твердить батько. Ці старі люди іноді мають рацію.

Навіть дядько Альбін не в захопленні від новочасності. Колись він сказав мені:

— Найприємніша річ у коханні — це вступ, попередня гра. Домагатися поглядів жінки, полонити її уяву, тонко грати їй на нервах, збуджувати в ній перші чуттєві порухи. Якщо я їй не віртуоз у цій грі, то, в кожному разі, заслугую щонайменше на звання досить обдарованого дилетанта. А що я маю з цього сьогодні? Новочасна жінка не дає мені змоги, не дає мені часу показати в усій красі всі мої знання, вправність і вміння. Новочасна жінка жадібна до кохання, як голодний до їжі. І всієї точної механіки так званого спокушання тепер уникають, як чогось непотрібного, вилученого із вжитку, ба навіть трохи сміховинного. Я б зрозумів іще, чому її ладні зректися чоловіки. Але жінки повинні цінувати цей гаданий анахронізм над усе. Хоч би яким шляхом пішла далі фемінізація світу, одне зостанеться незаперечною типовою властивістю жінки: прагнення, щоб її здобували.

Поza всяким сумнівом, дядько має певну рацію. Одначе він не бере до уваги темпу сьогоденного життя. Сьогодні просто немає часу на всі ті забавки. Батько домагався материнної прихильності цілих три роки.

Чудне й кумедне слово: «домагався». Завжди, коли я чую це слово, мені здається, що я бачу припнутого собаку, який, сапаючи і висолопивши язика, силкується так натягнути ланцюг, аби дістати кістку, що лежить оддалік. Він теж чогось домагається. Це порівняння мимоволі спадає мені на думку щоразу, коли я чую, що та чи та панна має когось, хто домагається її прихильності. Я враз уявляю його собі на ланцюгу і з висолопленим язиком.

Це теж анахронізм. Сьогодні ніхто нікого не домагається. Просто люди сходяться чи ні. Або кохаються, або помірквано одружуються. Яцек також не домагався мене. Він познайомився зі мною, допевнив, що я до пари йому родом, заможністю, віком, красою, розумом, а тоді вже дозволив собі закохатися в мене. А коли закохався, просто

сказав мені про це. Було б смішно, якби він вчинив інакше чи міркував по-іншому.

Усе це разом тривало два тижні. Щоправда, бувають випадки, коли якийсь залицяльник не до вподоби дівчині. Тоді він, звісно, домагається, але зовсім не її. Він домагається, щоб вона визнала його кращим, милішим і вірнішим, ніж він здався їй напочатку. Коли хтось, як то кажуть, домагається прихильності жінки, це не робить їй честі, а його тільки принижує.

До того ж на всі ці витребеньки бракує часу. Принаймні у міському житті. Колись усі великосвітські люди жили на селі. У місті вони тільки зустрічалися між собою. Усі оті карнавали, кінні перегони, корсо¹ та інші пережитки. Сьогодні люди зустрічаються на танцях або в кав'ярні, інколи в гостях у знайомих. Кавалер може місяцями не знайомитися з батьками панночки, бо вони й так знають усе про нього з пліток. Дивує мене тільки, що за давніших часів, коли пліткарство нібито було ще поширеніше, люди не вдовольнялися тими відомостями.

Сьогодні я настроєна філософськи. Недарма ж бо мій батько каже, що, відволікаючись від повсякденних справ, людина прочиняє браму до тих покладів власної думки, про існування яких так легко забути у вирі інтенсивного життя. Я люблю часом заглиблюватись у такі матерії. Тоді я бачу, наскільки я вища розумово від багатьох таких пустопорожніх жінок, як Гальшка чи Мушка. Я певна, що жодна з них не здатна мислити абстрактно. Згадуючи про це, я зовсім не маю на меті чогось особливого. Анітрохи не хочу показатися читачеві якоюсь надзвичайною особою. Навпаки. Запевняю всіх, що я зовсім не самовпевнена. Своїми духовними стійностями та розумовою вищістю я завдячую тільки власній вдачі.

В цьому немає жодної моєї заслуги. Я з дитинства мала виразні уможлядні нахили. Завжди багато читала. Знаю всі романи Ванди Мілашевської та всі вірші Казімежа Верзінського. Їх я прочитала просто на зло батькові. Не можу збагнути, чому вони йому не подобаються. Вірші як вірші. Зате автор їх справді чарівний. Він напрочуд привабний та гожий. Коли вже зайшла мова про поезію, то він далеко перевершує вродою всіх поетів, яких я знаю.

---

¹ Вуличні гуляння.

Ніколи не забуду його прекрасного вірша про осінь:

Як ігумена, у безгомінні
Сьома осінь — моя найсолодша —
Надійшла по зів'ялому сні.
Моя рідна, єдина, кохана!
Надійшла вона стежкою тіні
Через дні наші давні, осінні
І вшпталася в серце, рахманна...¹

Навіть Тото, до якого зовсім не доходить ніщо прекрасне, був у захваті від цього вірша.

Хоч я й цілком поділяю захоплення авторки цитованим вище віршем, проте хотів би дати тут невеличке спростування. Річ у тім, що цей вірш, а точніше початок вірша, під назвою «Сьома осінь», належить перу Юліана Тувіма. Пані Реновицька помилилася, приписавши його комусь іншому. (Примітка Т. Д.-М.)

Я читаю дуже багато поезії. Навіть коли кудись їду, завжди беру з собою «Тої et moi»² Жеральді.

Боже мій! Уже дев'ята, а я ще не вбрана. О десятій маю побачення з Тото. Знову зустріне мене з кислим обличчям.

А загалом, нехай ще дякує богіві, що я маю охоту з ним зустрічатися.

Ч е т в е р

Нарешті приїхав Яцек. Певне, у Парижі він дуже багато працював чи гуляв, бо змарнів і став набагато нервовіший. Приїхав він дуже рано, коли я ще спала. Од Юзефа я дізналася, що зараз же після ванни він майже годину розмовляв з кимось по телефону. Мені неважко було здогадатися, що розмовляв він з нею.

Перший сніданок ми їли разом у спочивальні. Яцек сказав:

— Не хочу тебе лякати, але, здається, я подам у відставку.

Я зацікавилася з подиву. Яцек, який так любить свою справу, який стоїть на порозі блискучої кар'єри, якому всі

¹ Переклад Дмитра Павличка.

² «Ти і я» (франц.).

пророкують велике майбутнє,— і раптом має зректись свого становища. Я одразу догадалася, що все це через ту жінку. Як видно, вона налякала його викриттям, і він не знайшов іншого способу уникнути скандалу. Якщо та баба виконає свої погрози, скандал буде й так. Його однаково не минути, але Яцек, уже не як офіційний урядовець, а як приватна особа, принаймні не скомпрометує свого міністерства.

— Чи можеш сказати мені щиро,— спитала я,— цілком щиро: що змушує тебе до відставки?

Я промовила це як могла сердечніше, сподіваючись, що цей потайний чоловік нарешті поговорить зі мною одверто. Проте він знову вдався до викрутів і сказав:

— Та це ж ясно, як день. З моєї вини потрапили до рук шпигунів надзвичайно важливі державні документи.

Я подивилася на нього мало не з презирством.

— Як це? Невже ти хочеш, щоб я повірила, ніби тобі загрожує відставка через якийсь нікчемний конверт?

— По-перше, той конверт був зовсім не нікчемний. По-друге, я не мав права тримати його вдома чи принаймні був зобов'язаний не забути про нього перед від'їздом до Парижа й віддати полковникові Корчинському. Щоправда, документи ті написано шифром, але цілком імовірно, що ті, хто його захопив, віднайдуть ключ. А що вони здобули його в такий простий і легкий спосіб, то моє начальство матиме мене, а може, вже й має, за людину простакувату й легковажну, якій не можна довіряти державних таємниць, бо вона не вміє їх берегти. А якщо вже...

Я перебила його:

— Мій любий! Насамперед на тобі немає тут жодної вини. Адже це я віддала конверт. І тільки якийсь ідіот може перекласти на тебе відповідальність за те, що зробила я. По-друге, якщо ти називаєш це легким способом, то цікаво, який би ти назвав важким. Коли до мене в дім з'являється офіцер в уніформі, подає візитну картку і каже, що він ад'ютант полковника Корчинського, причому все це відбувається одразу ж після твого дзвінка з Парижа, то я не знаю, чи завагалася б хоч на мить на моєму місці найбуваліша людина і чи не віддала б йому ті папери. Ні, мій любий, я розумію, що, може, є якісь інші причини, про які ти не хочеш говорити, і саме вони змушують тебе зректись дипломатичної кар'єри, але не кажи мені, що за таку дурницю, та ще й не тобою, а мною вчинену,

тебе мають усунути з посади. Велике діло — документи! Досить написати інші, і все буде гаразд. Не знаю вже, які б там були таємниці, але ж завжди можна щось вигадати. От хоч би, наприклад, оголосити в пресі, що ті документи втратили вже свою цінність. А зрештою, чого тобі цим перейматися? Винна я, отож нехай мене і притягають до відповідальності. І вже, будь певен, я їм усе як слід втлумачу і приведу їх до тями.

Яцек вельми засмутився. Він не міг заперечити, що мої докази неспростовні. Отож тільки пробурмотів:

— Ти, моя любя, на цих речах не розумієшся.

Сміх, та й годі. Такі речі не потребують ніякого розуміння. Досить звичайної логіки. А коли маєш до того хоч трохи кебети, то відрізнити вигаданий привід од справжніх причин уже зовсім неважко. Незважаючи ні на що, я поклала собі не згоджуватись на Яцекову відставку. І зовсім не через матеріальні міркування. Зрештою, ми досить заможні, аби не рахуватися з такими дрібницями, як його платня. Але було б просто дурницею зректися свого становища та блискучих перспектив, тоді як є надія уладнати справу з отою Елізабет Норман тишком-нишком. Яцекові бракує сили волі та наполегливості.

— Я й слухати не хочу про твою відставку. Затям собі, що я вважатиму таку легкодухість за неповагу до мене. Та й що ти робитимеш, до чого вдасися, ким будеш, якщо підеш з міністерства?.. Я нізащо на це не погоджуся. До того ж я вважаю твій намір передчасним.

— Як це передчасним? — здивувався він.

— А так, що зараз тобі нічого не загрожує, — ухильно мовила я.

Він наморщив чоло й сухо відказав:

— Загрожує те, моя любя, що вони самі можуть примусити мене подати у відставку.

— Можуть, але невідомо, чи примусять. Хай там хоч як, а я не бачу великої різниці, чи ти сам подаси у відставку, чи тебе звільнять. А якщо ти поквапишся, то можеш втратити своє становище. Зараз же присягнися мені, що ні в якому разі не зробиш нічого в цьому напрямку, не порадившись зі мною.

Він знизав плечима.

— Це я можу тобі обіцяти.

Нічого більшого я й не хотіла. Я вже уклала собі весь план дій. Сьогодні ж поговорю з кількома дамами, які мають

вагу в міністерстві. По-перше, довідаюсь, які там панують настрої щодо Яцєка і чи справді точаться розмови про той злочасний конверт, а по-друге, залучу на свій бік спіл-ників на той випадок, якщо таки впливе на світ божий історія з цією триклятою англійкою. Я не маю сумніву, що Яцєк кохає мене і цінує. Одначе він і гадки не має, яка в нього дружина. А та кретинка ще каже, ніби я не доросла до Яцєка. Якщо я тепер збережу йому становище і врятую від тієї шантажистки, він завдячуватиме всім мені й тільки мені.

Шкода, що я нікому не можу звіритись. Треба бути дуже обережною. Перед полуднем я мала бути у полковника Корчинського. Прийняв він мене напрочуд сердечно. Оце ще один доказ того, що Яцєк невдало хитрує, поси-лаючись на той конверт як на привід до відставки.

Полковник почастував мене чаєм і вельми люб'язно балакав зі мною на різні теми світського життя. Питав, у кого я буваю, чи добре проводжу час. Виявляється, він знає багатьох людей з нашого кола і цілком поділяє мої думки щодо їх привабливості. Він навіть згадав мимохідь про дядька Альбіна, але, як видно, був теж поінформований про його темне минуле, бо зрозумів моє мовчання і більше ані словом про дядька не обмовився.

Під час розмови до кабінету зайшов високий показний добродій, якого полковник відрекомендував як свого приятеля. Прізвища я не дочула, але вигляд він мав дуже шляхетний. Він також попросив філіжанку чаю. Так ми просиділи з півгодини, вельми мило балакаючи. Ось які вони, чоловіки. А Яцєк страхав мене, що у полковника на мене чекають самі прикрощі. Завжди вони все перебільшують. Я на власному досвіді переконалася, що ті державні справи зовсім не важкі і не стомливі. В їхніх устах слово «конференція» звучить аж надто патетично, а я ж оце мала правдиву конференцію і тепер знаю, що вона нічим не різниться від звичайної світської розмови.

Приятель полковника вийшов, на прощання запевнивши мене, що буде щасливий колись побачити мене знову. Дуже милий і культурний чоловік.

Коли ми знову лишилися самі, полковник сказав:

— Ой, я зовсім забув, що хотів попрохати вас подивитися на ті фотографії. У мене тут багато карток моїх колишніх і нинішніх співробітників...

— Як? Отже, йдеться не про шпигунів? — вражено вигукнула я.

— Зовсім ні, шановна пані,— засміявся полковник.— Спочатку ми справді гадали, що це діло рук шпигунів, одначе потім дійшли висновку, що оскільки ті документи стосуються, властиве, певних особових справ... Ви мене розумієте?.. Питання службового підвищення, переміщень, призначень...

— Авжеж, розумію,— кивнула я.

— Отже, все це не могло обходити шпигунів. Тут ми скорше маємо справу з чиеюсь надмірною цікавістю. Скидається на те, що хтось із обманутих у своїх сподіваннях панів утнув штуку і перевдягнувся в офіцерський мундир, аби видати себе за поручника Сохновського. Справа від цього не перестала бути ні прикрою, ні важливою. Ви, звісно, розумієте, що я не можу терпіти таких вибриків і повинен знайти винуватця. Він дістане за це добрячу догану, а може, й тижнів зо два арешту.

Це мене цілком заспокоїло. Виходить, он з якої дрібниці Яцек наробив такого шелесту. Я сказала полковникові:

— А уявіть собі, мій чоловік так узяв до серця цю справу і так її роздмухав, що навіть хотів подати через неї у відставку. Тільки ви не кажіть йому, будь ласка, що я про це згадувала.

Полковник нібито споважнів, але тільки на мить, і зараз же усміхнувся:

— Боронь боже. Навіть якби це була щонайсерйозніша справа, провина пана Реновицького аж ніяк не з тих, що спричиняються до відставки. Ви можете переказати чоловікові, що самі од мене чули, що я бачився з його начальниками і вони цілком поділяють мою думку.

— Я з самого початку була цього певна, пане полковник. Мій чоловік аж надто скрупульозний у питаннях відповідальності, навіть у тому разі, коли вся відповідальність падає на мене.

— На несприятливий збіг обставин,— поклонившись, поправив мене полковник.— Адже пан Реновицький, маючи таку розумну й таку тямущу дружину, що на неї міг би позаздрити не один дипломат, і припустити не міг, що якісь сторонні особи можуть вдатися аж до таких хитромудрих підступів. Оце, власне, щодо сторонніх осіб я й маю до вас велике прохання. Мені доповідали, що ви розмовляли про історію з цим конвертом з одним колегою вашого

чоловіка. Розумієте, якби чутки про неї пішли по місту, це була б для мене величезна прикрість. Воно зашкодило б мені особисто. Почали б казати, що в моїй установі серед моїх підлеглих є люди, здатні на такі безвідповідальні і просто бридкі вчинки... Можливо, я надто вболіваю за честь своєї установи, але прошу вас, дуже прошу, як про велику особисту послугу, щоб ви більше нікому, абсолютно нікому про це не казали.

Я тут-таки заявила йому, що я не базіка, що особові справи його установи мене анітрохи не цікавлять, але його я вважаю за вельми приємну людину і ні в чому не могла б йому одмовити. Отож я пообіцяла йому забути про всю цю історію. Це його цілком вдовольнило. Він тричі поцілував мені руку, сказав, що покладається на мене, як на кам'яну стіну, а тоді додав:

— А тепер я покажу вам галерею моїх підлеглих.

Він витяг з шухляди письмового столу цілу пачку фотографій різноманітного формату — від маленьких аматорських знімків аж до великих кабінетних. Я переглянула їх усі дуже пильно, декотрі по кілька разів, але не знайшла серед них зображення фальшивого поручника Сохновського. Зате мене щиро потішила одна фотографія. На ній був знятий якийсь листоноша чи лісник (я ніколи не могла навчитися розрізняти ті мундири — от Данка знає їх усі достеменно), молодик з вусиками під Адольфа Менжу та іспанською борідкою. Він був надивовижу, ну просто надивовижу схожий на Роберта. Якби не вуса й борода, та мундир і окуляри, виглядав би на його близнюка.

Я мимоволі трохи затримала ту фотографію в руді, і це привернуло увагу полковника.

— Ви знаєте цього чоловіка? — спитав він.

Я трохи злякалася і найкатегоричнішим тоном заперечила:

— Даруйте, звідки б то?! Звідки мені знати якогось листоношу?

— А може, він вам когось нагадує? Кого-небудь із знайомих?

Я засміялася вже цілком невимушено.

— Запевняю вас, що нікого. Я стараюся добирати знайомих, якнайменше подібних до листонош.

Ми посміялись обоє, і хоч я не знайшла отого фальшивого поручника, полковник, як видно, анітрохи тим не засмутився. У глибині душі я була навіть задоволена з цього.

Не хотіла б спричинитися до якихось прикрощів, що на них наразила б того фальшивого чи правдивого поручника, якби впізнала його на котрійсь із фотографій.

Хоч я й мала через нього багато клопоту, проте не звикла довго мати на когось злість. Моїй вдачі мстивість не притаманна. Якщо той милий хлопчина зуміє відкрутитись од покари, я буду щиро рада.

Тепер, коли з мене звалилася вся ця історія, я зможу повністю присвятити себе справі Яцекового двоєженства. Щоразу, коли вимовляю це бридке слово, мене аж ляк бере. Враз починаю думати, що Яцек учинив підлоту, взявши зі мною шлюб і навіть не попередивши мене про те, що вже був одружений. А тепер він зайшов у тій своїй підлоті ще далі, не бажаючи мені звіритись і залишаючи мене в цілковитій непевності, в повсякчасному страху перед чимось таким, що може звалитися на мене, наче грім з ясного неба, і занепасти коли не все моє життя, то, в кожному разі, моє суспільне становище, добре ім'я.

Я повернулася додому з гіркотою в душі та лихим серцем на Яцека. Я залагоджую його справи, мушу ходити по якихось військових установах, відбуваю там конференції і дбаю про його кар'єру, а він вважає мене немов за чужу людину, якій не хоче казати правди, з якою не хоче розмовляти про справи, що від них залежить наше майбутнє. Це дуже негарно з його боку. Навіть просто нечемно. Ще трохи — і я б виклала йому все це прямо у вічі. Проте досвід навчив мене опановувати свої найсильніші поривання.

Я спокійно і доладно розповіла йому про свій візит до полковника. Він видимо зрадів, коли я повторила те, що казав полковник стосовно його відставки. Повз мою увагу не пройшло, що та радість була штучна. Він мусив грати свою комедію до кінця. Цікаво, який новий привід він вигідає, щоб усунутись від громадського життя?.. Я ніби ненароком запитала його, навіщо він забрав з банку гроші. Ах, як же він уміє володіти собою! Навіть оком не моргнув. Як видно, був готовий до цього запитання.

— Станіслав попросив мене, — спокійно мовив він, — щоб я йому позичив. У нього виникли якісь несподівані матеріальні труднощі у зв'язку з капіталовкладеннями в його фабрику.

Мені це одразу видалось неправдоподібним. Данчин наречений завжди має багато грошей. Я знаю навіть, що

він недавно з моїм батьком фінансував якийсь винахід. «Зрештою, найлегше за все,— подумала я собі,— довідатись у самого Станіслава».

Одначе Яцек виявився хитріший од мене, бо тут-таки додав:

— Тільки, будь ласка, люба, нікому про це не кажи, бо Станіслав дуже просив мене, щоб про ту позичку ніхто не дізнався. Особливо не хоче він, щоб це дійшло до твого батька.

Я не могла стриматись, щоб не зауважити ніби між іншим:

— Дуже дотепна вигадка.

— Що саме? — здивувався він.

— Ну, вся ця історія зі Станіславом. Але то байдуже.

Він узяв мене за руку.

— Слухай, Ганко,— мовив з усміхом,— а може, ти думаєш, що я прогуляв ці гроші в Парижі?

Я знизала плечима.

— Не маю права перевіряти, на що ти витрачаєш свої гроші. Якби ти навіть їх прогуляв, чого я, зрештою, не підозрюю, то мав би на те цілковите право. Ти ж добре знаєш, що гроші мене не цікавлять. От тільки одне прикро: що ти не визнав за потрібне сказати мені про це хоч слово. І взагалі, останнім часом ти став якийсь потайний. Майже зовсім зі мною не розмовляєш. Я не можу позбутися враження, ніби тебе щось гнітить і ти приховуєш це від мене.

Яцек дуже споважнів і кілька хвилин мовчав. Тоді заговорив:

— Люба моя Ганечко, я не хочу приховувати од тебе нічого, що хоч якоюсь мірою стосувалося б нас обох. І якщо ти вбачаєш прояв моєї гаданої потаємності в тому, що я не сказав тобі про позичені Станіславу гроші, то зараз я все поясню. Ті п'ятдесят тисяч я взяв з банку й віддав Станіславу в день свого від'їзду до Парижа. А того дня я буквально не мав ані хвилини вільної і був заклопотаний безліччю всіляких справ. Ти й сама про це добре знаєш. Якщо ж говорити про те, що мене щось гнітить...— Він на мить замовк і, не дивлячись мені у вічі, провадив далі:— Мушу признатися, що інтуїція тебе не обманює. Я справді маю певні прикросі. І навіть досить поважні. Але вони не стосуються ані нашого життя, ані мого становища, ані взагалі сьогоденності.

Він знову замовк, а я затамувала віддих.

— Бачиш, кохана,— мовив Яцек,— колись, як я був ще молодий і недосвідчений, я припустився певної легковажності. Я мав усі підстави вважати, що наслідки тієї легковажності уже давно не можуть завдати жодної шкоди. Та ось недавно, цілком несподівано для мене, з'явилися певні відголоски мого необачного вчинку, і відголоски ці завдають мені деяких труднощів. Я волів мовчати про все це перед тобою. Навіть більше: я вважаю це мовчання за необхідне з багатьох міркувань.

Я похитала головою.

— Не визнаю жодних міркувань, які зводять між чоловіком та дружиною мур таємниць. Чоловік повинен вважати дружину за найвірнішого свого друга, якщо він її справді кохає.

Яцек став переді мною на коліна і, дивлячись мені у вічі, запитав:

— Невже ти можеш сумніватися в тому, що я тебе кохаю? Що кохаю тебе всім серцем і душею?

Він був просто чудовий зі своїми зволеними очима та отим легким тремтінням у голосі. В одну мить я зрозуміла, що повинна йому вірити, що не тільки він мене кохає, а і я кохаю його одного і найпалкіше, ніж будь-кого. Я була вже ладна відкинути всі свої підозри, відмовитись од будь-яких розпитів і вивідувань, однак якийсь дух суперечності змусив мене промовити:

— Я знаю, що ти мене кохаєш, не знаю тільки, чому не хочеш дати мені жодних доказів цього.

— Ганко! — вигукнув він.— Яких же ще доказів ти од мене вимагаєш?

— Я нічого не вимагаю. Але маю право сподіватись од тебе відвертості.

Він узяв мою руку і, стискаючи її, мовив:

— Ти повинна мені вірити, коли я кажу, що дуже тебе шаную, аби оце тепер, ще не залагодивши цієї справи, забруднювати твою уяву і твої чисті думки тими огидними речами.

— Навіть огидними?..

— Так. От коли все воно минеться (а я маю підстави на це сподіватися), то я зовсім інакше зможу це тобі змалювати, і ти теж сприймеш це зовсім по-іншому.

Він говорив ще довго і вельми переконливо, посилався на свою чесність щодо мене, якої я, звісно, не могла

заперечити, і, кінець кінцем, я мусила повірити в його добрі наміри.

Попри все те, я й на мить не припускала думки, щоб полишити справу на Яцека і відмовитись від слідства на власну руку. Після сьогоднішнього свого візиту до полковника Корчинського в мені ще дужче зміцніло переконання, що я зумію залагодити все куди краще, ніж Яцек.

Непокоїть мене мовчанка дядька Альбіна. Ще, гляди, та руда видра так закрутить йому голову, що він забуде, навіщо з нею познайомився. Щоправда, він досвідчений залицяльник, але в цих справах найпромітніший чоловік перед усякою вродливою жінкою стає безпорадним ягням. Треба тільки вміти з ними поводитись. А вже та англійка напевне має багатішу практику.

Одного не можу збагнути: чому вона покинула Яцека невдовзі по шлюбі? Адже він справді чарівний. І для кожної жінки був би блискучою партією.

Надвечір у нас обідали кільканадцять гостей. Усе вдалося знаменито. Навіть такий вибагливий гурман, як Тото, сказав, що зроду не їв такого філе з косулі. Крім з каштанами теж був пречудовий. Тільки мадери ніхто не оцінив, хоч була вона незрівнянно ліпша, ніж на останньому обіді у міністра. Даремно я випрошувала її в матері.

Нарешті, десь близько дванадцятої, всі розійшлися, і тепер я можу спокійно записати враження минулого дня. У Яцековій спочивальні сидить тітка Магдалена і знуджує його якимись розповідями. Я вже не така зла на неї, бо прийом справді вдався на славу. Яка я рада, що Яцек знов у Варшаві! Навіть сказала Тото, що тепер не зможу зустрітись з ним так часто. Він страшенно засмутився. От і добре. Нехай не думає, що все в житті дається так легко.

Що буде завтра? Тепер кожний день приносить мені щось нове й дивовижне. Мало хто з жінок може похвалитися таким багатим життям, як моє. Я вже думала про те, що, можливо, колись напишу про себе роман. Коли я сьогодні ввечері сказала про свій намір Вітекові Гомбровичу, він дуже мене до цього заохочував. Як же це він висловився?.. Ага! Що перед моїм романом поблідне сповідь Ренара. (Я не певна, чи Ренара, чи то Руссо, а може й Рембо. В усякому разі, якогось французького письменника на «Р»). Дуже гарно він це сказав. Треба буде неодмінно прочитати якусь його книжку. Хоч Мушка читала і твер-

дить, що там нічого не можна зрозуміти. Я завжди вважала, що вона нетямка. Як це можна не зрозуміти книжки! А от я розумію геть усе, навіть оті астрономічні трактати Джінса.

Завтра треба неодмінно віддати звузити каракулеве хутро і трохи зменшити кльош унизу.

Нарешті тітка пішла собі. Правду кажучи, скучила я за Яцеком.

П'ятниця

Приїхав Роберт. Для мене була вельми приємна несподіванка, коли я почула в трубці замість голосу отої розбещеної покоївки його теплий баритон. Це піднесло мені дух на цілий день, бо прокинулась я в жахливому настрої. Та й кожна жінка, будши мною, вийшла б із себе. Чи ж так має поводитись чоловік після довгої відсутності?

Вже коли я зайшла вчора до його спочивальні, він не зволив завважити, що на мені новий прегарний халатик. Тричі його переробляли, доки скінчили. Справжнє чудо: білий матовий шовк, дуже цупкий, покроений на взірць французької рясни. З каптуром і широчезними рукавами. Чудово збирається в складки й надзвичайно ефектно облямовує голову. Коли б я могла показатися в ньому Робертові, той нетямився б із захвату. Треба бути геть позбавленим естетичного смаку, щоб не добачити такої краси.

А Яцек у відповідь на мій поцілунок запитав:

— Ти нічого не маєш мені сказати?

Тон його був холоднуватий, а в погляді вбачався ніби осуд.

— А в чім річ? — спитала я.

І тут-таки мені сяйнула думка, що, певне, це тітка на мене наплела. Цілий день у Яцековій поведінці було стільки сердечності, і раптом такий тон!

— Річ у тім, — відказав він, — що я волів би не дізнаватись від третіх осіб, що моя дружина за відсутності чоловіка приймає у себе когось, кого я не знаю, зустрічається з якимсь добродієм по якихось пивничках і таке інше. Зрозумій мене правильно. Я ні в чому тебе не підозрюю. Одначе вважаю, що коли ти маєш якісь флірти, то звичайна пристойність вимагає розповісти про це мені.

Я була така обурена, що насилу стрималась, аби не сказати:

«Яке ти маєш право, ти, двоєженець, читати мені мораль?»

Одначе опанувала себе й запитала:

— А ти хотів би, щоб я також вірила всім пліткам, які хтось може вигадати про тебе?

Яцек почервонів. (Може, крім тої рудої видри, в нього ще щось на сумлінні?) Він нахмутив чоло й похитав головою.

— Ідеться не про плітки, а про цілком конкретні речі.

— Знаю, знаю. То все твоя люба тітонька. Забрала собі в голову, що посередник по продажу землі — мій коханець. Страх навіть подумати, скільки гидоти в голові отаких протухлих старих панні!.. Авжеж! Мене викрито, я маю одного коханця посередника, другого сажотруса і третього підмітальника! А не казала тобі часом твоя тітка про кавалерійський ескадрон?!

— Заспокойся, люба,— мовив Яцек.— Вона зовсім не казала, ніби ти маєш коханця. Даремно ти звинувачуєш її в таких безглузких підозрах. І взагалі, як ти можеш дозволяти собі такі неподобні слова? Вона просто розповіла мені, що двічі бачила тебе з якимсь добродієм, котрого змалювала як дуже пристойного та шляхетного з вигляду, зовсім не схожого на посередника.

— Не знаю, може, твоя тітка має якісь спеціальні приписи щодо вигляду посередників,— знизала я плечима.— В усякому разі, я тут абсолютно ні до чого.

— Але тітка Магдалена твердить, що згодом приходив справжній посередник...

— Твоя тітка — кретинка. Їй не вкладається в голову, що у Варшаві може існувати два посередники по продажу земельних ділянок.

— Хай так. Але я доручив продаж нашої ділянки отому гладкому Ляскотові.

— Мій любий, ти такий же нудний, як і твоя тітка. Невже ти не можеш собі уявити, що той твій Ляскот, чи як його там звать, у свою чергу міг передоручити справу якомусь Драпачеві?

— Драпачеві?

— Ой, мені байдуже до прізвищ тих посередників! Сподіваюся, ти не захочеш, щоб я вела геральдичні книги варшавських посередників!

Яцек замислився і відказав:

— Твоя правда, люба. Та коли я й узяв до уваги те, що розповіла мені тітка, то лише тому, що ти ані словом не згадала мені, що бачилася з якимсь посередником. Не розумію тільки одного: навіщо було тобі зустрічатись із ним у якійсь пивничці?..

— Де ж пак, у пивничці! Яка дивовижна правдивість! Певно, це твоя тітка Магдалена ходить по пивничках. Ти просто втратив глузд, коли можеш такому повірити. Я собі звичайнісінько виходила з дому по тістечка й зустріла того посередника у під'їзді. Він провів мене до кондитерської на розі, ото й тільки. А коли тобі не досить мого пояснення і ти й далі не облишиш цю тему, то затям собі: якщо я ще раз почую слово «посередник», то зараз же збираю свої речі й виїжджаю до Голдова.

Я аж кипіла вся з люті, просто кипіла!

— І ще одне,— додала я.— Годі вже з мене твоєї тітки Магдалени. Одна з нас тут зайва. Я не хочу більше бачити в домі цієї пані. Або вона забереться звідси, або я. І знай— я свого рішення не зміню.

Промовивши це, я вийшла до свого покою і демонстративно повернула ключ у замку. Яцек хвилин п'ять стояв під дверима, перепрошуючи й благаючи, щоб я не гнівалась. Я не озвалась до нього ані словом. Певна річ, і сама півночі очей не склепила.

Вранці я не привіталася з тіткою. Вона наливала каву в їдальні, і я пройшла повз неї, наче повз якусь річ. Я завважила, як це її налякало. Ось я навчу її розуму, ідіотку!.. Яцекові сказала «добридень» тоном власниці пансіонату, що звертається до нового пожилця:

— Що зволиш на сніданок?

Він мав засмучений і винуватий вигляд, але це мене не зворушило. Мені було цікаво, чи перестав він вірити тітчиним дурницям, та, на жаль, його викликали телефоном до міністерства. Отоді я й подзвонила Робертові. Це враз піднесло мені настрій. Кортіло побачити, як він мене зустріне. Ми умовились на п'яту.

Мала й ще одну приємність: раптом пригадала собі, що саме сьогодні запрошена на сніданок до Гальшки. Я знала, як їй важливо, щоб я була. Вона зумисне влаштувала цей сніданок, щоб познайомитися з отим директором Гуцулом, який бачив мене колись біля моря і тепер спеціально приїхав із Катовиць зустрітись зі мною. Той Гуцул дуже

потрібен її чоловікові у зв'язку з якимись там справами. Я, звісно, пообіцяла, що буду, а сьогодні перед самісінькою другою годиною подзвонила й сказала, що мені страшенно болить голова і що я не приїду. Уявляю собі, як сказиться Гуцул. Так їй і треба!

Вживши всіх можливих пересторог (здається, Яцек таки серйозно мене підозрює), я поїхала на Жолібож. Дядька не застала. Що це з ним діється?! Я дедалі дужче непокоюсь. Додому повернулася кисла і з порога попала в Данчині обійми. Вони всі уже приїхали з Голдова. Батько, хвалити бога, чувається краще. За кілька днів уже зможе ходити. Португалець прислав йому (дивний спосіб спокути!) чотири шкури пум, що їх нібито вполював десь у Південній Америці. А батько хоче віддати їх мені. Авжеж! Я повинна перетворити свій дім на склад усякого непотребу! Хіба що покласти ті шкури в кімнаті тітки Магдалени, щоб остаточно отруїти їй життя...

Рівно о п'ятій я була на Познанській. Далєбі, Роберт таки найчарівніший мужчина з усіх, яких я будь-коли знала! Мене цікавило, як він виправдається за свій від'їзд, але він вірний своєму стилеві. Він загалом не згадав про це ані словом, тільки вигукнув:

— Нарешті!

Як багато може означати одне слово! Диво, та й годі! Він був такий милий, що я навіть вирішила не казати йому нічого про оту покоївку. Нехай собі... В очах у нього якісь золоті вогники. Він, певне, мрійник, тільки приховує це перед людьми. Який він романтичний! Ми чудово згаяли ті дві години. Коли б я й мала щось йому закинути, то це його надмірну любов до музики. Весь час показує мені якісь нові платівки Баха, Бетховена і т. ін.

Сьогодні він сказав мені:

— Варто виїжджати, коли знаєш, що хтось чекає твого повернення.

Як він гарно говорить! Немає в ньому нічого банального. Тото поряд з ним схожий на манекен з пап'є-маше. Безперечно, коли зважати на манери чи матеріальні можливості, він незрівнянно вищий за Роберта. Але йому бракує внутрішнього змісту. А в цьому чоловікові завжди вгадується глибока душа. Немає в ньому нічого поверхового. Кожна зустріч з ним — мандрівка у незнане. Відчуваєш легкий дроз якоїсь невиразної небезпеки і водночас довіру до нього. Жінки мене розуміють. Я ніколи не знаю, про

що він думає. Ніколи не знаю, що він скаже, як поведеться.

Я написала, що він мрійник, але це зовсім не означає, що він сентиментальний. Скоріше навпаки. Оцим він, власне, різниться од Яцека. У чуттєвості Яцека багато лагідності, що теж не позбавлена принадності. Одначе з багатьох поглядів вони подібні. Гадаю, що Роберт також міг би бути добрим дипломатом. Проте я відчуваю в ньому, хоч він цього нічим не виказує, здатність до вчинків гвалтівних, а може, навіть і жорстоких. Дивно, що така людина займається такою прозаїчною справою, як торгівля. Не хотіла б я побачити його під час торгу чи розмови про якісь поставки товарів абощо. Це спотворило б у моїх очах образ його душі.

До того ж він уміє слухати. Як жваво реагують його очі й усі риси обличчя, коли я розповідаю йому про себе. Я розказала йому про пригоду з батьком і всю історію з отим конвертом. Кому-кому, а йому я могла сміливо про це розповісти. Я певна, що коли є в світі чоловік, гідний довіри, то це саме він. Він узяв близько до серця мої переживання і щиро сміявся, коли я переказала йому свою останню розмову з полковником Корчинським.

— Ну, і показав він тобі ті фотографії? — запитав Роберт.

Тут я пригадала собі отого листоношу (чи лісника) і сказала:

— Авжеж. І уяви собі, яка кумедна штука: серед тих образків був один, разюче схожий на тебе.

— На мене? — здивувався він.

— Так. Ти вже пробач мені, але якби не одяг, я подумала б, що це справді ти. Якась уніформа... не гнівайся... чи то листоноші, чи ще когось такого... Ти тільки не ображайся. Колись у Парижі, в салоні Ворта, я бачила манекенницю, що була викапана я. Ти носив коли-небудь вуса й бороду?

Він нетерпляче знизав плечима.

— Ніколи в житті. Чому ти про це питаєш?

— Бо той добродій на фотографії мав вуса й іспанську борідку.

— Ото гарна подоба! — засміявся Роберт. — І що ж далі з тою фотографією?

— Як це «що»? — перепитала я.

— Ну, чи сказала ти тому полковникові, що знаєш когось схожого?

Це мене розсмішило.

— Ах ти, наївний хлопчику! Звісно, що не сказала.

Він запитав мене ще, о котрій годині я була у полковника. Не розумію, чому його це зацікавило. Потім нараз подивився на годинник, попросив пробачення і на хвилину вийшов до кухні. Повернувся неначе трохи знервований і сказав, що, на жаль, не може мене більше затримувати, бо чекає візиту одного клієнта, про якого зовсім забув. Вигляд він мав нібито трохи роздратований. Може, я даремно сказала йому про ту схожість. Кому ж бо приємно, коли на нього схожий хтось із нижчих верств. Я постаралася пом'якшити це враження і, здається, домоглася свого. Він попрощався зі мною дуже лагідно й попросив, щоб я завтра йому зателефонувала.

Додому я поверталася у чудовому настрої. Кумедна річ, як часом запам'ятовуються деякі обличчя. Виходячи від Роберта, я здибалася на вулиці того типа, що напихався яєчнею у молочній на Жолібожі. Мабуть, я тому так добре його запам'ятала, що безглуздішої фізіономії зроду ще не бачила.

Вдома я переконалася, що Яцеківі справді запали в душу мої слова. Уже в передпокої Юзеф повідомив мене, що тітка Магдалена завтра вранці виїжджає до села. Нарешті я позбудуся в домі цієї надокучливої жінки!.. Я хутенько прийняла ванну й поїхала до перукаря. Сьогодні бал у французькому посольстві.

Неділя

Жах, та й годі! Я й досі не можу прийти до тями. Яке щастя, що Яцек нічого не знає! Скільки житиму, не забуду полковникової делікатності. Він справді дуже добрий до мене. Подумати страшно, в чому міг би запідозрити мене Яцек, якби про все дізнався. А в трупарні я мало не зомліла.

Я довідалася про все учора вранці. Коли Яцек пішов з дому, я подзвонила Робертові й почула в трубці зовсім незнайомий голос. Цілком зрозуміло, що я поклала трубку. Однак коли хвилини за дві знову взяла її, то допевнилася, що телефон ще не роз'єднано. Оскільки я мала на-

гальну справу до Толі Вощевської, це почало мене дратувати, тим більше, що мені зовсім не хотілося, щоб мій телефон був з'єднаний з Робертівим. Так тривало майже півгодини, і аж тоді я змогла подзвонити Толі. А хвилини через п'ять з'явилися якісь двоє панів. Тут розгардіяш, тітка збирається їхати, а вони показують мені якісь посвідчення й починають допитуватися, чи це я телефонувала на номер пана Роберта Тоннора. Я, звісно, категорично заперечила. Мене поймав страх. Тоді вони сказали, що треба негайно допитати всіх у помешканні, бо хтось дзвонив з мого апарата до пана Тоннора. Отож я не мала іншої ради й призналася, що це я. Зрештою, телефонний дзвінок — цілком буденна річ. Ми дзвонимо різним особам, з якими нас нічого не зв'язує, крім звичайного знайомства чи ділових інтересів.

Тоді вони попрохали мене, щоб я вдягнулася і поїхала з ними. Коли я відказала, що не маю часу, старший з них усміхнувся і спокійнісінько промовив:

— В такому разі я буду змушений вас заарештувати. Я аж обмерла. Мене — заарештувати?!

— Та ви що? Я дружина радника Реновицького!

— Навіть коли б ви були дружина самого міністра, нічого б не допомогло. Даю вам п'ять хвилин на те, щоб одягнутися.

Я хотіла подзвонити Яцекові, щоб він рятував мене, але вони не дозволили. Якби я щойно не підмалювала очі, то була б заплакала.

— За що... за що ви мене арештовуєте? Що я лихого вчинила?..

— Ми вас зовсім не арештуємо. Ви тільки повинні дати свідчення. І прошу вас поквапитись.

Що було діяти? Я поїхала з ними, ледве жива з ляку. Трохи заспокоїлась лиш тоді, коли побачила, що вони привезли мене до установи полковника Корчинського. Я вже знала, що тут нічого лихого мені не заподіють. Одначе полковника не було. Мене одвели до іншого кабінету, і там мене прийняв отой його приятель, з яким я недавно завзнайомилась. Тепер він був у мундирі майора. Привітався до мене дуже сухо. Просто наче зовсім інша людина. Тоді суворо запитав:

— Відколи ви знаєте Альфреда Валло?

Я зробила великі очі.

— Валло? Я взагалі такого не знаю.

— Що ж, нехай так. Відколи ви знаєте Тоннора?

— Його не знаю... Себто знаю, але дуже мало.

Майор нахмурич чоло.

— Попереджаю, що ви повинні казати щирю правду. Людина, про яку я вас питаю,— дуже небезпечний шпигун. Мене анітрохи не обходять ваші інтимні стосунки. Але ви зобов'язані прямо відповідати на запитання, які я вам ставитиму. Отже, відколи ви його знаєте?

— Боже мій!.. Я познайомилася з ним десь на початку минулого місяця.

— Де?

Не могла ж я розповідати йому оту історію з Гальшкою! Отож сказала:

— Тепер уже й не пригадаю... Здається, в якомусь ресторані чи кав'ярні. Я тоді познайомилася з кількома людьми, а серед них і з паном Тоннором.

— Хто вас з ним познайомив?

З якою втіхою я б увіпхнула в усе це Гальшку! Нехай би й вона скуштувала того меду, що я. Адже все воно скоїлося з її вини. Хто міг би подумати, що Роберт — шпигун? Страшні люди. Як вони вміють маскуватися!

— Ніяк не можу пригадати,— запевнила я майора.— Певно, то була якась випадкова людина.

— А вашого чоловіка Тоннор знав?

— Що ви, боронь боже!

— Як часто ви з ним бачилися?

— Та майже зовсім... Хіба я 'знаю? Може, разів зо два в житті...

Майор придивлявся до мене з видимою недовірою.

— Даруйте, пані, але ви повинні казати щирю правду. Якщо виявиться, що ви справді не знали про те, ким є Тоннор, про ваші свідчення ніхто не довідається. Як часто ви бували у нього?

— Нну... кілька разів...

— А він у вас також бував?

— Ні-ні, боронь боже!

— Чи розмовляв з вами пан Тоннор про службові справи вашого чоловіка? Чи знав він узагалі, яке становище посідає пан Реновицький у міністерстві?

— Він зовсім цим не цікавився.

— Ви напевне це пам'ятаєте?

— Абсолютно,— потвердила я.— Ми ніколи не розмовляли про політику чи про такі речі, що могли б бути

важливими для шпигунів. Мене вони також не цікавлять. І звісно, я й гадки не мала, що він шпигун. Він справляв враження дуже пристойної та порядної людини. Мені й тепер важко повірити, що він був шпигуном. Я знала, що він має експортну чи імпорتنу контору, яка міститься на Електоральній.

Майор кивнув головою.

— Цю контору було створено, щоб замаскувати його справжню роль. Коли ви бачили Тоннора востаннє?

— Здається, вчора.

— О котрій годині?

— Увечері, між п'ятою і сьомою.

Майор натиснув кнопку дзвінка, і на порозі, на мій великий подив, з'явився отой бридкий тип, якого я бачила у молочній на Жолібожі. Він не сказав ані слова, тільки подивився на мене й кивнув головою.

Майор жестом звелів йому вийти і поглянув на мене вже трохи лагідніше.

— Я бачу, ви кажете мені правду. Тож тримайтесь цієї лінії і надалі. Запевнюю вас, ми знаємо дуже багато. Якщо ви скажете нам неправду, ми легко це викриємо.

Я була така наполохана, що мені й на думку не спадало вдаватися до якихось викрутів. На саму гадку про те, що вони можуть розповісти про все Яцекові, мене аж дрож проймав. Вони дуже небезпечні люди.

Майор почав мене випитувати, про що я розмовляла з Тоннором останнього разу. Найбільше його цікавило, чи не згадував той про свій намір виїхати, чи не називав якогось міста чи країни, чи не обіцяв мені написати.

Я сказала, що він зовсім не мав наміру виїжджати і напевне тепер у Варшаві, бо щойно повернувся з якоїсь комерційної подорожі. Майор замислився і, хвилину помовчавши, дуже суворо мовив до мене:

— Цей суб'єкт утік. Проте він ще повинен бути в Польщі. На всіх прикордонних пунктах ведеться пильне спостереження. Тож немає сумніву, що рано чи пізно його схоплять. Одначе я гадаю, що він спробує якось зв'язатися з вами, якщо ваші з ним стосунки мали якісь глибокі чуттєві підвалини...

— Але ж, пане майор...— перебила його я.— Мене ніщо з ним не зв'язувало. Даю вам слово честі.

З виразу його обличчя я зрозуміла, що майор не повірив мені. Він нетерпляче махнув рукою.

— Це мене мало обходить, шановна пані. Зате мені дуже важливо, щоб ви одразу ж повідомили мене, якщо Тоннор пришле вам телеграму чи листа. Ви знаєте його почерк?

— Ні.

Майор поклав переді мною кілька аркушків паперу. Кожен був списаний іншим почерком.

— Оце зразки. Якщо ви отримаєте лист, написаний одним з цих почерків, ви повинні негайно, не відкриваючи конверта, принести його мені. Якщо Тоннор до вас зателефонує, постарайтесь вивідати у нього, де він є. Ні в якому разі не кладіть трубки на апарат. Ви розумієте? Це дасть нам змогу з'ясувати, з якого апарата вам дзвонили. Сподіваюся, що маю право вам довіряти і що ви будете суворо дотримуватись цих настанов. У противному разі мені довелось б встановити контроль над вашою кореспонденцією і телефоном, що, звісно, аж ніяк не належить до речей приємних.

Я запевнила його, що він може цілком на мене звіритись. Тоді він запитав, чи бачила я когось у Тоннора. Я сказала, що не бачила нікого, за винятком покоївки.

— Чи могли б ви її впізнати?

— Авжеж.

Коли він узявся надягати плаща, я догадалася, що ми маємо їхати до тюрми. Одначе все виявилось куди гірше.

Машина зупинилася перед трупарнею. Боже, яке то страхіття! Мене повели через похмуре приміщення, в якому лежало безліч трупів, накритих білими простирадлами. У повітрі стояв нестерпний сморід. Я мало не зомліла. Ніколи в житті не бачила такого жахливого видава.

Коли відкрили обличчя, я одразу впізнала її. Вона була дуже синя і лежала з розплющеними очима.

— Так, це вона,— сказала я.— А що... її вбито?

Майор заперечливо похитав головою. А коли ми вийшли з трупарні, пояснив:

— Вона сама отруїлася, коли її арештували на вокзалі.

— Отруїлася? Чому? Хіба вона теж була шпигунка?

— Так. Її співникові пощастило втекти тільки завдяки гримові. Вона воліла померти, аніж потрапити до в'язниці.

Я була до краю вражена. Повернувшись додому, зараз же лягла в ліжку. Боже мій, які жахливі речі діються у світі! Яке воно все огидне й підле! Я не любила її, але ж вона була молода й гарненька. Ці злочинці затягають у

багно своїх безглузких справ навіть жінок. Хіба ж це людському! Якби я була президентом країни, я б категорично заборонила пускати до Польщі шпигунів.

А на додачу в усе це вплутали й мене. Скільки житиму, не прошу цього Гальшці. Мене аж жаром обсипає, як подумаю, який зчинився б страшний скандал, коли б мої свідчення набули розголосу. Для Яцека то був би справжній удар. А батько!.. Ні, краще про це й не думати!

Тепер я тремчу на гадку, що Тоннор може до мене зателефонувати. Боже мій, я не зичу йому зла, але все ж воліла б, щоб його швидше схопили.

Найрозумніше було б виїхати. Хоч би до Голдова. Але ж я не можу. За моєї відсутності може статися хтозна-що між Яцеком і тією жінкою. Мушу сама все пильнувати. Завтра треба буде поїхати до дядька Альбіна. Збагнути не можу, чому він не подає ознак життя.

А тепер спати, за будь-яку ціну спати.

Понеділок

Виявляється, Яцек не брехав. Він справді позичив ті гроші Станіславові. Сьогодні я пересвідчилася в цьому на власні очі. Яцек при мені розпечатав конверта, що його приніс службовець з фабрики. У конверті були векселі на п'ятдесят тисяч.

З цього приводу я сказала дядькові:

— Сумніваюся, щоб та жінка була шантажисткою. Якби вона зажадала від Яцека гроші, він про всяк випадок схотів би їх приховати і не позичив би нікому. Це мене дедалі дужче непокоїть.

— Чому непокоїть? — здивувався дядько.

— Ну, коли їй не потрібні гроші, то, певно, потрібен він сам.

Дядько замислився і похитав головою.

— Мені досі не вдалось зорієнтуватися в її намірах. Я бачився з нею разів п'ять чи шість, але ми все ще на дуже офіційній нозі. Поки що я не мав нагоди до ґрунтовнішої розмови. Коли я згадав, що знаю в обличчя того молодика, з яким вона виходила з ліфта, вона полишила моє зауваження без відповіді. Це жінка з великим досвідом поведження в суспільстві. Чудово вміє розмовляти ні про що.

Я була трохи розчарована.

— З вашими талантами, дядечку, я сподівалась од вас більшого.

— Я й сам сподівався більшого,— всміхнувся він.— Але повіриш, це дуже цікава жінка, і я анітрохи не шкодую, що познайомився з нею.

— Але ж не може бути, щоб вона хоч чимось себе не виказала. Адже мусила вона щось про себе розповісти?

— Так,— визнав дядько.— Але сумніваюся, чи ті відомості нам на щось придадуться. Вона казала мені, що її батько був одружений з бельгійкою і мав промислові підприємства десь під Антверпеном. Після смерті батьків вона все ліквідувала і спершу вчилася в Академії мистецтв у Парижі, бо хотіла стати художницею, а потім подорожувала, дуже багато подорожувала. З її розповідей можна зрозуміти, що вона знає майже увесь світ. Хоч матеріальні умови давали їй незалежність, проте вона якийсь час була навіть журналісткою і надсилала з різних країн кореспонденції до американських часописів. Найбільше часу вона проводить на Французькій Рів'єрі. Одначе завжди і скрізь живе в готелях.

— Ну, то вона розповіла вам досить багато.

— Нібито й багато, але користі з усього того нам мало. Я, звичайно, перешлю всі ці відомості до розшукової контори в Брюсселі. Одначе сумніваюся, щоб вони їм там стали у пригоді.

— То що ж нам діяти?

— Доведеться набратися терпіння. Треба розраховувати на випадок.

— А ви не пробували її просто напоїти?

Дядько засміявся.

— На жаль, усі мої спроби були марні. Міс Елізабет Норман твердить, що її організм має ідіосинкразію до алкоголю. Колись, ще маленькою дівчинкою, вона випила келишок шампанського і так отруїлася, що мало не вмерла.

— Чи може таке бути?

Дядько Альбін знизав плечима.

— Може, й так, але для справи це не має жодного значення. Що ж до твого зауваження, що їй не йдеться про гроші, то воно видається мені цілком слушним, бо ця жінка напевне багата. Вона має чудові прикраси, що коштують кількасот тисяч, дуже дорогі хутра і прегарні туалети.

Я трохи знаюся на цих речах. Вона напевне дуже заможна. Що ж до всього іншого, це звичайнісінька жінка. Має жваву уяву, всебічні інтереси, знається на музиці, на живопису, на архітектурі. Любить знайомитися з новими людьми.

— А ви її з кимось познайомили?

— О, так. З кількома панами.

Я стривожилась.

— Як же ви могли дозволити собі таку необачність?! Адже вони в розмові з нею можуть назвати, та вже й напевне не раз називали, ваше прізвище. Вона ж одразу збагне, що не випадково пан, з яким вона познайомилась, має те саме прізвище, що й моє дівоче.

— О, цього можеш не боятися,— заспокоїв мене дядько.— Жінці, що не володіє жодною слов'янською мовою, всіх наших прізвищ не тільки не запам'ятати, але навіть і не вимовити. Я вже не раз у цьому переконався.

— Але ж це вона писала Яцеківі, і писала найчистішою польською мовою.

Дядько хитнув головою.

— Це для мене ще незбагненна загадка. Я певен, що писала або вона, або якась особа, що знає польську мову. Якщо вона сама, то я радніше схильний припустити, що вона переписала текст з чужого рукопису, по-рабському копіюючи літери і не розуміючи змісту. Для мене цілком певне одне: польської мови вона не знає. Я робив щодо цього сотні експериментів. Приміром, сидячи в ресторані, вдавав, що погано зрозумів її, і замовляв кельнерові зовсім інше. Або ж несподівано вкидав якесь польське слово, або ж у розмові, що точилася при ній, казав щось про неї. Я не можу не вірити своєму досвіді. Жодного разу в її погляді, поведінці чи виразі обличчя не було помітно найменшої, анінайменшої реакції. Вона не може знати польської мови. Це для мене безперечна істина.

Я замислилась і похитала головою.

— І все ж для мене лишається незрозумілим, чому вона писала Яцеківі по-польському... Якщо їй довелося завдати собі стільки клопоту, копіюючи чиесь лист, чому вона просто-напросто не написала листа французькою чи англійською мовою, якими добре володіє? Адже вона повинна знати, що Яцек також їх розуміє... Ні, дядечку, вся ця справа видається мені загадковішою і складнішою, аніж вам. І взагалі, на світі діються речі надто складні й несподівані...

Я мала велику охоту розказати дядькові про свої злигодні у зв'язку з тим злощасним Тоннором. Одначе мусила мовчати.

Дядько погодився, що все це виглядає вельми підозріло. Я бачила, що він навіть серйозно стривожився. Це дуже похитнуло мою віру в нього.

Я повернулася додому страшенно пригнічена. А тут ще дізналась од Яцека, що він найближчим часом буде дуже зайнятий. До Польщі приїздить маршал Герінг. Він кілька днів пробуде у Варшаві, а тоді поїде на полювання до Беловежі. Ми будемо присутні на рауті в міністерстві та на прийомі в німецькому консульстві.

Цікаво, чи впізнає мене Герінг. Коли я торік познайомилася з ним у Берліні, він дуже довго зі мною розмовляв і був навдивовижу милий. Якщо піду до посольства, треба буде зробити гладеньку зачіску. Вони там люблять, щоб жінки виглядали якнайскромніше. Яцек, здається, має їхати з ними до Беловежі.

З Яцєкових недомовок я зрозуміла, що цей візит Герінга надзвичайно важливий. Ідеться нібито про Австрію—щоб ми не перешкождали їй поєднатися з Німеччиною. Тоді німці не будуть перешкождати нам у нашому просуванні до Балтійського узбережжя. Особисто я не розумію, чому б ми мали їм перешкождати. Я ніколи не почувала до віденців жодної неприязні. Дуже милі, веселі люди. Я ніде так не розважаюсь, як у Відні.

Я намагалася розтлумачити Яцєкові, що ніяк не можу збагнути, чому в нас надають такої ваги тій Балтиці. Ну зрозуміло, що морська торгівля, що Гдиня, що з економічного погляду це має велике значення. Та коли говорити про суспільство, то воно не матиме з того майже ніякої користі. Рідко випадає такий рік, щоб на польському узбережжі можна було висидіти два місяці. Вода страшенно холодна, часто йдуть дощі, про якийсь комфорт поза Юратою годі й мріяти, а в тій-таки Юраті жахливе товариство. Сама плутократія найгіршого гатунку.

Я, як могла спритніше, намагалася переконати Яцека, щоб він, користуючись із присутності Герінга, підказав йому таку ідею: нехай вони за нашу згоду на аншлюс краще дадуть нам вихід до Чорного моря. Десь між Румунією та Росією напевне є місцинка, де ми могли б знайти такий вихід. Щоправда, Яцек удавав, ніби кепкує з моїх пропозицій, але мені здається, що ідея ця йому сподобалась. Та,

зрештою, я не спинюся на Яцеку. Сьогодні ж поговорю про це на прийомі у пані Собанської.

Стільки маю всілякого клопоту, а тут іще доводиться сушити собі голову майбутнім держави.

В і в т о р о к

Милий боже, що мені тепер діяти?! Як учинити? Якщо я зроблю так, як велить мені сумління,—вчиню злочин. Якщо так, як велить обов'язок,—вчиню підлоту, та ще й підлоту щодо людини, яка не тільки ніколи не заподіяла мені нічого лихого, але й кохає мене так щиро та глибоко.

Вранці з пошти принесли посилку. Я була дуже здивована з двох причин. По-перше, посилка була продовольча, а по-друге, її надіслала з Ковеля якась не відома мені Зоф'я Патрич. Це мене так заінтригувало, що я вирішила відкрити її сама. Та ще дужче здивувалася, коли я знайшла всередині дві обпатрані курки. Я вже хотіла гукнути Юзефа, щоб він забрав їх до кухні, коли раптом побачила між тою бридотою конверта. Серце мені забилося сильніше. Я вже знала, що це від Роберта. І не помилилася.

Я довго вагалася, не знаючи, що з ним робити (з тим конвертом). Адреси на ньому не було. Я ще раз подивилася на обгортку. Адресу, безперечно, писав хтось інший. Якась жінка з невиразним почерком. Та ще й противним хімічним олівцем.

На додачу від курей тхнуло сирим м'ясом чи вони просто були несвіжі. Мені стало млосно. Я залишила їх у ідальні і замкнулася в своїй кімнаті.

Звісно, я мала право відкрити конверт. Ні майор, ні полковник не можуть мати до мене жодних претензій. Хіба могла я подумати, що це від Роберта? Який би мужчина послав дамі з вищих верств дохлих курей?

Я розірвала конверта, і з нього випав ключик. Маленький зграбний ключик. Крім нього, всередині була якась посвідка і лист. Оскільки я ще не знаю, як учиню і що з усім цим зроблю, а лист цей чи не найкращий з усіх, які я колись одержувала, то я переписую його сюди.

«Ганко!

Це страшна річ, коли мужчина, навіть дуже сильний мужчина, мусить простягати руку по допомогу до жінки, яку прагнув би оборонити від будь-якої небезпеки,

від усього, що могло б вразити її вельми делікатну уяву, порушити її спокій, внести дисонанс у її безжурні дні.

Мене аж розпач бере, як подумаю, що мушу це збити, і ніщо в світі не виправдовує мене, навіть те, що я так сильно, так безтямно тебе кохаю. Скоріше можна це вважати за ще один камінь, що падає на мою бідну голову й моє знівечене життя. Я змушений так учинити.

А тепер вислухай мене. Зовсім несподівано мене спіткало нещастя. Нещастя, глибини якого я ще й сам не можу осягнути. Мені довелося раптово втекти з Варшави, аби врятувати своє життя. Я не зміг узяти навіть подорожньої валізки. Навіть грошей. Тільки завдяки випадковим людям я ще не сконав з голоду. А що зі мною буде завтра чи за годину — не можу завбачити.

А тут іще оце кохання, що спалює мені серце, ця величезна й безнадійна туга за тобою. Кохання, яке я мушу піддати такому страшному випробуванню. Я знаю, що ти мені не одмовиш. Але водночас знаю і те, що наражаю тебе, тебе єдину, мій найдорожчий скарб, на можливі прикрощі. Тому благаю тебе, будь якомога обережніша. Заклинаю тебе, нехай ніхто не дізнається про цей лист ані слова.

Прохання моє таке: у Північно-Східному банку я маю сейф. Посилаю тобі ключик од нього, а також посвідку з паролем. Піди туди і забери все, що там лежить. Там є два пакети. В одному інженерні папери з планами фабрики, яку я мав намір будувати, в другому — гроші. Забери їх до себе і ретельно сховай. По дорозі до банку і в самому банку старайся не привертати до себе уваги. Ці пакети для мене надзвичайно важливі. Може, навіть не менш від життя.

Якщо почувеш про мене щось погане, можеш вірити усьому. Можеш проклясти мене і викреслити зі своєї пам'яті. Я готовий до всього. Можливо, я навіть заслуговую на те, хоч, знаючи тебе, я певен, що ти нікого не засудиш, не вислухавши його перед тим, не взявши до уваги трагічного збігу обставин, що міг штовхнути його не на той шлях, якого прагнуло його серце. Я зазнав у житті чимало катастроф, але найбільшу переживаю тепер, коли наді мною зависла загроза втратити тебе, коли я вже намірявся був усунути всі перешкоди,

які нас розділяли. Я кохаю тебе, і якщо ти дізнаєшся про мою смерть, знай одне: хоч би мені й судилося померти, я помру з твоїм ім'ям на устах.

Роберт».

Коли я дочитувала цього листа, мені тремтіли руки. Ні, я таки не помилилася в цій людині. Я знала, що мене в ньому вабить. Він справжній мужчина. Подумати тільки, за весь той час, поки йому добре велося, він ані разу не сказав, що кохає мене. А міг же тоді багато на що сподіватися. Ось і з цього листа видно, що він пов'язував зі мною чималі надії. Можливо, навіть розраховував, що за для нього я розлучуся з чоловіком. Та на освідчення зважився тільки тепер, коли вже всі надії зруйновано. То людина з характером.

Я відчувала, що повинна без роздумів зробити все, про що він просить. Цього прагнула моя жіноча душа. Тільки бог знає, які жахливі обставини могли штовхнути його на лиху дорогу. Тільки бог знає, скільки добра я можу йому зробити, як можу полегшити йому повернення до чесного життя. Чи маю я право навіть роздумувати про це?..

Одначе, з другого боку, страх мене бере на саму гадку, що я тримала б у домі оті його папери й гроші. Адже їх міг би знайти хтось із прислуги чи й сам Яцек. І чому він хоче, щоб я забрала їх до себе? Далєбі, безпечніше, щоб вони лежали в банку.

А тут іще отой майор. Який грізний був його погляд, коли він зажадав од мене, щоб я зараз же сповістила його, тільки-но Роберт дасть про себе знати. Як видно, це не іграшки, коли вже ота бідолашна дівчина вкоротила собі віку. Мені весь час увижається її посиніле обличчя. Це жахливо, що люди вдаються до всіх отих огидних справ. І чому, власне, мене до них вплутано?!

Що ж робити?..

Звіритися з цим дядькові Альбінові я не можу. Та й, зрештою, втратила я віру в його розум після того, як він не зумів розв'язати загадки того листа.

Що ж до мене, то я переконана, беззастережно переконана, що та спритна жінка водить його за носа, як хоче, і вміє пречудово маскуватися. Може, вона взагалі ніяка не чужоземка. Перед меткою жінкою чоловіки втрачають здатність мислити критично і дають себе ошукати, наче малі діти. Здається, вся річ у тім, що вони оцінюють мотиви

й причини нашої поведінки з погляду власної логіки. А це найоблудніший спосіб.

Не можу позбутися думки про Роберта, який десь у далекій провінції мусить купувати різаних курей, щоб дати мені знати про свою трагедію, щоб освідчитись у своїх почуттях, щоб просити мене про порятунок.

Роберте! Якщо колись (хто може знати!), якщо колись ти читатимеш ці слова, пам'ятай, що я всім серцем була з тобою. Я ще не знаю, як учиню. Не можу сама зважитись на рішення. Але відчуваю, що, якби мені не забракло сили й сміливості, я виконала б твоє прохання.

Боже мій, уже перша, а я о дванадцятій мала бути на примірці! Через усі ці речі мені ще, гляди, не пошиють сукні до балу в посольстві.

Вівторок, вечір

Нарешті упав мені з серця цей камінь. Після нього лишилась глибока рана. Бо я ніколи не прощу собі того, що вчинила. Тішить мене лиш те, що частина моєї вини лягає на Ромека Жеранського. Як я могла забути про його існування! Тільки завдяки випадковій доля дозволила мені скористатися з його поради та допомоги.

А власне ж, тільки він найбільше гідний довіри з усіх чоловіків у Варшаві. До того ж я завжди вірила в його здоровий глузд та розум. Не кажу про те, що Ромек радніше застрелився б, аніж заподіяв мені хоч найменшу кривду. Його вірність зворушує мене. Він і досі не оженився, хоч минуло вже три роки, відколи я стала Яцековою дружиною. За ці три роки я бачила його заледве двічі, та й то здалеку. Він зовсім полишив те товариство, де міг би зустрічати Яцека.

Зрештою, я цьому й не дивуюся. Яцек без будь-якого лихого заміру викликав його тоді на дуель і поранив у руку. На той час жоден з них ще не дістав мого слова, і обидва мали однакове право добиватися моєї взаємності. Розійшлись вони непримиренні. Двоє найближчих друзів стали найзапеклішими ворогами.

Сам бог послав його мені тепер. (Адже важливо й те, що Ромек, не зустрічаючись з людьми нашого кола, нікому не обмовиться). Я саме виходила після примірки, коли здибалася його. Аж мало не скрикнула з радості. Він злегка

побліднув (як це гарно з його боку!), та, оскільки ми зіткнулися віч-на-віч, йому не випадало відбутися самим поклоном. Зрештою, я вже простягла йому руку.

Я сказала йому, що він змужнів і погарнішав з вигляду. Так воно, зрештою, й було. Раніше він мав трохи завузькі плечі, був надто худий, і в його поведінці вчувалась якась наївність. Тепер він швидко опанував себе і одразу погодився мене провести. Я зумисне йшла дуже повільно, щоб мати час про все йому розповісти.

Отож я сказала йому, що коло мене упадав один добродій, котрого тепер викрито як шпигуна. Оскільки його бачили в моєму товаристві, то військові власті гадають, що хоч він і втік із Варшави, але спробує зв'язатися зі мною. Мене зобов'язано, щоб я негайно дала їм знати, якщо таке станеться. Потім я докладно переказала Ромеківі зміст Робертового листа і запитала, як мені діяти. (Про курей я, звісно, не згадувала, бо це не істотна деталь, але вона позбавляє всю пригоду романтичного ореола).

Уважно вислухавши мене, Ромек сказав:

— Як ти можеш хоч мить вагатися! Коли б ти навіть і хотіла виконати прохання того шпигуна, то не змогла б цього зробити, а сама вскочила б у неабияку халепу.

— Чому?

— Та це ж дуже просто. Після його втечі напевне поставлено когось, хто стежить за його сейфом у банку. Вони були б надто наївні, якби цього не зробили. І кожен, хто спробує відімкнути сейф, буде тут-таки заарештований.

Я здригнулася.

— Який жах!

— Ще б пак. Тим більше, що тебе б визнали, і то цілком слушно, за спільницю шпигуна.

Я подивилася на нього з недовірою.

— Ти жартуєш? А становище мого чоловіка?..

— Навіть коли б твій чоловік був міністром, це не врятувало б тебе від тюрми й обвинувального вироку.

— То що ж мені робити?

— Якнайшвидше віддай того листа, як тобі сказано.

— Але ж це однаково що віддати цього чоловіка на смерть!

— Тим краще. Він шпигун, і його треба знешкодити.

— Ти міркуєш по-чоловічому,— озвалася я по хвилі.—
Справа зовсім не така проста. Ти не береш до уваги, що, послухавшись твоєї ради, я викажу людину, яка не має

в світі нікого, крім мене. Людину, яка мені довіряла. Коли б ти був на його місці, то дивився б на все інакше.

Ромек усміхнувся.

— Я не міг би бути на його місці з двох причин. По-перше, я не уявляю собі такої ситуації, в якій згодився б наразити тебе на якусь небезпеку, а по-друге, я не шпигун. А ти передусім повинна виходити з того, що ти полька, дружина польського дипломата. Як же ти можеш навіть думати про те, щоб стати співницею людини, яка є ворогом держави?

Я не могла не визнати справедливості його слів. Зрештою, я, мабуть, і сама вчинила б так, як він порадив. Але ж це не може змінити факту, що я маю право каратися своїм вчинком.

Ромек був би достоту милим хлопчиною, з усіх поглядів милим, якби не ота його поважність, якби не ота чудернацька манія дошукуватися в кожній звичайнісінькій, повсякденній справі якихось великих знамень. Я певна, що якби я його поцілувала, коли ми прощалися в під'їзді (а я, до речі, мала таке бажання), то він розцінив би це як згоду на розлучення з Яцеком і притьмом поїхав би до кравця, щоб замовити собі шлюбний фрак. Ромек не визнає нічого половинчастого. Я певна, він не розуміє, що таке флірт, а роман міг би собі уявити тільки як чисте єднання душ, і то доконче десь на Капрі. Певна річ, єднання довічне. І щоб бути похованими в одній домовині. Подумати лишень, скільки цей хлопець втрачає приємностей, які напевне його не оминули б, коли б не оте його вбивчо серйозне ставлення до життя.

А жаль...

Я забрала все. Так звелів мені майор по телефону. Курей, обгортку й листа. Тільки-но я з'явилася до майорового кабінету, туди зараз же прийшли полковник Корчинський і ще двоє якихось панів у цивільному. Страх згадати, що вони виробляли. Розглядали все крізь лупу, навіть і курей. Придивлялися до паперу, мотузок, клею, чорнила. Щось там забирали на просвічування, покраями тих нещасних курей складаним ножиком, неначе сподівалися знайти щось і в них. Нарешті майор витер руки і сказав:

— Все складається чудово. Візьміть, будь ласка, цей ключик.

Я злякалася.

— А навіщо він мені?

— Зараз я вам усе поясню. Сьогодні вже пізно, а завтра вранці ви підете до банку й відімкнете сейф. Це останні дверцята праворуч у третьому ряду знизу. Ви заберете те, що там лежить, сховаєте в сумочку і підете пішки додому.

— Але ж даруйте! — обурилась я. — Чого б то я мала це робити?

— Зараз і це вам розтлумачу. Отой Тоннор, а точніше Валло, ще має надію на те, що ми не вистежили його сейфа. Якщо він іще у Варшаві, то все одно не хоче наражатися на арешт. Отож він і вирішив удатися до ваших послуг. Він, звісно, міг би послати когось із своїх спільників, але, стоячи перед вибором — ризикнути тим спільником чи вами, — волів обрати вас.

— Я вас не розумію, пане майор... — іронічно глянула я на нього. — По-перше, можу вас запевнити, що жоден закоханий мужчина, маючи якийсь вибір, не став би наражати на небезпеку жінку, яку він так кохає, — звісно, платонічно. По-друге, як він може бути у Варшаві, коли пакунок прийшов з Ковеля?

— Це не має значення, — мовив майор.

Ось такі вони, чоловіки. Коли їх спіймаєш на якійсь дурниці, вони завжди кажуть: «Це не має значення».

— Але чому я маю все це робити?

— Для того, шановна пані, щоб не сполохати пташку. Перед банком, а може й усередині, напевне, чатує хтось із його спільників. Тоннор, очевидно, поінформував його, що ви маєте узяти з сейфа ті пакети. Адже він удався до вас із цим проханням, маючи на меті одне: згодом безпечно забрати у вас свої речі. Це «згодом» може бути одне з двох: або хтось з'явиться по ті речі до вас додому, або їх заберуть у вас, не гаючи часу, тоді, коли ви будете повертатися з банку. Сумніваюся, щоб це був сам Тоннор. Навіть у гримі він навряд чи наважиться тепер показатися на вулицях Варшави. Але не виключене й таке. Отож, якщо на вулиці до вас хтось підійде і вимагатиме, щоб ви віддали йому пакети для Тоннора, віддайте їх.

— Віддати?

— Авжеж. За вами йтимуть наші агенти, отож нічого не бійтеся. Одначе вам треба бути готовою до всяких несподіванок. Найспритніше з їхнього боку було б інсценувати звичайну вуличну крадіжку. До вас зненацька підбіг би хтось, вихопив сумочку і кинувся навтіки. Ми, звісно, тут-таки його схопили б, але в такому разі ми не мали б

проти нього доказів, що він належить до шпигунської зграї. Розумієте, він міг би вдавати звичайного злодюжку. Отже, ідучи до банку, ви взагалі не беріть із собою сумочки. Я сподіваюсь, ви маєте якусь кишеню в хутрі?

— Атож, маю, у каракулевому.

— От і чудово. Ті пакети невеликі. Ви легко сховате їх у кишені. Оце і все, про що я вас прошу. Коли ви повернетесь додому з пакетами, я чекатиму на вас там, і ви дістанете дальші настанови.

Це вже було для мене занадто. Я мала не тільки зрадити Роберта, віддавши його лист, а ще й брати участь у тій ганебній махінації!

— Ні, пане майор,— рішуче відказала я.— До такого діла ви можете залучати кого хочете, але не мене. Я до таких речей незвична. Ви, пане майор, здається, не зважаєте на те, хто я така.

Це його анітрохи не збентежило.

— Я зважаю на те, що ви єдина особа, яка може допомогти нам схопити шпигунів, не збуджуючи в них підозри.

— Хай так, але я на це не згодна. Це не входить у мої обов'язки. Я вже й так вчинила багато такого, що не годилося б чинити. Можете приставити до нього поліцаїв, жандармів чи кого собі хочете. Я категорично відмовляюся.

Майор кинув на мене неприязний погляд.

— І все ж я дуже прошу вас не відмовити нам у допомозі. Це забере у вас не більш як півгодини часу.

— Ідеться не про час,— обурилась я,— а про те, що ви хочете зробити з мене поліцейного шпика.

— Ах, навіщо ж так перебільшувати! Я просто вважаю, що ви, як добра громадянка польської держави, не можете відмовити нам у допомозі.

— На жаль, відмовляю,— рішуче сказала я.

Майор розвів руками.

— Ото біда,— зітхнув він.— Мабуть, я не вмію переконувати. Ну що ж... Мені не залишається нічого іншого, як звернутися до вашого чоловіка. Можливо, він зуміє вас умовити...

Тут я вже злякалася не на жарт.

— Але ж ви мені обіцяли, що чоловік ні в якому разі ні про що не дізнається. Мені нема чого перед ним приховувати, але ви розумієте, я не хочу наражати його на прикροщі. Не хочу, щоб він бодай на мить побачив цю справу в невідгідному світлі...

— Я вас розумію,— перепинив він мене.— Але, оскільки ви ставите мене в безвихідну ситуацію, я буду змушений вдатися до цього засобу. Запевняю вас, що кажу це аж ніяк не з метою якогось тиску на вас, а лише в надії, що ваш чоловік визнає мої докази слухними і схилить вас виконати це прохання.

Я прикусила губу. Що я могла йому сказати? Довелося погодитись. Не можу без огиди думати про те, що чекає на мене завтра. Милій боже! Нехай би його вже нарешті схопили чи нехай би він спромігся втекти. Хоч би вже все це скінчилося!

Удома застала записку від дядька Альбіна. В ній тільки два слова: «Жодних новин».

Знаю лиш одне: так жити я більше не можу.

С е р е д а

Все сталося так, як було передбачено детально розробленим планом. Об одинадцятій я пішла до банку. В сейфовій залі й у вестибюлі було душ із двадцять людей. Бліда з хвилювання, я відімкнула дверцята. Руки мені тремтіли. В середині справді були два невеликих пакети. Я сховала їх до кишені.

Як неприємно, коли за тобою пильнують. Щоправда, я не знала, хто з тих людей стежить за мною, але просто-таки відчувала на собі пронизливі погляди. Хоч мене й запевняли, що ніщо мені не загрожує, я відчула страх. Нараз мені пригадалися всі гангстерські та шпигунські фільми. Кожну мить звідкись ізбоку чи ззаду могли пролунати револьверні постріли...

Нічого такого, одначе, не сталося. Я вийшла на вулицю, перейшла на другий бік. Озираючись навколо. Позаду мене були звичайні перехожі, що нічим не різнилися від тих, яких я бачила щодня. І все ж я наддала ходи.

Коли я, врешті, опинилася дома, ноги мені підтиналися. На мене вже чекав майор, убраний у цивільне. Яке щастя, що не було Яцєка. Як би я викрутилась перед ним в приводу майорового візиту?!

Майор узяв у мене пакети, пильно їх оглянув і сказав:

— Я повинен забрати їх з собою. Години за дві ви одержите їх назад.

— Та навіщо вони мені?! — злякано вигукнула я.

— Треба, щоб вони були у вас. Тоннор або сам по них з'явиться, або когось пришле. Од вас вимагається лише віддати ці пакети. Якщо це буде вдень, то одразу ж, тільки-но вийде той чоловік, ви одслоните фіранку на цьому вікні в такий-от спосіб.

Він показав мені, як я маю одслонити фіранку.

— Ну, а якщо,— провадив далі,— буде вже темно, ви тричі засвітите і згасите світло. А вже мої люди знатимуть, що це означає.

Я добре знала, що ніякі прохання й викрути не допоможуть. Отож мусила погодитись. Одне мене обурило: думка про те, що через усі ці речі мені доведеться весь час сидіти вдома. Не могла ж я допустити того, щоб Роберт чи його посланець з'явився сюди за моєї відсутності і натрапив — що цілком можливо — на Яцека.

Я сказала про це майорові, але він мене заспокоїв:

— Щодо цього можете не боятися. Запевнюю вас, що той, хто прийде, буде досконально поінформований, чи ви вдома і навіть чи ви сама. Таких речей навмання вони не роблять.

Ми саме сиділи з Яцеком за обідом, силкуючись обоє вдавати невимушених і веселих, коли в передпокої почувся дзвінок. Я схопилася як опечена. Я, певне, збожеволюю од цих дзвінків. Щоразу кидаюся сама відчиняти двері. Яцек дивиться на мене з дедалі більшою підозрою. Нехай собі думає що хоче.

Цього разу на порозі стояла якась дівчина. Вона спитала мене:

— Ви пані Реновицька?

Коли я це потвердила, вона кивнула головою і подала мені невеликий пакуночок.

— Це прислав вам пан майор.

Я просто з передпокою подалася до ванної кімнати і сховала пакунок за ванну. Туди напевне ніхто ніколи не заглядає.

— Що там таке, люба? — спитав Яцек, коли я повернулася до столу.

Я мало не плакала. Ну що було йому відповісти?

— Кожен має свої прикросі...— прошепотіла я.

Більше він нічого не спитав. Він-бо такий делікатний. Зрозумів натяк і визнав за доречне не домагатись од мене пояснень, бо й сам не хоче говорити про власні прикросі.

Я майже з радістю дізналася, що він аж до кінця дня буде зайнятий. А ввечері їдемо на бал. Після нього буду стомлена і напевне засну.

Звичайна жінка на моєму місці вже давно б зїхала з глузду.

Ч е т в е р

На балу я не була. Мала такий напад мігрені, що не допомогли жодні порошки. Сьогодні під очима в мене темні кола, і я виглядаю на старшу від своїх літ. Як звичайно, після порошоків я погано спала. Одначе ця втома має і свій позитивний бік: усі події, усі небезпеки, увесь навколишній світ — усе це видається мені не таким важливим, куди менше обходить мене. Вирішила цілий день провести вдома, у халаті. На п'яту запросила кількох знайомих і Тото. Сиділи до сьомої. Вони видались мені нудними, а розмови їхні були такі банальні та буденні, що, коли вони пішли, я відчула справжню полегкість.

Власне кажучи, я й сама не знаю, що мене утримує коло Тото. Дивно, що я досі не порвала з ним. Мабуть, хіба лиш тому, аби ота дурепа, Мушка Здроевська, не забрала собі в голову, ніби Тото покинув мене задля неї. А мені б воно було байдужісінько.

Яцек повернувся до вечері. Був наче трохи веселіший і дав мені зрозуміти, що його особисті справи можуть повернути на краще. Увесь вечір він був напрочуд милий зі мною. Він таки справді єдиний чоловік, якого я можу кохати. Я навіть сказала йому про це. Це його зворушило не менше, аніж тоді, коли я згодилася вийти за нього заміж.

П ' я т н и ц я

Яцек поїхав до Беловежі. Наша прощальна ніч була чудова, і, наче на довершення цієї ночі, день, що прийшов їй на зміну, теж прекрасний. Зранку випав свіжий сніг. Усе навколо побіліло. А над білим світом — блакитне склепіння неба без найменшої хмаринки. Сонце світить так ясно, що аж очі засліплює.

Я прокинулась радісна, з якимось певним передчуттям, що на мене чекає щось напрочуд приємне.

Я не помилилася: ледве я встигла поснідати (усе було таке смачне!), як подзвонив дядько Альбін. Я аж скрикнула в подиву, почувши новину: розшукне бюро в Брюсселі натрапило на слід міс Елізабет Норман. Вони там просто генії. Спромоглися виявити, що три роки тому вона мешкала в Біарріці у віллі «Флора» з містером Фолкстоном і сама підписувалась як місіс Фолкстон. Вони провели там цілий сезон і вважалися закоханим подружжям. Докази та свідків знайти буде не важко.

Це вже було принаймні щось певне. Он вона, виявляється, яка, ця пані! Спочатку тікає від чоловіка, а потім шаліє з якимось чужим добродієм, удаючи його дружину.

Ми з дядьком умовились зустрітися в кондитерській, щоб усе обговорити. Тепер я вже не мала причин уникати тої кондитерської. Небезпека з боку тітки Магдалени мені більше не загрожувала. Дядько теж був у чудовому настрої. Звістку з Брюсселя він одержав перед самим вечором і вже встиг її перевірити. Він запросив ту видру на вечерю і під час вечері спрямовував розмову на Біарріц. Оскільки він бував там не раз і добре знав усе Біскайське узбережжя, йому вдалося між іншим натякнути, що колись він пережив там цікаву пригоду. З одною чарівною іспанкою, що мешкала на віллі «Флора».

— Я розповідав їй про це, — сказав дядько, — в такому розчуленому припливі спогадів, що вона спіймалася на гачок. «Флора»? — перепитала вона. — Це забавно. Уявіть собі, що і я колись наймала цю віллу. Вона стоїть у прегарному місці».

Цього вже дядькові було цілком досить. Ми вирішили негайно зателеграфувати до Брюсселя, щоб вони там трималися цього сліду й постаралися розвідати все, що можна, про отого містера Фолкстона.

Разом з тим у дядька виникла непогана ідея: зв'язатися з Яцековим дядьком, що був на той час послом і під опікою якого Яцек жив за кордоном. Від нього напевне можна буде про щось дізнатися.

Мене так захопила ця ідея, що я тут-таки, з кондитерської, зателефонувала до Тото і спитала, чи не знає він, де тепер живе пан Владзімеж Довгїрд. Тото не знав, але сказав, що в Мисливському клубі це безперечно відомо і що він за півгодини матиме для мене потрібну інформацію.

Відтоді, як дядько Довгїрд захворів на якийсь особливо злюкїсний ревматизм, він полишив дипломатичну службу

й або подорожував десь по півдню, або ж сидів у своєму маєтку під Ленчицею. Сама я знала дядька Довгірда дуже мало. Він два чи три рази був у моїх батьків, коли я заручилася з Яцеком, потім приїздив на наше весілля і, нарешті, рік тому я зустріла його в Гелуані. Єгипетський клімат нібито найкраще впливає на його ревматизм.

Хоч ми з ним і мало знайомі, він щиро мене любить. І я теж завжди почувала до нього симпатію. Він приваблює самою своєю зовнішністю. Найменше скидається на дипломата. Принаймні належить не до міжнародного типу, а до суто польського. Він дуже схожий на пана Едварда Платера з Осухова й на Войцеха Коссака.

Я з нетерпінням чекала на дзвінок Тото і страшенно враділа, коли він сказав, що дядько Довгірд тепер у Косинцях під Ленчицею.

— О, це чудово! — вигукнула я, а що рішення виникають у мене напрочуд швидко, то тут-таки додала: — Ти знаєш, мені страх як хочеться його провідати. Чи не поїхав би ти зі мною?

Такі пропозиції Тото не треба повторювати двічі. Він ніколи не може довго всидіти на одному місці. За годину він заїхав до нас своєю машиною. Я була вже готова. Тільки ще мимохідь зазірнула за ванну. Пакет був на місці. Заспокоена, я замкнула ванну кімнату, а ключ сховала між старими часописами, що лежали у вестибюлі.

Тото здивовано стежив за мною.

— Що це за чудні маніпуляції? — запитав він.

Я відбулася сміхом. Від усіх підозр Тото слід відбуватися сміхом. Він-бо не може думати про щось одне більш як за дві хвилини. Хіба що тільки про коней, полювання чи автомобілі.

Сідаючи в машину, я уважно розглянулася навколо: чи не помічу де отих агентів, що пильнують мої вікна, — але нікого не побачила. Певно, їм уже це набридло, і вони припинили спостереження.

Тільки коли виїдеш за місто отакого морозяного, сніжного дня, починаєш розуміти, як багато ми втрачаємо серед мурованих кам'яниць. Боже, яка ж то краса!

Тото розповідав мені про якусь, за його словами, надзвичайно важливу комерційну операцію, що її облагодив останніми днями. Він продав із свого табуна до Америки два десятки арабських коней. Важила йому на разі не так добра ціна, яку він за них узяв, як самий факт, що

американський коняр визнав його табун за найкращий у Європі. Я слухала його одним вухом, думаючи водночас про чудові краєвиди й про те, чому я, власне, не пишу віршів.

Я змалечку була навдивовижу чутлива до краси квітів, сходу та заходу сонця, засніжених полів і всяких таких речей. Уже в третьому класі я пробувала писати вірші. Матуся казала, що були вони дуже гарні. Я мала їх щось із три зошити. На жаль, вони десь загубилися. А в тій колотнечі, серед якої я тепер живу, так рідко випадає вільна часинка, аби сісти й скласти вірша.

Якщо поїду на літо до Голдова, неодмінно до цього візьмуся.

У Косинцях я ніколи ще не була, хоч, власне, мала б ними цікавитись, бо рано чи пізно вони дістануться нам у спадщину по дядькові Довгірду.

До маєтку їхали довгою алеєю, а потім густим парком. Сам палац не справляв приємного враження. То був масивний двоповерховий будинок, що скидався на якийсь залізничний вокзал у Пруссії. Коли ми стояли перед дверима і нашого стукоту, здавалося, ніхто не чув, ми навіть подумали були, що заблукали й потрапили кудись-інде. Але тут з-за будинку прибіг лакей і пояснив, що головний вхід узимку замкнено, бо перший поверх не опалюється. Отож ми підїхали до бічних дверей.

Нагору вели досить широкі сходи. Біля входу в покої нас зустрів дядько Довгірд, убраний вельми оригінально: на голові хутряна шапка, на плечі накинута бекеша, підбита білим смушком, а на ногах — картаті німецькі пантофлі на хутрі. Як змінився цей чоловік! Я завжди пам'ятала його вишуканим худорлявим паном з моноклем, з тим самим моноклем, що так чудово пасував до його сухого довгастого обличчя з різкими, енергійними рисами. Потилиця і щоки його трохи одвисли, на носі були грубі окуляри. Давно не стрижені вуса стирчали, мов сива щітка.

Тото, за кожним словом величаючи дядька «шановним паном послом», нагадав йому, що колись мав честь з ним познайомитись. Які кумедні ці чоловіки, що весь світ поділяють на ранги! Навіть для Тото, що ні від кого не залежить, дядько Довгірд являв собою важну персону, і його присутність так захопила Тото, що він нібито зовсім забув про мене. Воно правда, колись дядько Довгірд таки відіграв велику роль у політичному та громадському житті. Здається, й досі до нього звертаються за порадою у най-

важливіших питаннях. Але для мене ясно, що дядько Довгирд — усього-на-всього милий дідок, що веде досить оригінальний спосіб життя.

Не знати звідки з'явилося ще п'ять чи шість осіб. Якись далекі родички, відставний генерал, якийсь молодик, що сердечно привітався до Тото. Ми перейшли до великої бібліотеки, трохи занедбаної, але дуже гарної. Гамбурзький ампір найкращого зразка. Крісла, оббиті флорентійською шкірою; вкритий цупким зеленим сукном стіл.

Дядько, здавалося, був просто-таки щасливий, що ми приїхали. Він тупцював на місці у своїх пантофлях, довго давав лакеєві настанови щодо сніданку, раз по раз звертаючись за порадою до генерала й Тото, — він був усе такий самий гурман. Тото, захоплюючись гравюрами, що висіли на стінах, уже почав був зводити розмову на коней, та я дала йому зрозуміти, що маю до дядька важливі справи.

Коли ми перейшли до кабінету, дядько вступився в мене своїми невеличкими, трохи збляклими очима й запитав:

— Ну, то що там, любцю? Як ся має мій небіж? Коли не помиляюся, він щось накоїв?

— Що ви, зовсім ні, — заперечила я. — Яцек гідний племінник свого дядечка. То чи міг би він вчинити якусь кривду чи нестактовність?

Дядько галантно вклонився і з усміхом мовив:

— Ти, моя любцю, завжди надто добра до мене, але цього разу я схильний підозрівати найгірше. Коли вже ти наважилась на таке тяжке випробування, як візит до мене, старого нудного пенька, то, напевне, скоїлося щось надзвичайне.

Треба було повести розмову дуже делікатно. Не могла ж я відверто розповісти дядькові, про що йдеться, і все ж доконче мала випитати в нього те, що мені потрібно.

— Та ні, нічого особливого, — відказала я. — Ви ж знаєте, дядечку, яка я ревнива.

— Ніколи не повірю, щоб Яцек давав тобі приводи до ревності! — вигукнув дядько з удаваним обуренням.

— Ні-ні, дядечку. Але я ревную його навіть до минулого.

— Це повинно йому лестити.

— Може, він був би потішений, якби про це знав, але я вірю, що ця розмова залишиться між нами.

Дядько кивнув головою.

— Таємниця під сімома печатями!

— Отже, дядечку, мене цікавить призабута минувши-на. Чи ви не пригадуєте собі жінки на ім'я Елізабет Норман?

— Елізабет Норман? — Дядько наморщив чоло й замислився.— Стільки прізвищ на світі... Елізабет Норман... Якого віку ця дама?..

— Нині їй десь під тридцять.

— А яка вона з себе?

Я, як могла докладніше, описала її, зважаючи, певна річ, на те, що тоді вона мала виглядати набагато молодше. Дядько похитав головою.

— Дуже шкода, але не пригадую такої.

— І все ж, дядечку, ви напевне її знали. Свого часу Яцек дуже цікавився нею...

Він звів брови.

— Ой... Здається, щось таке пригадую... Вельми гожа панна... Зовсім молоденька й напрочуд чарівна... Так, так. Яцек привів її на прийом у посольство... Ну звісно ж. Її звали Бетті, Бетті Норман. Шатенка з зеленими очима. Її батько, дуже пристойний літній добродій, був власником якогось пароплавства чи чогось подібного. Їх приймали в найкращих домах. Авжеж, пам'ятаю. Бетті Норман. Здається, вона навіть доводилась якоюсь родичкою леді Норткліф... Тоді Яцек був начебто вельми нею захоплений...— Дядько з усміхом узяв мене за руку й додав: — Але хіба можна бути на нього за це в претензії? Усе воно було так давно...

— Та ніхто ж і не каже про якісь претензії. Просто я хотіла б щось про неї дізнатися.

Він замислився.

— Атож, пам'ятаю. Бетті Норман. Дуже гарна дівчина. Та ще й така вихована... Здається, вона серйозно важила на Яцека. А так, так. Навіть вивчала польську мову, а це ж неабияк для іноземки. Вона була дуже здібна. А потім якось зникла з обрію. Та воно й зрозуміло. Яцек поїхав на кілька місяців до Америки, а вона вернулась у Бельгію, до батьків. Так, вона часто бувала в посольстві. Мила, безпосередня натура. Усі її любили. Була в неї навіть така незвична риса: її цікавили політичні питання. Але все в минулому... А ти що, бачила її недавно?.. -

«Отже, це напевне вона писала той лист,— відзначила я подумки.— Як видно, дядько Альбін дав обвести себе круг пальця». Усе для мене поступово прояснювалось.

Якщо її не було в той час, коли Яцек поїхав до Америки, то вона, безперечно, не вернулася ні до яких батьків у Бельгію, а подалася з ним. Тепер мені стало зрозуміло, чому Яцек завжди обминав мовчанкою своє пробування в Сполучених Штатах. Я навіть думала один час, що він узагалі там не був. Лиш після того, як одного разу він зустрів у швейцарському посольстві якогось добродія, з котрим познайомився в Чикаго, я допевнилася, що Америку він знає досить добре.

Усе-таки блискучу ідею подав дядько Альбін — звернутися до старого Довгірда.

Тло ситуації почало вимальовуватись мені виразніше. Дуже скидається на те, що Яцек потайки побрався з нею, а від'їзд до Америки був, по суті, весільною подорожжю. І все ж одна річ лишається для мене незбагненна: чому ця жінка його покинула?..

Це така сама загадка, як і її приїзд до Польщі тепер, коли минуло стільки літ. Навряд чи вона тішить себе надією, що Яцек згодиться до неї повернутись, хоч би й під загрозою викриття. А як розуміти Яцекові слова, що його справи повернули на краще?.. Чи має це означати, що йому пощастило дійти з нею якоїсь згоди?.. В усякому разі, вона не справляє враження поступливої жінки. З вигляду вона скоріше вперта. Може, навіть затята. Жінки такого типу не спиняються ні перед чим.

Дядько Довгірд більше не міг дати мені ніяких відомостей. Одначе й ті, що я дістала, були надзвичайно важливі. Цікаво, яку міну зробить дядько Альбін, коли я скажу йому, що ота його англійка знає польську мову.

Сніданок був знаменитий, і всі почувалися вельми приємно. Коли ми смерком поверталися до Варшави, то вже перед самим Ловичем Тото зачепив крилом машини якусь підводу. Я дуже злякалася, але, на щастя, ніхто не потерпів. Це просто неподобство, що на наших дорогах і досі повно тих підвід!

І чого та мужва сюди-туди їздить? Просто не розумію, які в них можуть бути справи. Стільки патякають про механізацію, а ніхто за це як слід не візьметься.

Повернувшись додому, я мала неабияку халепу з ключем від ванної. Ніяк не могла пригадати, де його сховала. Разом з прислугою перевернула догори ногами весь дім, і тільки тоді, коли послала по слюсаря, Юзеф знайшов ключа між газетами.

На щастя, пакет лежав на місці, ніхто його не чіпав. Я вже трохи заспокоїлась. Гадаю, що Роберт узагалі по нього не з'явиться.

Сьогодні йду з мамою до опери. Будуть там і Станіслав з Данкою. Ото вже знуджуся, уявляю собі!

Субота

Дядько Альбін був вельми вражений моїми відомостями. Я не відмовила собі в приємності зробити кілька в'їдливих зауважень щодо його досвіду. Він покірливо вислухав їх і сказав:

— У такому разі це страшенно хитра жінка. Повір, мала, я не належу до наївних простаків. Коли вже вона й мене зуміла ввести в оману, то це свідчить, що вона таки добра пройда і має якусь дуже важливу причину приховувати своє знання польської мови.

— Але яку?..

— І гадки не маю. Адже вона не криється з тим, що володіє кількома іншими мовами. Крім англійської, вона знає французьку, німецьку та італійську. Чому ж їй так важливо приховувати одну цю мову?.. Може, вона просто хоче мати наді мною перевагу, аби розуміти, що я кажу? Чи, може, прикидається перед прислугою, бажаючи знати, що про неї балакають.

Я занепокоїлась.

— А може, ви, дядечку, чимось виказали себе перед нею?

— О, не турбуйся. Я для цього надто обережний. То, кажеш, пан Довгїрд про неї доброї думки?

— В усякому разі, нічого поганого він про неї не сказав.

— Ну, на нього ми можемо звіритись. Колись його вважали за одного з найкращих дипломатів.

Я іронічно посміхнулася.

— Так само, як вас вважають за одного з найкращих знавців жінок.

— Слухай, мала,— сказав він,— твої стріли летять у порожнечу. Кожен знавець жінок знає про них, по суті, лиш одне: що вони ховають у собі чимало несподіванок. У цьому, зрештою, і полягають ваші чари. Але будемо

говорити серйозно. Не знаю, чи не варто б трохи відкрити карти. Чи не треба б принаймні їй сказати, що її фокус із приховуванням знання польської мови не вдався.

— А навіщо їй це казати?

— Хоч би на те, щоб потім спитати, чому вона це робила.

— По-моєму, краще зачекати. Передусім треба надіслати до Брюсселя ті відомості, які я дістала в дядька Довгірда. Це дуже полегшить їм далішні пошуки.

— Авжеж,— погодився дядько.— Я зараз же їм напишу. Так чи інак, а ми вже знаємо про цю даму чимало. Я бачу, що тобі не терпиться, але даремно. Поспіх тут ні до чого.

Я похитала головою.

— А по-моєму, навпаки.

— Ти помиляєшся, мала. Якби Яцекові загрожувала з її боку якась серйозна небезпека, якби її тиснув час, вона вже давно пустила б у хід ту зброю, що її має в руках. Та їй, як видно, не так уже й доконче треба скомпрометувати Яцека. Скидається на те, що вона веде з ним переговори.

— Про що?

Дядько знизав плечима.

— Цього я не знаю. Якщо не про гроші, то можна припустити, що вона хоче повернути собі Яцека. Бо чого б ще вона могла хотіти? В усякому разі, варте уваги те, що вона його не квапить. Вона погодилась на його від'їзд до Парижа, а тепер от до Беловежі. Казала мені навіть, що й сама невдовзі збирається поїхати на кілька днів до Криниці, яка її нібито зацікавила відтоді, як там побували наступниці голландського трону і принц Берnard. А позавчора я спитав її, чи довго вона думає пробути в Польщі. Вона відказала, що ще не замислювалась над цим. Звідси випливає, що принаймні десь незабаром виїздити вона не збирається. Отже, ми маємо час і можемо спокійно чекати.

— Але чого чекати?

— Насамперед відомостей з Брюсселя. Я певен, що найближчим часом ми дізнаємося про щось цікаве, про щось таке, що дасть нам змогу загнати міс Норман на слизьке.

Я попрощалася з дядьком розчарована. Чекати й чекати... Не кажучи вже про те, що чекати загалом не в моїй

натурі, я хочу нарешті щось знати. Бувають такі хвилини, коли мене пориває просто піти до тої жінки і віч-на-віч з'ясувати все. Адже я маю на те цілковите право.

Прийти б до неї і сказати:

«Чого ви хочете од мого чоловіка? Навіщо ви його шантуєте? І якщо вас і справді єднали колись якісь почуття, то я нізащо не повірю, що ви зберегли їх досі».

Цікаво, що б вона мені на це відповіла.

Я з усіх поглядів маю над нею перевагу. Лише з юридичної точки зору першість належить їй.

Після полудня приїхав Яцек. Багато розповідав мені про полювання і про свої розмови з німцями. Він, звичайно, нічого не сказав їм про Чорне море. Ми навіть трохи посварилися через це. Яцек намагався мене переконати, що жінки не повинні цікавитися політикою, бо вони на ній не розуміються. Сміховинний аргумент! Скажімо, тітка Магдалена чи моя мати справді не розуміються. А візьмімо хоч би ту ж таки Данку...

Жінки не розуміються на політиці! Я поклала Яцека на обидві лопатки, сказавши:

— А хто ж був мудрішим політиком, аніж Катерина Велика, аніж Єлизавета англійська, аніж королева Вікторія? За їх правління їхні країни сягнули найбільшого розквіту й могутності. Тільки й тої різниці, що вони мали на голові корону. Та коли б я була польською королевою, а ти, скажімо, моїм міністром чи навіть принцом-консортом, ти мусив би покірливо дослухатися до моїх велінь. І запевняю тебе, що наслідки були б кращі, аніж за чоловічого правління.

Яцек на це відказав:

— Саме за чоловічого правління жінки надто втручаються до політики й через це так багато трапляється помилок. За часів Катерини правила її фаворити, за часів Єлизавети — також чоловіки, яких вона, щоправда, вміла добирати, а з Вікторією принц Альберт робив усе, що хотів.

— Який же з цього висновок? — спитала я.

— А той висновок, — силувано усміхнувся він, вдаючи галантність, — що ви маєте бути нашими королевами, але не правити нами.

Я знизала плечима.

— Прикро, що ти не знаєш історії. Усі ті три монархині таки правили, і слід тільки поставити їм у заслугу у

політиці, що вони вміли добирати собі фаворитів. Якби я була королевою, я вибрала б собі...

На жаль, тут я змушений перервати хід розповіді п. Ганки Реновицької. Річ у тому, що авторка в цьому місці назвала кілька прізвищ, які належать загальновідомим особам. Я, звичайно, не сумніваюся, що кожен з тих панів був би щасливий дістати титул фаворита такої чарівної монархині навіть і в тому разі, якби вона не була монархинею, але більшість із них люди одружені. Чнтач легко зрозуміє, що, публікуючи щоденник п. Ганки, я не можу наражати цих шановних і мнлих людей на сімейні неприємності. Жінки ж бо, як правило, не полюбують, щоб їхні чоловіки були фаворнтами, хоч би й *in spe*¹.

Другою причиною, що спонукала мене викреслити подані п. Гаякою прізвища, було те, що я не хотів би навіювати польській громадськості думок про потребу таких змін у суспільному житті, які випливали б безпосередньо з уподобань п. Ганки. Ті зміни обійняли б такі широкі сфери й спричинилися б до таких ризикованих переміщень на різних високих посадах, що це загрожувало б серйозним заворушенням.

Досить сказати, що справи культури та мистецтва перейшли б під оруду певного (щоправда, вельми вродливого) ротмістра одного з найкращих кавалерійських полків; національні питання запосів би один молодній граф, що досить пристойно знає кілька мов; оборону країни було б доручено відомому легкоатлетові; а до головного керма держави став би один з видатних варшавських акторів, що так чудово грав роль Юлія Цезаря. А втім, я не маю ані найменшого наміру брати під сумнів слушність поглядів п. Ганки і прошу її вибачити мені це невелике скорочення з її щоденника. (Примітка Т. Д.-М.)

— Будь певен,— додала я,— за моєї влади не було б, скажімо, безробіття. Ви, чоловіки, створюєте собі проблеми з таких простих речей, що самі підказують, як їх розв'язати. Що може бути легше, ніж ліквідувати безробіття. Досить оголосити, що кожен, хто не хоче працювати, буде ув'язнений. Або, приміром, оті суперечки з українцями. Не турбуйся, якби я з ними поговорила, то напевне зуміла б переконати їх, щоб сиділи тихо. Не кажу вже про дипломатію. Ручуся, що якби на місці Бріана² була, скажімо,

¹ У припущеннях, у перспективі (лат.).

² Прем'єр-міністр Франції у 20-х рр.

Даніель Дар'є¹, то вона вже давно організувала б Сполучені Штати Європи, і всі війни були б скасовані.

Яцек, як звичайно, не визнав моєї правоти й відбувся якимись жартами. З ним не можна розмовляти серйозно. Будь-що хоче зберегти своє переконання про щистість чоловіків у галузі політики. Зрештою, нехай собі залишається при своїх ілюзіях. Мабуть, без них він не почувався б щасливим.

Кінець кінцем, коли вже говорити по щирості, мені б забракло терпіння день у день займатися політикою. Не кажучи вже про те, що в мене навряд чи знайшлося б на це досить часу. Я кілька разів була на дебатах у сеймі. Яка ж то нудота! Виходять на трибуну всілякі панове й годинами патякають про геть нецікаві речі.

Одначе добре, що пригадалася мені Даніель Дар'є. Я ще не бачила її останнього фільму, а од Мушки знаю, що Тото вже дивився його двічі. Вона й справді чарівна, тая Даніель, але ніс у неї негарний. Від такого бовдура, як Тото, всього можна сподіватися. В нього вистачить розуму поїхати до неї хоч би й у Голлівуд. Але нічого це йому не дасть, бо я читала в «Кіно», що вона одружена і кохає чоловіка. А до грошей Тото їй байдуже. Сама заробляє мільйони.

Мені вже не раз спало на думку, що і я могла б грати у фільмах. Коли говорити про вроду, то я напевно не поступаюся перед жодною з наших кінозірок і можу позмагатись і з багатьма закордонними. Зі своїм зростом 160 сантиметрів та вагою 53 кілограми я б виглядала статурою не гірше за найвидатніших. До того ж я фотогенічна. Цілком зрозуміло, я не прагну взагалі стати акторкою, але зіграти раз, скажімо, під псевдонімом, мені дуже хотілося б. Гадаю, що і Яцек не мав би нічого проти. Адже грала колись князівна Сапежина та інші панни з найвищого світу. В пансіоні я не раз брала участь в аматорських виставах, і наш полоніст (а він на цьому знався) казав, що я маю безперечний талант.

Ця ідея так захопила мене, що я вирішила тут-таки зателефонувати до Тото,— хай знайде серед своїх знайомих когось такого, хто міг би влаштувати мене в кіно. На жаль, Тото не було вдома.

Ми з Яцеком на годинку поїхали до кав'ярні «Європей-

---

¹ Відома французька кіноактриса.

ська», де зустріли багато знайомих. Я умовила всіх піти в кіно, а потім подалися вечеряти до «Брістоля».

Уже заходячи в ресторан, я побачила її: вона сиділа з дядьком Альбіном, правником Непшицьким і ще одним добродієм, що завжди крутиться на перегонах. Я скося пильнувала за Яцеком. Він удавав, ніби не дивиться в той бік, одначе злегка поблід на виду й почувався, видимо, ніяково. Неважко було догадатися чому.

Вже самé те, що він побачив її несподівано, доконче мало вивести його з рівноваги. До того ж, безперечно, вразило його і її товариство: дядько Альбін. Щоправда, Яцек не підтримував з ним стосунків і знав, що ніхто з родини не спілкується з дядьком, та все ж це видовище напевне його сполохало. Це я зміркувала собі одразу.

Правду кажучи, я трохи сподівалася, що ми застанемо її тут, і мені було цікаво, як вони обоє реагуватимуть. Та міс Норман поводитися цілком невимушено. Вона кілька разів позирнула в наш бік, але зробила це з очевидною байдужістю, і складалося враження, що вона взагалі не знає Яцека. Одначе раз їхні очі зустрілися. Я напружила всю свою увагу, аби не пропустити нічого з тої хвили. У погляді Яцека був неначе гнів; її очі ковзнули по ньому без жодного виразу.

То, без сумніву, небезпечна жінка.

Я навмисне почала ластитися до Яцека. Робила це дуже демонстративно, тим самим викликаючи його на взаємність. Щоправда, він намагався якось стримати мене, але я не поступалася. Нарешті я сказала йому, що хочу танцювати. Він на якусь мить завагався, але я, боячись, щоб він не вигадав якоїсь відмовки, встала й простягла до нього руки.

Я бачила, що він роздратований, бо усміхався неприродно. Отож, коли ми опинилися серед танцюючих пар, я півголосом озвалася до нього:

— Не розумію, що це з тобою діється?

— Зі мною? — перепитав він, аби вигадати час.

— Раніше ти так любив танцювати.

— Чому раніше? — вдав він обуреного. — Я завжди люблю танцювати з тобою.

— Чого ж тоді в тебе таке обличчя, ніби тебе ведуть на ешафот?

— Що ти вигадуєш? — нещиро засміявся він.

— Ти тримаєш мене так силувано і маєш такий вигляд, наче запросив мене просто із ввічливості.

Яцек скривився.

— Ти маєш до мене якісь дивні претензії. Я трохи стомився. Ото й тільки.

Ми саме поминали столик тої жінки. Я пестливо погладила Яцека по руці. Правда, вона того не завважила, але Яцек почервонів, і я побачила, як йому стиснулися щелепи. Мабуть, він дуже боїться цієї жінки.

Я підступно мовила:

— Ти поводишся так, ніби хочеш показати, що тобі неприємні мої пестощі.

Яцек злегка нахмурих брови і, силкуючись прибрати люб'язного виразу, відказав:

— Ти ж сама знаєш, що це неправда.

— Можливо,— не вгавала я.— Але ти хочеш, щоб усі тут думали, ніби це правда.

— Запевняю тебе, Ганечко, що все це тобі просто ввижається.

— А я тебе запевняю, що ніколи більше з тобою не танцюватиму.

— Я таки справді тебе не розумію. Ти закидаєш мені те, чого взагалі немає. Адже не так уже й важко зрозуміти, що людині часом, може, не хочеться танцювати.

— Чому ж, я це розумію. Але навіщо ж ти тоді запросив мене до танцю?

Яцек прикусив губу.

— Пробач, але ж ти сама захотіла.

— Ну то й що?.. Ти міг сказати, що тобі не хочеться, що я вже до смерті тобі обридла, що... Хіба я знаю... Що ти соромишся зі мною танцювати, що...

Він спинив мене, міцно стиснувши мені руку. Був дуже злий. Не знаю чому, але мене охопило таке роздратування, що я не могла стримати дошкульних слів:

— Коли хочеш, щоб я закричала з болю, стисни мені руку трохи дужче.

— Слухай, Ганечко,— озвався він здушеним голосом,— чим я перед тобою завинив?.. Признаюся, я не хотів танцювати і, якби ти не встала, я попрохав би тебе обрати іншого партнера. Та коли вже ти встала, мені не лишалося нічого іншого, як теж устати.

— Так,— погодилась я,— можливо. Але чи не вважаєш ти, що, танцюючи з дружиною, годилося б принаймні вдавати, що це для тебе не мука?

Оркестр закінчив грати, і ми повернулися до столика, відчужені й збуджені суперечкою. Через Яцекове боягузтво (а може, й через моє роздратування) зірвався весь мій план. Мені хотілося показати тій видрі, як закоханий у мене Яцек. А вийшло зовсім навпаки. Навіть за нашим столиком усі помітили, що ми сварилися, і хтось навіть кинув з цього приводу кілька нерозумних дотепів.

Під час наступного танцю з'явився Тото. Він, звісно, зараз же запросив мене, але я відмовилась.

І тут Яцек показав, на що він здатний! Коли знову заграли вальс, він устав і з усміхом схилився переді мною. Мабуть, переборов у собі страх перед тою жінкою або злякався, що я на нього серйозно розгнівалась. В усякому разі, це був ще один доказ того, як сильно він мене кохає. Ах, якби я могла йому сказати, скільки вдячності відчувала до нього в ту мить!

Він був напрочуд милий, а що вальс він танцює пречудово, то ми привертали до себе загальну увагу. Коли в другій половині ми трохи сповільнили темп, він нахилився до мого вуха й шепнув:

— Ну, а тепер добре?

Уроджена впертість не дала мені поступитись одразу.

— Так мало бути й тоді,— відказала я.

— Твоя правда, люба. Тільки, бачиш, тоді б це було неширо, а зараз — найширіше.— Він трохи помовчав і додав: — Так тебе кохаю, як нікого й ніколи вже не кохатиму.

Я була цілком щаслива. І з того, що він мені казав, і з тих поглядів, якими проводили мене чоловіки, і з свого принадного вигляду, і з того, що на мені прегарна сукенка, скромність якої ще дужче підкреслювала мою молодість у порівнянні з тою рудою видрою. Щоправда, на ній була вельми пишна вечірня сукня з пучечком зозулинця, але виглядала вона щонайменше на тридцятилітню. Та й то добре законсервовану.

Мабуть, і вона це відчула, бо незабаром підвелась і з усім своїм товариством перейшла до коктейль-бару.

Простодушний Тото з наївності своєї запитав, звертаючись до мене та Яцека:

— Ви не знаєте, що то за дама в товаристві пана Нементовського?

Яцек не знав, що сказати, а я відповіла:

— Звідки нам знати? Адже для тебе не таємниця, що ми не підтримуємо з паном Нементовським жодних стосунків.

Сам не свій із сорому, Тото пробурмотів:

— Перепрошую...

Щоразу дужче дивуюся, що́ я могла в ньому бачити. Адже я завжди цінувала в людях бистрий розум. Уявляю собі, який був би Тото, коли б не його походження та виховання. І що б він тоді робив? Мабуть, став би грумом чи камердинером. Коли я бачу їх обох разом, Тото не витримує ніякого порівняння з Яцеком. Яцек чутливий, вразливий і запальний. Його стриманість та делікатність не приховують цього від пильного ока. Найкраще схарактеризував його Ярослав Івашкевич. Він сказав мені колись:

— Це романтик у подобі класика.

Щоправда, я не зовсім добре розумію сенс цього означення, але, поза всяким сумнівом, воно пречудове. Всі, кому я його переказувала, згодні зі мною.

Додому ми повернулись у найкращій злагоді.

Неділя

Терпіти не можу неділь. Вони нудні, одноманітні та безбарвні. До того ж своєю винятковістю вони порушують нормальний плин життя. Раптом людина пригадує собі, що вона не може піти на примірку, не може купити якісь речі, і все лиш тому, що хтось там святкує. А на додачу й усі родичі вважають неділю за найкращий день для візитів і телефонних дзвінків. Аж страшно подумати, скільки людина має родичів. Ці родичі просто якась божа кара. Я вже не раз замислювалась над тим, як би виглядав світ, коли б у якийсь спосіб обмежити родинні зв'язки. Скажімо, залишити тільки батька й матір. Ну і, звісно, дітей.

Щоразу, як подумаю про дітей, мені стає прикро. Гальшка має гарненьку донечку, яку, певна річ, не вміє виховувати. З неї, поза всяким сумнівом, виросте казашко. Мушка має двох синів. Чудові хлопчики. Всі питають мене, чому досі не маю дітей. Широ кажучи, це мене й тішить, і засмучує. Думаю, що, якби мала дитину, я б не могла розважитись і клопотатися собою. Адже дитина — це така втіха, що я присвятила б їй усе своє життя. Одначе, з другого боку, я ще зовсім молода й так мало встигла

пожити. І радію на думку, що я ще вільна, що мені не загрожує потреба дотримувати якоїсь дієти і не постає перспектива надовго виключитись із розваг та нормального способу життя. І все ж я заздрю і Гальщці, і Мушці. До того ж і Яцек уже кілька разів натякав, що наша дитяча кімната стоїть порожня.

Жінки з дітьми справді мають багато мороки, але є в них і свої переваги. Вони дуже подобаються чоловікам. Пригадую, в Ріміні одна датчанка чи голландка завжди виходила на прогулянку зі своїм п'ятирічним хлопчиком. Вона просто спокушала ним усіх. Одягала його в прегарні костюмчики — оксамитний гранатового кольору чи в білий пікейний. Певно, вона його добре вимуштрувала, а то б він не зачіпав усіх чоловіків. Одначе робив він це так чарівно, що жоден з них не знаходив у собі сили опиратися.

Завдяки цьому вона завжди мала коло себе майже таке саме товариство, як і я.

Боже мій! Я оце думаю про дитину, а ще сама не знаю, чи не слід мені дякувати долі за те, що ми бездітні. Адже невідомо ще, як скінчиться справа з отою бельгійською англійкою. Дядько сьогодні не телефонував. Певно, не має жодних новин. Яцек цілий день був удома, тільки десь о шостій я умовила його піти до моїх батьків. Вони ж бо й справді були прикро вражені отими кількома проявами його неуваги.

Поки його не було, я витягла з-за ванни Робертів пакет і сховала його в комод. Яцек туди ніколи не заглядає. Що ж до прислуги, то я можу ховати ключа в туалетний столик.

Мабуть, я все-таки вчинила трохи легковажно, домагаючись од Яцека, щоб він одпровадив з дому тітку Магдалену. Тепер на мене звалилася сила-силенна всіляких дурних справ. Адже це безглуздя, щоб я вела рахунки, стежила за білизною і всяке таке інше, особливо тепер, коли мене гнітить стільки прикросців. Економка, яку я взяла в дім, являє собою неперевершений взірць безпорадності. Увесь час надокучає мені запитаннями про якісь дурниці. А вже щоб скласти меню чи розмістити за столом гостей — про це годі й говорити. Яцеківі сьогодні вже втретє подано на сніданок чай, якого він терпіти не може. Найліпший доказ, як йому тим дошкулили, — що він сам мені про це сказав. Хто зна, може, варто написати тітці Магдалені. Зрештою, ми розлучилися з нею тихо-мирно і всі взаєм-

можемо вдавати, що її від'їзд не був наслідком якихось непорозумінь — мовляв, ми просто хотіли, щоб тітонька трохи відпочила.

Треба буде порадитися з Яцеком.

Понеділок

Щоправда, дядько Альбін уже згадував про це, і все ж новина була для мене цілком несподівана. Міс Елізабет Норман учора ввечері виїхала до Криниці. Як видно, ненадовго, бо залишила за собою номер у готелі. Дядько дав мені зрозуміти, що залюбки поїхав би з нею, але цього йому не дозволяють усілякі справи. Я догадалася, що в нього просто немає грошей.

Та, зрештою, мені й ні до чого, щоб дядько їхав до Криниці. Можливо, було б найрозумніше, якби я сама туди подалася. В тамтешніх умовах, де зав'язується багато випадкових знайомств, неважко було б спізнатися з нею, не збуджуючи в ній підозри, що мені стільки про неї відомо. Я певна, що куди краще від дядька зуміла б схилити цю пані до відвертості. Ось дядько й досі не спромігся притиснути її до стінки з приводу польської мови. Каже, що ніяк не випадає звести розмову на цю тему.

Отже, все лягає на мене. Я мушу про все думати, все передбачати. Анізвідки не маю жодної допомоги.

Яцек знову дуже зайнятий. У світі діються важливі речі. Безнастанно приїздять дипломатичні кур'єри. Яцек каже, що цілком може спалахнути війна. Цього ще тільки бракувало! Хоч я і вважаю, що в розповідях старших людей про минулу війну багато перебільшень, але все ж незаперечне те, що доводилося їсти всяку погань, бо харчі подорожчали, а про те, щоб привозити щось із-за кордону, не було й мови. —

Якщо спалахне війна, Яцекові доведеться йти на фронт, і Тото теж. Ми з Тулею вже поклали собі, що вступимо до Червоного Хреста як сестри-жалібниці. Адже чепець добре підкреслює овал мого обличчя, і я матиму в ньому прегарний вигляд. До того ж убір сестри-жалібниці надає жінці *un cachet de virginité*¹.

---

¹ Печать цноти (франц.).

Єдине, що мене лякає, це протигази. Мало того, що вони спотворюють вигляд людини, але в них ще й задихнутися можна. До того ж від них огидно тхне гумою. І навіщо люди затівають війни? Я ще могла б зрозуміти, якби вони були такі гарні й мальовничі, як за часів Наполеона.

Але я оце недавно прочитала у «Лондон Ньюс» опис майбутньої війни. Це просто жах якийсь. Чоловіки сидітимуть в окопах під градом куль з кожного боку, а жінкам по містах доведеться сидіти у протиповітряних сховищах, рятуючись від бомб, газів, бактерій холери та інших страхіть. Вода в річках буде отруєна й заражена різними епідеміями. Всі автомобілі будуть реквізовані. Залізничі також служитимуть тільки війську. І подумати, навіщо воно все?! Тільки тому, що одна країна хоче урвати у другої якийсь класок землі. Якби моя воля, я залюбки перенесла б Польщу кудись в інший кінець світу, приміром, до Австралії. Там ми нарешті мали б спокій.

Вацек Мьяновський був консулом в Австралії і каже, що там дуже приємно. Є театри, кіно, спортивні змагання, клуби, і все — як у Європі. Найдивніше те, що в Австралії живуть самі злочинці. Англійці вивозили їх туди тисячами й випускали на волю. Це куди краща метода, ніж наша. А в нас їх не знати навіщо цілими роками тримають у в'язницях. Звісна річ, коли вони виходять звідти, то знову беруться за те саме. І так без кінця. А от в Австралії злочинці одразу виправляються. Вацек був там щось років зо три й запевняв мене, що його ні разу не обікрали.

Однаке це має бути страх як цікаво: суспільство, що складається з самих злочинців. Отож я не дивуюся з тих англійських дівчат, що охоче їдуть туди цілими партіями й виходять за них заміж.

Треба буде сьогодні поговорити про все це на балу в британському посольстві. Пошила собі сукню з білого тюлю із справжнім мереживом. Виглядаю в ній дуже ефектно. Цікаво, чи буде краща у пані де Рошандьє. Тото казав мені, що одержав з Лондона останню модель комірців до фрака із потворно вигнутими рижками. Я порадила йому, щоб він їх поки що не надягав. Елегантний чоловік завжди повинен відставати від моди принаймні на місяць. З цього погляду Яцек має рацію.

В і в т о р о к

Ну от, сталося найгірше, чого можна було сподіватись!

Постараюся розповісти про все спокійно та доладно. Я повернулася з балу десь після шостої ранку, отож спала майже до першої. Коли встала, Яцека вже не було вдома. Я випила забагато шампанського, і через те мені трохи боліла голова. Вирішила не виходити з дому до вечора, а отже, і не вбиратися. Зателефонувавши кільком знайомим, я вже мала намір сісти за свої нотатки, коли прийшов Юзеф і доповів, що в передпокої чекає посильний з листом, якого йому наказано віддати мені особисто.

У першу мить я подумала, що це Тото вигадав для мене якийсь новий сюрприз. Він любить такі недоречні несподіванки. Нічого лихого я не передчувала.

У передпокої стояв звичайнісінький собі посильний: старий згорблений чоловік із сивою борідкою та з червоною шапкою в руці. Я навіть і не додивлялася б до нього, якби він не сказав:

— Може, шановна пані зробить ласку і замкне двері?

Я озирнулася. Справді, двері до кабінету лишилися відчинені. Я трохи занепокоїлась.

— А навіщо їх замикати?

— Зараз поясню, шановна пані.

Я подивилася на нього з недовірою, одначе подумала собі, що такий дідок не може мати жодних лихих намірів. Коли я замкнула двері, він простягнув до мене руки і шепнув:

— Ганечко!..

Я мало не крикнула з переляку й відскочила назад. Як я собі пригадую, мені здалося, що переді мною божевільний. Ні, ви тільки уявіть собі: згорблений стариган, неохайний на вигляд, з брудним сивим волоссям, простягає руки і шепоче до мене так, наче ми були з ним у найінтимніших стосунках. А на додачу ще має червоні запалені повіки. Який жах!

— Ти не впізнаєш мене? — запитав він.

І тут я його впізнала. То був Роберт. Але як він змінився! Яких тяжких знегод мав зазнати, щоб так постаріти незалежно від гриму. А той грим! Я могла б годинами придивлятися до нього й не знати, що то він.

— Ти не впізнаєш мене? — знову спитав він.

Зі страху та подиву мені аж голос одібрало. Руки в мене тремтіли.

— Впізнаю,— насилу проказала я.

— У мене обмаль часу, кохана. Я прийшов забрати те, що ти вийняла з сейфа. Іншим разом, десь за два чи три дні, зателефоную тобі. Ті пакети в тебе?

Я кивнула головою:

— Авжеж.

Серце мені гупало, наче молот.

— От і добре,— мовив він.— От і чудово. Я тобі безмежно вдячний. А тепер, Ганечко, поквася, будь ласка. І постарайся принести мені ті пакети, щоб ніхто в домі не побачив. Це для мене дуже важливо. Де вони в тебе?

— У спочивальні. В комоді.

— Ну, то поквася.

Ноги мені підтиналися, голова йшла обертом. Як на те, я не могла знайти ключика від комода. Минуло добрих п'ять хвилин, доки я витягла пакети й повернулася до передпокою.

Він зустрів мене мало не з гнівом.

— Що ти так довго робила? Зараз же кажи, що робила! Де в тебе телефон?

Він боляче стиснув мені руку. Я була така приголомшена, що не знала, як на це реагувати.

— Пустити мене,— прошепотіла я.— Я шукала ці пакети. Десь заповівся ключ од комода.

— Де в тебе телефон? — засичав він, ще дужче стиснувши мою руку.

— Отут поруч, у кабінеті.

Він дивився мені у вічі з люттю й ненавистю. Вигляд мав жаский. Скільки жорстокості в цій людині! Він грубо відштовхнув мене і зайшов до кабінету. Тільки допевнившись, що телефон і справді там, він трохи заспокоївся і став розривати пакета.

Раптом з його уст вихопилося страшне прокляття, і він з люттю жбурнув пакета додолу. По килиму розсипались обрізки газет. Не тямлячи себе з люті, він зиркнув на мене і проказав крізь зуби:

— А все через тебе! Чому ти не пішла до банку того дня, коли отримала мого листа? Вони встигли знайти і підмінити. Чому не пішла одразу?

Він подався до мене, і я просто зі страху збрехала:

— Але ж я пішла. Одразу...

— Брешеш! — майже крикнув він. — Ти пішла другого дня об одинадцятій. Я був дурнем, що довірив тобі цю справу!

Він кóпнув ногою розкидані газети і сказав:

— Зрештою, тепер уже все воно байдуже. А зараз слухай: ти повинна мовчати, як могила. Якщо викажеш, що я тут був, уб'ю тебе без найменшого жалю. Затям, що я вмію дотримувати свого слова, зрозуміла?

— Зрозуміла.

— Нікому не скажеш?

— Нікому.

Він насварився на мене кулаком і докинув:

— Затям!

Тоді повернувся і, навіть не попрошавшись, вийшов.

Важко знайти слова, щоб розказати, що зі мною діялось. Знаю одне: я цілком повірила першому приголомшливому враженню. Адже цей чоловік ще недавно був зовсім іншим. Разом із зовнішністю він змінив і свою вдачу. Він, який умів обдаровувати мене найпрекраснішими пестливими словами, сьогодні розмовляв зі мною, наче з найлютішим ворогом. Дивився на мене, як на бездушну ненависну річ. У ті хвилини я розуміла тільки це. Над усе огорнув мене якийсь безмежний пронизливий сором — сором за потоптану честь, сором за власну легковірність, сором за те, що я могла вірити цьому чоловікові.

Він повівся із мною, як із служницею. Ба навіть гірше.

З грюкотом зачинилися надвірні двері, і цей згук повернув мене до дійсності. Не знаю, нащо я побігла до вітальні, не знаю, чи прокинулась у мені жага негайної помсти, чи то був просто несвідомий порух. Знаю тільки, що я виразно пам'ятала майорові настанови. Треба було підійти до вікна і в умовлений спосіб одслонити фіранку. Щоправда, згадала я й те, що нагляд за моїми вікнами, очевидно, давно вже припинено. Я не бачила на вулиці нікого, хто б пильнував їх. З прагнення скарати Роберта водночас зродилася й досада на майора. Чому вони за ним не стежили? Оце тепер могли б його схопити.

Ще ніколи в житті не зазнавала я такого струсу. Я почувала себе геть спустошеною, жорстоко скривдженою, приниженою. Отже, він брехав, що кохає мене, підло мене обдурював! Він вбачав у мені лише знаряддя своїх мерзенних махінацій. І тепер я була щаслива, що хоч ця його

махінація не вдалася. Він заслужив на це. Заслужив, щоб його схопили.

«Що робити?» — думала я гарячково.

Уже од вікна я хотіла повернутися й бігти до кабінету, аби зателефонувати до майора, але тут-таки усвідомила, що вони однаково не встигнуть.

І саме в цю мить я побачила Роберта внизу. Він переходив вулицю. Раптом від натовпу перехожих відокремився якийсь приземкуватий огрядний добродій і рушив до нього.

І тут сталося щось страшне. Роберт блискавичним рухом вихопив з кишені револьвер. Пролунав постріл, за ним другий і третій.

Перехожі панічно тікали врзніобіч. Тепер я побачила, що з машини, яка стояла оддалік, також стріляє якийсь чоловік у брунатному капелюсі. Роберт метнувся вбік і побіг до перехрестя. За ним гналося двоє чи троє чоловіків. Вони стріляли в нього, а він раз по раз обертався і відстрілювався.

У повітрі розлягалася стрілянина; звідкись іздалеку долинали свистки поліцаїв. Я відчинила вікно і вихиллась надвір.

На розі Роберт, як видно, побачив поліцаїв, що бігли йому навперейми, і на мить спинився. Тієї одної миті було досить. Мабуть, його влучило кілька куль одразу, бо він упав, мов підтятий косою.

На снігу довкола нього швидко почала розпливатися червона пляма крові.

Я здригнулась і відійшла од вікна. Мені стало млосно. В очах замерехтіли червоні цятки. Вся кімната навколо мене хиталася.

Я ледве дійшла до канапи і впала непритомна.

Тільки через годину мене знайшла там прислуга. Накриваючи на стіл у їдальні, Юзеф помітив, що з-під дверей до вітальні дме холодом. Він догадався, що у вітальні відчинене вікно, і зайшов туди. Всі так перелякалися, що зараз же побігли по лікаря. Та доки прийшов лікар, служниця привела мене до тями. Найгірше було те, що я понад годину пролежала у вистудженій кімнаті, маючи на собі лиш легенький халатик. Нежить буде вже напевне. От аби тільки не долучився ще й грип. Я так не люблю хворіти! Коли в мене нежить, я не можу показуватися на люди, бо мені одразу червоніє кінчик носа.

На щастя, до повернення Яцка я встигла настільки опритомніти, що прибрала з кабінету обрізки газет, які розкидав Роберт. Одразу ж по тому я лягла в ліжку.

Увесь дім розтривожений вуличною стріляниною. Кожен з прислуги приносить інші відомості. На щастя, ніхто з них не пов'язує цієї пригоди з посильним, який був у мене. Та, зрештою, його бачив тільки Юзеф. А що Юзеф вибіг на вулицю вже тоді, коли було по всьому, то я можу не боятись його довгого язика. Він твердив, що на вулиці підстрелено чоловіка, який хотів пограбувати ювелірний магазин. Покоївка запевняла, що то була якась любовна драма, бо один пан стріляв у жінку, що йшла в товаристві іншого чоловіка. Економка чула від очевидців, що то був напад на поліцая. А куховарка доводила, що зчинилася звичайна бійка між п'яницями.

Отже, з цього боку я могла бути спокійна. До того ж Яцек, прийшовши додому обідати, не виявив великого інтересу до цього випадку. Його стривожило лиш те, що я зомліла, і він докоряв мені, що під час стрілянини я виглядала у вікно.

— Адже ти могла поплатитися за свою цікавість серйозним каліцтвом, — сказав він.

Добре, що він мав ще якусь конференцію. Мені треба було лишитися самій. Треба було зібрати докупи думки й обміркувати оті приголомшливі події.

Поступово я дійшла висновку, що в першу мить несправедливо засудила Роберта так суворо. Зрештою, його поведінка цілком зрозуміла. Можна дуже кохати когось, але в таку хвилину, коли людині загрожує смерть, не опанувати своїми нервами і сказати щось прикре чи навіть нечемне. Коли прийшов Роберт, я ще не усвідомлювала до пуття становища, в якому він опинився. Подумати тільки: в брудному одязі посильного, з приклеєною бородою і в перуці скрадатися вулицями й не знати, чи перший-ліпший перехожий не важить на твоє життя.

А тут іще його спіткало таке розчарування. Він сподівався віднайти свої речі, ризикував задля цього головою, а коли відкрив пакета, побачив там якісь обрізки газет. Треба бути ангелом, щоб за таких обставин опанувати собою.

Ні, я безперечно засудила його несправедливо. Тепер я пригадала собі, що він привітався до мене напрочуд сердечно і, тільки виявивши обман, вибухнув гнівом.

А не попросився просто тому, що, як видно, передчував небезпеку, яка нависла над ним. Та й не дивно. Побачивши, що вміст пакета підмінено, він легко міг догадатися, що стежать і за тою людиною, яка забрала пакета з сейфа. Себто за мною. А якщо за мною стежать — так він, певно, міркував собі, — то назирають і за будинком, в якому я живу.

Бідолаха. Мабуть, він почувався, як зацькований звір, на якого чатують мисливці.

Що ж з ним сталося? Вбито його чи тільки поранено? Служниця казала, що його забрала карета швидкої допомоги. З цього можна судити, що він був ще живий. Але ж скільки крові було на снігу! Та й що йому, зрештою, обіцяє життя? Однаково присудять до страти чи довічного ув'язнення, коли вже він був таким небезпечним шпигуном. Може, й для мене було б куди краще, якби він помер. Хто знає, чи не викликали б мене до суду як свідка. Я радніша б отруїтися, аніж скомпрометувати себе участю в такому процесі.

Певно, дізнаюся про все завтра з газет.

Непокоїло мене і власне сумління. Чи винна я, і в якій мірі, в тому, що спіткало Роберта? Певне, я маю право вважати, що стала лиш мимовільною призвідницею його нещастя. Бо якби я навіть нічого не дала знати полковникові, події і так пішли б тим самим шляхом. Коли б я сама пішла до банку, як вимагав у листі Роберт, вони б однаково стежили за мною і за моїм домом. І це скінчилося б тільки тим, що мене визнали б за спільницю шпигуна. І я б загинула.

Ні, я нічим не можу собі дорікнути. Але ж як мене тішить, що Роберт пішов з мого дому, анітрохи не підозрюючи мене у зв'язках з полковником. Наскільки тяжче було б йому помирати, якби він знав, що жінка, котру він кохає, зайшла в змову з його переслідувачами.

Мені навіть спало на думку, що Роберт ризикував життям не тільки задля того, аби забрати свої пакети. Що там у них було? Якісь плани фабрики, гроші? Хто ж через такі дрібниці наражатиме себе на смертельну небезпеку?

Хоч він і не сказав мені цього, але тепер я певна: головною причиною його повернення до Варшави було бажання побачити мене. Він же ясно сказав, що зайшов лише на хвилину, але днями матиме змогу бачитись зі мною довше. А отой його спалах, що стався потім, цілком виправданий.

Адже треба зважити й на те, як повелась я сама. Була така приголомшена, що не здобулася навіть на жодне тепле слово.

Він мав усі підстави подумати, що мене налякав його прихід, що я незадоволена з нього. І це роздратувало його ще дужче. Треба вміти зайти чоловікові в душу, аби зрозуміти справжні причини його поведінки. Більшість жінок на це не здатні. Коли б я була пересічна натура з неглибоким розумом, я напевне залишилася б при своїх перших враженнях і вкрила б його ганьбою, його, котрий перед лицем жахливої небезпеки пробрався сюди, щоб побачити мене.

Тепер я розумію, чому треба так обережно судити про інших.

О шостій зміряла температуру. Моє передбачення справдилося. Тридцять сім і п'ять десятих. А оскільки мене весь час морозить, то немає сумніву, що жар дужчає. Гарненька історія! Доведеться пролежати в ліжку кілька днів, а може, навіть і тиждень. Аби тільки це не обернулося якоюсь серйозною хворобою. Щоправда, легені в мене цілком здорові, але хто знає... Мати дуже злякалась і приїхала до мене, прихопивши з собою доктора Яроцького. Вона вірить тільки йому. Я теж почуваю до нього цілковиту довіру, а до того ж він надзвичайно милий.

Він дуже ретельно оглянув мене і сказав, що поки що важко передбачити, до чого це може спричинитися. Одначе він вважає, що це буде звичайний грип, який швидко минеться. Звичайно, заборонив мені вставати з ліжка і приписав ліки. Але їсти можна все і візити приймати також. Останнє мене особливо тішить, бо лежу я в гарненькій піжамі з кремового шовку і виглядаю в ній дуже мило. Серед знайомих у місті вже поширилася звістка про мою хворобу. Кільканадцять чоловік дзвонили й запитували, як я себе почуваю. Це цікавить їх тим більше, що всі пов'язують моє нездужання з вуличною стріляниною, про яку вже теж встигли дізнатися.

Якби вони тільки догадувались, якби могли уявити собі правду! Я одразу стала б героїнею дня. Але й так приємно почуватися куди значнішою особою, ніж про це догадуються інші. Маєш-бо перевагу над людьми, перевагу внутрішню.

З нетерпінням чекаю наступного ранку і газет. Правда, я могла б і сьогодні подзвонити до майора чи до полков-

ника й довідатись, що сталося з Робертом. Та боюся, щоб вони знову не накинули мені якогось доручення. До того ж вони можуть припустити, що я вболіваю за нього. Краще вже набратися терпіння і чекати.

Тото, мабуть, принесе мімози. Часом я підозрюю, що він має календарика з нотатками, що й коли належить дарувати жінці. Такий собі посібник доброго тону для тих, що не вміють самостійно мислити.

Далебі, просто дивно, що мене може з ним щось єднати. Пояснюється це хіба тим, що я читала недавно в «Трьох серцях» Мостовича. А саме: досконалість не шукає досконалості. Тільки жінка посередніх якостей прагне поповнити їх високими якостями чоловіка. Сказати правду, скутила я за Мостовичем. Що він так довго робить там, на селі? І коли нарешті приїде? Я так люблю його гострі дотепи. Коли б навіть він не був відомим письменником, я, мабуть, почувала б до нього не менше симпатії та сердечної приязні. Люблю навіть, коли він трохи підсміюється з мого розуму, бо знаю, що загалом цінує його дуже високо. Просто він не любить показувати цього. Між нами збереглися оті сповнені чарівності взаємини вільної приязні. Треба написати йому сьогодні. Атож, чудова ідея. Напишу йому довгого листа з проханням, щоб він приїхав.

Кінчаю, бо в передпокої дзвонять.

С е р е д а

Незручно писати в ліжку. Сьогодні у мене тридцять вісім і дві десяті. Але відчуваю себе чудово. Яцек жартує, що за час хвороби я поповнішаю. Справді, коли в мене температура, я завжди маю кращий апетит. Лікар каже, що це свідчить про здоровий організм, який при інтенсивнішому обміні речовин вимагає більшого поповнення.

Я звеліла купити всі газети. Та, на жаль, знайшла в них тільки коротку, однакову скрізь замітку, яку і вклеюю сюди.

СТРІЛЯНИНА НА ВУЛИЦІ МОНЮШКА

Вчора близько полудня агенти слідчої служби намагалися затримати на вулиці Монюшка підозрілого суб'єкта, який у відповідь на вимогу показати документи

вихопив револьвер і кілька разів вистрелив у поліційних чинів.

Внаслідок стрілянини цей суб'єкт був тричі поранений і в безнадійному стані одвезений до тюремного шпиталю на Мокотові.

Із знайдених при ньому документів виявилось, що це давно вже розшукуваний бандит Ян Гусак, винний у багатьох злочинах: крадіжках із зламом, озброєних грабунках і вбивствах. Під час операції, що була зроблена негайно з метою видалення куль, Гусак помер».

Дуже негарно з мого боку, але я прочитала звістку про його смерть з почуттям полегкості. Все-таки я егоїстка. Та дарма, я спокутую свою вину: ось нехай видужаю, то дізнаюся, де його поховано, й одвезу на його могилу квіти. Думаю, що найбільше підійдуть червоні троянди. (До речі, щодо квітів: Тото, звичайно, приніс-таки мені вчора величезний пук мімози. Я підпустила йому кілька шпильок).

Не розумію, чому вони зробили з Роберта бандита. Важко повірити, що вони його не впізнали,— адже спеціально чатували на нього. Найімовірніше, дали до преси таку замітку, бо не хотіли виказати, що вбито шпигуна сусідньої держави. Та я, зрештою, не певна, що він був шпигуном справді сусідньої держави.

Достоту трагічне є те, що я тепер ніколи не дізнаюся, які обставини штовхнули його на ту дорогу. Він забрав свою таємницю у домовину. Певне, то були якісь надзвичайно тяжкі й захопливі переживання. Бідолаха. Я так мало могла йому дати, а він стільки од мене сподівався. Одночасно не може бути чистою випадковістю, що я завжди зустрічаю в житті людей незвичайних (бо й Тото в певному розумінні незвичайна людина).

Перед полуднем зателефонував дядько Альбін і сказав, що одержав листівку від міс Норман з Криниці. Нічого цікавого в ній нема — тільки звичайнісінькі вітання. Але для мене цілком зрозуміло: саме те, що вона прислала листівку, промовисто свідчить про її хитрість. Вона безсумнівно знає моє дівоче прізвище і не може не замислитись над тим фактом, що нею дуже цікавиться літній пан, який має таке прізвище. Якщо, навіть виїхавши з Варшави, вона старається не втратити з ним зв'язку, це непомильно говорить про її намір підтримувати з ним стосунки. Які ж із цього можуть бути висновки?.. В усякому

разі, це дивна жінка. Мені важко зрозуміти, що спонукає її зволікати справу з Яцеком.

Сьогодні я переконалася, що Яцек знає про перебування міс Норман у Криниці. Коли я сказала йому, що, одужавши, думаю поїхати на кілька днів до Криниці, він мене розраджував. Натомість схилив мене їхати в Закопане, хоч і знає, що я його не люблю. Цікаво, чи він листується з нею. Перед обідом я навіть встала на хвилинку й якнайретельніше обшукала шухляди в його письмовому столі. Але він дуже обережний. Нічогосінько я там не знайшла. Одначе в календарі була нотатка: «Патрія» — 6—8».

Можна було догадатися, що це має якийсь зв'язок з міс Норман. На мою думку, це означає, що вона спинилася в «Патрії» і що він може телефонувати до неї між шостою і восьмою. І я твердо поклала собі: тільки-но одужаю, одразу ж їду до Криниці і також оселяюся в «Патрії». Сьогодні я прочитала в газетах, що туди має приїхати Кіпура¹ з дружиною. З ним я уже познайомилась два роки тому в Парижі. А от вона мене дуже цікавить. У неї справді прегарний голос. Дехто із знайомих казав мені, що ми з нею дуже схожі одна на одну, але я з цим аж ніяк не згодна.

Вчора надіслала листа Мостовичу. Знаю, що він страх не любить писати листи, але телеграмою мені відповідь напевне. Йому я зможу звірити деякі свої переживання і запитати, що він про них думає.

Сьогодні матиму халепу: увечері обіцяв прийти батько. Щоб яось розрядити атмосферу, запросила ще кількох осіб.

Вранці була Данка. Вона тепер організовує якесь нове товариство, що має клопотатися дівчатами, які зле поведуться. Кумедно, що ті дівчата не прагнуть реваншу і в свою чергу не засновують спілок, що опікувалися б паннами, які добре поведуться.

Не розумію, чому люди взагалі втручаються в життя інших. Кожен влаштовує собі життя, як сам хоче, і сам відповідає за його наслідки. Звісна річ, я залишаю за собою право мати про це свою думку, але виправдати втручання в чужі справи аж ніяк не можу.

---

¹ Відомий американський співак польського походження.

Четвер

Сама не знаю, як дійшло до цієї розмови. Я запам'ятала з неї кожне слово. Не можу тільки збагнути, що спонукало Яцєка заговорити. Здається, спричинився до цього батько, що дуже суворо засуджував Тоню Потоцьку за її ставлення до чоловіка.

Коли ввечері всі пішли, Яцєк сів біля мого ліжка і сказав:

— Мене часто дивує, чому люди так рідко розуміють інших. По-моєму, на світі було б куди менше несправедливості, коли б одні зволили пояснювати мотиви своїх вчинків, а другі — розуміти їх і оцінювати, як велить сумління.

Він говорив неначе сам до себе. Був замислений і сумний. Я невимушено мовила:

— Люди надто заклопотані собою.

— Навпаки, — похитав він головою. — Вони клопочуться своїми ближніми, але клопочуться поверхово. Звідси стільки облудних думок і стільки гіркоти. Я більш ніж певен, що в рай потрапляє куди більше людей, як нам здається.

Я подумала про Роберта і притакнула:

— Авжеж. Я цілком поділяю твою думку. Ніколи ж бо не знаєш, які страшні чи просто несприятливі обставини зумовлюють чийсь лихий вчинок.

Він пильно подивився на мене.

— Ти серйозно так думаєш?

— Цілком серйозно. Кожен може допуститися помилки.

Яцєк поцілував мені руку.

— Мене тішить, що ти так думаєш, Ганечко. Тим більше, що поблажливість — вельми рідкісна риса. А надто в жінок. Ти знаєш, я часом думав про тебе різне. Ніколи не мав ані найменшого сумніву, що ти мені беззастережно вірна. Одначе замислювався над тим, що я зробив би, як повівся і що відчував, коли б дізнався, що ти мене зраджуєш.

Я засміялася.

— Ти ніколи про це не дізнаєшся. Якщо я тебе й зраджу, то зроблю це так спритно, що ти й гадки не матимеш.

Він усміхнувся і скося позирнув на мене не дуже впевненим поглядом.

— Я знаю, що ти жартуєш, люба. А я хочу поговорити про це серйозно. Отож передусім я побалакав би з тобою. Мені треба було б з'ясувати, чи вина за це не лежить на мені. Адже в багатьох випадках так буває. Чоловік занебдує дружину, приділяє їй надто мало часу чи байдуже ставиться до її справ. Не цікавиться її духовним життям... Одне слово, причин може бути чимало... Приміром, чоловіки часто зневажливо висловлюються про своїх дружин або за їх присутності дозволяють собі фліртувати з іншими жінками. Я цілком здаю собі справу, що кожна з цих причин у значній мірі виправдовувала б зраду з боку дружини.

Я здивовано поглянула на нього.

— Чому ти про це говориш?

— Ах, просто так, без конкретного приводу... Отже, в цьому разі я насамперед дошукувався б вини у самому собі. Я не зміг би засудити тебе, не засудивши перед тим власної поведінки.— Він замислився й додав: — Те ж саме стосується й минулого.

— В якому розумінні?

— А в такому, як було, наприклад, у подружжя Яворських. Ти їх не знаєш і, певно, не чула про це. Здзіш одружився з нею із щирого кохання. Лілі була з усіх поглядів пристойна панна. Вона дуже його кохала, і вони могли правити за взірць щасливого подружжя. І раптом через рік після весілля Здзіш випадково дізнається про те, що Лілі, ще коли вчилася в пансіоні, мала роман... себто щось ніби роман... одне слово, бувала на парубоцькій квартирі в одного пана.

— Оце так історія... Ну, і що ж він зробив?

— Як на мене, він вчинив грубо й несправедливо. По-перше, він кілька місяців мучив її розпитами і щодня влаштовував скандали, хоч вона йому одразу в усьому призналась. Вона була тоді ще майже дитиною і не мала уявлення про життя. Їй здавалося, що вона покохала того пана. Вона не мала до кого звернутися за порадою. Її мати була заклопотана власним життям... То що ж тут дивного?.. За таких обставин це може спіткати кожную чи майже кожную дівчину. Коли вона через кілька років виходила заміж за Здзіша, вона вже зовсім забула про це.

Я перебила його:

— Ну, цьому важко повірити.

— Що ж, я не наполягаю. Може, й не забула. Може, навіть надавала більшої ваги отій помилці молодості...

— В такому разі, чому ж вона не призналася в усьому чоловікові перед одруженням?

Яцек похитав головою.

— Ну от! Бачиш! Отут я з тобою вже не згоден. Адже вона могла сподіватися, що та історія ніколи не вийде на світ. Навіщо ж їй було затьмарювати життя коханому чоловікові, навіщо підривати в ньому віру в її цнотливість і добродієність, коли, вже ставши його дружиною, вона перед власним сумлінням почувалася цнотливою та добродієсною. Звичайно, з формальної точки зору ти маєш рацію. Але до життя не можна ставитись формально. Не можна робити з людей якісь параграфи. Якби вона призналася в усьому перед одруженням, то Едзіш напевне відмінив би заручини.

— Хто знає, мій любий. Якщо він так сильно її кохав...

Яцек знизав плечима.

— Та він і досі її кохає. А все ж покинув. Зіпсував життя і собі, і їй, бо не знайшов у собі поблажливості, бо піддався емоціям, бо хотів бачити в ній ангела, а не людину, здатну помилятися. Подумай лишень, люба, скільки кривди він заподіяв і собі, і їй...

— Ну що ж, мабуть, і тобі не було б приємно, якби тобі сказали щось подібне от хоч би й про мене.

— Авжеж,— кивнув він головою.— Але я не роздмухував би з цього трагедії. Я б спромігся зрозуміти й пробачити. Пробачити по-справжньому, в душі. І будь певна, що в мені не лишилось би анітрохи образи, анітрохи гіркоти.

Запала тиша, і тільки десь за хвилину я обізвалася:

— А чому ти, Яцеку, про це мені говориш?

Він відповів не одразу. Я бачила, скільки внутрішніх зусиль коштує йому оте щире зізнання, яке він хотів зробити. Нарешті він сказав:

— Бо я, бачиш, замислювався і над зворотною ситуацією.

— Як це над зворотною?

— Ну, приміром, якби ти дізналася про щось лихе в моєму минулому...

Серце мені забилося дужче. Отже, він таки сам визнав

за свій обов'язок порушити цю тему! І я поклала собі не випускати його з рук.

— Ах, мій любий, я ніколи не думала, що до нашого одруження ти був святим. Цілком певна, що ти, як переважна більшість чоловіків, мав багато пригод і, напевно, не один серйозний роман. Але я не вважаю це за зле.

Яцек прикусив губу.

— Ах, з цього погляду, звичайно. Але я мав на думці щось інше. Я думав, як би ти сприйняла звістку про те, що я колись припустився якогось неетичного вчинку.

— Це залежить від того, якого роду був вчинок,— без притиску мовила я.

— Байдуже, якого роду.

— Ні, не байдуже. Скажімо, я б інакше оцінила те, що ти в гніві убив когось, а зовсім інакше — якби ти щось украв чи, приміром, жив на утриманні в якоїсь старої жінки. Одна річ пограбувати банк, і зовсім інша — спокусити дівчину й покинути її з дитинчам. Я кажу не про величину злочину, а про його характер. Хочу, щоб ти мене правильно зрозумів. Є такі вчинки, які назавжди змінили б тебе в моїх очах, а є такі, які я могла б зрозуміти й пробачити.

Не дивлячись на мене, Яцек запитав:

— Як ти поділяєш їх на ці дві категорії?

Я замислилась і врешті відказала:

— Гадаю, що зуміла б знайти виправдання неетичного вчинку, допущеного під впливом якихось почуттів. Кохання, ненависті, раптового гніву, ревнощів. І навпаки — не могла б зрозуміти будь-якої злонавмисності, хитрощів, підступу і, може, ще кривди, заподіяної слабкішим.

Яцек знову довго не озивався. Його гарні брови зійшлися в якомусь болісному виразі. Він злегка ворухив устами, неначе хотів затримати слова, що самі з них вихоплювались.

Злякавшись, що моє визначення може стримати його від зізнань, я додала:

— Зрештою, це дуже важко розмежувати, коли не йдеться про конкретний факт. Хіба ж я знаю?.. Може, те, що рішуче відвернуло б мене від одної людини, у тебе, приміром, узгодилося б з якимись рисами твого характеру і не справило б такого різючого враження.

Він, здавалося, не почув моїх слів і, втупивши очі в одну точку на стіні, промовив:

— Бувають неетичні вчинки, яких не можна вмістити в рамки такого поділу.

Я нахилилася до нього й лагідно взяла його за руку. Він здригнувся і на мить, на одну коротеньку мить, звів на мене очі. Я знала, що цей пестливий порух полегшить йому признання. Він ще нижче похилив голову й заговорив. Нарешті заговорив!

— Бачиш, Ганечко, я хотів тобі де в чому признатися. Ти одразу догадалася, що я не випадково спрямував розмову на ці речі. Я хотів признатися тобі в тому, що, мов скабка, сидить у моєму сумлінні...

— Я слухаю тебе, Яцеку,— мовила я, затамувавши віддих.

— Колись, як я був ще зовсім молодий і недосвідчений, я покохав одну дівчину. Покохав так сильно, що, якби вона зажадала од мене чогось найстрашнішого, я вчинив би це без вагання. Ти сказала, що підозрюєш, ніби я мав не один роман, коли ми ще не були разом. Так от, це неправда. У мене був лиш один роман, який до того ж і не можна назвати романом. Коли я шукаю для нього відповідної назви, мені спадають на думку слова «фарс», «драма», «трагедія», «комедія помилок» — усе, що хочеш, тільки не роман. Недавно я казав тобі, що надзвичайно прикрі справи одізувалися мені тепер. Я вжив надто м'якого виразу. То не прикрі справи, а просто-таки вбивчі. Тепер, коли переді мною виразно постали два можливих шляхи, коли я цілковито зібрався з думками, я можу щиро поговорити про це з тобою. Я знаю, ти зумієш мене вислухати і постараєшся не судити надто суворо.

— Можеш бути в цьому певний.

— Дякую тобі.

— Знай, Яцеку, в тебе немає кращого друга, ніж я.

— І не треба мені кращого. Власне, як до друга, я й звертаюся до тебе, Ганечко, з величезним проханням. Ти уявити собі не можеш, як тяжко мені про це говорити. І тому прошу тебе, дуже прошу сприйняти те, що я скажу, як об'єктивну й беззастережну правду. Зрозумій, я кажу тобі все, що можу сказати, і не став мені жодних запитань. Чи можеш ти це мені пообіцяти?

— Так, обіцяю,— поважно запевнила я.— Адже ти знаєш, що я ніколи не надокучаю тобі запитаннями щодо речей, про які ти не хочеш чи не можеш говорити.

Він зробив такий порух, наче хотів узяти мою руку, щоб поцілувати її, але одразу ж відсунувся. Як видно, його вколола думка, що перед правдивим зізнанням це було б не гречно з його боку.

Бідолашний Яцек! Якби я могла дати йому зрозуміти, що його зізнання не будуть для мене аж такою великою несподіванкою! Якби могла йому сказати, що наперед ладна пробачити йому все!.. Одначе треба було мовчати. Треба було озброїтися терпінням і вбратись у панцир суворості. В усякому разі, аж ніяк не годилося б одразу ж пробачити йому все, щоб він не подумав, що його необачний, скандально-зухвалий вчинок, який безпосередньо загрожував мені, моему щастю, моїй добрій репутації, не заслуговує найсуворішого осуду. У свідомості моїй знову виразно постали всі ті страшні знегоди, що звалилися б на мене й на моїх батьків, якби стало відомо, що Яцек — двоєженець.

Я знала, як мені повестися. Треба було полегшити йому зізнання, витягти з нього якнайбільше, залишивши йому далеку перспективу можливого пробачення, але водночас не шкодувати проявів ображеної гідності та гіркого смутку скривдженої душі.

Яцек почав розповідати:

— Це було вісім років тому. Хоч мені й минуло вже двадцять чотири роки і дехто з моїх ровесників мав на той час чималий життєвий досвід, я, як тепер розумію, належав до тих, що не були вельми обізнані з життям, надто легко піддавалися своїм пориванням і легковажно хапали те, що давала їм доля. Кажучи просто, був наївний. Кінчаючи університет, я пробував під опікою дядька Довгірда, якого ти, напевне, пам'ятаєш, бо він був у нас на весіллі.

— Пам'ятаю, — potwierдила я. — Дуже милий чоловік.

— Я завжди його цінував. І якби в той час більше довіряв його досвідові, то багато чого, напевне, склалося б інакше і я сьогодні не карався б наслідками тодішніх помилок. Та, зрештою, дядько, посідаючи високе і надзвичайно клопітне становище посла, був завжди страшенно зайнятий і не міг приділити мені багато часу. До того ж я сам не хотів звіряти йому свої справи — по-перше, через те, що мав себе за цілком дорослого, а по-друге, з тої причини, що, саме закінчуючи курс навчання в університеті, прагнув якнайбільшої незалежності. Саме тоді я й познайомився з одною дівчиною. Познайомився в досить незвичайний спосіб, що, як мені тоді здавалося, був проро-

чнм. Ось як це було. Коли я від'їжджав машиною від посольства, якась молоденька і дуже гарна дівчина мало не впала мені під колеса. Вона так перелякалася, що мені довелось одвезти її, майже непритомну, додому, а точніше, до готелю, в якому вона мешкала разом з багьком. Це знайомство швидко перейшло у взаємне почуття. Батько тої дівчини був іноземець, що приїхав у своїх комерційних справах. Він узяв з собою дочку, щоб вона пізнала велику столицю і її людей. Оскільки я приятелював з багатьма дипломатами, то упрохав одну з жінок у нашому посольстві, щоб вона ввела мою дівчину в усі ті салони, в яких я бував. Вона скрізь справила прекрасне враження, і всі почали називати наші імена разом.

Яцек на мить замовк і коротко сказав:

— Ми стали коханцями.

— І що ж далі?

— Далі події пішли в такому напрямку, що ними вже не керувала ні моя свідомість, ані воля. Одне впливало з другого. Посольство саме мало надіслати до Вашингтона дипломатичного кур'єра з якимись важливими документами. А що подорож до Америки мене вельми вабила, та й дівчина моя, коли я їй про це сказав, гаряче взялася укладати плани від'їзду, то я спромігся умовити дядька, щоб цю місію доручили мені. Батько Бетті — її звали Бетті, — певна річ, не знав про те, що ми їдемо разом. Я забув іще сказати, що Бетті в себе на батьківщині мала нареченого. Одруження їхнє було віддавна визначене, і його не можна було зірвати з поглядів матеріальних та родинних. Я хочу бути щирий з тобою, Ганечко, і тому признаюся тобі, що, хоч моє почуття до тої дівчини здавалось мені тоді, а може, й справді було великим коханням, усе ж в душі я тішився тим, що не стану її чоловіком. Одначе бували хвилини, коли ревності до її нареченого могли довести мене до чого завгодно.

— Ти знав його? — спитала я.

Він заперечливо похитав головою.

— Ні. Бачив тільки його фотографію. То був вельми гожий з виду чоловік. Але це не має значення. На початку квітня ми відпливли до Америки великим лайнером. У Сполучених Штатах мали пробути кілька місяців, подорожуючи й розважаючись. Ця пригода видавалась мені чимось прекрасним — можливо, тому, що це була перша така пригода в моєму житті. Я був просто зачарований її

романтичністю, а мої почуття до Бетті зростали й міцніли в міру того, як я на власні очі пересвідчувався, що всі чоловіки навколо заздять мені і засипають її компліментами.

— Вона й справді була така гарна?

— Так, гарна. В свої вісімнадцять років вона була напрочуд чарівна. В Америці, де молоді дівчата взагалі поводяться дуже вільно, наша приязнь і спільна подорож нікому не здавалися чимось надзвичайним. Окрім знайомих у тамтешніх дипломатичних колах, я мав там ще багато приятелів і університетських товаришів із заможних верств. Розважалися ми чудово. Я мимоволі пристосувався до тамтешніх звичаїв. Ночі ми проводили в гулянках. Отоді я її навчився пити. Мало не щодня ми поверталися додому над ранок, добре підпивши. Нарешті одного дня я одержав з Вашингтона запит, чи не збираюсь я повертатися до Європи. Мовляв, якби я призначив своє повернення на найближчі дні, наше посольство у Вашингтоні скористалося б з цього, щоб доручити мені перевезення надзвичайно важливої дипломатичної пошти. А оскільки й Бетті вже мала повертатися додому, то я охоче погодився. Отут і настала наша перша розлука. Вона не хотіла їхати зі мною до Вашингтона по ті папери, а воліла залишитися в Нью-Йорку й чекати там на мене. Розлука наша тривала заледве три дні, однак переконала мене, як сильно я прив'язався до Бетті...

Яцек замовк, а потім скрушним тоном звернувся до мене:

— Ти пробач, що я про таке говорю. Я знаю, це недекоративно. Але мені треба пояснити тобі свій тодішній душевний стан, бо саме в ньому полягає причина припущеної мною помилки.

— Я слухаю тебе, Яцеку, розповідай далі.

— Отож, коли я повернувся до Нью-Йорка, мене наче громом вразила звістка: Бетті одержала телеграму, що приїжджає її наречений. Це геть вивело мене з рівноваги. Як мені здавалося, вона теж була в розпачі. Ми пиячили цілу ніч у товаристві кількох знайомих, а над ранок Бетті сказала мені: «У нас є тільки дві можливості. Або ми розлучимось назавжди, або поставимо мого нареченого і всю мою родину перед доконаним фактом».

Яцек потер чоло і додав:

— Ти розумієш, що таким доконаним фактом міг бути тільки шлюб.

Я не озвалась ані словом. Яцек нервово бгав пальцями давно згаслий недокурок.

— Ти ж знаєш,— сказав він,— як легко і просто залагоджуються ці справи в Америці. У мене й дотепер таке враження, що ми обоє були просто п'яні. Ми сіли в машину одного з далеких кузенів Бетті, якого спіткали в Америці, і поїхали до найближчої шлюбної контори. Прокинувшись десь після полудня другого дня, я не міг збагнути, чи не було те, що я вчинив, просто сном.

Я чекала цього зізнання, знала, що воно настане, і все ж Яцеківі слова приголомшили мене. Отже, все це правда! Отже, моя примарна надія, що то була якась містифікація з боку Елізабет Норман, виявилась облудою.

Уперше Яцекова справа постала переді мною в такому виразному освітленні. Тепер у мене не лишалося жодного сумніву: одружившись зі мною, він вчинив злочин. Вчинив підлоту, бо приховав правду.

Я вже давно звикла до цієї думки, але тільки в цю мить так ясно побачила дійсність в усій її непривабливій наготі, позбавлену серпанку таємничості й тих барв, яких надавали їй почуття. І нараз докорінно змінилося моє внутрішнє ставлення до Яцека. Якщо досі воно було зумовлене скорше співчуттям і палким прагненням утримати його при собі, то тепер я дивилась на цього чоловіка майже як на когось чужого, який до того ж заподіяв мені кривду.

Тепер уже це не був Яцек, найближча мені людина, з якою я прожила три щасливих роки, а просто чоловік. Суб'єкт, що виконував обов'язки чоловіка, що й надалі посідав певне становище в моєму житті. Проте лиш становище офіційне, з якого відлетіли геть усі почуття. Певна річ, я все так само прагнула по змозі тихо залагодити цю справу, так само прагнула уникнути скандалу, але тепер уже тільки з особистих, егоїстичних міркувань.

Якби, попри всі зусилля, скандалу не вдалося уникнути, мені було б уже цілком байдуже, чи засудять Яцека до ув'язнення за двоєженство, чи ні, чи залишиться він зрештою зі мною, чи повернеться до тої жінки, котру, як він сам щойно признався, кохав колись до нестями і, напевно, кохав би й досі, якби вона його не покинула. Яке ж воно все огидне!

Може, я оце написала не зовсім схоже на правду, що байдужно сприйняла б повернення Яцека до отої жінки.

Ні, на таке самозречення я навряд чи здобулася б. Але виключно з честолюбних міркувань. Він як такий був мені більше не потрібний. Я не хотіла б тільки, щоб він дістався саме тій жінці.

Яцек так захопився розповіддю, що, напевне, й не відчув тієї величезної переміни, яка сталася в мені протягом тих кількох хвилин. Він не знав, що говорить уже до зовсім іншої істоти, яка слухає його вже тільки як людину, що оповідає про деталі якоїсь абстрактної невдачі в справах. Як людину, що сама несе відповідальність за ту невдачу.

Яцек провадив далі:

— На жаль, то був не сон. Поступово я пригадав собі все. Шлюб був офіційно оформлений, і вороття назад не було. Можеш повірити мені, Ганечко, що я від першої ж хвилини знав, що вчинив помилку.

Я знизала плечима.

— Чому ж помилку?.. Адже ти сам кажеш, що вона була аж на диво гарна, що ти кохав її до нестями, що вона походила з родини, цілком для тебе відповідної з погляду суспільного становища, до того ж була багата... Я не бачу тут ніякої помилки.

Він подивився на мене із зворушенням, яке я сприйняла за образу.

— Дякую, що ти так добре все зрозуміла.

— Ніяке це не розуміння, мій любий, а просто невіра в те, що ти був невдоволений.

— Як?.. Ти мені не віриш?..

Я засміялася.

— Шкода, що ти не міг чути власного тону. В твоєму запитанні звучало таке обурення, неначе ти людина, що найбільше заслуговує на довіру коли не в цілому світі, то принаймні у Центральній Європі.

— Ах,— прикусив він губу,— ось як ти це розумієш.

— Саме так. А як би ще ти порадив розуміти жінці, яка після трьох років подружнього життя дізнається не про якісь там компрометуючі факти з чоловікового минулого, а про те, що, незважаючи на шлюб, який був звичайнісінькою фікцією, вона всього-на-всього коханка... Чи, краще сказати, утриманка...

Яцек почервонів і схилив голову.

— Ти маєш право судити мене якнайсуворіше, але такої жорстокості я від тебе не сподівався.

— Ах, де там та жорстокість! Я і в гадці нічого такого не маю. Навпаки — готова спокійно вислухати тебе до кінця. І не маю щодо тебе ніяких лихих замірів. Я тільки вважала за своє право закликати тебе до розуму, коли ти зажадав од мене, аби я беззастережно повірила в усі оті солоденькі прикраси, якими ти присмачуєш своє признання.

Він наморщив чоло.

— Ну що ж, гаразд. Надалі уникатиму будь-яких коментарів.

— Це буде найрозумніше. Отже, я слухаю.

Тепер він заговорив швидко, придушеним голосом, що раз по раз уривався.

— Того ж дня ми виїхали до Європи вже як подружжя. Даруй, що я мушу ще на мить повернутися до того моменту, який збудив у тобі обгрунтовану чи необгрунтовану недовіру. Отож, залишаючи осторонь мої тодішні почуття, я знав, що вчинив помилку хоч би з огляду на дядька. Як я вже казав тобі, Бетті не подобалася дядькові Довгірду. Вона мало не щодня була в посольстві, де ми жили, і, коли дядько помітив, що я захопився нею, він витяг з мене обіцянку, що ніяких ближчих стосунків між нами не буде.

— О, ще одна дотримана обіцянка, — зауважила я досить недбало.

— Я дав ту обіцянку, щоб одчепитися. Просто я думав, що це в дядька якісь безпідставні примхи. Я намагався випитати в нього, що він має проти Бетті, але він одбувся загальними фразами. Один час мені навіть здавалося, що його неприязнь до неї виникла внаслідок власної невдачі. Адже ніде правди діти, дядько завжди був ласий до жінок. Так чи інак, але, відколи ми з Бетті зблизилися, я старанно приховував це від дядька, бо не хотів його драгувати. Про наш спільний від'їзд до Сполучених Штатів він, певна річ, також не знав.

— А чому це ти так на нього зважав?

— Дуже просто: я цілком од нього залежав. Насамперед матеріально. Адже ти знаєш, що мій батько, пам'ятаючи про своє нещасливе життя з покійною матір'ю, залишив оту чудернацьку духівницю. Він одписав усе дядькові Довгірду з умовою, що я мав отримати спадщину лише в день свого одруження.

— Не розумію, — перебила його я. — Адже оскільки ти вже взяв шлюб, то мав право увійти у володіння спадщи-

ною. Власне, завдяки тому, що ти назвав помилкою, ти зобував незалежність.

— Ні, бо згідно з духівницею моє одруження вимагало дядькової згоди.

— Ах, то ти боявся за свої гроші!

— Не тільки за гроші,— гнівно подивився він на мене.— Я зважав на дядька і тому, що почував до нього велику вдячність. Адже він виховував мене від самого дитинства. Крім того, я мав присвятити себе дипломатичній кар'єрі, і тут також усе залежало від дядька. Одне слово, як бачиш, я вже другого дня після того легковажного одруження мав підстави думати, що зробив помилку.

Я окинула його холодним поглядом.

— А другого дня після нашого одруження тебе не мучила така думка?

— Ганечко! — вигукнув він.— Як ти можеш так знущатися з мене! Адже ти знаєш, що я був найщасливішим чоловіком у світі!

— Ну й даремно. Ти ще, власне, тоді повинен був знати, що чиниш не тільки помилку, а й злочин. Тільки тепер я тебе зрозуміла. Коли одруження загрожувало тобі втраченою грошей і перешкодами в кар'єрі, ти був у розпачі. А тоді, коли воно наражало на глум та ганьбу мене, ти був щасливий.

Мої аргументи були невідпорні. Яцек похнюпив голову й сидів зовсім пригнічений. Ще півгодини тому це зворушило б мене. Але тепер я лиш байдужно спитала:

— Ну, і приховав ти від дядька своє одруження?

— Так. Від нього і від усіх, що могли б йому про це розказати.

— Певно, це було нелегко?

— Авжеж. Ми оселилися в невеличкому містечку поблизу Кадікса, де не могли зустрітися ні з ким із знайомих...

— Щастя в тихому закапелку,— докинула я.

— То було фальшиве щастя для нас обох, бо й Бетті так само каралася в душі. Адже і їй довелось задля мене порвати з родиною. Ми ніколи не розмовляли про це між собою, але обоє знали, що вчинили дурницю, хоч і не показували того. Виправдувало нас тільки те, що ми були дуже молоді і взяли шлюб — чого вже там шукати слів — просто з п'яних очей.

— Ну, до того ж ви кохали одне одного,— наголосила я.

Він нічого не заперечив. З хвилину сидів мовчки, тоді сказав:

— Одного дня, повернувшись додому, я не застав її. Вона виїхала. Не залишила мені ані найменшого сліду. Не буду описувати тобі тих суперечливих почуттів, які тоді огорнули мене. Це не стосується до справи і не має для неї жодного значення. Коли я й розшукував її скрізь, то робив це з почуття обов'язку. Одначе всі мої розшуки були марні, хоч я не шкодував ні зусиль, ні грошей. Так минули роки, і можеш бути певна, що я не припиняв тих розшуків аж до дня нашого одруження. Ти, певно, пам'ятаєш своє невдоволення з приводу того, що я кілька разів відкладав цю дату. Я був змушений це робити, побоюючись, що Бетті несподівано знайдеться. Та коли минуло п'ять років, я остаточно переконався, що вона або померла, або взагалі ніколи вже не дасть про себе знати. Поміркуй собі, чи не мав я права так вважати.

— Нехай так, але ти ні в якому разі не мав права утїти це від мене!

— Це мій найтяжчий гріх, але, Ганечко, зрозумій моє становище. Я кохав тебе до нестями і боявся, що, коли скажу тобі правду, ти не схочеш стати моєю дружиною.

Я знизала плечима.

— Не знаю тепер, як я вчинила б у такому разі, але це не зменшує твоєї вини. Ти просто ошукав мене і моїх батьків. До того ж, певне, мусив підробити свої документи, аби видавати себе за нежонатого.

— Ні, в документах я ніколи не мав жодної позначки. І не думай, що я не робив зусиль, аби дістати формальне розлучення. Одначе вони також скінчилися нічим.

— Чому ж?.. Якщо вона тебе покинула, якщо стільки років навіть не давала про себе знати, кожний суд, а надто американський, дав би тобі розлучення.

— Воно так,— погодився Яцек.— Одначе, щоб розлучитися, треба насамперед бути одруженим. Себто подати в суд свідоцтво про одруження. А я такого свідоцтва не мав. Його забрала Бетті.

— Але ж ти міг узяти копію в тій конторі, де ви брали шлюб.

Яцек сумно усміхнувся.

— На жаль, я не знав, де саме це було. В такому місті, як Нью-Йорк, тих контор багато. Люди, найняті моїм адвокатом, переглянули книги, як він запевняв, геть в усіх. Він ручився, що вони зробили це дуже сумлінно. І нічого не знайшли. Що ж я мав діяти?.. Я опинився в такій ситуації, що саме моє одруження перетворювалось на якусь фікцію. У мене не було ні дружини, ні жодного доказу того, що я колись брав шлюб. То хіба ж за таких обставин, та ще й беручи до уваги, скільки минуло часу, я не міг бути певний, що нічого з того минулого вже не повернеться і ніколи мені не відгукнеться?..

Я похитала головою.

— Згодна, з цього погляду ти маєш рацію. Але ти був зобов'язаний рідказати мені про все.

— Я думав про це тисячу разів. Бували хвилини, коли я навіть почував певність, що, незважаючи на все те, ти погодилась би вийти за мене. Але й тоді з'являлися сумніви: навіщо порушувати твій спокій?.. Навіщо ставити між нами цей прикрий факт?.. Навіщо лякати тебе небезпечними ускладненнями, в можливість яких я сам уже давно перестав вірити?..

— І все ж тепер вони виникли, коли ти найменше цього сподівався?..

— Так. Я взагалі їх не сподівався. Минуло вісім років. Вісім років! Хто б міг подумати, що та жінка згадає про мене, що знову з'явиться на моєму шляху!

— Де вона?

— Ах, це не має ніякого значення,— ухильно мовив він.— Важливо лиш те, що вона взагалі є, що існує на світі.

— І чого ж вона од тебе хоче?

— Хоче, щоб я повернувся до неї.

— Вона що, здуріла? Як це так? Вісім років десь вїлася по світі, жила, як я можу припустити, зовсім не як свята, а тепер досить їй кивнути пальцем — і ти маєш до неї вернутися?

— Вона каже, що кохає мене.

Я засміялася.

— А ти з простоги своєї, звісно, їй повірив?..

— Анітрохи, але це нічим не міняє мого становища. Вона знає, що я одружений і що мене засудили б за двоєженство, і цим тримає мене в руках.

— То повертайся до неї! — крикнула я, вже не володіючи своїми нервами.

Він похмуро подивився на мене.

— Та я краще пушу собі кулю в лоба.

Він сказав це, безсумнівно, щиро, і я знову відчула до нього легкий приплив симпатії.

— Не розумію я цієї жінки. Невже вона не тямить, що навіть якби ти формально повернувся до неї, то не мав би до неї жодного почуття, крім ненависті!

— Вона це розуміє.

— То чого ж вона хоче? Грошей?

— Ні, боронь боже! — заперечив Яцек так жваво, наче брав її під захист.

— Це дуже шляхетно з твого боку, — мовила я, — що ти так палко заступаєшся за неї. Одначе це не змінює факту, що та пані поводитья, як шантажистка.

— Ти помиляєшся. Будь-який шантаж полягає в тому, що людина, погрожуючи якимись лихими наслідками за невиконання її вимог, прагне якоїсь вигоди для себе. Тим часом я не можу вважати, щоб, скажімо, те, чого вона од мене вимагає, дало їй якусь вигоду. Якби я повернувся до неї, вона б не мала з цього жодної користі, ані моральної, бо я її не кохаю, ані матеріальної, бо, скільки я можу судити, вона куди багатша за мене. Навіть у тому, як вона ставить переді мною вимоги, я не бачу ознак шантажу. Шантажист звичайно ультимативно визначає якийсь термін і попереджає, яких заходів він вживе, коли цього терміну не буде дотримано. Тут цього немає. Я навіть наголосив би на схильності цієї жінки залагодити справу без погроз та поспіху. Оскільки вона вірить, що їй удасться мене переконати, вона дала мені чимало часу на роздуми і на сподіване зречення мого теперішнього життя.

— Ну то що ж? — знизала я плечима. — Давай зри-
кайся. З мого боку ти не зустрінеш жодних перешкод. Не
примушуй ту шляхетну, терплячу й закохану даму надто
довго чекати.

Я знала, що кожне моє слово боляче ранив Яцека. Але ж він заслужив на це. Нехай терпить, нехай спокутує свою безприкладну легковажність.

— Ні, Ганечко. Хоч я й заслуговую на твій суворий осуд, проте не вірю, що ти насправді так думаєш. Навіть маю надію, що все ще можна буде якось уладнати. На це мені дозволяє сподіватися, власне, ота незловмисність з боку Бетті.

Тут я вже не стрималась.

— Незловмисність! Йй-богу, мені здається, що ти часом втрачаєш здоровий глузд. Незловмисність! Покидає тебе хтозна на скільки років, має хтозна-скільки коханців і раптом нахабно погрожує тобі тюрмою, домагаючись, щоб ти до неї повернувся, наче нічого й не сталося. То підступна, лиха, брехлива й паскудна жінка. І хоч ти такий самовпевнений, що уявив собі, ніби вона тебе безтямно кохає, можеш мені повірити, що за всім цим ховається якась мерзота!

— Я не маю підстав навіть припускати таке.

— Зате я маю! Я маю свою інтуїцію, яка ніколи мене не обманює. То байдуже, що вона багата. Багатії бувають дуже жадібні. Запропонуй їй гроші і побачиш, чи вона їх не візьме. Коли вона й дала тобі стільки часу, то лиш на те, аби зміцнити твоє переконання, що дешево ти не відбудешся. З того, що ти мені про неї розказав, я можу бачити її наскрізь. Це хитра й нища баба! Запропонуй їй гроші. Але, звісно, не давай ані шеляга, доки не дістанеш од неї письмової заяви, що вона згодна на розлучення й бере всю вину на себе, і доки вона не поверне тобі отого шлюбного свідоцтва, яке забрала з собою.

Та палка переконаність, з якою я говорила, безперечно, мала вплинути й на Ядека.

— Ми не маємо стільки грошей,— тихо мовив він,— скільки б вона, напевне, зажадала, якби їй ішлося про гроші.

— Нічого не вдієш. Продаси мій будинок, позичимо щось у родичів. Ми не маємо права допустити скандалу. В крайньому разі, розповімо про все батькові. Я певна, що він без жодних вагань дасть скільки зможе, аби лиш затерти цю ганебну справу.

Ядек кілька хвилин сидів мовчки.

— Може, й твоя правда,— озвався він нарешті.— Я подумаю над цим. На щастя, воно не горить.

Я обурилась.

— Як це не горить?! Ти думаєш, це для мене велика радість — жити в такій атмосфері? Кожну мить чекати скандалу?

Ядек кволо усміхнувся.

— І для мене це не радість. Коли б ти знала, які гнітючі й тяжкі були для мене ці довгі тижні... Я нічого тобі не казав, бо мав надію, що мені вдасться скоріш усе це залагодити. Одначе тепер я визнав за необхідне розказати

тобі правду. Я так стомився... Мені потрібна була твоя порада, і я дякую тобі за неї. Ти дуже добра до мене, хоч і вважаєш, що я на це не заслуговую.— Він підвівся й додав: — Роби так, як візнаєш за потрібне. Пам'ятай тільки одне: звірити цю таємницю хоч кому-небудь — це однаково, що розголосити її на все місто.

— Не бійся. Я сама це розумію.

— Якби можна було звернутися по допомогу до твого батька... Він визначний адвокат і, може, зумів би знайти якийсь вихід.

— Так,— погодилась я.— Але це назавжди поховало б тебе в його очах.

— Я знаю. І тому ти єдина людина, якій я звірився.

— Шкода, що ти не зробив цього три роки тому,— відказала я як могла холодно.

Де й поділась його звичайна невимушеність! Я відчувала, що він не йде, бо не знає, як зі мною попрощатися. Запитав іще, чи не треба мені чогось на ніч, тоді швидко поцілував мені руку й вийшов.

Була вже майже перша ночі. Звичайно, годі було й мріяти про те, щоб заснути. А може, воно й на краще. Принаймні я змогла зараз же, «по гарячих слідах», записати всю розмову.

Уже сьома година ранку. Крізь шпари в завісах до спальні пробивається світло. Ось зміряю ще температуру і засну. А завтра вже якимось зберуся з думками і поміркую, які висновки треба буде з усього цього зробити. А поки що знаю тільки дві речі: що Яцек менше заслуговує на осуд, ніж я думала, і те, що він менше вартий мого кохання, ніж мені здавалося. Як він міг так кохати ту видру!

Субота

Учора в мене була така висока температура, що навіть писати не хотілося. Двічі приходив лікар. Яцек був настільки тактовний, що не нав'язував мені свого товариства. Хоч лікар пояснює температуру нормальним перебігом хвороби і твердить, ніби вона не має нічого спільного з нервами, проте я певна, що це наслідок нічної розмови з Яцеком. Так я йому, зрештою, і сказала.

Мама сиділа коло мене цілу годину вельми перелякана. Про це свідчить хоч би те, що вона помилково дала мені

замість мікстури ложку перекису водню. На щастя, я це помітила й не випила. Все ж дядько Альбін, мабуть, трохи правий у своїй оцінці маминого розуму. Увечері я, як видно, марила. То ще добрий збіг обставин, що на той час у кімнаті не було нікого, крім мами. З її розповіді я довідалась, що говорила щось про Роберта, про стрілянина та різаних курей. Називала нібито ще багато всіляких імен. Та даремно я розпитувала маму: вона нічого не могла пов'язати до ладу. Тим краще. Часом не вельми гострий розум може стати в пригоді.

Сьогодні я почуваюся млявою, але спокійнішою. На свої переживання останніх тижнів дивлюсь неначе здалека, як на речі, що не стосуються мене безпосередньо.

Зараз припиняю писати. Приїхав Доленга-Мостович і за годину має бути в мене. Як це добре! Нарешті знайшовся хтось, кому я можу довіряти і хто може дати мені пораду. Я наперед поклала собі, що вчиню так, як він скаже.

Треба загадати, щоб перемінили постіль, і прибратися самій. Щасливим випадком маю ще півфлакона «L'Air-mant»¹. Він так любив ці парфуми. (До речі, вони вже вийшли з моди).

Уявляю собі, як його здивують мої страхітливі переживання. Я маю всі підстави думати, що він ніколи не вважав мене за дурненьку гуску, а проте йому невтямки, що мене можуть спіткати аж такі надзвичайні пригоди.

Субота, вечір

Отже, він був у мене. Тільки-но вступивши у передпокій, він зустрівся з Яцеком, який саме виходив з дому. Я чула, як вони обмінялися кількома загальними фразами. Мені здається, Тадеуш не любить Яцека, хоч він ніколи мені про це не казав і навіть не натякав. З самого початку, відколи вони познайомилися, стосунки між ними не виходили за межі звичайної світської люб'язності.

Тут авторка щоденника помиляється. Я не маю і ніколи не мав найменшої причини почувати якусь неприязнь до п. Реновицького. Завжди вважав його за людину, гідну всілякої поваги, обдаро-

---

¹ «Коханець» (франц.).

вану великими здібностями і неабияким смаком, про що може свідчити хоч би той факт, яку він обрав собі дружину. Якщо за кілька років нашого знайомства ми й не вийшлися з ним ближче, то це пояснюється двома обставинами: по-перше, сфери наших інтересів були досить різні, а по-друге — власне, сам п. Реновицький давав мені відчуття певну холодність і стриманість у ставленні до мене. Та, зрештою, я його за це не осуджую, беручи до уваги хоч і не слушні, однак для нього, може, й небезпідставні мотиви цієї неприязні. (Примітка Т. Д.-М.)

Яцек провів його до моєї кімнати. Не знаю, чи догадувався він, що вводить людину, чия думка матиме рішучий вплив на мою дальшу поведінку. В усякому разі, він спромігся на не позбавлене глибокого змісту зауваження, промовивши з невимушеним усміхом:

— Ось іще один лікар: фахівець у справах душі. Лікарю! Віддаю під вашу опіку мою пацієнтку.

Мостович, як видно, добачив у його словах якусь тінь недоброзичливості, бо відказав:

— Було б точніше, коли б ви назвали мене знахарем.

У свою чергу Яцек сказав йому кілька банальних компліментів з приводу роману «Знахар», а я докинула, що знахарям вірю більше, ніж дипломованим лікарям. Відтак Яцек попрощався й пішов.

— З вашого листа, пані Ганечко,— сідаючи, заговорив Мостович,— я зрозумів, що тут потрібен не один знахар, а цілий консиліум. Невже вас насправді спіткали такі вже великі прикрощі?

— Це дуже серйозна справа. Але мені не потрібні ні лікарі, ні знахарі. Зарадити тут мені можуть лише двоє: друг і розумна людина. А що у вашій особі, пане Тадеуше, ці двоє поєднуються, то я й вирішила звернутися до вас.

Він засміявся.

— На всяк випадок, ви б знайшли ще якого розумника. Сподіваюся, що ваша хвороба не має зв'язку з пригодами, про які ви мені натякали?

— І так, і ні. У мене звичайний грип. Але застудилась я саме через ті пригоди. Уявіть собі: зомліла при розчиненому вікні й цілу годину мерзла, доки мене знайшли. Та, зрештою, цей випадок не мав жодного зв'язку з тим страшним лихом, яке нависло наді мною від початку цього року, а точніше, від різдва.

І тут я докладно, не минаючи жодної подробиці, розповіла йому все від самого початку. З виразу його обличчя я бачила, яке велике враження справило це на нього. Він слухав зосереджено, і я раз у раз помічала в його погляді здивування.

Для мене надзвичайно важливо спростувати одну неточність у словах п. Ганки Реновицької. Як видно, її зраджує пам'ять, коли вона твердить, що розповіла мені про цю справу з найменшими подробицями. Насправді ж, чи то з поспіху, чи то через хворобу, вона дуже багато їх обминула, що значенню мірою спричинилося до трохи іншого висвітлення її драми порівняно з тим, про що я дізнався тільки через рік з цього щоденника. Коли б я ще тоді знав усі обставини так, як знаю їх тепер, то напевне мої погляди на всю цю справу, а також відповідні поради й настанови мали б зовсім інший характер. Цією приміткою я хочу реабілітувати себе. Однак я не маю ні найменшого наміру звернути вину за ті ускладнення, що виникли згодом, на мою чарівну оповідачку. (Примітка Т. Д.-М.)

Коли я виклала все, пан Гадеуш поставив мені ще кілька запитань у зв'язку з Робертовою справою, трохи покарав мене за легковажність і, переходячи до Елізабет Норман, сказав:

— Судячи тверезо, ви не маєте іншої ради: пан Реновицький мусить узяти розлучення з тією дамою, а тоді десь потихеньку вступити з вами у новий шлюб. Тоді з погляду закону справа буде залагоджена.

— Новий? — злякалась я. — Навіщо?

— Бачите, люба пані Ганечко, з погляду церкви ваш шлюб дійсний і залишиться дійсним надалі. А от по закону він не має ні найменшої чинності, бо ваш чоловік, буди вже одружений, не міг узяти цього шлюбу. Отож він мусить дістати розлучення, а потім ви маєте взяти цивільний шлюб. Тоді все буде гаразд.

— Це ж страх подумати, скільки клопоту, — мовила я. — Та найголовніше те, що та жаклива жінка не дасть йому розлучення. Ось ви скажіть: як її до цього змусити?

Він розвів руками.

— Ну, я ж не адвокат.

— Але ви письменник. Уявіть собі, що ви маєте розв'язати таку ситуацію в романі. Як би ви собі з нею зарядили?

Мостовича це видимо забавило, бо він довго сміявся. Потім замислився і сказав:

— Сюжетне розв'язання такої ситуації було б, може, й легше, ніж у житті, але воно також вимагає досить ризикованих заходів і певного вмотивування.

Я вся обернулася в слух...

— Отже, ми маємо в цій драмі три дійові особи: вас, її і вашого чоловіка. Обидві жінки хотіли б утримати його при собі. Він, без сумніву, хоче залишитися з вами, але та, друга, має в руках зброю, за допомогою якої може або змусити його до капітуляції, або погубити. Як за цих обставин має вчинити перша жінка, себто ви?.. Їй треба постаратися позбавити суперницю її зброї.

— А саме?..

— А саме: заволодіти документом, який підтверджує, що причетний до справи чоловік був уже перед тим одружений. Одначе саме це не вичерпує проблеми. Втративши документ, та, друга, якщо вона тільки пам'ятає назву та адресу установи, яка його видала, зможе взяти копію. Отже, користь із цього заходу обмежиться лиш певним виграшем у часі, бо ми повинні виходити з того, що ця особа не така наївна, щоб не переглядала хоч кілька разів шлюбного свідоцтва. А на брак пам'яті з її боку автор розраховувати не може. Але є тут іще одна користь: маючи в руках свідоцтво, чоловік може негайно вжити заходів до розлучення. У романі це можна було б улаштувати з блискавичною швидкістю. Він просто телефонує своєму нью-йоркському адвокату і дає йому відповідне доручення. Ну, а на практиці йому, напевне, довелося б самому поїхати до Америки. Але не будемо відступати від роману. Отже, зібраних першою жінкою, себто вами, відомостей про бурхливе життя другої, разом із тим фактом, що вона сама покинула чоловіка, буде цілком досить для розлучення без жодного відшкодування. Навіть більше. У суді неодмінно буде висвітлено бурхливе життя тієї дами, в якому напевне більш ніж досить таких деталей, що їх розголос їй аж ніяк не потрібен. Ви мене розумієте?..

— Говоріть, говоріть... Боже, яке щастя, що я звернулася до вас, любий пане Тадеуше!

— Отак скерувавши дію, яку ж би я мав ситуацію в романі? Істотно змінену. Щоправда, друга жінка й надалі має в руках свою грізну зброю, але мусить добре помір-

кувати, перш ніж до неї вдатися, бо тепер і її супротивники небеззбройні.

— Себто я і Яцек? — запитала я.

— Атож. Якщо першій жінці й чоловікові потрібно приховати факт вчиненого ним двоєженства, то тій, другій, не менш потрібно приховати свої скандальні пригоди. За таких обставин уже куди легше прийти до не вельми почесного для обох сторін, але все-таки жаданого для них компромісу. Я вже бачу, як моя героїня (ота друга) з ненавистю в очах погоджується на те, щоб приховати двоєженство, бо вона, безсумнівно, жінка з вищого світу, яка мусить цінувати свою добру репутацію. Чоловік кидається в обійми першої, і настає happy end¹.

— Е, не так просто! — вигукнула я. — Багато води спливе, доки я пробачу Яцеківі.

— І погано зробите, люба пані Ганечко. Ви зіпсуєте мені всю ефектну кінцівку.

— Якби така кінцівка загалом була можлива.

— Ба!.. У романі ще треба було б нагромадити чимало труднощів, аби подразнити уяву читача й тримати його в напруженні. А в житті, скажу вам по секрету, проблеми розв'язуються набагато простіше.

— В усьому цьому одне здається мені нездійсненним: як видобути в неї той документ?

Я з неспокоєм придивлялася до пана Тадеуша. Проте надії не втрачала. Адже він у своїх творах не раз розв'язував такі ситуації, як моя. Не раз один його герой видобував у другого якісь важливі папери. Напевне, він і тут знайде якийсь удатний спосіб.

Я не помилилася, бо він тут-таки заговорив:

— Звичайно автори послуговуються одним з трьох способів: або найнятий бандит тероризує власника документа й забирає те, що потрібно авторові; або автор споює власника до непритомності, тим самим полегшуючи завдання своєму іншому героєві, бо той просто викрадає документ; і, нарешті, третій спосіб, уживаний авторами, що не полюбують легких шляхів, — це складне й підступне виманювання.

— Ага! — вигукнула я. — Це так, як оті жахливі шпигуни забрали в мене жовтого конверта.

— Атож. Це свідчить про їхню творчу винахідливість. Щоправда, я, коли б мав у своєму романі подібну ситуацію,

¹ Щасливий кінець (англ.).

ніколи не вдався б до цього способу. Як на мене, він одгонить штукарством. Прості речі краще переконують читача і видаються йому вірогіднішими.

— То як же вчинити мені? Попереджаю: та жінка взагалі не вживає алкоголю.

Мостович похитав головою:

— То байдуже. Обійдемося без алкоголю. Я не хотів би приплутувати благородну рідину до цих темних справ. Ви казали, що та панна — чи, здається, пані — Норман тепер у Криниці?

— Так. І напевне мешкає в «Патрії».

— Чудово. Отже, мабуть, вона не сидить там цілими днями в своїй кімнаті, а катається на лижах, санчатах і всяке таке інше. Нормальна жінка, ідучи на лижну прогулянку, не бере з собою ні документів, ні навіть грошей. Отже, в романі я змалював би це в такий спосіб: під час її відсутності ви під якимсь приводом заходите до її кімнати і обшукуєте її речі. В дев'яноста дев'яти романах із ста такий обшук дає чудові наслідки.

— Е! А як же пробратися до її кімнати?

— Ну, це вже полишимо на вигадливість виконавиці. Белетристика має до послуг у цій галузі незліченний набір способів, починаючи від одмичок та підроблених ключів і кінчаючи підкупом прислуги. Все залежить від місцевих умов і від того, хто має здійснити цю операцію.

— А чи є люди, яких можна для цього найняти? — спитала я.

Мостович голосно засміявся.

— Ну звісно! Хоч вони й не об'єднані в жоден цех чи профспілку. Одначе якби я вимислював таку річ для роману, то доручив би цю справу своїй першій героїні.

— Мені?!

— Авжеж. Треба уникати зайвої складності в сюжеті. Навіщо вводити надто багато дійових осіб? Я завжди був прихильником суворої економії засобів.

— Та що ви! Я ж не зумію!

— Більше віри в свої сили, любя пані Ганко!

— Та я ж би померла зі страху на саму гадку, що мене може хтось запопасти. Ще, чого доброго, подумують, що я злодійка!

— Не варто боятися. В найгіршому разі вас запідозрять у клеptomанії. Досить належати до вищого світу й мати добрі статки — і можна красти скільки душі зама-

неться. Кожен скаже: «От бідолаха! Хворіє на клептоманію...» То страшна недуга. І тільки бідні люди ніколи на неї не хворіють.

— Любий пане Тадеуше! То скажіть же, як мені це зробити.

— Гм,— замислився він.— Ви можете вдати таку собі чарівну неуважність. А там може статись невелика помилка, і, беручи в портъє ключ, ви замість свого візьмете ключ від її кімнати.

— А якщо портъє це помітить?

— Сумніваюсь. У великих готелях завжди багато ходять сюди-туди. До того ж вони довіряють своїм пожильцям. І, зрештою, якщо ви зробите це в перші ж дні по своєму приїзді, вони ще не пам'ятатимуть добре вашого вигляду.

— Ну, припустімо, що це мені вдасться.

— Героїня, стискаючи в тремтячій руці здобутий ключ, розглядається по коридору і, вибравши момент, коли її ніхто не бачить, швидко відмикає двері до кімнати страшної вампірки. Там вона робить обшук, знаходить безцінний документ, а тоді замітає за собою сліди, замикає двері і відносить ключ наниз із проханням замінити його на її власний. Не зволікаючи ні хвилини, вона хутенько спаковує свої пожитки, сплачує по рахунку і від'їжджає найближчим поїздом.

Я похитала головою.

— На словах усе це виглядає дуже легко. Але як, наприклад, ви уявляєте собі такий обшук? Адже вона, напевне, має багато речей, валіз, картонок. Щоб зробити ретельний обшук, знадобилося б не кілька хвилин, а кілька годин.

— То не треба обшукувати все. Треба шукати тільки там, де можна знайти документ.

— Але де?

— Цього вже я не знаю. Але гадаю, що коли героїня номер один опиниться в кімнаті героїні номер два, інстинкт підкаже їй, де шукати.

— Як це інстинкт?

— Кажучи просто, ви, любя пані Ганко, поставите собі запитання: «А де б я на її місці сховала цей папір?..»

— Невже ви вважаєте,— мовила я, трохи ображена,— ніби я так схожа на інших жінок, що не придумала б нічого оригінального?

— Ні, навпаки. Я певен, що ви знайшли б надзвичайно оригінальну схованку, але треба взяти до уваги, що героїня номер два, прагнучи сховати такий важливий для неї документ, напевне, максимально напружила свій розум і винахідливість.

— Ну гаразд. А якщо його не буде в комоді?

— То пошукаєте за ванною.

— Ах, правда! Може бути ще за ванною.

— Ну, от бачите. Зрештою, вам спаде на думку ще кілька місць, які так само добре можуть до цього придатися.

— А що означає замести сліди?

— Ну, скінчивши пошуки, треба привести все в кімнати в такий стан, в якому воно було перед тим. Не рекомендується залишати на місці злочину свої рукавички, сумочку, пантофлю, капелюшок чи ще який предмет туалету, що їх автори кримінальних романів називають візитними картками злочинців.

— Боюся, страшенно боюся, чи вдасться мені все воно. Але я безмежно, ну просто невимовно вам вдячна за ці поради. Як добре мати такого друга...

Тут я мушу викреслити із щоденника паї Реновицької ще кілька рядків. Вони не мають істотного значення ані для опису подій, ані для характеристики авторки. Там були лише велемовні висловні вдячності до мене з багатьма незаслуженими компліментами на мою адресу, що їх мені просто незручно віддавати до друку... Що ж до відтворення нашої тодішньої розмови, то мушу визнати, що п. Реновицька виявила тут виняткову пам'ять і майже цілковиту точність. Одначе, оскільки *magis amica veritas*¹, то треба зазначити, що п. Ганка випустила тут кілька гірких докорів, що їх почула з моїх вуст в приводу її легковажного знайомства з такою людиною, як Тоннор. Я не прихильник зашкарублених умовностей, але з власного досвіду знаю, що випадкові знайомства найкраще негайно припиняти. Оце, власне, я й сказав п. Ганці. (Примітка Т. Д.-М.)

Отже, вирішено. Я неодмінно їду до Криниці. Їду одразу ж, тільки-но дозволить лікар. Тадеуш добре мені радить, щоб не брати з собою дядька Альбіна. Це тільки ускладнило б моє становище. Як добре бути письменни-

¹ Істина над усе (лат.).

Ком! Укладає собі власне життя, немов сюжет роману, і його не можуть спіткати ніякі прикросці. А коли й стається якась несподіванка, він завжди дасть собі раду і знайде щасливий вихід.

Я намагалася розтлумачити це отому бідоласі Тото. Він прийшов одразу ж після Мостовича, і тепер я остаточно зрозуміла, що він не заслуговує на те, аби я хоч трохи ним цікавилася.

Я сказала йому, що, як тільки одужаю, зараз же їду до Криниці, а він навіть не здивувався, навіть не спитав, що сталося. Який же він товстошкірий! Сприймав це як щось цілком звичайне.

На жаль, я тут знову мушу викреслити авторці щоденника чималний абзац. Цього разу—з огляду на певну, досить значну, кількість читачів. Річ у тім, що пані Ганка Реновицька висловила в ньому багато неприхильних думок щодо поміщництва та аристократії.

Я знаю з досвіду, який би це справило ефект. Маю на думці кастову draжливiсть. Та й, зрештою, не тільки кастову, але й професійну.

Щоразу, як я вводив до своїх романів якогось негативного персонажа, завжди знаходилася група обурених людей. З різних кінців країни надходили листи, сповнені невдоволення, злої іронії та ущипливих запевнень, що я можу так хибно судити про дане середовище тільки тому, що не знаю його. Таким чином, протягом кількох років я довідався, що не знаю поміщиків, селян, зубних лікарів, робітників, адвокатів, промисловців, перукарів, шоферів, інженерів, волосних писарів, залізничників, літераторів, власників парових котків, різників, акушерок, журналістів, радіоаматорів, євреїв, банківських службовців, слюсарів-водопровідників, акторів, сажотрусів, жінок, чоловіків і дітей. Якщо ніхто досі ще не поставив під сумнів моєї ерудиції в світі немовлят, то це тільки тому, що немовлята не вміють писати листів.

Один знайомий редактор розповідав мені, що колись до нього з'явилася делегація спілки акушерок з рішучим протестом проти того, що я ввів до одного з своїх романів образ акушерки, яка займалася недозволеними справами. Отоді тільки я зрозумів, що в Польщі «чорним» персонажем може бути лише неписьменний чи немовля.

Мені важко позбутися переконання, що ця надмірна draжливiсть, професійна чи кастова, є проявом звичайнісінького комп-

лексу неповноцінності, і аж страх мене бере, коли подумаю, яким повсюдним явищем став у Польщі цей комплекс. Дійшло вже до такого ідіотизму, що позмінювано назви деяких професій. З багатьох тисяч нічних сторожів за якихось два-три роки не збереглося жодного. Зосталися самі вартові, хоч я аж ніяк не можу збагнути, чим вартовий вищий од сторожа. Єдиним сторожем лишився на сьогодні ангел на ратуші. Та чи надовго?..

Крім того, щоб угамувати комплекс неповноцінності у хатньої прислуги, дійдено мовчазної згоди не вживати терміна «служниця» і замінити його назвою «хатня робітниця». Так само вилучено з обігу й «лакея». Лакеї воліють бути камердинерами. Яка веремія кретнізму! Та найсумнішим у цьому сумному явищі є те, що воно реальне і що на нього треба зважати. Тим-то я й волів уберегти п. Ганку Реновицьку від наслідків її висловлювань про поміщицтво та аристократію. Мені не хотілося б, щоб вона дістала в пресі і в листах стільки скарг та протестів, гострих шпильок та осудливих слів, скільки отримав їх я після видання своїх «Високих порогів». (Примітка Т. Д.-М.)

Понеділок

Сьогодні я прокинулась у чудовому настрої. Жару як і не було. Я трохи змарніла, але це мені навіть личить. Блакитні тіні під очима роблять моє обличчя ще ніжнішим. Пишу це не з тим, щоб похвалитися, але такого ніжного кольору обличчя я ще ніколи не бачила. Навіть Норблін колись сказав мені про це. Хто-хто, а він на таких речах знається. Доведеться позувати йому вдруге, бо Тото неодмінно хоче мати мій портрет. Я вже знаю, як уберуся. Біла туніка ампір, а на голові гладенький золотий обручик. Туніка, звісно, з розрізом від стегна. Так, щоб видно було всю ногу. Це буде прегарно.

Сьогодні я вже встала з ліжка, а завтра зможу вийти з дому. У четвер їду до Криниці. Я навмисне досі не сказала про це Яцекові. Не хотіла, щоб він мене розраджував або ще (хто його знає!) повідомив її, що я маю приїхати. Цим він поламав би всі мої так ретельно обмірковані плани.

Я думала була, чи не поговорити про них з дядьком Альбійом. Одначе розважила, що краще не треба. Непокіть мене тільки, що він так давно не дзвонив.

Дуже цікаво склалися мої стосунки з Яцеком. Поводимося ми нібито цілком нормально. Розмовляємо про пов-

сякденні справи, бачимося за столом, але до тієї історії не повертаємось ані словом. Так, наче уклали між собою щодо цього якусь неписану угоду.

Наскільки я знаю Яцека, він повинен почуватися пригнобленим. Він уявлення не має, що я про нього думаю і як збираюся вчинити. Я для нього завжди буду таємницею. І то цілком свідомо. Чоловік цікавиться жінкою лиш доти, доки не знає її і не певен, чого може од неї сподіватися. Щоправда, й ми, жінки, могли б сказати про себе те саме. Та й, зрештою, нічого дивного. Адже немає нічого нуднішого, ніж чоловік, про якого все знаєш. Коли я дивлюся на Тото, мені аж щелепи зводять з нудьги. Я завжди достеменно знаю наперед, що він скаже чи зробить. З цього погляду вельми цікаві ще всілякі митці. Поети, актори, музиканти, письменники. Але в них це доходить аж до надмірностей.

Думаючи про Яцека, я не можу заперечити, що хоч якого болю та смутку завдало мені виявлення тієї скандальної справи, проте він сам — ніде правди діти — зріс у моїх очах. Звісна річ, не з точки зору етики, а чимось суттєвішим, чого я не можу визначити словами.

Що ж до етики, то, як на мене, люди загалом надають їй занадто великої ваги. Само собою зрозуміло, що злодії, шахраї та інші злочинці заслуговують на осуд. Але це не змінює факту, що часто серед тих осуджених трапляються особи вельми цікаві чи навіть просто-таки чарівні. Візьмімо хоч би отакого Роберта, отакого Яцека або дядька Альбіна. Або навіть отого шпигуна, що вдавав із себе ад'ютанта полковника Корчинського. Якби Тото, що є взірцем усіх чеснот, мав бодай частку їхньої принадності! Тоді він міг би бути по-справжньому цікавим приятелем.

Це добре, що я їду. Так давно вже не витикалася з Варшави! Обридли весь час ті самі обличчя. Треба перепочити. Мушка, яка хизується своїми будітмо розшарпаними нервами, сказала б, що у місті їй душа в'яне. Комедіантка... Моя душа не в'яне. Просто мені нудно надто довго сидіти на одному місці.

Треба кінчати. Сьогодні в нас запрошено на обід двадцять дві особи, і я мушу клопотатися тим злощасним господарством. Сказала зранку Яцекові, щоб написав листа тітці Магдалені. Нехай уже приїздить собі.

Вівторок

Чудова погода! Їздила на прогулянку з Тото. Коло Бельведеру ми вилізли з машини й пішли пішки аж на Кредитову, де він хотів показати мені в ювеліра якісь комісійні сережки. Вони мені зовсім не сподобались. Коли не помиляюся, належать вони Жушці Ольшановській. Невже в них така скрута, що доводиться спродувати коштовності?

Обід учора не вдався. Я була страшенно люта. Добре хоч те, що постановила викликати тітку Магдалену.

Сьогодні в мене аж голова пухне. Звісна річ, виявилося, що мені нема в чому їхати. Навіть лижі розсохлися, бо їх поклали на антресолі поруч з якимсь коминовим відводом або чимось у цьому роді. Довелося поспіхом поповнювати свій гардероб. Не можу ж я показатись у Криниці в своїх торішніх уборах з Давоса! Через оті труднощі з валютою багато хто проводить цю зиму в самій Польщі.

Мені пощастило. По дорозі до дядька Альбіна я зустріла його на Медовій. Він сказав мені, що дивиться на всю цю справу оптимістично. На його думку, та жінка не має лихих намірів, бо інакше б вона не зволікала, а постаралася б якнайшвидше притиснути Яцека.

Ми сиділи в «Лурсі», і дядько дратував мене тим, що стріляв очима на якусь екзотичну брюнетку, котра, проте, не була красунею. Власне кажучи, гарні в неї були тільки очі. Ці чоловіки страх як невибагливі. Навіть такі досвідчені, як дядько Альбін. Коли б я подала йому хоч найменшу надію, він, мабуть, очманів би зі щастя. Дивно, що я іноді про це думаю. Уся вина за це лягає на Тото. Як добре, що я тепер так довго його не побачу!

Середа

Завтра від'їжджаю. Сьогодні за обідом сказала про це Яцекові, додавши, що так порадили лікарі. Сподівалась од нього якихось заперечень чи перепон, але він повівся цілком нормально. Завжди ціную в ньому оте самовладання. При слові «Криниця» він і оком не змигнув. Та й, зрештою, це не могло його здивувати, бо до Криниці нині їдуть усі. Зустріну там багато знайомих.

Від Тото дізналася, що там також і Ромек Жеранський. Це дуже добре. Може, в курортній обстановці позбудеться

хоч трохи своїх химер. Може, порозумнішає. Я з півгодини шукала в бібліотеці «Сезонне кохання» Запольської. Дам йому прочитати. Наскільки я собі пригадую, цей роман може допомогти йому зрозуміти, що чоловік повинен дивитися на кохання як на сезонне явище. Переповім йому й те, що колись казав мені Доленга. Він твердив, що знає три вічні речі: вічне перо, вічне кохання та вічний перманент. Як на його думку, найтривкішою з цих трьох речей є вічне перо.

Не можу зрозуміти, чому ці двоє так приятелюють між собою. Ромек буває на всіх четвергових прийомах у Мостовича, і здається, що вони бачаться ще й поза тим. До речі, щодо тих четвергів. Я не можу відмовити Тадеушеві. Завтра обіцяла бути. Коли говорити щиро, це мене зовсім не тішить, хоча й зустріну там чимало знайомих. Єдине, що схиляє мене піти на цей четвер,— це те, що в такий спосіб я дам зрозуміти Яцекові, що мені байдуже до його упереджень.

А втім, я ще не знаю, чи піду. В усякому разі, Тадеуш завжди виявляє до мене багато зичливості і незмінної приязні.

Четвер

Сиджу у вагоні. Той, хто ніколи не пробував писати в поїзді, не знає, як це важко. Літери виходять невиразні, а деякі й зовсім спотворені. Цікаво, чи зумію я сама розібрати цей запис, якщо таки вирішу впорядкувати ці свої нотатки й видати їх у формі щоденника. Ото була б штука — видати свій щоденник!

Стежу за обличчями пасажирів. Вони дивляться на мене як на звичайну гарну жінку. А чи годен хто з них догадатися, скільки розумних думок приховано в моїй голові?! Я також дивлюся на них як на звичайних, пересічних людей. Отой лисуватий брюнет, певно, якийсь торговець чи фабрикант. Отой гладкий скидається на банкіра. Підстаркувата пані з фарбованими перекисом косами, як видно, дружина якогось залізничного урядовця. Вона не справляє враження пасажирки, що може дозволити собі їхати першим класом. Напевне, має дармового квитка. У молодика спортивного вигляду все обличчя засіяне прищами. Яка бридота! Мабуть, працює десь у редакції і теж має безкоштовний проїзд.

Так визначила їх я. А звідки мені знати, хто вони насправді. Я подивилася на товстуна. Може, він їде, щоб застрелити свою невірну дружину і вже за два дні сидітиме в тюрмі? Та жінка може бути вродженою князівною, а неприємний молодик — якимось знаменитим чужоземцем. Адже прийняла я колись за комівояжера самого принца Віндзорського. Ніколи не знаєш нічого напевне. Кожна людина приховує в собі якусь таємницю, має своє життя. Власне кажучи, люди ніколи не мають і не можуть мати про себе цілком справедливої думки. Оцей лисуватий брюнет, який видається мені людиною нічим не примітною, можливо, ховає в своїй душі ціле пекло чи цілий рай. Тільки нещастя, що спадають на людей, відкривають перед іншими їхнє душевне багатство чи вбогість.

Я таки справді повинна переробити ці нотатки на щоденник. Дедалі більше переконуюсь, що багато цінних думок, які в мене виникають, цілком заслуговують на опублікування. Скільки жінок, ба навіть і чоловіків, зможуть з них скористатися! Найбільшою трудністю, що постане переді мною при укладанні такого щоденника, безперечно, будуть прізвища. Певна річ, я не зможу назвати свого з огляду на батьків та на Яцека. А вигадати якесь прізвище страх як важко. Зрештою, як каже Гомбрович, найнеймовірніше прізвище, вигадане автором, завжди може знайти свого законного власника. А це, мовляв, наражає автора на чималі прикросці.

Авторка щоденника, а точніше Вітольд Гомбрович, має цілковиту рацію. Я сам занотував багато подібних випадків. Законний власник якогось прізвища загалом не має нічого проти, якщо його прізвище надане тому чи іншому героєві. Він читає роман з блаженною втіхою. І тільки коли той герой вчиняє якусь мерзоту, законний власник починає репетувати.

Зі мною був, наприклад, такій випадок: в одному з романів я наділив прізвищем Ікс (не хочу називати його тут, щоб не викликати нових ускладнень) двох панн, яких — оскільки це було мені на руку — залічив до аристократії. Прізвище, зрештою, було гарне й добре звучало по-польському. Роман той, як і всі мої твори, перше ніж вийти окремою книжкою, друкувався частинами в одному з варшавських часописів. Отож, поки про тих панн оповідалося тільки те, що вони гарні, прекрасно виховані й обертаяться у найвищих сферах суспільства, ніхто не протестував. Та ось з однією з них сталася прикра пригода. За досигь

кумедних обставин вона позбулася того, що наша традиція, всупереч усім реальним фактам, вважає за неодмінну приналежність дівочтва. І які ж були наслідки?.. Мені не довелося їх довго очікувати. Через два дні я одержав від якогось адвоката Фенстергласа грізний протест. Виявляється, його клієнт мав те ж таки прізвище.

Від імені свого клієнта адвокат погрожував мені якимись параграфами, якщо я протягом і т. д. не заміню прізвища Ікс на якийсь інше, бо, мовляв, родову честь Іксів ображає той факт, що одна з Іксівен чинить такі дивні речі.

Отже, пані Ганка Реновицька має рацію, кажучи, що добір прізвищ героям становить великі труднощі для автора. Причому йдеться не тільки про «чорні» характери, але й про «білі». Назвіть ви, скажімо, якогось із шляхетних красенів таким, здавалося б, неправдоподібним прізвищем, як Циніан. І що ж?.. Не минає й місяця, як уся преса починає кривим криком кричати про нікому доти не відомого Циніана, що продав якомусь селякові за кілька сот злотих Зигмундову колону, трамвай і головний вокзал. Прізвище шахря Циніана стає синонімом злочинної підступності. І як же тоді виглядає мій шляхетний герой, обтяжений таким найменням?

Те саме стосується і географічних назв. Якось я одержав від бургомістра одного з невеликих містечок найофіційніше спростування. Мовляв, у його Пікуткові ніколи не проживав жодний пан Олександр Поварицький, а отже, й не міг бігати голий вулицями того містечка та підпалити стайню пожежної охорони. У зв'язку з цим мушу признатися, що ми з п. Ганкою довго сушили собі голову, доки вигадали для неї прізвище Реновицька та кілька інших прізвищ до її щоденника. Що ж до п. Тото, то ми вирішили взагалі не давати йому прізвища. Одначе, щоб уникнути будь-яких непорозумінь, я хочу рішуче наголосити, що Тото із «Щоденника пані Ганки» не має нічого спільного з князем Тото Радзівіллом, хоч, може, він і не менш відомий у Варшаві та деяких інших районах Польщі. (Примітка Т. Д.-М.)

Я вирішила на один день затриматися в Кракові. Там саме перебуває тітка Баворовська; і мені слід її навідати. Адже я її з дитинства не бачила.

Кумедно, що я мушу називати її тіткою — адже вона на два роки молодша од мене. На щастя, я нікому не доджуся тіткою. Це ж бо так старить жінку! Одначе уникнути цього мені не вдасться. Данка вже тепер заявляє, що матиме не менш як шестеро дітей. Який жах! Зрештою, від

того Станіслава можна цього сподіватися. Уявляю собі його як поважного батька родини, що, мов той патріарх, глґдить по голівках своїх шістьох чад. Я певна, що навіть під час любощів вони обоє думатимуть більше про потребу натурального приросту населення в нашій країні, аніж про щось інше. Життя, власне кажучи, неправдоподібно сміховинне.

На «четвер» я все-таки не пішла. Трохи мені кортіло, але з огляду на затримку в Кракові й на тітку Баворовську я мала поважне виправдання для себе й для Тадеуша. Виїхала післяобіднім поїздом і завтра ввечері буду вже в Криниці.

Я аж ціпенію від думки про те, що маю там робити. Як згадаю, що мені доведеться зіткнутися віч-на-віч з тією небезпечною жінкою — ураз втрачаю будь-яку певність. Чи пощастить мені перехитрувати її? Чи пощастить здобути те кляте шлюбне свідоцтво?

Хоч я й не побожна, проте в Кракові все ж пожертвую дешицю на якийсь костюл, щоб мені краще повелося. Завжди треба забезпечити себе на всяк випадок.

Я не раз замислювалась над питаннями віри. Власне кажучи, я нічого не мала б проти того, щоб бути доброю католичкою. Але на це мені просто бракує часу. Молитви й відвідини костюлу, сповідання і все таке інше, якщо його робити до ладу (а я не люблю недбалості ні в чому), забирали б у мене щодня по кілька годин. Сподіваюся, що господь бог у своєму безмежному милосерді пробачить мені.

Субота

Ось я і в Криниці. «Патрія» переповнена. Щастя, що Тото замовив мені кімнату. На жаль, усі більші номери вже зайняті. Багато знайомих. Усі запевняють, що проводять час знаменито.

Першою особою, яку я спіткала у вестибюлі «Патрії», була... міс Елізабет Норман. Вона саме спускалася до ресторану вечеряти. Уже встигла засмагнути. Не без прикрості мушу визнати, що вигляд вона має принадний. Однак тепер я допевнилася, що її руді коси фарбовані. До рудих жінок смага так добре не береться; найчастіше вони вкриваються веснянками, чого я й зичила б їй від усієї

душі. Або вона не пам'ятає мене з Варшави (ми бачились у «Брістолі» заледве кілька разів), або чудово вміє прикидатися. Її зелені очі ковзнули по мені з цілковитою байдужістю. Я вже встигла дізнатися, що вона мешкає на другому поверсі і, як видно, займає велике приміщення. Це трохи зіпсувало мені настрої. Директор обіцяв, що як тільки звільниться номер на третьому поверсі, де поки що живе якийсь багатий німець з Верхньої Сілезії, він переселить туди мене.

Я трохи стомлена подорожжю і краківськими візитами. Людина навіть не знає, як багато в неї далеких родичів.

Усе ж Тото мастак на широкі жести. Я сказала б навіть, що це справило добре враження в готелі: у моїй кімнаті на мене чекав великий букет троянд. Певне, він замовив його телеграфом.

Повечеряла я у себе в номері. Тепер записую ці кілька слів, аби швидше прийняти ванну і лягти в ліжку. Знизу долинають звуки оркестру. Цікаво, чи та Бетті зав'язала вже тут якісь знайомства. Уявляю собі, які вона має убори! Але нехай знає, що і в мене є що показати!

Субота

Зустріла Ромека. Приємно все ж, коли хтось при кожній зустрічі з тобою червоніє, як гімназистка. Це зміцнює віру у власні стійності. Я затримала сани й гукнула його. Він стояв перед якоюсь крамницею і, обернувшись, спіткнувся на купу снігу на краю тротуару. Коли побачив мене, страшенно зніяковів, що при його показній зовнішності просто чарівно. Одягнений він був, як завжди, бездоганно. Це його величезна перевага. Терпіти не можу погано вдягнених чоловіків. От, наприклад, Лешек Поні-мірський ніколи не дбає про свій одяг. Підозріваю навіть, що він дуже рідко миється.

Ромек поцілував мені рукавичку і сказав:

— Ой, я навіть гадки не мав, що ти в Криниці. Якби... Він не докінчив, але я спитала:

— А якби ти знав про це?..

Я посунулась, звільнивши йому місце поруч себе. Коли коні вже рушили, він значливо промовив:

— Якби я знав про це, то не проклинав би так свого лікаря за те, що він мене сюди заслав. А ти... ти тут сама?

— Так, Яцек сидить у Варшаві. А ти?..

— Я?..— здивувався він.— А з ким я міг би тут бути?
Я засміялася.

— Ну, мій любий Ромеку! Не станеш же ти мене запевняти, що вічно живеш у цноті.

Він одвернув голову. Усі ці питання страшенно його бентежать. Часом мене аж сміх бере на думку, що цей хлопчина взагалі ще не знає, що таке жінка. Правда, це може бути дуже цікаво. Уявляю собі, як би він повівся в таких обставинах. Усі жінки оглядаються на наші сани. Я їм не дивуюся. Ромек сподобається кожній. Ото чудасія. Напевно, не одна його атакує. А цей бідолаха борониться, як лев.

— Я не дураюся людей,— мовив Ромек нарешті.

— Тільки протилежної статі?..

Він пильно подивився на мене і виголосив тоном суворого вироку:

— Ти дуже змінилася.

— На гірше?

Ромек одвернув голову і мало не з гнівом відказав:

— Так.

Усе це починало мене потішати.

— Що, споганіла на виду?

— Я не про це.

— Поповнішала?

— Ой, ні. Ти вдаєш, що не розумієш мене. Змінилася своєю поведінкою... Інакше дивишся на життя, ніж раніш, ніж тоді, коли...

— Що — «коли»?*

— Коли я так сподівався на тебе...

Це просто горе, який він патетичний, цей хлопчина! Якби мене не спокушала його незворушна цнотливість, я вже почала б нудитись. Цікаво, як повівся б такий чоловік, коли б попався у вправні руки отої, приміром, Бетті Норман. То була б нечувана комедія. Вона, звісно, підлащувалася б до його тону. А я надто велика сибаритка, щоб завдавати собі стільки клопоту. Якщо його шокує моя поведінка, нехай терпить. Або втратить до мене прихильність, або зуміє пристосуватися до мого *façon d'être*¹. Зрештою, не так уже він мені й потрібен, і я можу дозволити собі такий ризик.

¹ Способу буття (франц.).

Я сказала йому:

— Мій любий Ромеку. Я вже не те дурненьке дівча. А ти, здається, довіку збираєшся витати над хмарами, шукати квіточок і грати на сопілці. Воно, може, й цікаво у вісімнадцять років. Але подумай, що колись, ставши міністром чи якимось головою, наживши черевце, ти виглядатимеш із цією своєю манерою досить кумедно.

Я відчувала, як од моїх слів його судомить. Дуже скидається на те, що його поведінка пояснюється несміливістю. Хотіла б я знати його мрії. Напевне, вони цілком протилежні тому, чим він живе. У мріях тих має бути багато аухвалих любовних звитяг. Можливо, навіть і цинізм.

— Я стараюся не мати ніякої манери,— невдоволено мовив він.

— Ну, може, я не так висловилась. Просто твоє ставлення до життя страшенно невігідне.

— Як це розуміти?

— Ти ходиш на котурнах. Стукоту багато, а ноги наче зв'язані.

— Стукоту?

— Еге ж,— вирішила я бути відвертою.— Своєю сумирністю та ненав'язливістю ти створюєш навколо себе рекламний галас. Наче запрошуєш здобувати себе.

Він нетерпляче знизав плечима.

— Я зовсім не хочу, щоб мене здобували.

— Тим гірше.

— Мені це просто не потрібно.

— Одначе враження ти справляєш саме таке,— провадила я далі.— Ось, мовляв, людина не від світу сього, що ревно береже скарби свого серця, зачарована королівна, неприступна фортеця, що чекає на звитяжну завойовницю.

Він нещиро засміявся:

— Повір, що не чекаю. І загалом ці речі займають надто мало місця в моєму житті, аби приділяти їм таку увагу.

— А, то ти хочеш сказати, що я надто багато про них думаю.

— Я не мав такого наміру, та коли вже ми про це говорили... Не стану заперечувати. Мені справді здається... Мені може здатися, що ти приділяєш їм забагато часу.

— Чи можна приділяти забагато часу коханню?!

Він знову зашарівся і відказав якимсь зовсім іншим тоном:

— Коханню можна віддати ціле життя.

Аж дивно, що цей Ромек з його вродою такий поважний. Я придивлялась до його профілю. Є в ньому щось від Савонароли. Якийсь затятий вираз і класичні лінії чола, носа, підборіддя. Він міг би бути жорстокий. Коли б не кохав мене, я напевне його боялася б. Дивно все-таки, яку велику владу може дати почуття. Я сиділа поруч нього й говорила йому прикрі та дошкульні речі, знаючи, що ніщо мені не загрожує, що одна моя усмішка, один дотик руки можуть зробити його щасливим.

— Життя було б дуже нудне, — сказала я, — коли б я дивилась на нього твоїми очима.

— Нудне? — здивувався він. — Я ним зовсім не нуджуся.

— Ти ставишся до нього надто серйозно.

— Так, як воно заслуговує.

— Зовсім не заслуговує. У тім-то й річ, що не заслуговує. Чи ти, наприклад, знаєш, що таке пригода?

Він знизав плечима.

— Я мав багато пригод.

— Сумніваюся. В усякому разі, ти напевно нічого не зробив, щоб вони тебе спіткали. Усе в тебе має бути заплановане й передбачене. Принаймні те, що є свідомим. Якась убивча послідовність.

— Я тебе не розумію.

— Та дуже просто. Ти завжди знаєш, що зробиш. Знаєш, що й навіщо.

— Я гадаю, кожен знає, що й навіщо він робить.

— Аж ніяк. Той, хто знає, в чому смак життя, любить почуватися, як човен без стерна на хвилях.

— О-о-о... Себто куди вітер занесе?

— Ні. Загального напрямку можна дотримуватись. Але деякі відхилення просто необхідні, щоб уберегти нас від нудьги.

Ромек прикусив нижню губу. Це ще дужче підкреслило затятий вираз його обличчя.

— Даруй ласкаво, Ганечко, що я не вмю бути забавним товаришем, — мовив він. — Даруй, що я тебе нудив. Коли дозволиш, я тут зйду. Саме до цього фотографа мені треба в одній справі.

Я засміялася.

— Неправда. Нікуди тобі не треба, і зовсім ти не нудний. Або точніше, твоя нудота досить забавна.

Він подивився на мене майже з ненавистю.

— У тебе дуже оригінальний лексикон.

— Дякую за комплімент.

— Це зовсім не мав бути комплімент. Якраз навпаки.

Що за дивний спосіб поділяти людей на дві категорії: нудних та забавних?

— А які є інші категорії?

— Та боже мій... Визначні, нікчемні, тямущі, етичні...

Тисячі визначень.

Мене трохи дошкулило це зауваження.

— Ти хочеш цим сказати, що мої категорії поверхові?

— Я хочу сказати, що ти не завдаєш собі клопоту вдуматися в проблеми глибше.

Я окинула його іронічним поглядом.

— В проблеми?.. Ти справді вважаєш, що ти для мене проблема?

Він густо почервонів і буркнув:

— Я не казав про себе.

— А я казала про тебе. Я дуже люблю тебе, мій милий, і навіть не приховую цього, але ти не становиш для мене жодної проблеми. Я бачу тебе наскрізь. Знаю, як свої п'ять пальців...

— Чи не занадто ти самовпевнена в своїх оцінках?

— Ні, не занадто. Ти весь зроблений з одного матеріалу. Якщо й були в тобі якісь домішки, ти постарався їх позбутися.

Він замислився і нічого не казав. Лиш по довгій паузі озвався:

— Не знаю. Може, ти й маєш рацію. В такому разі я й справді нуджу тебе.

— Але ж зовсім ні,— запротестувала я.— Просто я хотіла б, щоб ти трохи змінився.

Він глянув на мене зляканими очима.

— Змінився?

— Ой, ти неможливо серйозний. Невже ти ніколи не вчинив жодної дурниці?

Він подумав і сказав:

— Вчинив. Один раз.

— Ти вражаєш мене.

— Один раз — коли, спізнавши тебе, не втік світ за очі...

Гарно сказав. Це вже заслуговувало на нагороду. Я зняла рукавичку й легенько погладила його по щоці. Він і

справді дуже кумедний. Відсахнувся так, наче я доторкнулась до нього розпеченим залізом. Ну що ж, це навіть цікаво.

— Пробач,— сказала я.— Я не хотіла зробити тобі неприємно...

Він сидів, зіпивши щелепи, й на щоках йому під напнутою шкірою ходили жовна. Не багато я знаю чоловіків, що могли б зрівнятися з ним вродою, отією по-справжньому чоловічою небезпечною вродою. Він чудово володіє собою, але його кохання має бути як буревій, як ураган. Скільки несамовитості ховається під тим позірним спокоєм!

Проте я добре зробила, що не вийшла за нього заміж. Він був би чудовий на якийсь час. Але назавжди, на кожен день, це було б надто одноманітно. А до того ж і небезпечно. Я виразно відчула, що боялася б його. Він не залишив би мені ані часинки, не заповненої собою. Така жадібність має вабити і напевне вабить до нього не одну жінку, одначе *à la longue*¹ це було б мукою.

Як йому все це розтлумачити? Чоловіки такого душевного складу не здатні зрозуміти чогось такого, що не є довічним, остаточним та безповоротним. Він не визнає нічого, крім власних засад. А як гарно окреслені в нього ніздрі, як вони ледь помітно віддимаються! І мене раптом охопило непереборне бажання поцілувати його. Міцно, в самісінькі уста.

Санки поминули останні будівлі. Дорога була безлюдна. Як важко мати справу з таким високим чоловіком, що й гадки не має нахилитися, аби полегшити тобі завдання! Мені ж бо не легко спинатися до нього. А кортіло мені страшенно. Я просто-таки доконче мала його поцілувати.

Та на те й існує винахідливість. Я упустила рукавичку праворуч од себе, десь між хутряним укривалом і сидінням. Щоб дістати її, йому довелося перехилитися через мене. І ось його щока опинилася біля самого мого обличчя. Досить було легкого поруху голови, щоб торкнутись устами краєчка його ока. Я зробила це дуже обережно і одразу ж відхилилася, побоюючись, щоб він знову не сахнувся й не вибив мені зуби. Моя обачність не була марна. Я таки вчасно уникнула небезпеки. Що ж до Ромека, то він з переляку аж випустив рукавичку, яку щойно спро-

---

¹ Тривалий час (франц.).

мігся підняти. Ця невеличка пригода увільнила мене від будь-яких пояснень. Довелося зупинити коней, і кучер побіг по рукавичку.

Ромек сидів, мов скам'янілий.

— Яка чудова сьогодні погода,— невимушено мовила я.— Люблю отакий мороз, коли під полозами рипить сніг і світить сліпуче сонце.

Я скоса позирнула на нього і трохи злякалася. Мабуть, я все-таки вчинила надто легковажно. Він, здається, от-от зажадає від мене, щоб я покинула Яцека і втекла з ним щонайменше до Південної Америки. Або сам збереться і притьмом виїде, залишивши мені патетичного листа.

— Нащо ти це зробила? — глухо озвався він після добрих п'яти хвилин мовчанки.

Я вдала здивовану.

— Що я зробила?.. Поцілувала тебе?.. Боже мій, та хіба я знаю? Просто захотілося раптом... Ти гарний і завжди мені подобався.

— То це... це тільки примха?

— Можливо. Адже так нудно обмірковувати кожен свій вчинок. Аналізувати всілякі дрібниці...

— Я знаю, що для тебе це дрібниця,— видушив він із себе таким тоном, наче заявляв мені: «Я знаю, що ти отруїла цілу родину й замордувала шістьох немовлят».

Це мене трохи роздратувало.

— А чим же воно має для мене бути? Що таке, об'єктивно кажучи, звичайний поцілунок?

— А ти... ти й з іншими чоловіками... поводишся так само?

Я вже ледь стримувала злість.

— Так. З усіма без винятку. Але повір, що жоден з них не вчинив мені досі скандалу з цього приводу.

— Бо жоден з них тебе не кохає! — вигукнув він.

— Знаєш, у тебе дивне уявлення про кохання. Я завжди вважала, що проявом цього почуття є скорше поцілунок, аніж докори та грубощі.

Він щосили схопив мене за руку й зазирнув мені глибоко у вічі. Гнів, неспокій і надія зробили його просто прекрасним. Боже милий! Ну чому він такий дурний?!

Він запитав уривчастим голосом:

— Як це розуміти?.. Ганечко, як це розуміти?.. Чи... чи ти могла б мене... покохати?

Я похитала головою.

— Ні, не могла б. Не могла б саме тому, що ти так серйозно ставишся до цих речей. Терпіти не можу, коли почуттям надають більшої ваги, ніж вони заслуговують. Я боюся всяких стихійних лих. Мене не ваблять землетруси. Я їх просто боюся. У сто разів більше люблю гарну погоду й тишу. І якщо говорити щиро, саме тому я тебе не покохала.

Він знову одсунувся од мене й застиг у мовчанні. Та, на щастя, тут трапився крутий поворот, і йому хоч-не-хоч довелось прихилитися до мене. Щоб пом'якшити свої слова, я промовила:

— А зрештою, мій Ромеку, я ж казала тобі, що не люблю заглиблюватись в аналіз своїх вчинків та почуттів. Хіба ж це не цілком просто?.. Ти мені подобаєшся, ми чуємо одне до одного велику приязнь. То чому ж би мені тебе не поцілувати?

— Бо те, що для тебе тільки хвилинка примха, роз'яtringє мої незагоєні рани.

— І знову ти перебільшуєш. Ні, Ромеку, треба нам поговорити про все це доладно. Може, під час такої розмови і я зумію усвідомити свій душевний стан. Коли хочеш зробити мені дружню послугу, приходь сьогодні о п'ятій до мене. Я мешкаю в «Патрії».

Він нічого не відповів. Саме в цю мить сани спинилися біля перукарні, де я наперед замовила собі годину. Я вилізла і, прощаючись з Ромеком, додала:

— Чекай.

При цьому я навмисне зробила якнайкокетливішу міну. Не люблю ні в чому зволікання. Я хотіла виразно дати йому зрозуміти, що коли він зважиться прийти, то прийде просто до лева в пашу. А якщо він вважає, що я топчу в болото його почуття, роз'яtringю його рани і роблю багато інших неподобних речей — нехай собі їде геть.

Першою, кого я побачила в перукарні, була Бетті Норман. Вона намагалася розтлумачити перукареві, яка їй потрібна зачіска. Послужувалась вона англійською, французькою та німецькою мовами, але той ніяк не міг її зрозуміти. Мало допомогло їй послужливе втручання ще двох дам, які не володіли до пуття жодною з тих мов. Серце мені затьохкало. Адже то була чудова нагода зав'язати знайомство.

— Коли ваша ласка,— звернулась я до неї по-англійському,— я можу взяти на себе роль тлумача.

Мабуть, вона одразу зрозуміла з вимови, що я чудово знаю англійську, бо вельми приязно усміхнулася до мене й відказала:

— Я вам дуже вдячна. Це так люб'язно з вашого боку. Заздрю вам, що ви навчилися польської мови.

— Мені не треба було її навчатися. Я полька.

— Не може бути! Ви розмовляєте, як уроджена англійка. Я в Польщі недавно, а ваша мова така важка...

Вона пояснила мені, що їй потрібно, а я в свою чергу переказала це перукареві. На своє місце я сіла майже непритомна з хвилювання. Усе-таки я зуміла познайомитися з нею, хоча й не офіційно! Що ж із цього вийде?..

Звичайно, тепер при кожній зустрічі ми будемо вклоняться одна одній, а можливо, що вона при якійсь іншій нагоді звернеться до мене по допомогу. Треба пильнувати. Може, все-таки викликати телеграмою дядька Альбіна?..

Ні, поки що я цього не зроблю. Побачу, як розвиватимуться наші стосунки. Зрештою, вона справляє не таке вже погане враження. Можливо (правда, я про це ще й не мрію), вона навіть полюбить мене і сама зрозуміє, яку мерзоту хоче мені заподіяти. Певне ж, вона має хоч якесь серце. А мене жінки взагалі люблять. Навіть Мушка Здровська, хоч вона й мало не лусне, ревнуючи до мене Тото.

Коли я ввійшла до ресторану, там уже було майже повно. Багато знайомих. Деякі давали мені знаки, щоб я підсіла до їхнього столика, та я вдала, ніби не помічаю цього. З досвіду знаю, як не вигідно десь на курорті одразу ж пристати до якогось товариства. Потім важко полишити його, хоч, може, хотілося б бути з кимось іншим. Отож не зближуватимусь ні з ким, доки як слід не роздивлюся. Зрештою, треба побачити, з ким тут водиться Бетті Норман.

Вона зайшла через кілька хвилин після мене й також сіла за окремий столик. Коли побачила мене, знов усміхнулася. Поводиться вона цілком пристойно. На виправдання Яцека, мушу визнати, що вона *comme il faut*¹. От тільки не можу зрозуміти, чому вона так уперто вдає, ніби не знає польської мови.

З приємністю пересвідчилася, що убрана я аж ніяк не гірше від інших дам. Побачимо, як буде ввечері. Хоч я особисто найменше натискаю на вечірні туалети. Я вважаю,

---

¹ Цілком пристойна (франц.).

що по-справжньому елегантна жінка повинна вирізнятися смаком ранкових та денних уборів. Мене просто обурює хоч би, приміром, Гальшка, що одягається гірш ніж посередньо, а вечірні туалети замовляє в Парижі. Це найпевніша прикмета новоспеченого панства.

Коли я повернулася до свого номера, на мене чекала втішна несподіванка: Ромек прислав букет мімоз й картку з вибаченням, що не зможе прийти, бо його нібито затримують важливі справи.

Ач який упертий! А ота мімоза! Це так на нього схоже — прислати саме мімозу. Певно, мовою квітів це щось та означає. Шкода, що я не маю бабусі. А то послала б їй телеграму із запитом. За часів наших бабусь люди боялися вживати мови для з'ясування своїх інтимних справ і з цією метою послуговувалися квітами. Яке щастя, що я не жила в ту добу! Коли б не луснула зо сміху, то вмерла б з нудьги.

Мімоза! Певно, це має означати, що він не наважиться мене торкнутись. Ото кумедний хлопчина! Колір теж, либонь, має якесь значення. Ромек був би цілком на своєму місці десь наприкінці минулого століття. А втім, я й так здобула чималу перемогу, що він не поїхав звідси. Ховатись од мене він може дуже довго, бо я необачно не спитала його, де він мешкає.

Цікаво, чи та Бетті знає, що вона має справу з Яцековою дружиною? Поводиться вона так, наче нічого не підозрює. Але сподіваюся, що вже сьогодні ввечері я зумію це вивідати. А Яцек що собі думає?.. Адже він знає, що ми мешкаємо в одному готелі, й напевне боїться, щоб між нами не виникло яких непорозумінь. Коли це й справді так, він або приїде сюди під якимось приводом, або зателефонує, щоб про щось довідатися. В усякому разі, я не думаю, щоб йому там безжурно жилося. Так йому й треба. Нехай знає, що кожний гріх треба спокутувати.

Кінчаю писати. Час одягатися до вечері.

Понеділок

Вчора не писала, бо не мала часу. Та й, зрештою, нічого істотного не сталося. Бетті Норман, здається, не прагне заприятелювати зі мною. Ми люб'язно розкланюємось і усміхаємось одна одній. Ото і все. Сьогодні я помітила,

що вона закидає сіті на генерала Кочирського. Дивний смак. Щоправда, Кочирському не більше як років п'ятдесят, але ж він геть поганючий. І до того ж зовсім не елігантний. Чи, може, її вабить те, що він займає якусь високу посаду? Вони разом були в Жегестові й повернулися аж надвечір.

Мій лижний костюм справляє фурор. Подібний до нього, але куди гіршої якості (це одразу впадає в око), має якась пані Ретц чи Рентц із Лодзі. Окрім цього, в усій Криниці нема нічого цікавого. Ніколи собі не пробачу, що не навчилась добре ковзатися. Ті дві шмаркати Гольдинувни увесь час буквально в облозі. Катаються вони таки справді гарно. Ковзанярський костюм надзвичайно личить жінкам. Щоразу, як ті панни йдуть на ковзанку, туди суне пів-Криниці.

Познайомилася з дуже цікавим чоловіком. Це пан Джо Ларсен Кнайдл, американський дипломат з Москви. Приїхав сюди на відпочинок. Буваю з ним чимало часу. Я писалася, що ходжу на лижах краще від нього, і це йому заїмпонувало. Виявилось, що він знає Яцека ще з Ліги Націй, а з Тото полював колись у Конго. Дуже милий, вихований чоловік. Не жує гумки і не розводиться за кожним третім словом про принади Америки. Загалом американці просто осоружні з отим вихваланням своєї країни. Все американське для них найвищого гатунку. Коли хтось із них хоче зробити мені комплімент, він каже:

— Та вас вільно можна прийняти за американку.

Який жах! За американку!.. Не заперечую, здебільшого вони гарні, випещені, мають спортивну статуру. Але ж отой їхній спосіб життя — куріння за обіднім столом, пиятики в нічних клубах з випадковими знайомими — їхня, по-простому кажучи, некультурність і невихованість... Бр-р-р... Цього я не змогла б так само, як жити за доби наших бабусь. Яцек каже, що Європа поступово американізується. У Франції, приміром, американізація сягнула вже досить далеко. На щастя, до нас вона ще не дійшла.

А проте, виявляється, що й американці можуть європеїзуватися. Найкращим свідченням цього є Ларсен.

Ромек не подає ознак життя. Хтось казав мені, що його бачили на прогулянці з пані Жултовською. Од неї його цноті ніщо не загрожує. Пані Жултовській шістдесят років.

Такі нині чоловіки.

В і в т о р о к

Ми зустрілися на сходах віч-на-віч. Побачивши її, я одразу відчула, що зараз має відбутися знайомство. Вона спинилась і з усмішкою простягла мені руку.

— Дозвольте відрекомендуватися, — мовила по-англійському. — Мене звать Бетті Норман.

Я так само люб'язно сказала своє прізвище.

— Я чула про вас багато хорошого від генерала Кочирського, — мовила вона.

— Генерал дуже милий... А як вам подобається в Криниці?

— Тут чудово. Людину, якій набрид комфорт усіляких закордонних курортів, Криниця чарує саме своєю милою простотою.

Було добре видно, що вона прагне підтримати й продовжити розмову. Тепер я вже не сумніваюся, що вона знає, хто я така. Починається небезпечна гра. Ну що ж, гаразд. Я не відступлю...

Я з цікавістю запитала:

— Ви, мабуть, багато подорожуєте?

— Еге ж, — відказала вона. — Подорожі — це моя пристрасть.

— А постійно живете в Лондоні?

Я запитала про це, аби показати їй, що я про неї і гадки не маю. Яцек, наскільки я його знаю, навряд чи розмовляв з нею про мене. А коли й розмовляв, то хіба тільки в тому розумінні, що хотів би вберегти мене від прикрощів, пов'язаних з цією історією.

Міс Норман заперечливо похитала головою.

— О ні. Я, власне кажучи, ніде постійно не живу. Хіба що здебільшого в Парижі. Проводжу там щороку два чи три місяці.

— Заздрю вам, — сказала я. — Але ви скорше англійка, ніж американка. Судячи з вимови і з поведження.

— Дякую, — усміхнулася вона. — Я й справді англійка. Народилася в Бірмінгемі й прожила в Англії свої молоді літа. Але потім якось так усе склалося, що я дуже рідко була на батьківщині. Мої батьки чомусь прийняли бельгійське підданство.

— А в Польщі ви уперше?

— Так. Колись я була тут проїздом усього кілька годин. Цього можна не рахувати, правда ж? Але й ви, зда-

ється, чимало подорожуєте? Принаймні генерал казав мені, що ваш чоловік дипломат, а дипломатична служба пов'язана із частою переміною місць. Чи не так?

— Так,— погодилась я.— Одначе я не подорожувала стільки, як ви. А тепер ми віддавна уже сидимо у Варшаві.

Ми обмінялися ще кількома люб'язними фразами, і міс Норман пішла до себе. Вона справляє цілком приємне враження. Цікаво, чому вона не згадала ані словом про дядька Альбіна. Адже він напевно не сказав їй, що родина не підтримує з ним стосунків.

Загадкова жінка. Не можу позбутися якогось підсвідомого відчуття, що вона ховає в собі таємниці, куди страшніші від тих, про які я знаю.

Я ще не уклала жодних планів. Одначе добре вже те, що тепер я зможу, не збуджуючи її підозри, зайти якось до неї і роздивитися в її помешканні. Треба будь-що дістати таке саме поверхом вище. Якщо мене застукають, я зможу сказати, що помилилася поверхом.

Я розмовляла з директором, і він пообіцяв мені, що за два дні той номер звільниться.

Пан Ларсен тепер ходить обідати до «Патрії», і ми сидимо за одним столиком. Він цікавий співрозмовник.

С е р е д а

За цим напевне щось та ховається. Оскільки я знаю, що свого часу в Біарріці вона вже послуговувалась якимось чужим прізвисьмом (та й свого дівочого вживає, по суті, незаконно, бо вона повинна носити прізвисьце Яцека), то я схильна скорше повірити Ларсеновій пам'яті, аніж поведінці цієї жінки.

Було це так.

Ми з паном Ларсеном саме обідали, коли до ресторану зайшла міс Норман. Поминаючи наш столик, вона привіталася до мене чи не з більшою сердечністю, аніж цього дозволяло наше коротке знайомство. Я відповіла їй тим самим. Ларсен також устав і вклонився. Вона відповіла йому ледь помітним кивком голови. Коли вона вже сіла за столик у другому кінці зали, Ларсен сказав:

— Ніяк не можу позбутися враження, ніби я знаю цю даму. Хто вона така?

— Її звать міс Елізабет Норман.

— Дивно,— пробурмотів він.— Ладен заприсягтися, що колись її звали інакше. І що я зустрівач її досить часто.— Він подивився в її бік і додав:— Хіба що волосся в неї було тоді іншого кольору та ще... О, я мало не сказав дурницю.

— Ні-ні, кажіть,— наполягала я, страшенно заінтригована.

— Та воно ж і справді нісенітниця.

— А все-таки!..

— Не можу позбутися враження, що я колись бачив, як вона танцювала у вельми ексцентричному костюмі.

— На якомусь маскарадї?

— Аж ніяк. У якомусь кабаре.

— Не розумію...

— Звісно, я не можу покладатися на свою пам'ять. Але здається мені, що одна особа, надзвичайно схожа на цю даму, була танцівницею в кабаре... Де це було, я вже не пригадую. І коли — теж. Даруйте ласкаво, якщо я кинув тїнь на вашу знайому.

Я знизала плечима.

— Я знаю цю панї віднедавна. Одначе мені не здається правдоподібним, щоб вона могла танцювати в кабаре. Вона, безсумнівно, багата, а щоб утнула таку штуку з примхи — теж не схоже. Вона справляє враження врівноваженої та порядної жінки. Але ви мене зацікавили. Чи не могли б ви пригадати, як звали ту особу?

Він наморщив чоло і по якійсь хвилі мовив:

— Коли не помиляюся, її звали Саллі Ней... Так, Саллі Ней. Один мій колега цікавився нею ближче. Тим-то я й запам'ятав це прїзвище... Так-так, авжеж. Тепер я достеменно пригадую. Це було чотири роки тому в Буенос-Айресі. Мій колега приділяв їй багато уваги. Я, звісно, кажу про танцівницю, а не про цю даму, що так на неї схожа. Та, безсумнівно, була брюнеткою. Такого, знаєте, південного типу.

— І чим же це скінчилося?

— На жаль, скорою розлукою. Ми тоді їздили в Буенос-Айрес укладати одну торговельну угоду. Переговори закінчилися досить швидко, і нам довелось повернутися в Сполучені Штати.

— Я хотїла б вас про щось попрохати,— улесливо всміхнулася я до нього.— Чи не могли б ви дати мені прїзвище й адресу вашого колеги?

— Це мені, вибачайте, трохи незручно, я огляду на те, що я про нього розказав.

— Але ж ви не сказали про нього нічого поганого.

— Одначе він чоловік одружений...— мовив Ларсен.

— Ой боже мій. Я напишу йому якнайделікатніше. Навіть якщо мій лист потрапить у руки його дружини, вона не матиме приводу запідозрити його в невірності. А я була б вам за це така вдячна!

— Отже, ви все-таки вважаєте, що ця дама справді могла бути танцівницею в кабаре?

— О ні, аж ніяк. Але, бачите, схоже на те, що це стосується її сестри. У неї така шалапутна сестра... Одначе я не можу дати вам докладніших пояснень, бо й сама небагато знаю. То ви вже не відмовте мені, будь ласка.

Він ще хвилю вагався, та нарешті зважився.

— Ну гаразд. Але я покладаюся на вашу делікатність.

— За це не турбуйтеся.

Він вирвав з блокнота аркушик і написав на ньому: «Чарлз Б. Бакстер. Іспанія, Бургос, готель «Контіненталь». Я прочитала й здивувалася:

— Але ж Сполучені Штати не мають дипломатичних відносин з генералом Франко?

— Офіційних — ні. Бакстер перебуває там як дипломатичний спостерігач.

— Ну от, бачите,— зауважила я.— Ваші побоювання були безпідставні. Адже він там напевне без дружини.

— Навпаки. Вони обоє там.

— Як? І він не побоявся наражати її на небезпеки війни?

— У Бургосі досить спокійно. Урядові літаки добуваються туди рідко. Та й, зрештою, схоже на те, що війна скоро закінчиться. Перевага повстанців відчувається дедалі більше.

— Мій чоловік каже,— мовила я,— що іспанська війна своєю жорстокістю далеко перевершує минулу світову.

— Це правда,— погодився Ларсен.— Так буває завжди, коли до гри приплітаються ідейні мотиви. Крім того, треба брати до уваги й національний темперамент іспанців. Не забувайте, що Іспанія — батьківщина найкривавішої інквізиції, бою з биками та іншої подібної мерзоти.

Він і далі просторікував на цю тему, що було мені тільки на руку: перед тим, як написати листа Бакстерові, я хотіла витягти з Ларсена ще якісь відомості про оту тан-

цівницю, бо була майже певна, що йдеться не про кого іншого, як саме про Бетті Норман.

Одначе в її поведінці щодо Ларсена я не завважила ніяких ознак того, що вона колись у житті його бачила. Зрештою, цілком імовірно й таке: вона могла колись із примхи танцювати в кабаре. Я й сама, може, утнула б таке десь дуже далеко, де мене ніхто не знає. Просто задля того, щоб перевірити свою принадність і успіх. Танцюючи в кабаре, напевне спізнаєш сотні чоловіків. Отож цілком зрозуміло, що потім можна більшості з них не пам'ятати.

Скінчивши обідати, вона знову пройшла повз наш столик і знову дуже приязно усміхнулася до мене, не звертаючи жодної уваги на мого співрозмовника. Коли вона вийшла, Ларсен сказав:

— Ні. Та була напевне нижча на зріст...

— А чи була її поведінка така сама, як і загалом у танцівниць кабаре?

— Я б цього не сказав. Наскільки, звісно, я можу судити. Я знав її дуже мало. Одначе, як собі пригадую, Бакстер уважав це за великий плюс на її користь.

Нічого істотного я більше видобути з нього не змогла. Повернувшись до своєї кімнати, я одразу сіла писати листа. Написала так:

«Шановний добродію!

Наш спільний знайомий, п. Джо Ларсен Кнайдл, загадав у розмові зі мною одну дівчину, яка з суто особистих міркувань дуже мене цікавить. Оскільки я багато років тому згубила її з очей, то була б Вам безмежно вдячна, якби Ви дали мені про неї хоч якісь відомості.

Для мене це надзвичайно важливо.

Звуть її Елізабет Норман. Одначе в кабаре вона виступала під псевдонімом Саллі Ней. З деяких джерел мені відомо, що чотири роки тому вона була в Буенос-Айресі.

Чи не знаєте Ви, де вона тепер? Де була протягом цих років? Які мала наміри? Чи не вийшла заміж? Чи не збирається змінити професію? Все, що Ви про неї повідомите, буде мені у великій пригоді. Якщо випадково маєте її фотографію, благаю Вас — надішліть мені. Присягаюся честю, що поверну її.

Певна річ, що ніхто, окрім п. Ларсена, не знатиме ні про цей лист, ані про всю цю справу. Наперед щиро вдячна Вам за доброту й уклінно перепрошую, що забрала у Вас дорогоцінний час.

Г. Реновицька».

Я сама віднесла листа на пошту й відправила рекомендованим спішним. Коли я поверталася з пошти, мені спало на думку, що навіть у тому разі, коли цей американець не схоче мені відписати чи відмовиться дати потрібні відомості, лишається ще один шлях: натрапивши на цей новий слід, я можу сповістити про нього брюссельське розшукне бюро. Для них не становитиме жодних труднощів перевірити ці дані в Буенос-Айресі.

Ах, якби я могла послати їм її фотографію!

І тут мене раптом осягнула щаслива ідея. Адже в Криниці на кожному кроці фотографують перехожих! Фотографи тут аж кишать. Не може бути, щоб її ні разу не сфотографували. Треба тільки пошукати в усіх великих фотографіях, і я, безсумнівно, знайду те, що мені треба.

Я витратила на це чотири години і, певна річ, знайшла. Знайшла два знімки. Цілком виразні, з бездоганно схопленою схожістю. Побоюючись, що мені їх не схочуть віддати, я вчинила трохи негарно, але іншої ради не мала. Коли дівчина за бюрком одвернулася, я сховала обидва знімки в сумочку. А щоб вони не зазнали на цьому збитку, замовила збільшити свою фотографію, яку також там знайшла. Тепер брюссельським детективам буде куди легше шукати. Може, вони зуміють віднайти й інші її сліди.

Постривай-но, пані-добродійко! Я тобі доведу, що не так воно й легко одібрати чоловіка в жінки, яка гідна дати собі раду в житті і має досить витримки, щоб вести безкомпромісну боротьбу.

С е р е д а

Нарешті Ромек знайшовся. Це було дуже кумедно. Та спочатку про важливіші речі. А саме: вчора я надіслала до Брюсселя листа з однією фотокарткою. Другу залишила собі. Сховала її в шафі між носовичками. Детективам написала, щоб не шкодували витрат: нехай зроблять з фотографії якнайбільше копій і розішлють по таких самих агентствах у різні країни.

Тепер справи підуть швидше. Якщо отримаю від Бакстера потвердження моїх підозр, матиму вже й так доволі компрометуючих фактів. Тоді можна буде сміливо сказати, що ця жінка — міжнародна авантюристка із скандальним минулим. Зрештою, хто знає, може, вона й сама двомужня жінка. Може статися навіть, що той пан, з яким вона мешкала в Біарріці, був її справжнім чоловіком.

Сьогодні вранці ми зустрілися з нею у холлі. Я мала чудовий привід до розмови, бо мої речі саме переносили до помешкання на третьому поверсі, якраз над її кімнатами.

— Тепер ми сусіди, — сказала я. — Та ви не бійтесь, я не буду влаштовувати в себе танців і перегонів.

— Ви така граційна, — люб'язно мовила вона, — що від того не було б ніякого шуму.

Кожна з нас мала якісь справи, отож ми вийшли разом. До мене раз по раз віталися зустрічні, і Бетті зауважила:

— У вас тут безліч знайомих.

— О так. Через валютні обмеження багато людей не можуть виїхати за кордон і змушені їхати на відпочинок сюди. А ви, здається, досить самотньо проводите час?

— Так. Я не люблю великого товариства. Оце маю кількох знайомих — і досить... Ах, добре, що ви мені нагадали. Я маю зайти до цієї кав'яреньки й вибачитись перед моїм партнером по лижах, що не прийшла вранці на тренування. Чи не зайдете на хвильку зі мною? Це дуже приємний молодик.

Звичайно, я одразу ж погодилася. По-перше, мені було цікаво, який смак має ця жінка, по-друге, той пан міг бути її коханцем. Не слід проминати нагоди пізнати її інтимні справи. І раптом ця прекумедна несподіванка! Заходимо, а назустріч Бетті схоплюється з-за столика... Ромек! Я мало не зайшлася сміхом.

— Та ми ж добре знайомі! — вигукнула я.

Ромек, червоний, як буряк, знітився і мало не беркицьнув через крісло. Він скидався на хлопчиська, якого застукано в коморі з варенням. Він радо вискочив би у вікно. Його становище було справді незavidне. Бо, з одного боку, його гра в хованки нічого не дала, а з другого, можна було подумати, що, прикидаючись закоханим у мене, він завів роман з Бетті.

Та я була певна, що це неправда. Надто добре я його знаю. Про роман тут не може бути й мови. Вони справді тільки партнери по спорту. Одначе, коли говорити по

щирості, мене не дуже тішило те, що вони спізналися. Це не ревності з мого боку, боронь боже. Я не збираюся відбивати в когось мужчин, а надто Ромека. Гадаю, можу ще собі таке дозволити. Але з якої б то речі йому з нею водитися?!

Я добре розуміла, як йому хочеться, щоб ми швидше залишили його одного, і саме тому спокійнісінько підісла до столика й замовила собі чай. Розмову я повела так, що його, мабуть, аж судомило. Я щоразу зверталася до них обох: «А ви як гадаєте?.. Що ви сьогодні робите?.. Які маєте наміри на найближчі дні?»

Бетті не завважила в моїй поведінці ніякої зловмисності, бо нічого не знала про наші з Ромеком взаємини. Зате він терпів у душі пекельні муки. Я добре знала, що він ладен на все, аби лиш я не подумала, що він коханець тієї жінки. Тепер уже мені не треба буде шукати його. Сам прибіжить з поясненнями.

Щоб остаточно добити його, я мовила:

— Ну, не буду вам більше заважати. Бажаю приємно провести час. Уже пізно, а в мене ще стільки всяких справ...

Ромек спробував заїкнутися, що він також поспішає, та я не дала йому закінчити і вийшла.

За півгодини по обіді він зателефонував мені й спитав, чи можна зі мною зустрітись.

Я відказала:

— Ну звісно, Ромеку. Буду вельми рада. Панна Норман о цій порі відпочиває у себе. Отже, ти можеш скористатися цим часом.

В його голосі вчувалася майже лють:

— Мене анітрохи не обходить розпорядок дня панни Норман. І мій час од неї ніяк не залежить.

— Не розумію, навіщо ти хочеш приховати стосунки з такою чарівною особою, як панна Норман. Я цілком схвалюю твій вибір.

Я вже подумала, що перебрала міри. Він з півхвилини мовчки тримав трубку. Мабуть, вагався, чи не урвати на цьому розмову. Але бажання переконати мене взяло гору.

Він сухо запитав:

— Ти можеш прийняти мене зараз?

— Будь ласка. Я чекатиму на тебе за чверть години. Мені треба трохи причепуритись, щоб не вразити тебе прикритим контрастом...

Він перебив мене:

— Гаразд, я буду за чверть години.

От кумедний хлопчина! Проте я не стану запевняти, що він мені зовсім не подобається. У нього непохитна вдача справжнього чоловіка. Тим краще. Не штука здобути такого, що наблизить, ледве йому кивне пальцем першаліпша дурепа. Я ніколи не була прихильницею легких перемог. Але тут затялася на своєму, бо до гри долучилась ота жінка. Я ладна присягтися, що між ними нічого нема, та все ж хоч трохи вона йому, певне, подобається. А що він їй подобається, то це безсумнівно. Він з тих, що до смаку отаким пересиченим жінкам. Адже я бачила, як вона на нього дивиться. Якусь мить я навіть думала, чи не вдасться мені до іншої тактики. Якби вона зацікавилася ним серйозно, то, може, дала б спокій Яцкові. Але зрештою я розважила, що така жінка серйозно ним не зацікавиться. А зрешкись його, я тільки візнаю її перевагу.

Ромек був, як завжди, страшенно пунктуальний.

Він встиг уже опанувати себе і привітався зі мною зовсім спокійно. Надворі вже почало смеркатись, і я заслонила вікна — штучне освітлення завжди допомагає створити інтимний настрій. Відтак загадала покоївці принести каву, а Ромеків улюблений коньяк мала припасений заздалегідь.

Він уместився в незручному кріслі, прокашлявся і сказав:

— Передусім я хочу пояснити, чому не прийшов тоді...

Я перебила його:

— Облиш, Ромеку. Я не маю права вимагати від тебе жодних пояснень. Признаюся, мені було трохи прикро, тому що... Бачиш, я навіть приготувала для тебе коньяк... Але хіба ж можна змусити людину, щоб вона віддавала тобі перевагу перед кимось милішим!

Він зробив спробу всміхнутися:

— Стріли твоєї злостивості, Ганечко, не можуть мене вразити, бо я певен, що ти й сама не віриш серйозно в те, що кажеш.

— Серйозно? — здивувалась я. — Та я зовсім і не кажу, що твоя дружба з міс Норман така вже серйозна.

— Ні про яку дружбу не може бути й мови.

— Ах, байдуже, як це назвати. Скажімо — *liaison*¹.

— Тим більше ні.

Я всміхнулася примирливо.

---

¹ Зв'язок (франц.).

— Облишмо цю розмову. Вона тебе дратує, та й, зрештою, навіть неделікатно з мого боку втручатися в твої справи. А зацікавилась я цим лише тому...

— О боже! Та нічого ж тут нема! Просто ми познайомилися з цією жінкою і вряди-годи катаємось разом на лижах. Ото й тільки.

— Охоче вірю тобі, Ромеку. Хоч сама вона говорила про тебе трохи інакше.

— Я не можу нести відповідальності за те, що хтось там про мене скаже.

— Ой, яке гучне слово,— засміялась я.— Відповідальність! Гадаю, міс Норман не вельми зраділа б, якби дізналася, що ти так гаряче й відчайдушно од неї відхрещуєшся, мов од якого злого духа. Особисто я вважаю, що вона чарівна й цілком пристойна дамочка. Знаю і ще одне: вона дуже багата. Отож не було б нічого дивного, якби молодий мужчина твого віку зацікавився такою жінкою.

— Авжеж. Нічого дивного не було б. Але я нею не зацікавився. Я не годен фліртувати з жінками. І ти добре знаєш чому...

— Я?.. І гадки не маю.

Він опустил очі й промовив:

— Коли б я навіть ніколи не казав тобі про це, ти й так мала б знати.

Принесли каву, і нам довелось перервати розмову. Коли покоївка вийшла, я сказала:

— Я знаю, на що ти натякаєш. Ти твердиш, ніби кохаєш мене. Я багато міркувала про це. І знаєш, якого висновку дійшла?.. Що твоє почуття до мене аж ніяк не можна назвати коханням.

Уста його зворухнулись в іронічній посмішці.

— Так-таки не можна?..

Я переконано відповіла:

— Рішуче не можна.

— То як же ти його назвеш?.. Як ти назвеш те, що мене не вабить жодна інша жінка, що я думаю тільки про тебе, що кожна година мого життя сповнена тобою... Як ти це назвеш?

Я знизала плечима.

— Не знаю. Але так чи інак, а не можна назвати коханням щось геть абстрактне, те, що не прагне справдити себе. Ти уникаєш мене. І завжди унікав.

— Уникав відтоді, як упевнився, що ти віддала перевагу іншому.

— Але ж, мій любий, невже ти не можеш собі уявити, що між мужчиною і жінкою зовсім не обов'язково має бути щось таке, що пов'яже їх довіку й зрештою зведе в одну домовину?! Чому б нам, приміром, не бути друзями? Чому б не зустрічатися, не ділитись думками, усмішками, печалями й радощами?.. Адже існують тисячі різновидів і відмін дружби, тисячі проявів симпатії. Чому ти, скажімо, вважаєш за приємне і можливе водитися з міс Норман, а водитися зі мною — за неможливе?

— Це дуже просто. Вона мені цілком байдужа.

— Ах, он як!.. Ось чому. Отже, людей, до яких ми маємо поважні почуття, треба свідомо уникати?..

— Так, — кивнув головою він. — Якщо не можеш здобути любов такої людини, краще уникати її, аби не краяти...

— ...собі серця, — закінчила я глузливо.

Він прикусив губу.

— Дуже смішно, правда?

— О ні, — заперечила я. — Це зовсім не смішно. Це обурливо. Мене обурює думка, що ти позбавляєш мене свого товариства задля якихось химерних ілюзій. Невже ти й справді не розумієш усю нелогічність твоїх поглядів? Отже, якщо тобі пропонують телячі котлети, ти схоплюєшся й тікаєш, бо неодмінно хочеш мати ціле теля. З ратицями й хвостом. Ані крихти менше.

— Це порівняння тут ні до чого, — насупився він.

— Навпаки. Як на мене, аналогія цілковита. Я пропоную тобі дружбу, щирю приязнь. Навіть поцілувала тебе, і це, мушу признатися, не було мені неприємно. А ти не можеш пожертвувати мені трохи часу без того, щоб не вимагати довічної вірності аж до страшного суду. Подумай, як це драгує. Гаразд, я вірю тобі, що міс Норман нічого для тебе не важить. Охоче цьому вірю. Але не можу терпіти, щоб ти нехтував мною.

Він похитав головою.

— Ти не хочеш зрозуміти мене, Ганечко.

— То навчи мене. — Я взяла його за руку.

— Не можу. Мабуть, ми ніколи не порозуміємось.

— Знову «ніколи»! Навчи мене. Спробуй. Адже колись ми годинами розмовляли між собою, і ти не нарікав на те, що не можеш зі мною порозумітися. Може, й тепер ми знайдемо спільну мову.

Він звів на мене засмучені очі й мовчав.

Я стала обіч нього і почала погладжувати його волосся пучками пальців. Я думала, що він відхилиться, але він тільки промовив:

— Прошу тебе, не роби цього.

— У тебе таке м'яке волосся,— озвалась я тихо.— Це означає, що ти добрий. А чому ти недобрий зі мною?.. Я плакала стільки надій після нашої випадкової зустрічі в Криниці.— Я провела долонею по його щоках і додала: — Може, ти й маєш до мене якісь почуття, але це аж ніяк не любов... Скажи, чому ти мене не любиш? Ось і тепер, коли я торкаюся твоїх уст, здається, що мені загрожує скорше небезпека, аніж поцілунок.

Його голос звучав глухо крізь зціплені зуби:

— Ганко... Ти граєшся з вогнем.

Я мало не засміялася. Це прозвучало достоту мов у якомусь довоєнному романі. А найкумедніше те, що говорив він, безсумнівно, щиро.

Тут я хочу додати до щоденника п. Реновицької деякі пояснення. Безперечно, слова п. Ромека Жеранського звучать у нашій сьогоденній мові як анахронізм. Новітня література, кіно і театр по змозі уникають таких висловів. Однак — пропоную це читачам як експеримент,— якщо ви підслухаєте розмови закоханих, по-справжньому закоханих, ви почуєте там усе що завгодно, починаючи від здивованих запитань, чому навколо не цвітуть квіти, і кінчаючи вигуками: «Ти мій маю! Ти мій раю! Ти моя весно!» В цьому відношенні мистецтво випереджає життя. Та це, зрештою, і не дивно. Адже закохані люди в найбільш хвилюючі моменти не мають часу думати над тим, як висловити свої почуття по-сучасному. Отож я хотів би, щоб мої читачки не втратили симпатії до п. Жеранського через оту його одну репліку. (Примітка Т. Д.-М.)

— На жаль,— сказала я,— щоразу, як ми зостаємося вдвох, у мене складається враження, ніби я маю справу з кригою. Чому ти такий холодний до мене?

— Ганко, ти не знаєш, до чого можеш мене довести,— мовив він майже нерозбірливо. Голос його тремтів і уривався.

Сміх, та й годі. Це я не знаю, що роблю! Боже, які ж наївні ці чоловіки! (Щоправда, не всі).

Я легенько пригорнулася до нього. І ось нарешті сталося! Він накинувся на мою руку, мов зголоднілий вовк. Ще ніхто в житті так не цілував мені руки. Це було чудово й багато чого обіцяло. Ромек зірвався з місця і з силою схопив мене в обійми.

Це зауваження стосується виключно авторки щоденника. Хочу відзначити, що п. Ганка, яка хвилину тому сміялася із слів п. Ромека, сама вживає застрілого виразу «схопив мене в обійми». Отож критикувати інших завжди легше.

На виправдання п. Реновицької мушу додати, що, добираючи слів, аби змалювати ті чи ті людські почуття або вчинки, я й сам як письменник часто стикаюся з неабиякими труднощами. Витончений майстер стилю, яким був Флобер, годинами мучився, звільняючи свою чудову прозу від усіляких недоладностей, огріхів та багальних висловів. Сьогоднішній темп життя робить неможливою таку копітку праці.

Не раз, червоніючи з сорому, я знаходив у своїй прозі такі жахливі недогляди, як, приміром, мимовільні рими. Візьмімо хоч би отаке речення: «Він зазнав чимало злигоднів і поневірянь, та вони не згасили його юнацьких пориваєнь...» Тішить мене хіба лиш те, що такі знахідки в моїх творах сповнюють широкую радістю багатьох моїх колег по перу, не кажучи вже про панів критиків та рецензентів.

Повертаючись до питання про шаблонні звороти, я хотів би зауважити, що винахідництво у цій галузі дуже рідко буває удатне. Поліпшення письменницької техніки нерідко спричиняється до химер та спотворення стилю, що є запереченням простоти. А я вважаю за найперший і найголовніший припис у будь-якій творчості саме простоту. Коли побачили світ мої перші книжки, то з усіх боків я чув приязні чи неприязні голоси саме з приводу цієї простоти стилю.

У Польщі після Пшибишевського та Жеромського, за часів Кадена Баидровського, вважалося, що простота несумісна з високою майстерністю. В це вірили так беззастережно, що навіть недобачали існування Пруса, Секевича і «Папа Тадеуша», цих великих взірців простоти. А згодом дуже дивувалися, чому на Заході не мають ніякого успіху дбайливо видані твори Жеромського. Тим часом англійський чи французький читач просто не міг їх перетравити. Вони були для нього надто екзотичні як формою, так і змістом. З огляду на неабияку популярність моїх творів критика ласкаво пов'язує її з простотою мови, знайшовши для мене означення «постачальника широкого читача». Можливо,

критика й має рацію. Але що мені діяти, коли це мене анітрохи не лякає? Свого часу Міцкевич мріяв, щоб його книжки потрапили в хати під стріхами. А коли про таке міг мріяти великий наш геній, то чому б не дозволити цього й мені, скромному літераторові.

Перепрошую читачів за те, що відвернув їхню увагу своїми особистими справами. А коли не почуваю з цього приводу надто великих докорів сумління, то це лиш тому, що більшість читачів напевне пропустить цей мій коментар, аби швидше допастися до дальшого перебігу подій «Щоденника». Отож поспішаю знову надати слово його авторці. (Примітка Т. Д.-М.)

— Ти доводиш мене до шаленства... До шаленства...— шепотів він, задихаючись.

Він обіймав мене дедалі міцніше, і признаюся, це було мені приємно. От дивина — коли мене так само обіймає, скажімо, Тото, на мене це не справляє ніякого враження. Я думаю тільки про зім'яту сукню і про те, що в мене можуть лишитися синці. А тут бачила лиш оті палючі очі, прикриті довгими пухнастими віями.

— Ти все-таки кохаєш мене, — прошепотіла я.

— Як безумний! Як безумний!..

Він казав щось іще, однак я вже не могла розібрати слів. А шкода! Може, почула б ще такі перли, як ота «гра з вогнем». Далі він уже нічого не говорив, тільки цілував мене.

Приємно раптом потрапити в такий ураган. Почуваєш себе й під загрозою, і водночас у безпеці. Він просто обпалював мене своїм подихом.

— Схаменися, Ромеку, — необачно прошепотіла я, хоч тон мій спонукав до супротивного. Одначе цей божевільний анітрохи не зважив на тон і схопився за ті слова, мов потопельник за соломину.

Зненацька, в ту мить, коли я найменше цього сподівалася, він одскочив від мене, як ошпарений, конвульсійним рухом скуйовдив собі чуприну, другою рукою смикнув убік краватку і простогнав:

— Боже, боже!..

Не встигла я збагнути, що й до чого, як він схопив капелюха та пальто й вибіг у коридор. Що я мала діяти? Не могла ж я бігти за ним. Жахало мене тільки те, що його побачить хтось у коридорі, і тоді кінця не буде здогадкам та пліткам. Йй-право, репутація жінки аж ніяк не

виграє, коли з її помешкання стрімголов вилітають до смерті наполохані чоловіки і в паніці кидаються навітіки.

Та от дивна річ: геть розхвилюваний незвичними переживаннями чоловік може забути про все на світі: про етикет, про потребу зберегти видимість, — але ніколи не забуде про свій капелюх і пальто.

Власне кажучи, вся ця історія більше насмішила мене, ніж роздратовала. Я передбачала, що він так поведеться. Ото дурень... Аби не думати більше про нього, я взялася до журналів, що їх уже днів зо два тому придбала в газетному кіоску. Та хоч як воно було, а Ромек таки зіпсував мені настрій. Я просто не могла зосередитись на читанні. Цьому хлопцеві було б народитися за часів рицарства і носити на шоломі рукавичку своєї дами серця. А за нашої доби такий тип зовсім недоречний. Я така зла на нього, що хотіла була назвати його в щоденнику справжнім прізвищем. Оце лиш Доленга-Мостович мене відрадив. Він сказав, що це було б несправедливо. Можливо, він і має рацію.

Написала листи Яцекові й матусі. Певна річ, про міс Норман не згадала в них ані словом.

Мені не хотілось іти вечеряти, тим більше, що пана Ларсена сьогодні нема, а тут іще приїхали Скочневські. Довелося б сидіти й нудитися з ними цілісінький вечір. Я попросила, щоб мені принесли щось попоїсти в номер. Тепер сиджу й пишу. Цікаво, коли надійде відповідь із Бургоса.

Ч е т в е р

День у мене сьогодні був сповнений різних подій. Зранку зателефонував Яцек. Він подзвонив з Кракова, де перебуває з якимось шведським міністром, що гостює в Польщі. Розмова була цілком банальна — взіреть обопільної люб'язності й подружньої дбайливості. Щоправда, кортіло мені сказати йому щось тепліше, але ж треба було витримати характер. Можливо, він сподівався, що я прохоплюся про ту руду, бо надто вже докладно розпитував, хто відпочиває в Криниці. Я навмисне довго розповідала про Ромека. Нехай таки знає. До Ромека він завжди мене ревнував. Ото знавіснів би; якби дізнався про листа, котрого я отримала сьогодні вранці. Одначе я пожаліла його.

Ось він, той лист. Його принесли мені разом із сніданком. Ромек писав:

«Починаю без звертання, бо не маю права вжити тих слів, що просяться на папір. А слів формальних уживати не хочу, не можу. Ще йдучи до тебе вчора, я хотів з тобою серйозно і відверто поговорити. Одначе допевнився, що це мені надсилу. У твоїй присутності я втрачаю владу над своїми нервами і над собою, що призводить до такої непростимої поведінки, як моя вчорашня. Отож я пильно та щиро перепрошую тебе. Коли ти звеліла мені отямитись, я зрозумів, що єдиний засіб порятувати твою репутацію і мою честь — ці дві святині, які я шаную над усе в світі, — це негайно піти геть від тебе.

Однак це нічого не зарадило й полишило мою драму, мою трагедію незакінченою. А я прагну, я мушу закінчити її в той чи той спосіб. На жаль, наші погляди на життя цілком протилежні. Не думай, що я такий наївний. Я розумію, що не зовсім байдужий тобі. Прикро писати про такі речі, але я почуваю себе зобов'язаним це зробити. Отже, я дізнався, що ти сама хотіла зближення між нами, такого зближення, яке принизило б як твою гідність, так і мою любов до тебе.

Так, ти хотіла цього, а точніше, тобі здавалося, ніби ти цього хочеш. Я дуже добре знаю тебе, щоб це зрозуміти. У твоїй ясній душі, в твоїй дівочій уяві щось негідне може з'явитися лиш як скороминуща й випадкова річ, як примха, породжена духом суперечності, як спалах бунту проти тих моральних засад, в яких ти виросла і які тобі накинута.

Я мужчина, і мій обов'язок знати всі ці речі, бо я і тільки я несу за все відповідальність. Тим тяжче картаю я себе за те, що на мить піддався шалові. То була з мого боку непростима слабкість.

Але я благословляю ту хвилину, коли ти — можливо, це звучить занадто сміливо, — подала мені іскорку надії. Пробач, що я пишу так відверто. Я переконався, що ти почуваєш до мене не тільки приязнь і симпатію, як казала, але й — ще раз прошу пробачити мені це слово — але й потяг. Скільки житиму, не забуду тієї прекрасної миті, коли ти тремтіла в моїх обіймах, не забуду твоїх заплющених очей і розтулених уст. Одначе то не міг бути тільки голос плоті. Щоправда, я не маю великого досвіду в таких речах, але запевняю тебе, що не гоже так переживати ту мить шаленства, як пережили

її ми, і не розуміти, що вона означає для нас обох куди більше, ніж звичайний чуттєвий потяг, ніж те, що в нас найменш важливе. Я кажу «для нас обох», і я цього певен.

Єдина! Заклинаю тебе всім світлим і прекрасним, закликаю тебе самою тобою! Зазирни в свою душу і запитай себе, чи то не народжується в тобі почуття глибше, вагоміше й істотніше, ніж усе, чого ти зазнала досі.

Якщо ти відповіси мені, що не знаєш, іще не знаєш, я дам тобі стільки часу, скільки сама захочеш. Я не кваплю тебе. Якщо ж ти вже тепер можеш відповісти мені ствердно, то негайно їдь на село в маєток своїх батьків, а я почну вживати формальних заходів до розриву твого шлюбу. Маю надію, що в Римі залагоджу все досить швидко. У мене є там через родичів моєї покійної матусі впливові знайомства.

Я цілу ніч не спав, палаючи від цих мрій. Але тепер уже заспокоївся і благаю тебе ґрунтовно й поважно обміркувати своє рішення, що буде для мене присудом.

Зранку, до дванадцятої, чекатиму твоєї відповіді. Якщо не отримаю її, розумітиму це як відмову. Тоді виїду геть і вже ніколи в житті тебе не побачу.

Як важко добрати слів, щоб закінчити такий лист, коли з однаковим успіхом можна написати і фатальне й коротке «прощавай», і сповнене радісного дождання «до завтра».

Цілую твої руки. Цілую з найглибшою шанобою і любов'ю.

Незмінно й назавжди твій Роман».

Коли я скінчила читати цього листа, в очах моїх були сльози. Так палко мене ще ніхто не кохав. Просто біда, що він такий принциповий. Я впевнена, що ми були б щасливі.

Не розумію, навіщо так ускладнювати собі життя. Адже не людина живе заради принципів, а принципи повинні слугувати їй у житті. Бідний Ромек! Певна річ, я не відпишу йому ані слова. Так буде найкраще. Про розлучення з Яцеком і мови не може бути. Врешті, я кохаю тільки його.

Не уявляю собі життя без Яцека. Та коли б навіть я його втратила, то однаково не вийшла б за Ромека. Як усі

непересічні індивідуальності, я насамперед прагну волі. А Ромек зі своїми ревнощами, принципами та всіма дурницями позбавив би мене тієї волі, яку я маю, відколи ви-йшла заміж. Ні. Нічого йому не відпишу. Тільки пошлю квіти. Це буде красиво.

Колись, як ми з Яцеком постаріємо, я покажу йому Ромекового листа. Та й інші листи. Треба ж йому колись довідатись, як він має завдячувати мені за те, що я не хотіла його покинути.

У Криниці стає нуднувато. Мужчин однаково що й нема. Сидять з понурими обличчями, обклавшись паками газет. Я марно запевняю їх, що війни не буде. Вже кому-кому, а мені могли б повірити. Коли б заходило на війну, Яцек перший знав би про це й приїхав би по мене. Гітлер забере Австрію, і на цьому все скінчиться.

Єдине, що мене лякає, це *point de réverie*¹ щодо Отто Габсбурга. Він такий милий. Торік мене познайомили з ним у Ментоні. Уявляю собі, який чудовий вигляд він мав би в коронаційному вбранні. Я навіть сказала йому про це.

Загалом нема нічого доброго, що скрізь поробили республіки. Нехай хто мені скаже, після котрого з президентів залишиться Версаль, Сан-Сусі, Віндзор або хоч Віланув і Лазенкі. А оті мальовничі церемонії при дворі, мундири, титули — яке воно все красиве. Тож і тепер, хоч монархії вже й нема, в республіках також запроваджено при президентах двірські церемоніали. Батько каже, що це ідіотизм. І дуже дратується, коли в товаристві з цього сміються. Він каже, що не сміятися треба, а сумувати, бо сміх завжди хоч трохи та поблажливий.

Тут авторка щоденника навела кілька прикладів, які я визнав за потрібне викреслити, бо, стосуючись дружин деяких державних діячів, вони могли б вразити самолюбство тих панів і спричинитися до міжнародних конфліктів. Та й, зрештою, зовсім зайве поширювати такі речі друкованим словом — адже на цю тему й так ходить безліч анекдотів. (Примітка Т. Д.-М.)

Я ще мрію побувати при англійському дворі. Адже граф Едвард обіцяв мені це. Це тоді, як ішлося про переведення Яцека на постійну роботу до Голландії. Бал при

---

¹ І не мрійте про це (франц.). Тут у значенні: рішуча відмова, фіаско.

дворі — це має бути щось чудове. Мене дуже тішить, що пані Сімпсон ніколи не побуває на такому балі. Терпіти її не можу.

Оскільки п. Реновицька, як вона сама далі визнає, не знайома особисто з п. Сімпсон, чи то пак з принцесою Віндзорською, я розважив, що буде краще, коли її особиста думка про цю даму залишиться й далі тільки при ній. (Примітка Т. Д.-М)

Сьогодні мене спіткала дивна несподіванка. Десь запропала фотографія Бетті. Я обшукала геть усе, перевернула речі догори ногами. Та вона мов у воду впала. Не можу зрозуміти, як це сталося. При переселенні загубитись вона не могла, бо я зумисне сама переносила хусточки й бачила, що фотографія між ними була. А може, я в поспіху помилково взяла саме ту хусточку, в якій її заховала?.. Ні, це здається мені неможливим. Завтра пошукаю ще. Як добре, що я тоді взяла два відбитки!

Я умовила пана Ларсена поїхати до Кракова відвідати Вавель і таке інше. Принагідно привезе мені панчохи кращого гатунку, аніж можна дістати тут. Просто неймовірно, як ненадовго вистачає хороших панчіх.

П'ятниця

Сьогодні я вперше побувала у міс Норман. Таки вдалося мені напроситись у гостину. Ми зустрілися саме тоді, як вона заходила до себе. Я спитала:

— У вас уже прибрано? А в мене саме прибирають, отож мушу півгодини чекати в холі.

Їй не лишалось нічого іншого, як запросити мене.

— Буду рада, якщо ви посидите в мене.

— О, я б не хотіла вам заважати!..

— Та ні, я зараз вільна. І мені справді буде дуже приємно.

Її помешкання нічим не різнилося від мого. Я побачила тільки, як багато вона має гарних дорожніх речей і який у неї зразковий порядок. Вона почастиувала мене шоколадом і сказала:

— Ніде не їла такого смачного шоколаду, як у Польщі. Коли говорити про гіркий шоколад, то кращий хіба що голландський. Однак й ваш — просто чудовий.

— Так,— погодилась я.— Багатьом іноземцям подобаються наш шоколад і тістечка. Коли до польського посольства в Лондоні привозять з Варшави тістечка, англійці залюбки їх їдять.

— Ще б пак, адже в Англії тістечка нікудишні. Ви це помітили?

Так ми розмовляли з нею ні про що. При цьому я мала нагоду уважно розглянутись навколо. Я поміркувала, що коли те шлюбне свідоцтво десь заховане, то напевне або в білизняній шафі, або ж у несесері, який стоїть за кріслом у спальні. Та цілком можливо, що я знайду його в шухляді письмового столу. Коли міс Норман висунула її, аби щось мені показати, я побачила там багато паперів.

І я твердо поклала собі уже від завтра шукати способу відвідати помешкання міс Норман самотою.

С у б о т а

Сьогодні всі мої зусилля ні до чого не призвели. У конторці весь час сидів той вусатий дідуган, який щоразу непомірно подавав мені мій ключ, хоч я показувала на ключ міс Норман.

— О, так. Можливо, я помилилася,— виправдовувалась я.

А той бевзь із галантною усмішкою запевняв мене:

— Нашим шановним гостям можна помиляться. А мені не можна.

Зайшла відлига. Надворі стало вогко. Я почала вже трохи нудитись.

Н е д і л я

Боже, яке страхіття я пережила! Бр-р-р... Ні, професійної злодійки з мене не вийшло б. Та розповім усе до ладу.

Здавалося, все складається якнайкраще. Вранці, спускаючись униз, я побачила, що Бетті з якимсь добродієм сідає в сани. Вони мали їхати десь далеко, тому що Бетті взяла свій плед. І я тут-таки вирішила: зараз або ніколи. Старий порт'є, як видно, пішов до меси у костьол, бо заступав його помічник, довготелесий здоровило з тупим виразом обличчя. Ця заміна була мені на руку.

Десь із чверть години я переглядала «Vogue»¹, а тоді, намагаючись приховати страх, наблизилася до здоровила і попрохала дати мій ключ. При цьому я показала на ключ від помешкання міс Норман. Він подав не вагаючись.

У коридорі другого поверху не було ні душі. Мені поталанило. Я швидко відчинила двері й увійшла. Серце шалено калатало мені в грудях: Як важко все-таки бути злодієм!

Перше, що я побачила, були ключі, які стирчали в шухлядах письмового столу і в білизняній шафі. Це мене заспокоїло. В шафі був бездоганний порядок. Яка в неї чудова білизна! Хоча кожна хвилина загрожувала мені небезпекою, я не могла не роздивитись її гарнітури. Ах, якби я мала час замалювати деякі з них! Особливо сподобались мені два, обшиті справжнім мереживом. А які нічні сорочки! Напевне, американські. Така краса коштує хтозна скільки грошей.

Я ретельно обшукала полицю за полицею. Одначе нічого не знайшла. Заглянула навіть до взуттєвої шухляди, повної черевичків. Скільки ж вона їх має! Одна пара була без розпинок і через те привернула мою увагу. Я засунула пальці всередину і мало не скрикнула, вражена. Там лежав якийсь предмет, загорнутий у папір. Квапливо розгорнувши його, я розчаровано зітхнула. То був мініатюрний револьвер, оздоблений золотом і емаллю.

Я поскладала все, як було, і взялася до несесера. Там лежав тільки поштовий папір, той самий, на якому вона писала Яцеківі. Коли вона тримає папір у несесері, то, як видно, зараз із Яцеком не листується.

Потім я заходилася шукати в письмовому столі. Там лежала чимала пака різних паперів, документів, проспектів і рахунків. Я пильно все переглянула, але не знайшла ані потрібного мені документа, ані чогось такого, що могло б напровадити мене на якийсь слід. Я була зовсім засмучена. Обнишпорила всі закутки, зазирнула під диван, під матрац, на шафу, за радіатор — усе марно.

Мабуть, ця промітна бестія все носить при собі або поклала на збереження в готельний сейф у Варшаві.

Коли я вже втратила надію і хотіла йти, у двері раптом постукали. Серце мені завмерло. Про втечу не могло

---

¹ «Мода» — англійський жіночий журнал.

бути й мови. Помешкання має тільки одні двері. В першу мить я подумала, що можна сховатись у ванній. Але це мені не зарадило б: увійшовши, я замкнула двері зсередини. Якщо це стукала покоївка, то вона мала свого ключа й одразу зрозуміла б, що в номері хтось є.

Стук почувся знову.

— Хто там? — запитала я по-англійському, намагаючись наслідувати голос міс Норман.

Я зітхнула з полегкістю, коли мені відповів чоловічий голос, також по-англійському:

— Тут мешкає міс Елізабет Норман?

Отже, той, хто стукав, був у незнайомій обстановці. Що я мала відповісти? Зрештою, мені потрібно було лиш одне: аби він на хвилю відійшов од дверей — цього мені вистачило б, щоб утекти. Треба було відіслати його до порт'є. Отож я відказала:

— Ні. Ви помилилися.

Одначе той один не відійшов од дверей, і мене поймав справжній жах. Нарешті він тихо промовив:

— Завтра.

Відтак я почула, як віддаляються його кроки.

Що це могло означати? Я виразно чула: «Завтра». Чи то він хотів сказати, що прийде завтра, чи, може, мав на думці щось інше?

Мені було ніколи розмірковувати над цим. Я хутко відімкнула двері, а через дві хвилини була вже нанизу, віддала ключ і повернулася до себе. Від хвилювання в мене розболілася голова. Треба написати Тадеушеві, що його план не виправдав себе.

Тепер, власне, я не маю тут більше ніяких справ. Можна вже й вертатися до Варшави. Ось тільки дочекаюся листа від Бакстера.

Хоч як би там було, а він повинен мені відписати. Джентльмен не залишить даму без відповіді. Треба набратися терпіння.

Моя «вилазка» геть розладнала мої нерви. Довелося прийняти брому й лягти в ліжку. До того ж я не певна, що не залишила в номері Бетті якихось слідів свого візиту, а ще непокоїть мене той добродій із своїм недоречним «завтра». Світ видається мені смутним та осоружним. І погода цьому сприяє. Хоч би знову підморозило.

Понеділок

Цей Тото просто божевільний! Треба ж таке вигадати! Одначе це мило з його боку. Приїхали шістьма машинами десятків зо три чоловік. На машинах повивішували таблички з написом: «Зимовий рейд до пані Ганки». Вся Криниця тільки про це й говорить. Я враз стала тут найпопулярнішою особою. Уявляю собі, як усі ті дамочки аж корчаться із заздрощів.

Тото і його ватага приїхали о десятій ранку, а що всі були голодні, то перший сніданок перетворився на якийсь дикий бенкет. У ресторанній залі позсували столи, і о першій, коли почали подавати нормальний обід, директор мусив благати Тото, щоб ми перейшли до бару. Тото сказав, щоб туди послали оркестр, і ми знаменито розважалися аж до шостої вечора, а тоді майже всі, підпилі й стомлені, пішли спати.

Одначе Тото ніщо не бере. Він і чути не хотів про відпочинок, хоч вів машину від Варшави аж до Криниці. Не один чоловік міг би позаздрити на його здоров'я. Ми пішли на ковзанку, де саме відбувався хокейний матч із латишами.

Тото, як і слід було сподіватися, привіз силу-силенну шоколаду й добірного порто¹, яке я так люблю. Він, безперечно, має свої чесноти.

Вечеряли ми вдвох нанизу. Всі в ресторані поглядали на нас. Та воно й не дивно. Тото поводився, мов закоханий паж. Анітрохи не зважав на те, що всі нас бачать. Під час десерту він завважив міс Норман і сказав:

— Поглянь-но, Ганечко. Здається, ми бачили цю пані у Варшаві. Ти знаєш, хто вона?

— Авжеж. Вона англійка. Звуть її міс Норман.

— Ти знайома з нею?

— Познайомилися тут. А що, сподобалась?

Він нещиро засміявся.

— Хіба при тобі може сподобатися якась інша жінка? Я зміряла його холодним поглядом.

— Хто невибагливий, тому кожна подобається.

— Але ж мене ти за такого не вважаєш?

— Подеколи ні.

— Тільки подеколи?

---

¹ Сорт вина.

— Достеменно так. Адже ти упадаєш за тою дурню-щою Мушкою Здроевською. Я іноді думаю: про що ви можете розмовляти між собою? Ото, мабуть, єдність інтелекту, поглядів та інтересів.

Тото образився. Я знала, що ніщо йому так не дошкуляє, як іронічні зауваження щодо його інтелекту. Але ж він сам роздратував мене, отак роздивляючись на міс Норман.

— Якщо ти маєш мене за дурня,— озвався він,— то навіщо ж водишся зі мною?

Я знизала плечима.

— Я зовсім не вважаю тебе за дурня. Але ж знаєш сам, що зірок з неба ти не хапаєш.

Тото почервонів.

— Тепер я бачу, що даремно сюди приїхав. Нічого, крім прикросів, з цього не буде.

— З превеликою втіхою винагороджу тебе нею,— промовила я і підвелася, щоб привітатися до міс Норман, яка саме виходила. Я зробила це під впливом якогось несвідомого імпульсу, але відступити вже не могла. Міс Норман зупинилася. Я познайомила її з Тото і запросила трохи посидіти з нами. Я стежила за виразом його обличчя. Він удавав стільки різних почуттів водночас і робив це так бездарно, що я бачила його наскрізь. Прикидався обуреним моїм вчинком, байдужим до вроди міс Норман (вона таки справді непогана з себе), стримано чемним і знудженим. Кінець кінцем, він визнав за потрібне виказати це ще виразніше. По п'яти хвилинах банальної розмови послався на втому, попрощався й пішов спати. Мабуть, думав, що я зателефоную йому в номер або сама прийду. Довго доведеться йому чекати.

Власне, я й сама не знаю, чим він мене так розсердив. Але в погляді, яким він дивився на ту Бетті, було щось бридке.

Спересердя я довго не могла заснути. Навмисне вимкнула телефон і не відповідала, коли стукали в двері. Найкраще б виїхати завтра рано-вранці. То була б добра наука Тото. Ось і зараз, як я це пишу, знову стукають у двері. Це вже втретє. Нічого йому не допоможе. Хай собі йде до тієї рудої видри. Завтра він буде принишклий і покірливий. На неї і оком не скине. Звісно, тільки коли я буду поруч. Даремно я їк познайомила. Вже дванадцята. Іду спати.

Вівторок

Між мною і Тото все скінчено. І я дуже з цього задоволена. Давно вже треба було це зробити. Ось як усе сталося.

Я прокинулася рано і ввімкнула телефон. О восьмій прийшов перукар, а за чверть години почувся телефонний дзвінок. Я взяла трубку, але виявилось, що це Мірський. Він нічого не знав про нашу вчорашню сварку з Тото і тому запитав, які в нас (цебто в мене й Тото) плани на сьогодні. Я відказала йому, що не знаю, бо Тото ще спить.

— Як це спить? — здивувався він.— Адже він годину тому був у мене.

Я зааніміла. Отже, встав і не зателефонував мені. «Ну гаразд,— подумала я.— Ти образився, то сам і перепрошиш». Я запропонувала Мірському покататися на санях. Він радо погодився. О десятій ми вже були нанизу.

Коли ми проїжджали повз кінотеатр, нас обминули сани. Я не повірила власним очам. У них сидів Тото поруч із міс Норман. Тото трохи зніяковів, але вклонився мені підкреслено холодно. А що та видра дивилася в інший бік, то я й собі дозволила промовистий жест: ані зворухнулася. Мірський помітив, що я не привіталася, але ні про що не спитав. Це було вельми тактовно з його боку.

Такого вибачити Тото я вже не могла. Він перебрав міри. Просто не можу описати, яка я була люта. До нього мені, звісно, байдуже, але ж тут ідеться про мою честь. Так мене скомпрометувати! В першу мить я вирішила негайно виїхати геть, одначе, трохи заспокоївшись, розважила, що це було б не на мою користь. Тото міг би подумати, що я ним цікавлюся. Треба залишитися тут ще хоч днів на два. Погано навіть і те, що я не відповіла на його привітання. Ну, та нічого вже не вдієш. Так і буде.

Повернувшись до готелю, я написала довгого і дуже теплого листа Яцеківі. Це найкраща людина, яку я знаю. Я навіть ладна простити йому оте двоєженство. В усякому разі, від нього мені не випадає чекати таких несподіванок, як від Тото.

Обідала я з Ларсеном. Як добре, що він прийшов. Це дуже полегшило моє становище. Та видра була сама, а все моє товариство галасливо бенкетувало в кінці зали. Я вдівала веселу, і це видимо здивувало мого партнера, бо

він саме розповідав мені якісь нудні речі про Росію і про своїх тамтешніх знайомих.

Тото, мабуть, навмисне сів спиною до зали. Цікаво, як він пояснив іншим те, що ми не разом. Напевне, вигадав якусь безглузду нісенітницю. А зрештою, мені байдуже. Я повернулася до себе, мало не плачучи. Щось не гаразд у мене з нервами. Та воно й не дивно. Будь-яка інша жінка на моєму місці після таких переживань була б уже збожеволіла. А тут іще цей Тото.

Нарешті о п'ятій він мені зателефонував.

— Чим можу прислужитися? — запитала я цілком спокійно.

— Можна зайти до тебе на хвилину? Я хочу поговорити з тобою.

— Про що? — запитала я таким тоном, що мав означати лиш одне: розмовляти нам нема про що.

Тото помовчав, тоді невпевнено відказав:

— Ну, треба ж нам якимось порозумітись. Хоч би для того, щоб це не виглядало так дико. Про людське око.

— Ну що ж, гаразд, — погодилась я. — Тільки з однією умовою...

— А саме?..

— Пообіцяй мені, що ми будемо говорити тільки про те, в який спосіб закінчити наше знайомство, і ні про що інше.

— Обіцяю тобі це.

Через п'ять хвилин він прийшов. Уперше я придивилась до нього цілком безсторонньо. Не розумію, як я могла мати з ним щось спільне. Він просто вульгарний. Звісна річ, на певному рівні. Але вульгарний. Живий образ банальності. Міг би правити за форму для виготовлення таких самих, як він, осіб, позбавлених будь-якого внутрішнього змісту, вроджених шляхтичів, шаблонно вихованих і нікчемних.

Він уклонився мені, але руки не простягнув: мабуть, боявся, що я не подам своєї. Це побоювання було не марне. Я показала йому на крісло й сіла сама.

— Власне кажучи, — почав він, — після того, як ти не привіталася до мене, я не мав права розмовляти з тобою. Одначе визнай...

— Як на мене, — перебила я його, — ти не мав на це права вже раніше.

— Що ти хочеш цим сказати?

— Те, що ти міг попередити мене про виставу, яку влаштував перед світом, привселюдно розгулюючи з отою дамочкою. Ти так повівся, що Мірський подумав про мене хтозна-що. Я виглядала в його очах нещасною і покинутою жалюгідною істотою. Так не роблять. Звісно, ти вільний хизуватися перед цілою Криницею своїми успіхами у всіх міжнародних авантюристок, які тільки є в світі. Це твоя справа. Але міг би принаймні попередити мене. Саме так я розумію пристойність.

— На жаль, ти сама позбавила мене такої змоги,— відказав він.— Учора я разів п'ятдесят тобі телефонував. Ти навіть не зволила взяти трубку. Кілька разів стукав у двері. Ти не зволила озватися. Що ж я мав робити?

— Міг зателефонувати вранці...

— Он як? Вранці?.. А навіщо?.. Аби лиш переконатися, що твій лихий гумор не минувся? Яку я мав гарантію, що ти будеш така ласкава й захочеш зі мною розмовляти? Я приїхав до тебе і тільки заради тебе. Стомився, не спав, а ти мене так приймаєш. Ні, моя люба. Я не маю чим собі дорікнути.

— Дарма. Я так не вважаю. Але це вже не має значення.

— Атож,— зухвало погодився він.

— Ну, а далі що?

— Хоч нам себе й жаль...— почав він.

Я перебила його.

— Мені тебе аніскілочки не жаль.

— Ну гаразд, однаково, як це назвати.

— Зовсім не однаково. Коли так, ти можеш сказати своїм приятелям, що я просто в розпачі.

— Ганко,— докірливо глянув він на мене.— Ти ж добре знаєш, що я ніколи такого не сказав би. Що я ніколи й ні з ким не говоритиму про тебе інакше, ніж з найшришою приязню.

— Я цього зовсім не певна.

— Даю тобі слово. Не знаю, чому ти раптом так зненавдила мене, але я зберігаю до тебе ті самі почуття, що й завжди.

Я звела брови.

— Ах, оце новина! Ти мав до мене якісь почуття? Ніколи б не подумала.

Тото нерво шарпнувся в кріслі й озвався ображено:

— Ми умовилися не говорити про минуле.

— Це ти почав.

— Хай так. Але й годі. Тепер я хочу запропонувати тобі підтримувати надалі такі стосунки, щоб нічого не впадало людям у вічі. Адже ми так часто зустрічаємось. Не кажу вже про Криницю, де мешкаємо в одному готелі, але й у Варшаві також. Навіщо давати привід до пліток? Сподіваюся, це не буде тобі дуже неприємно. Адже доводиться тобі вітатися з багатьма людьми, які тобі байдужі, а то й несимпатичні. Так ми уникнемо пересудів. А це найважливіше. Я хочу лиш одного: зберегти видимість.

— Не знаю, як це виглядатиме після всіх твоїх штук. Добра мені видимість, коли ти зненацька привселюдно накидаєшся на ту руду англійку. А під час обіду не завдаєш собі клопоту привітатися до мене.

Він гаряче заперечив:

— Щоб ти знову не відповіла мені? Будь же справедлива. А коли тобі прикро, що я згаяв трохи часу з тією пані, то я можу від цього відмовитися.

— Мені?.. Мені прикро!.. Сміх; та й годі! А що мені до того? Хоч би ти й народив з нею купу дітей... Твоя зарозумілість переходить будь-які межі. Наче я не маю чого іншого робити, як перейматися тим, що ти коло когось упадаєш чи запобігаєш чийсь ласки?

Він був страшенно злий, але мовчав. Отож я заявила:

— Ну гаразд. Я згодна на твою пропозицію. При зустрічах будемо поводитись, як і раніш. Зрозуміло, тільки в присутності сторонніх. Але затаю собі: нікого ми не обдуримо, якщо водночас ти будеш виставлятися напоказ із тією жінкою. Зрештою, ця жертва небагато б тобі коштувала. Я пробуду тут ще найбільше день чи два.

— Це мені взагалі нічого б не коштувало, хоч би тому, що я їду сьогодні.

— Ідеш? — здивувалась я. — Чому?

— Дивне запитання. Адже я приїхав сюди тільки задля тебе.

Я недовірко подивилася на нього.

— А вона? Вона теж їде?

Він видимо збентежився.

— Не маю уявлення. Звідки мені знати?

— Це був би цікавий збіг обставин, — засміялась я.

— Що? — обурився він. — Ти підозрюєш, що ми з міс Норман змовились і ідемо разом?!

— Це мене не цікавить, — знизала я плечима.

— Ти не маєш серця.

— О ні, мій любий. Маю, аж навіть надміру. Коли вже мені чогось бракує чи бракувало, то це тверезого розуму, щоб не дала серцю волі там, де не треба. А ти ніколи не цїнував мене належно.

Він обурено підхопився.

— Я не цїнував? Я? Таж будь справедлива, Ганко! Я нікого й нічого не цїнував у житті так, як тебе. І ти це знаєш краще за мене.

Правду кажучи, він таки мав рацію. Він аж занадто виказував своє кохання до мене. В усякому разі, на таку нещадну кару за отой свій вибрик не заслужив. Звісно, я й думки не припускала пробачити йому це. Він мене образив, а заподіяних мені образ забувати я не вмію, хоча зовсім не мстива.

Я сказала:

— Припустімо, так насправді було. Але ми збиралися говорити тільки про додержання пристойності. То як же з цим?.. Чи не вважаєш ти, що було б непогано, якби я пішла вечеряти з тобою й з усією твоєю компанією?

— Як це вечеряти? Адже я виїжджаю ще до вечері.

— Еге ж. Ти мав такий намір. Але ніщо тебе не змушує до такого негайного від'їзду.

Він завагався.

— Та воно так... Хоч з другого боку... власне... деякі справи вимагають моєї присутності у Варшаві... Має приїхати пан Голембієвський із звітом. Я сам призначив йому на завтра... Незручно...

— Пан Голембієвський приїздить раз на тиждні,— холодно зауважила я,— і сидить у Варшаві по кілька днів. Може зачекати.

— Та, зрештою, є й інші справи. Я хотів би виїхати сьогодні.

— То й виїдеш. Не думай, що я затримую тебе. Але прекрасно можна зробити це й після вечері.

Він крутився в кріслі, наче приштрикнутий виделкою. Тепер я вже анітрохи не сумнівалася, що тут причетна міс Норман. Як видно, він пообіцяв підвезти її своєю машиною. Цього я ні в якому разі не могла допустити. То був би для неї занадто великий успіх.

— Я вже звелів спакувати мої речі,— зітхнув Тото.

— То звели розпакувати.

— І попередив, що звільняю номер. А людей понаїхало

стільки, що на нього вже, певне, хтось чекає. Тоді я не матиму де переночувати.

— А навіщо тобі ночувати? Адже ти вийдеш на ніч.

Я вирішила не поступатися. Хай та видра знає, що моє слово тут ще важить. Тото був дуже стурбований. Він непевно позирав у мій бік і в душі, мабуть, проклинав себе за те, що напросився на цю розмову зі мною. Я знала, що йому забракне сміливості відверто наполягати на своєму. Ненавиджу цього мамулу. Справжній мужчина на його місці просто заявив би: «Я ніколи не міняю своїх намірів. Якщо ти хочеш зберегти видимість, будь ласка. Зійдімо зараз же разом до підвечірка і всім покажемося».

Тото крутив гудзики на піджаку й мовчав.

Я запитала:

— Ну, оце й усе, що ми мали обговорити. Чи не так?

— Так. Але... З отим моїм від'їздом...

Я вдала обурену:

— Як? Ти робиш проблему з кількох годин?.. Вимагаєш, щоб я про людське око не поривала з тобою, щоб лупала очима перед усіма після отієї образи, яку ти мені заподіяв, а сам не можеш поступитися такою дрібницею і відкласти поїздку до вечора?! — Я встала й рішуче додала: — Зрештою, мені байдуже. Розмову закінчено. Якщо я прийду вечеряти й не застану тебе в ресторані, то вважатиму, що тобі ця видимість ні до чого. Тоді, звичайно, я вільна буду пояснити причини нашого розриву знайомим як тут, так і у Варшаві.

Я кивнула йому головою, повернулась і вийшла до спальні.

Щиро кажучи, я не знала, як учинить Тото. Йдучи вечеряти, була навіть збуджена цікавістю: що ж там на мене чекає?

У коридорі другого поверху я побачила картину, що сповнила мене щирою радістю. Я мало не розсміялася вголос: слуга заносив до номера міс Норман її валізи. Я звернулася до нього:

— До панни Норман хтось приїхав?

— Ні, пані,— відказав він.— Ця добродійка мала намір виїхати, а тепер передумала й залишається. Поїде нічним поїздом.

Ач, авантюристка! Думала, що досить їй пальцем кивнути, щоб вихопити Тото в мене з-під носа. Не так це просто, моя любя! Цікаво, що вигадав Тото, аби викрути-

тись перед нею, яку брехеньку придумав? Та де там йому з його дипломатією! Певне, її не обдурить ніякими викрутками, а хоч би й так, то досить їй буде побачити мене за одним столом з Тото, аби все зрозуміти. А ввечері нехай собі любенько їде, бо я твердо вирішила затримати Тото в Криниці на весь завтрашній день.

Тото сидів розгублений, пригнічений і сумирний біля великого столу в кінці зали. Мабуть, чекав уже давно. Мірський та інші також були на своїх місцях. Коли я наблизилася до їхнього столу, вони встали й чи не занадто значливо висловили свою радість «із приводу залагодження конфліктів». Я звернулася до Тото так, ніби між нами нічого й не сталося:

— Я страх яка голодна. І залюбки випила б чарочку горобинівки або ще чогось на твій вибір.

Він був такий вражений моїм невимушеним поведженням та усмішкою, що насилу видобув із себе кілька невиразних звуків. Оговтався тільки під кінець вечері.

Міс Норман узагалі не зійшла вниз. Певно, ввечеряла в номері, чи, може, від злості їй одібрало апетит. Хай знає, що я не якась там дурне дівча. І коли навіть у цій дрібниці їй не пощастило домогтися свого, то доведеться їй рахуватись зі мною як із серйозною супротивницею й у важливіших справах.

Ми просиділи в барі нанизу аж до третьої години ночі. Ну й наївний же цей Тото! Він зовсім розкис, забув про свій від'їзд і їв мене очима, як за кращих часів. Головою запряглася б, що він уже плекав великі надії. Хотіла б я побачити його міну, коли він довідався, що я пішла спати. Я вийшла на хвилику з бару, попередивши, що зараз повернуся. Але, звісно, не повернулася.

Я довгенько прислухалася, чи не постукає він до моїх дверей, та, як видно, він усе зрозумів і навіть носа не показував.

Завтра ввечері виїдемо разом.

С е р е д а

Нарешті прийшов лист із Бургоса. Я нетерпляче розпечатала довгий вузький конверт американського типу й одразу розчарувалася. Всередині був тільки лист — жодної фотографії.

Бакстер писав:

«Шановна пані! На жаль, я не можу прислужитися Вам ані ширшими, ані докладнішими відомостями щодо особи, яка Вас цікавить. Моє знайомство з панною Саллі Ней було цілком випадковим і короткочасним. Справді, чотири роки тому я був у службових справах в Буенос-Айресі і там зустрів дівчину з таким прізвиськом. Коли мене не зраджує пам'ять, це був не псевдонім, бо вона послуговувалася ним не тільки для реклами, як танцівниця, але й у приватному житті. Цю мою думку потверджує і те, що ми розмовляли про її родину, яка зроду-віку живе у Північній Ірландії.

Відтоді я не бачив більше тієї дівчини й не листувався з нею, проте зберіг до неї якнайкращі дружні почуття і згадую її як милу, добре виховану, інтелігентну й культурну особу. В своїй важкій професії танцівниці, обертаючись у середовищі, що аж ніяк не сприяє розвитку добрих звичаїв, вона не втратила свіжості й добродішності дівчини з хорошої родини.

Наскільки я знаю, до танців вона вдалася через матеріальну скруту батьків. Вона герпляче ксрилася своїй долі, хоча й мріяла про заміжжя. З певністю можу сказати, що тоді вона не була одружена. А що вона зверталася до мене за порадою стосовно візи, то я тримав у руках її документи, видані англійськими властями на прізвисько Саллі Ней.

Вона казала мені, що їй пропонують виступати в одному казино в Каннах, і дуже з цього раділа, бо її брат нібито працював у Ніцці на одному з англійських промислових підприємств. Я не певен, але здається, ім'я його Джеймс.

У Буенос-Айресі панна Ней мешкала разом зі своєю тіткою, пані Колларс, поважною літньою дамою з бездоганими манерами й веселою вдачею. Вони дуже любили одна одну.

З усього, що я знаю про панну Ней, можна судити, що тут якась помилка і що Ви маєте на увазі не її. Усе могла б з'ясувати фотографія, але, на жаль, жодного знімка панни Ней я не маю.

Дуже прошу Вас при нагоді передати мої дружні вітання Ларсенові.

З повагою. Ч. Б. Бакстер»

Я дуже уважно прочитала листа. Він суперечив моїм підозрам лише з першого погляду. Цілком імовірно, що Бетті Норман могла мати фальшивий паспорт. Вона походила з пристойної родини і, певна річ, не хотіла, аби хтось знав, що вона виступає в кабаре. Коли вже вона могла прибрати чужого прізвища в Біарріці, та й тепер живе під дівочим прізвищем замість носити законне Яцекове, то годі й сумніватися, що її принципи цілком дозволяють їй скористатися фальшивими документами.

Тепер щодо отої тітки і брата. Тітка, звісно, могла бути справжня, тим більше, що взагалі заведено називати тітками навіть далеких родичок. А от брата вона вигадала. І Яцек, і дядько Довгїрд виразно казали про неї як про єдину дитину в батьків. Та, зрештою, вона й сама казала, що одним одна в світі.

Якесь передчуття підказувало мені, що я не помиляюсь. Ну, та ось уже бельгійські детективи все з'ясують. Сподіваюся, їхня відповідь не забариться. Який жаль, що пропала ота фотокартка міс Норман. Я послала б її Бакстерові й за кілька днів знала б усе напевне. Я ще раз дуже пильно обшукала все, але картки не знайшла. Отож поклала собі знову навідатись до тих фотографій, де вже була рідше. Тепер, коли міс Норман у Криниці нема, я можу сміливо казати, що роблю це з її доручення, і забрати всі невикуплені знімки.

Тото покїрливо зателефонував з самого ранку. Сказав, що в нього болить голова, бо вчора він забагато випив і сам не знає, о котрій годині ліг спати. Я збагнула, що він зумисне говорить про всі ці речі, уникаючи інтимнішого тону, бо не знає, як я до нього поставлюсь. Дуже добре. Нехай не знає. Власне, це буде найкраще — тримати його в невіданні.

Я вирішила будь-що не допустити його зближення з тією рудою авантюристкою. І добре знаю, що мені досить незначного зусилля, аби втримати його при собі. Не заради нього самого, а через неї. Треба тільки в ті моменти, коли він оддалятиметься від мене, давати йому невеличку надію. До того ж Тото боїться, що я виставлю його на посміх серед знайомих. Не стану приховувати, я б зробила це з превеликим задоволенням, та й хисту мені не забракло б.

Одразу ж після сніданку я забрала Тото і вирушила на пошуки фотографій. По-перше, тому, що краще вже

товариство Тото, аніж ніякого, а по-друге, мені треба було показатися з ним, щоб заткати роти базікалам. Учора всі бачили, що Тото збирається виїжджати, так само як і та баба. Отож напевне пов'язували ці два від'їзди між собою. Нехай же пересвідчаться, що він залишився, і залишився задля мене.

Хоч як я шукала, хоч переглянула зо дві тисячі фотографій, проте жодної фотографії міс Норман не знайшла. Виявилось, що перед від'їздом вона викупила всі свої знімки. Це мене дуже здивувало, бо завжди, коли ми разом бували в містечку, вона намагалася уникати фотографів. Казала, що такий у неї забобон. В її номері я теж не знайшла жодної фотографії. Навіщо ж вона тоді так скрупульозно їх усі повикуповувала?..

Для Тото наша виправа була справжньою мукою, бо я сказала йому (треба ж було якось це пояснити), що шукаю фотографій для нього. Лише за обідом він трохи розворушився. Ми вирішили виїхати о шостій. На день чи два зупинимось в Кракові. Я умовила Мірського поїхати з нами. В його присутності Тото не наважиться на якісь фамільярності. Та й мою стриманість можна буде пояснити потребою критися перед Мірським. Дописую поспіхом. Мої речі вже винесено до машини. Великі валізи порт'є відправить увечері поїздом.

Від'їжджаю з Криниці, хоча й не досягла того, задля чого приїхала, проте з великим запасом нових відомостей.

Ч е т в е р

Я дуже незадоволена собою. Забагато пила на обіді у Гуців. Ще й досі в голові гуде. Якби не кляте шампанське, то напевно не вчинила б такої дурниці. Шампанське і краківська нудьга.

Тут зовсім нема чого робити. І я все собі зіпсувала. Усю свою стратегію.

Тото знову ладен забрати собі в голову бозна-що. Треба буде завтра подумати про нову тактику. Сьогодні не маю на це сили. Довкола така тиша. Перша година ночі.

Краків давно уже спить. Щоправда, минулої ночі я трохи подрімала в машині, та все одно геть зморена, і очі в мене самі злипаються.

Щось я мала ще важливе записати. Ніяк не пригадаю. Ага, ось що: Тото давав мені зрозуміти, що може розраховувати на успіх у тієї рудої. Чи то просто його зарозумілість, чи правда?..

П'ятниця

— Сьогодні великий бал у Потоцьких. Буде весь малопольський вищий світ, а також молодий Естергазі, що, здається, проситиме руки Люсі. Дуже цікаво, який він із себе. На аматорських фотографіях справляє вельми приємне враження. Мене страх як просили залишитися. І Тото умовляв, як міг. Він сподівався, що Естергазі, який два роки тому полював вовків у його маєтку, не схоче лишитися в боргу і запросить його до себе на муфлонів.

Власне, я тому й не згодилась, що Тото так наполягав. Отож сьогодні ввечері перед початком балу ми виїжджаємо. Маю ще зробити кілька візитів. Розмовляла по телефону з Яцеком. Він широко зрадів, що я їду додому. Дедалі дужче переконуюсь, що кохаю тільки його.

Неділя

Лікар сказав, що шрам на чолі загоїться безслідно. Я аж тремчу на думку, що він може на цьому не розумітися. Хоч він начебто один з найкращих фахівців у Європі по косметичних операціях. До того ж правий бік у мене так болить, що можу лежати лиш на лівому.

Мірському розтрощило ніс. Уявляю собі, який вигляд він матиме, коли одужає. Та найбільше потерпів Тото. Оце щойно мені зателефонували й повідомили, що в нього складний перелом лівої руки. Загалом, він на це заслужив. Дорога була слизька. Я двічі просила його, щоб їхав не так швидко. А він із злості ще дужче натискав на газ. Це мусило скінчитися катастрофою. Нам іще пощастило, що дерево, падаючи, не придушило машину. А то були б ми всі трупами. Від «мерседеса», звісно, залишилася купа брукхту.

Оті люди з нижчих верств заздять нам, що ми їздимо машинами. Коли б вони знали, на які небезпеки ми наражаємось, то дякували б богам, що доля судила їм послуговуватися трамваями, поїздами тощо.

Яцек дає мені стільки доказів своєї любові, він такий уважний, просто не надивиться на мене. Сьогодні вранці, коли я бідкалася, що в мене може лишитися потворний рубець, він сказав:

— Мені соромно свого егоїзму, але признаюся: я, може, навіть хотів би, щоб ти попоганіла, щоб зовсім попоганіла і нікому не подобалася, тільки мені.

— Боюся, що тоді я й тобі перестала б подобатись.

Яцек засміявся так широко, що в мене зникли будь-які сумніви.

— О ні! — вигукнув він. — Я оце недавно читав досить розумну книжку якоїсь англійської авторки. Називається вона, здається, «Технологія шлюбу». То там є не позбавлене слушності спостереження, що по кількох роках спільного життя чоловік і дружина вже не звертають уваги на зовнішність. Вони зникають до неї так само, як дитина до гарних забавок. Відтоді значення має суть і тільки суть.

— Якщо та суть існує, — зауважила я.

Він ніжно подивився на мене.

— А хіба в самому шлюбі її нема?

Я залюбки визнала б його слушність, але, пам'ятаючи про його ще не спокутувану вину переді мною, сказала:

— Що була така суть, я знаю... А от чи вернеться вона — не певна.

Яцек радо припинив цю розмову, бо саме в ту мить прийшла мама. Вона була дуже стривожена і, поцілувавши мене, вигукнула:

— Ви вже чули?

— Про що? — спокійно запитав Яцек.

— Ну як же, про те, що вже ухвалено європейську війну. Німці розлютились на чехів, бо нібито Ротшільд, отой, знаєте, у котрого гостював принц Віндзорський, утік до Праги, то німці сказали: або їм віддадуть Ротшільда, або вони забирають Карлсбад. Ну, от у Парижі й ухвалили почати війну.

Яцек засміявся.

— Та що це ви, мамо, кажете! Це ж якісь безглузді вигадки людей, що абсолютно не знаються на міжнародній політиці. По-перше, Ротшільд не втік, а по-друге, нехай би навіть і сто Ротшільдів утекло до Праги і Чехословаччина надала їм притулок, через це не було б війни.

Мама заспокоїлася.

— Ах, яке щастя! Але ти цього справді певен?

— Цілком певен.

— Бо пані Сарніцька казала, що знає від певних людей, нібито Гітлер хотів забрати Чехословаччину. Кажуть, частину її він оддасть італійцям, частину нам, але найбільшу частину, разом із Карлсбадом, забере собі. Ото була б історія! У них там в Німеччині немає масла. А я собі просто не уявляю, як можна жити без свіжого масла. Як ти гадаєш, чи дозволили б мені привозити масло з Польщі?

— А чого ж би мали забороняти? — сказала я.

Яцек почав трохи дратуватися.

— Слухайте, мамо, все, що ви кажете, не має під собою ніяких підстав. По-перше, німці не наважилися б зазіхнути на Чехословаччину. Та й не схотіли б. Гітлер прагне об'єднання Німеччини і тому нізащо не погодиться мати в межах німецької держави якісь чужі народи. Та якби він навіть і мав на оці Чехословаччину, то ніколи б її не дістав.

— Чому ж? — заперечила мама. — Пані Сарніцька каже, що він міг би завоювати її за кілька тижнів.

— Міг би, якби йому дозволили інші держави. Але Чехословаччина перебуває у військовому союзі з Росією і Францією. А за Францією стоять Англія й Америка. І це ще не все. Як член Малої Антанти, Чехословаччина може завжди розраховувати на підтримку Румунії і Югославії. І з отих дурниць, які розповідає пані Сарніцька, можна тільки посміятися.

— Ах, якби ти тільки був цього певен!

— Мамусю, — обурено мовила я, — та кому ж краще знати про це, аніж Яцеківі? Адже їм, дипломатам, усе згори видно.

— Спіть спокійно, мамо, — докинув Яцек. — Ні Карлсбад, ні масло нікуди од вас не дінуться. І ось вам найкращий доказ того, яка необізнана ваша інформаторка: вона твердить, ніби Італія теж має забрати частину Чехословаччини. Але ж італійці не мають спільного кордону з цією країною. До того ж Італія ніколи не погодиться на те, щоб німці забрали Чехословаччину.

— Чому не погодиться? Адже Гітлер і Муссоліні друзі...

— Бачите, мамо, у міжнародній політиці так ведеться. що ніхто не хоче, аби його друг надто зміцнів. Надмірна міць Німеччини була б для Італії дуже небезпечна.

Я завжди дивуюся з Яцека: як логічно і переконливо вмів він усе пояснити. Як спокійно може розв'язати найзаплутаніші питання міжнародної політики.

— Бачите, мамо,— провадив він далі,— Німеччина, особливо тепер, прибравши до рук Австрію, в силу сутс економічних потреб мусить тяжіти до Середземноморського басейну. Вже на сьогодні дуже відчувається німецький вплив на Югославію, і Італія потихеньку намагається протидіяти йому. Вихід німців до Адріатики був би для Італії катастрофою. Щоправда, можливе й таке — я не можу зараз говорити про це докладно,— що в устрої Чехословаччини таки відбудуться певні зміни. Одначе це станеться без війни, шляхом переговорів. Ідеться про певні пільги для німецького населення Судетів. Що ж до війни... Про війну в найближчі кілька років нема чого й думати з тієї простої причини, що ні Німеччина, ні західні держави не готові до неї як слід. Зрештою, в усіх країнах при владі стоїть покоління, що вже пережило світову війну, і це покоління нової війни аж ніяк не прагне.

Маму це переконало, і вона сказала, що Яцек зняв їй камінь з серця.

Відразу ж по обіді почали збиратися знайомі і родичі. Як видно, джерелом тієї плітки була не пані Сарніцька, бо про це вже говорили всі. Я дуже тішилася, маючи змогу авторитетно спростовувати ті нісенітниці. Навіть заслужила за це похвалу від Станіслава (він також прийшов разом з Данкою).

Станіслав сказав:

— Ти дуже розважлива і, як я бачу, непогано обізнана в цих справах. У нас безпідставно перебільшують силу Німеччини і применшують значення Франції. Щоправда, нинішнє становище в цій країні залишає бажати кращого. Але так триватиме недовго. Французи протягом своєї історії вже не раз доводили, що вони годні здолати тимчасову слабкість. Тож і тепер, у разі небезпеки, вони куди легше, ніж нам здається, звільняться від впливу своїх масонів.

Станіслав великий знавець у питаннях масонства. Може годинами розмовляти про це з батьком. Я не раз прислухалася до їхніх розмов. Далєбі, було б жахливо, якби в світі панували масони. Як каже Станіслав, мало не всі видатні особи в Польщі та за кордоном належать до масонства. Не розумію тільки одного: коли вже вони такі могутні і не гребують навіть убивствами з-за рогу, то чому ж досі не зуміли позбутися всіх своїх ворогів, і не тільки таких незначних, як, скажімо, Станіслав, але й таких, як Гітлер і Муссоліні.

Що ж до Польщі, то вона й справді в невідному становищі, бо змушена вибирати між більшовиками, гітлерівцями чи масонами. З ким тут вести дружбу? З якою полегкістю я зітхнула б, коли б Яцек став міністром закордонних справ. З його головою він напевне дав би собі раду. Хоча, з другого боку, всю оту історію з міс Норман можна б залагодити куди краще, ніж це робить він.

Мабуть, треба буде завтра зателефонувати до Мостовича, щоб провести з ним нову воєнну нараду. З пов'язкою на чолі я виглядаю досить мило. Вона трохи скидається на таку собі сріблясту шапочку.

В і в т о р о к

Сьогодні вперше встала з ліжка. Власне кажучи, ніщо мене вже не турбує, але так приємно бути на правах хворої. Тітка Магдалена дихнути на мене боїться. У неї таки справді добре серце. Оскільки Яцек був сьогодні цілий день зайнятий, ми з нею кілька годин балакали. Вона вперше розповіла мені, чому лишилася старою панною. От ніколи б не подумала, щоб вона могла таке пережити, саме вона. Є все-таки на світі тривкі почуття. Тітка Магдалена запевняє, що й тепер кохає його так само палко, як і тоді.

Їй було на той час заведве вісімнадцять років. Батьки її померли, тож, закінчивши навчання в пансіонаті, вона поїхала до своєї старшої сестри, пані Сулигво. Подружжя Сулигвів мешкало в своєму маєтку на Західній Поліссі. У них було вже двоє синів. (Я знаю їх обох. Один служив у військовому флоті, а другий займає якусь високу посаду в промисловості у Сілезії). Тоді хлопцям було щось по десять чи дванадцять років. Пан Сулигво, набагато старший від дружини, був цілком поглинутий господарством і не приділяв ніякої уваги вихованню дітей. До хлопців приставили гувернера і вчителя в одній особі, пана Анзельма. Крім цих п'ятох мешканців та ще нечисленної прислуги, у великому похмурому домі не було нікого.

Невдовзі по приїзді тітка Магдалена завважила, що стосунки між її сестрою Анелею і вчителем далеко не такі, яких міг би бажати господар дому. Але він, здавалося, нічого не помічав.

Сусідів у них майже не було. Та навіть і ті знайомі, що мешкали в радіусі п'ятнадцяти-двадцяти кілометрів,

уникали маєтку Сулигвів. Там завжди панувала гнітюча мовчанка. Господар щоразу, як звільнявся від справ, замикався в бібліотеці. Хлопці поза уроками галяли час у якихось тихих розвагах, що в них нікого не втаємничували. Анеля снувалася по дому безшумно, наче тїнь. Тодї вона ще була непогана з себе. (Я ж бо познайомилася з нею, вже коли вона була паралізованою бабусею). Чи був між нею і паном Анзельмом роман, тїтка Магдалена й досї не знає. Але гадає, що нї. То була якась хвороблива, ненормальна любов, що неминуче мала виникнути в тому глухому закутку.

— Може, тепер,— сказала тїтка Магдалена,— коли я знаю світ і багатьох людей, я б дивилася на пана Анзельма зовсїм іншими очима. І все ж в одному я певна: байдуже його б не проминула, бо був то чоловік незвичайний. Йому тодї заледве минуло тридцять, а знав він стїльки всякого, що просто диво. Закїнчив два факультети, обїздив багато країн. Обшир його інтересів свїдчив про непересїчний розум і неабияку інтелїгентність. Але при всьому тому він був зовсїм не пристосований до життя. В такому віці і з такою освітою він нїдїв у тїй глушинї як нужденно оплачуваний гувернер, сяк-так виконував свої обов'язки, збирав рїзні рослини, знаючи назву кожної з них, але збирав безладно і, зрештою, викидав їх на смїтник. І так було з усїм. Єдину його розвагу, коли це можна назвати розвагою, становили кїлька щоденних партїй у шахи з паном Сулигвом. Він завжди вигравав. Вечорами, коли всї лягали спати, пан Анзельм залишався в малїй вітальнї з Анелею. Він читав їй вїрші або грав на старенькому фортеп'яно, яке сам настроїв. Про що вони розмовляли й чи розмовляли взагалї, я не знаю. Анеля йшла до себе дуже пізно. Я щоразу чула, як під її ногами рипїла пїдлога в коридорї.

— А ви нїколи не питалися в тїтоньки Анелї, що їх пов'язує?

Тїтка Магдалена похитала головою.

— Нї. Спочатку це мене анітрохи не цікавило. Я вперше в життї тїшилася цїлковитою свободою. Робила собі, що хотїла. Нїхто не звертав на мене уваги. Та й, зрештою, ми з Анелею нїколи не були в близьких стосунках. Нас роздїляла рїзниця в лїтах, характерах, умовах, в яких ми виховувалися. Одного дня я зустрїла пана Анзельма у віддаленїй алеї занедбаного парку. Ми розмовляли години зо двї. З того все і почалось. Була осїнь...

— І ви одразу ж у нього закохалися.

— Ні. Тоді ще ні. Але настала зима. А треба тобі сказати, що здоров'я я мала досить слабке, і наш дядечко хотів, щоб я бодай рік відпочила на селі, а тоді вже приїхала до нього. Замкнена в чотирьох стінах того смутного дому, я дедалі більше тяглася до пана Анзельма. Ніхто цього начебто не добачав, за винятком Анелі. Вона стала до мене недобра, а часом груба. Тоді я сказала панові Анзельму, що нам не можна бувати стільки часу разом, бо це дратує Анелю. Він нічого не відповів, але анітрохи не змінив своєї поведінки. І далі шукав мого товариства. А втім, неправда: то я шукала його товариства. А він цього не уникав. Був щасливий. Я закохалася в нього до нестями. А Анелю просто зненавиділа. Я почала шпигувати за ними. Одначе нічого не викрила. Одного дня я зайшла до його кімнати. То був... то був наш перший і єдиний поцілунок. Раптом у двері постукали. Анзельм інстинктивно повернув ключ у замку. Тоді Анеля почала щосили гупати в двері кулаками. Її крик тривожно розлігся по всьому будинку. Чоловік її сидів у бібліотеці нанизу. Там же, в сусідній кімнаті, були й хлопці. В їдальні прислуга прибирала після обіду. Одначе ніхто не прийшов, ніхто не подав ознак життя. Тоді Анеля побігла геть від дверей. Передчуваючи нещастя, я кинулася за нею. Коли вбігла до її спальні, вона тримала в руці револьвер. Я наспіла вчасно, щоб не дати їй вчинити лиха. Тим часом, як я намагалася забрати в неї зброю, пролунав постріл. Куля влучила в пана Анзельма, що в ту мить став на порозі. Він упав. Його тільки поранило... Але вона про це не знала. Кілька хвилин перегода її знайшли в зашморгу на горіщі. Мотузку враз перерізали і Анелю відрятували. Вночі я крадькома вийшла з дому й через снігові замети добрела до найближчого сільця. Там найняла підводу... Більше я ніколи його не бачила...

— І не знаєте, що з ним сталося?

Вона мовчки похитала головою.

Я вражено придивлялася до цієї невеличкої зів'ялої жінки. Чи могла я хоч на мить припустити, що вона колись пережила отаке страхіття, ця прокисла святениця, живий катехізіс пристойностей. Бр-р-р!.. Як я маю дякувати богові, що мені не випало такого на долю!

Розповідь тітки Магдалени зворушила мене до глибини душі. Як одна отака хвиля щирих признань може змінити

наше уявлення про людину! Досі я вважала її нудною і геть нецікавою істотою, позбавленою будь-якого особистого життя. Такою собі старою панною, котрої ніхто не захотів, котра посивіла, не зустрівши чоловіка, який хоч би з жалощів заприятелював з нею.

Отож мені й видавалося трохи дивним, що давні фотографії тітки Магдалени промовисто свідчили про минулу красу, і то неабияку. Її нещасливе життя і вічне дівоцтво я пояснювала собі поганою вдачею, що була справжньою мукою для навколишніх. Вважала, що всі залицяльники тікали од неї, як тільки пізнавали її ближче.

Чи могла я подумати, що вона сама їм відмовляла? Що сама уникала мужчин, плакаючи в собі оту хворобливу й нікому не потрібну любов до якогось неприкаяного. Любов нездійсненну, дивну й смутну. Не скажу, що після тітчиних признань я проинялася до неї більшою симпатією. Скорше навпаки. І саме тому, що проти неї видалася собі начебто дрібнішою і менш достойною. Я знаю, що це враження безпідставне і що з часом воно минеться. Одначе суть від цього не міняється: дивлячись на неї, я мушу стримуватись, щоб не сказати чогось надто вільного чи зневажливого.

Цікаво, чи всі оті літні люди, що їх я байдуже поминаю, наче то буденні бездушні речі, ховають десь у собі, як і тітка Магдалена, незгасаючі жарини минулих переживань? Мабуть, не всі... Але візьмімо, наприклад, отакого Ромека... Що я про нього знаю? Звідки мені знати, чи не зостанеться в його душі вічна невігойна рана. Я таки повелася з ним легковажно. Ах, якби ж то людина могла якимсь чаром розщепитися на кілька істот! У мені напевне знайшлася б і така, що пішла б за Ромеком, і така, що лишилася б при Яцеку, і така, що невітшно плакала б над могилою бідного Роберта... Багато б знайшлося різних істот.

Коли заглядаю в свою душу, я бачу, яка вона складна. Із скількох добрих і лихих, дріб'язкових і розумних елементів складається моя особистість.

На жаль, я не можу поділити ні свого тіла, ані душі. А кожную спробу такого поділу називають зрадою. Отож і мусиш зберігати видимість, заслонятися вуаллю облуди, поганити душу брехнею і хитрощами. Чому це над людиною, от хоч би наді мною, завжди тяжіє ота клята вимога вірності одній людині?..

Яцек, з яким я колись про це розмовляла, пояснює це досить прозаїчно: мовляв, кожному з нас від народження притаманний інстинкт володіння, почуття власності. А чому б коханню не бути як повітря, що ним дихають всі і ніхто на нього не заздрить, не забирає, не забороняє. Адже кохання і є щось ніби повітря. Воно виповнює цілий світ, починаючи від рослин і кінчаючи людьми.

Те, що я почувала до Тото, було також, безперечно, своєрідним коханням. Кохання має стільки форм і ступенів, стільки відмін і різновидів. Як же їх усі визначити і розкласти по поличках, як оцінити хоч би кохання тітки Магдалени до отого чоловіка з чудернацьким ім'ям Анзельм, позиченим з якоїсь комедії Фредро, ніби для контрасту з його типом, живцем узятим із російської літератури.

Я знаю, що довго не позбудуся прикрого враження й не забуду тієї моторошної історії. Мостович, якому я розповіла про неї, висловив думку, що мені не зашкодить час від часу отак зазирати «за лаштунки життя».

— Це спонукає до роздумів, — сказав він, — і поглиблює наші знання про себе. Бо важливо не те, що нас зворушує, а те, яку реакцію воно в нас викликає і до яких призводить висновків.

Почувши таке, я навіть трохи образилась на Тадеуша. І це він, котрий знає мене так добре, припускає, ніби я мислю поверхово і не здатна глибоко відчутти свої враження!

Але годі про це. Я склала Тадеушеві повний звіт про своє перебування в Криниці. Показала лист Бакстера і повідомила, що очікую відповіді з Брюсселя, з розшукового бюро. Він нічим мені не зарадив. Спитав тільки, чи міс Норман не зустрічається з Яцеком. Я сказала, що, мабуть, ні, бо Яцек останнім часом трохи спокійніший. То він порадив мені чекати. Тоді підтримав моє припущення, що, як видно з усього, міс Норман і танцюристка Саллі Ней — одна й та сама особа.

— Люди цього типу часто опиняються в цілком протилежних ситуаціях. Ця жінка могла стати танцюристкою в кабаре не тільки з власної примхи, але й з необхідності. Ті, що витрачають гроші без ліку, не вельми перебірливі й у способах їх добування.

— Це цілком імовірно, — зауважила я. — У Криниці та Бетті одразу винюхала, що Тото дуже багатий. І вже закинула була на нього свої сіті.

Тадеуш з усміхом подивився на мене.

— Але ви поклали край її зазіханням?..

— Я? — перепитала я обурено. — А мені що до Тото? Я й пальцем не кивнула б, якби не охота дати їй щигля по носі.

— Люба пані Ганко, — сказав Тадеуш, цілуючи мені руку. — Я впізнав би вас навіть у пеклі...

Не розумію, що він хотів цим сказати. Та хоч як там воно є, а після розмови з ним я завжди почуваюся спокійнішою і певнішою себе. Як добре мати друга, перед яким нічого не треба приховувати.

Тут я змушений внести ясність у слова п. Реновицької. Аж ніяк не хочу твердити, ніби вона не почуває до мене тієї приязні, про яку говорить і за яку я їй безмежно вдячний. Ідеться лиш про те, що я взагалі принципово вважаю за неможливе існування такої дружби, в якій обидві сторони виявляють взаємну й цілковиту одвертість. Завжди залишаються ті чи ті недомовки, завжди найближчі друзі приховують одне перед одним ті чи ті свої таємниці. Отож і п. Ганка не сказала мені всього. Інакше я, мабуть, зміг би того ж таки дня дати їй пораду, і слухну, й корисну. А втім, може, це здається мені тільки тепер, коли я вже до кінця прочитав її щоденник і знаю дальший перебіг подій. (Примітка Т. Д.-М.)

П'ятниця

Сьогодні вперше змогла вийти з дому. Пов'язку з мене знято ще вчора. На чолі залишився досить помітний рожевий шрам. Та тепер і я вірю, що він зникне, як запевняють лікарі. Довелося дати батькові слово, що я більш ніколи не сяду в машину з «отим навіженим хлопчиськом середніх літ».

Тото реготав як божевільний, коли я переказала йому ці батькові слова. Мабуть, другого такого самовдоволеного суб'єкта немає в світі, а що в лікарні — то напевне. Коли я приїхала до нього, то не могла навіть підійти до ліжка. З усіх боків його оточували таці з численними наїдками: Тото саме обідав. Його Антоній час від часу видобував з кишені пляшку коньяку й наповнював чарку.

— Як бачиш, — засміявся Тото, — вжито всіх пересторог. А то вчора доктор Гурбович викинув за вікно в садок майже повну пляшку старого булестену.

— Ти дурний,— стримано мовила я.— Так воно в тебе місяцями не загоїться. Алкоголь при цьому дуже шкодить.

— Ще дужче шкодить брак апетиту,— заявив Тото.— А мені, як не вип'ю чогось міцного, зовсім не хочеться їсти.

Та це була неправда. Тото завжди їсть як не на добро. Навіть за сніданком може впорати стільки, що цього з верхом вистачило б трьом англійцям його комплекції. Просто йому хочеться наставити носа лікареві. Він ще дитинніший, ніж інші чоловіки. А може, саме це в ньому й привабиве.

Певна річ, він дуже перепрошував мене за оту нещасливу пригоду, та все з викрутками й недомовками. А коли Антоній забрався з покою разом із тацями, сказав:

— В усьому винна ти сама. Я на тебе лютим чортом дихав. Ніколи ще ніхто так не виводив мене з себе. Вигадала хтозна-що про оту міс Норман, до якої мені геть бай-дужісінько.

Я іронічно посміхнулася.

— А від кого це в тебе квіти? — запитала, показуючи на букет троянд у дуже гарній вазі.

— Від Мушки Здроєвської,— одказав він не затнувшись.

— О-о-о! — мовила я.— Вельми мило з її боку. От уже не думала, що вона така щедра.

— Атож,— відкопав він губу.— Як бачиш, не для всіх я такий нікчемний.

Це був натяк на те, що я не послала йому квітів. Я не зробила цього зумисне, хоч він і прислав мені два великих кошики. В мене не було анінайменшої підстави виказувати йому співчуття. І все ж не дуже вірилося, щоб саме Мушка розщедрилася на такий дорогий знак пам'яті.

— Чи це вона тобі часом не освідчилась?

Він голосно засміявся.

— Якби освідчилась, то прислала б цілу оранжерею.

— Але ж мала прикласти до цього хоч би розчуленого листа.

Певне, він був готовий до такого мого зауваження, бо тут-таки простягнув руку й дістав з-під портсигара візитну картку — *corpus delicti*¹. То була справді Мушина картка, а на звороті — кілька шаблонних слів з побажанням

¹ Речовий доказ (лат.).

здоров'я. Але я таки, мабуть, народилася детективом. Інша на моєму місці напевне не звернула б на це уваги, а я тільки глянула на дату, як усе зрозуміла.

Картка була надіслана чотири дні тому!

Я скинула оком на квіти. Вони виглядали зовсім свіжими. Усе показувало на те, що їх зрізано не давніш, як сьогодні вранці. Я міркувала цілком логічно. Що Мушка прислала йому квіти — це само собою, але ті квіти вже зів'яли, і їх викинуто, а ці, разом із вазою, як видно, од міс Норман. Та нерви в мене міцні, отож я не показала, як це мене роздратувало.

Я мовчки повернула Тото картку, а він запитав:

— Ну, тепер уже віриш?

У голосі його бриніли переможні нотки. Я обкинула його зневажливим поглядом і відказала:

— Авжеж. Вірю тобі безмежно.

Тото, як видно, засумнівався.

— Адже ти знаєш її почерк?

— Та звісно ж.

— Ну от, бачиш,— зітхнув він з полегкістю.

Усередині в мене все аж тремтіло з люті. Зухвальство тієї особи хоч кого вивело б з рівноваги. То що вже казати про мене! Якась дивовижна пристрасть до моїх мужчин. Полює на кожного, з ким мене хоч щось пов'язує. Намагається одібрати в мене Яцека, спокушала Ромека, а тепер узялася до Тото. От осоружне бабисько! Я б залюбки її вбила.

Чого б я тільки в ту мить не віддала, аби мати змогу вивергнути на Тото все, що думаю про нього і знаю про неї! Та, на жаль, мусила терпіти й поводитися розважливо та дипломатично. І звідки та видра довідалася, що Тото зазнав катастрофи й лежить у лікарні? Адже в газетах на моє прохання про ту пригоду не згадано й словом. Це вже Яцек постарався, використавши свої зв'язки. Мовляв, йому було б дуже прикро, якби всім стало відомо, що я їхала вночі сама з двома сторонніми мужчинами. У Яцека старомодні погляди на ці речі, і він ніяк не одучиться лицемірити. Коли вже згоден на те, щоб я бувала в таких обставинах, нема чого соромитись цього перед людьми.

Мабуть, Тото загадав Антонію зателефонувати до неї у «Брістоль». Або, ще імовірніше, це зробив на його прохання Мірський. Це вже було б казна-що! Якщо Тото й справді звірив Домінікові те, що він зраджує мене, це

з його боку такий неподобний вчинок, якого я могла б сподіватися тільки від людини, геть позбавленої тактовності й делікатності. Можливо, Яцек і має рацію, коли каже, що Тото грубошкірий.

Та я б не була сама собою, якби хоч на мить подумала відступитися. Ні, цього він од мене не діжде!

Я сказала:

— А знаєш, я сьогодні не маю ніяких справ, та й не дуже хотіла б показуватися на люди з оцим рубцем на чолі. То можу надвечір прийти до тебе знову.

Коли б я навіть доти нічого не підозрювала, то вже тепер не мала жодного сумніву. Тото розгубився, зробив кілька ідіотських гримас і бовкнув:

— О, це була б для мене така втіха!.. Але не хочу здавати тобі зайвого клопоту.

— Ніякий це не клопіт. Адже здається навіть, що відвідування хворих записується на небі в заслугу.

— Ти дуже добра до мене,— скривився він.— Але розумієш... У мене цілу ніч страшенно боліла рука, і я майже не спав. То, мабуть, засну тепер як убитий...

— Ну, це не вадить. Посиджу біля тебе й почитаю книжку.

Він розпачливо кахикнув, і раптом у нього, як видно, сьїнула чудова ідея.

— Бачиш, може бути ще й таке, що до мене присуне ціла ватага приятелів із клубу, схочуть розповісти якісь нові анекдоти... Мені вже навіть дзвонив Зулек Тишкевич...

— Он як? Буду рада його побачити.

Я добре все розважила і влучила точно. Коли вона зранку прислала йому квіти, то напевне дала знати, що після обіду прийде. Та поводитись я так, що Тото аж ніяк не міг мене в чомусь запідозрити.

— Яка ж ти добра до мене...— сопучи, сказав він.— Як це мило з твого боку... Адже сама знаєш, що мені ні з ким не буває так добре, як з тобою...

Він гарячково шукав ще якоїсь зачіпки, тим самим остаточно зміцнивши моє переконання, що умовився з міс Норман. Отож мені не лишалося нічого іншого, як запевнити його, що я не прийду.

— Ой, стривай! — вигукнула я.— Мало не забула. Мені ж сьогодні треба навідати батьків. Я їм твердо по-

обіцяла. Батько їде в якихось справах за кордон, і я повинна з ним попроситися. Ти ж не розсердишся на мене?

Тото зробив перебільшено скрушну міну.

— Це правда? Доконче мусиш іти до батьків?

— Так, доконче.

— Оце ти мене засмутила. Яка досада, що я не маю тут телефону. Могли б хоч по телефону поговорити. А може, ввечері, десь так після восьмої, вибереш часинку?

Я рішуче відказала:

— Ні, ні. Так пізно вже незручно.

— Дуже жаль.

— Побачимося завтра.

Він солоденько примружив очі.

— Зате завтра прийдеш раніше?

— Так, любий. Якнайраніш.

За дверима я з полегкістю зітхнула. «Ось я тобі покажу *раніше!*» — подумала собі.

План виник сам собою. Перешкоджало єдине: поблизу лікарні були тільки житлові будинки. Жодної кондитерської чи кав'ярні, де б почекати. Але одне я знала напевне: до п'ятої та жінка до нього не приїде. Найраніше — о пів на шосту.

Під час обіду Яцек помітив, що я збуджена. Навіть запитав, чи не сталося в мене чогось прикрого.

— Ні, навпаки, — відказала я. — Скорше приємне.

Він подивився на мене з підозрою, що час від часу з'являється у нього в очах після отого його признання. Одначе нічого не сказав.

О чверть на шосту я сіла в таксі на площі Наполеона й через кілька хвилин була вже на місці. Звеліла водієві спинитися за два будинки до лікарні. Звідти було добре видно не тільки всю вулицю, але й вхід до лікарні.

Мої передбачення не обманули мене. Минуло заледве двадцять чи, може, двадцять п'ять хвилин, як з'явилася й вона. Скільки ж та жінка має пальт! Цього разу була в темно-синьому, дуже ефектно оздобленому голубим песцем. А фігурка в неї все-таки гарненька і хода елегантна. Далекі, яке щастя, що Яцекові вона не подобається.

Переді мною постала проблема: як довго залишити їх наодинці?.. Чи дати дійти до якоїсь інтимнішої розмови, чи перепинити одразу ж?.. Від першого я, безперечно, мала б куди більше задоволення. То було б щось ніби застукати їх на гарячому. Ото б потішилась я виразом її

обличчя і перестрахом Тото! Та, з другого боку, не варт було задля невеличкої приємності жертвувати важливішими справами. Адже йшлося насамперед про те, щоб не дати цій міжнародній авантюристці взяти гору наді мною.

Отже, так. Для годиться я почекала з годинником у руці ще п'ять хвилин і зайшла до лікарні. Зовсім не обмірковувала наперед, що їм скажу і як поведуся. Хвалити бога, тями мені не бракує, зумію дати собі раду в будь-якій ситуації. Я не слабую на *esprit de l'escalier*¹, як, приміром, Тото, котрий, коли його заскочити зненацька, не може здобутися на належну відповідь. Лише другого дня, по довгому й тяжкому роздумі, знаходить гострі та дотепні слова (звісна річ, гострими та дотепними вони здаються тільки йому).

Я спинилася перед дверима. Стулки були тонкі, і я вразно чула, як у палаті сміються.

«Зараз я вам посміюся!» — подумала, зціпивши зуби.

Мусила постояти ще якусь хвилину, бо мене раптом пойняла така лють, що коли б я зараз же зайшла, то наговорила б їм хтозна-яких грубощів і тільки скомпрометувала б себе. Вони б тоді напевне подумали, що я зумисне чатувала на міс Норман, бо ревную до неї Тото.

Я злегенька, але рішуче постукала в двері. Довга пауза — і нарешті голос Тото:

— Прошу.

Натиснула клямку і вбігла до покою так невимушено, наче там давно вже на мене чекали.

— Ах, яка зустріч! — вигукнула я. — Міс Норман, я така рада вас бачити! Ну, що ви скажете про цього шалапуту, який мало не вкоротив віку й собі, й мені? Як мило, що ви його навідали!

Обличчя міс Норман, з якого не сходив люб'язний усміх, ані зворухнулося. Зате риси Тото викривились і застигли в якійсь прекумедній та потворній гримасі. Він мав такий вигляд, наче заковтнув круте яйце і воно застрягло йому в горлянци.

З першого ж погляду я відзначила дві речі: та видра сиділа в кріслі на пристойній відстані од ліжка, зате нахабно скинула не тільки пальто, але й капелюшка. Це панібратство було просто обурливе. Якщо вона думала сидіти там бозна-скільки, то дуже помилялася.

---

¹ Тугодумність (франц.).

Вдаючи, ніби не помічаю його збентеження, я звернулася до Тото:

— Уяви собі, як усе щасливо склалося! Батько відстроїв свій від'їзд, і я маю час для тебе. Ось я принесла тобі гриль'яз — ти ж так його любиш.

Тото аж зіщулився під моїм поглядом.

— То як ти себе відчуваєш? — невимушено й турботливо торохтіла я. — Рука не дуже болить?.. Може, трохи підняти тобі подушки?.. Ви собі не уявляєте, міс Норман, які безпорадні всі мужчини, коли нездужають. Правда, я всього три роки як одружена, але, мабуть, усе-таки маю в цих справах більший досвід, ніж ви... Тото, любий, тобі не жарко? Може, одчинити вікно?

З уст Тото вихопилось нерозбірливе белькотіння, яке мало означати, що йому таки аж надто жарко. Між нами кажучи, це мене анітрохи не здивувало. Дарма, ще не так жарко буде!..

Я якнайбайливіше закутала його в ковдру й одчинила вікно. Щоправда, надворі було майже так само тепло, як і в палаті. Я весь час відчувала на собі погляд міс Норман. Вона допитливо роздивлялася мене, поки я наводила лад на столику при ліжку. Цікаво, чи не використає вона мою поведінку щодо Тото як аргумент, аби переконати Яцека повернутися до неї?

Звісно, Яцек анітрохи на це не зважив би. По-перше, він беззастережно вірить мені, а по-друге, я ніколи не приховувала од-нього (принаймні останнім часом) своєї думки про Тото. Він не раз сміявся до сліз, коли я розповідала йому різні історії про цього шалапуту. Я певна, що його ще дужче насмішило б, якби хтось почав йому доводити, ніби між мною і Тото існує щось більше, ніж звичайне приятелювання. А тим паче не повірив би міс Норман. Але ж вона цього знати не може, отож цілком імовірно, що спробує інтригувати.

По цій думці я почала ще відвертіше й безоглядніше виставляти напоказ свою фамільярність щодо Тото. Навіть лагідно погладила його по обличчю, хоч мені й кортіло зробити цілком протилежне. При цьому допевнилася, що його зовсім недавно поголено.

І все це для міс Норман!.. Прибираючи на столику, я обернулася до неї і сказала:

— Яка чудова ваза! Де це ви таку дістали?

Тото шарпнувся на ліжку й так гучно ковтнув слину, наче його щось душило. Вона не могла цього не помітити, проте, на його превеликий жах, відказала:

— Я мало знаю Варшаву, то мені важко пояснити. На такій довгій вулиці, в якійсь дуже великій крамниці.

— Чудово пасує до кольору троянд,— кивнула я головою.— Май на увазі, Тото: щоб у цій вазі завжди були такі самі троянди. Ну, а як... як вам ведеться після повернення з Криниці?

— О, дякую. Дуже добре.

— Чи не зустрічали у Варшаві пана Жеранського?

— Кого? — спитала вона зі щирим подивом.

— Пана Жеранського, того, що був вашим партнером у лижних прогулянках. Ой, міс Норман, бачу я, коротка у вас пам'ять на залицяльників.

— Ні, що ви! — жваво заперечила вона.— Просто мені важко з польськими прізвищами. Вони для мене всі наче однакові. Якщо ви говорите про пана Рома, то я добре його пам'ятаю. Але у Варшаві з ним не бачилась. Здається, він збирався їхати до Швейцарії.

— Чарівний хлопець. А до того й по-справжньому гарний. Ви згодні зі мною?

Міс Норман, не змигнувши оком, потвердила це. Нічого не скажеш, триматися вона вміє.

— Безперечно,— мовила невимушено,— він чи не найвродливіший мужчина з усіх, яких мені траплялося бачити.

Мені аж язик свербів сказати, що той пан Ром уже багато років нестямно закоханий в мене і що досить мені пальцем кивнути, як він повернегься не тільки із Швейцарії, але й з краю світу. Одначе такої приємності дозволити собі не могла. Мені треба було пригнітити Тото. Знаючи його простодушність, я була певна: він уже не має анінайменшого сумніву, що між міс Норман і Ромеком був роман.

Тото нездатний збагнути, щоб якийсь мужчина міг гаяти час і показуватися з жінкою з інших причин та з іншою метою. Зрештою, він знав Ромека й не раз мав нагоду зазрити на його успіх у жінок. Та йому, звісно, й на думку не спадало, що Ромек з того успіху не користується.

В ту мить я майже ненавиділа цього бевзя. Подумати тільки — через нього я змарнувала найкращі літа свого життя! А могла б присвятити цей час комусь гіднішому, мужчині з неабияким інтелектом, і, обмінюючись з ним думками, збагачувати не тільки свій розум, але і його.

Що ж до Тото, то я певна: хоч як довго ми з ним знайомі, проте користі він узяв з цього дуже мало. Звісна річ, трохи порозумнішав, але, на жаль, тільки трохи.

Я охоче поговорила б про це відверто з міс Норман. Щоправда, вона не справляє на мене враження надто інтелігентної особи, але тями й життєвого досвіду в неї цілком досить, щоб розкусити Тото. І що вона в ньому знайшла?.. Коли б зазіхала на гроші, я ще зрозуміла б, але ж гроші її не цікавлять. А фліртувати з Тото — дуже мала приємність. Скільки я пам'ятаю, весь його спокусницький репертуар складається з трьох утертих фраз:

1) «Ви сьогодні просто чарівна».

2) «Коли б я мав право вас покохати, то був би найщасливіший з людей».

3) «Якщо не прийдеш о п'ятій, я збожеволю».

Таких мужчин, як він, тисячі. А може, її вабить його родовий титул і суспільне становище. Та навряд чи вона така наївна, аби думати, що Тото з нею одружиться. З цього погляду він, хвалити бога, не настільки дурний. А до того ще й гордовитий. Коли б навіть узяв за себе принцесу, то й тоді не вважав би, що йому зроблено ласку. Та й, зрештою, жінки типу міс Норман, а надто в її віці, по стількох літах цілковитої волі, не прагнуть вийти заміж. А те, що вона вимагає од Яцека повернутися до неї, — або ж просто якась примха, або ж у ній раптом прокинулося справжнє почуття. Мені видається цілком можливим і таке, хоч воно й малоімовірне.

— А ви нібито теж збиралися їхати до Швейцарії? — спитала я і, не чекаючи відповіді, яка, звісно, була б заперечлива, почала розповідати про Швейцарію та її красоти.

Мабуть, вона збагнула мій замір, бо ледь помітно всмінулася краєчком уст. А я тут-таки перевела мову на інтелект і широкі інтереси Ромека. Кожне моє слово було для Тото наче гостра шпилька. Я навмисне перебільшувала Ромекові чесноти, аби дужче дошкулити Тото.

Міс Норман чемно слухала, а Тото тільки втирав піт з чола, не в змозі заперечити ані словом, хоч Ромека не любив і називав його ортодоксом.

Трохи перегода я завела з міс Норман розмову про новітню французьку літературу. Тото, якого я раз по раз запитувала його думку, не мав про це жодного уявлення і мимрив щось невиразне. Нарешті міс Норман розважила,

що її візит надто затягнувся, і встала. Коли вона почала прощатися, я зробила те саме. Бідолашний Тото, який, певне, аж тремтів на думку, що залишиться зі мною віч-на-віч і муситиме каятись, на радощах трохи оговтався і здобувся на кілька доладних фраз.

Ми вийшли разом. Я й далі грала свою роль, поводячись як наївна вітрогонка. Хоча й не сподівалася обдурити її в такий спосіб, але не давала змоги розпочати справжньої розмови. Біля стоянки таксі ми попрощалися. Я повернулася додому горда з себе. Не всяка жінка дала б собі раду в такій ситуації.

Субота

Хоч я й у думці не мала навідувати Тото, однак зранку зателефонувала до лікарні й звеліла Антонію переказати своєму панові, що прийду до нього. В такий простий спосіб закоркувала Тото на цілий день.

Неділя

Перед полуднем послала Яцка до лікарні й попросила повідомити Тото, що прийду надвечір. Нехай чекає. Сьогодні о п'ятій маю бути на прийомі у дружини міністра Горницького, а ввечері їду на великий званий обід до Неборова. Маю чудову сукню від Шанеля. Обійшлася мені дуже дорого, зате виглядаю в ній знаменито.

Понеділок

Уранці Яцек постукав у двері моєї спальні й трохи здивовано сказав:

— Там тобі дзвонить якийсь іноземець, що не хоче назвати свого прізвища. Будеш з ним розмовляти?

В першу мить я подумала, що то Роберт, і страшенно перелякалась. Тільки за якусь хвилю згадала, що бідолашного Роберта вже немає серед живих. Чому ж усе-таки той один не хоче сказати свого прізвища? Я знаю багатьох іноземців, але з жодним мене не пов'язують такі стосунки, щоб робити з них таємницю.

— А може, то якийсь комівояжер,— знизала я плечима.— Вони часто вдаються до такого нахабства. Спитай його, в якій справі.

Немовби передчуваючи, що це щось важливе, я все ж зіскочила з ліжка й накинула халат.

Яцек повернувся і сказав:

— Той добродій твердить, що йому треба побалакати з тобою в дуже важливій для тебе справі. Він чудово говорить по-французькому, але з якимось нібито голландським акцентом. Я сказав йому, що я твій чоловік, однак він хоче розмовляти з тобою.

Підходячи до телефону, я й гадки не мала, що воно таке, але тільки-но обізвалася, як почула запитання:

— Це ви зверталися до нашого бюро в Брюсселі з приводу одної дами?

— Так-так, я.

— За дорученням шефа я приїхав до Варшави, щоб повідомити вас про наслідки наших пошуків.

— Слухаю... Слухаю вас.

— Це не телефонна розмова. Я просив би вас признати мені годину й місце зустрічі.

Я завагалась. Показуватися десь прилюдно з якимсь детективом було б аж ніяк не гоже. Вже й так мала доволі халепи через оті побачення з дядьком Альбіном. Та запросити його до себе додому я не могла з огляду на Яцека. Іншої ради не було. Я мусила зважитись піти до нього.

— Де ви спинилися? — запитала я.

— Готель «Полонія», номер сто тридцять шостий. Ви зволите прийти до мене?

— Так. Буду о дванадцятій.

Я поклала трубку, але не відразу одійшла від апарата. Яцек із сусідньої кімнати чув усе, що я казала. Що він міг з того зрозуміти?.. Тільки те, що я умовилася про зустріч з якимсь іноземцем у нього в готелі. Годі було й сумніватися, що Яцек від цього не в захваті. Та говорити обережніше ніяк не випадало. Отож, не маючи змоги дати Яцекові пояснення, я мусила просто відмовити йому в цьому.

Я перейшла до їдальні й звеліла принести мені сніданок. Яцек підсів до столу проти мене, вдаючи, ніби переглядає газети. Але за хвилину не витримав:

— Хто ж це був?

Я докірливо подивилася на нього.

— Любий, а я хіба питаю, коли тобі дзвонять якісь жінки?

— Ні. Пробач, я не думав, що це якась таємниця.

— А такі таємниця. Кожен може мати свої секрети. Уяви собі, приміром, що то... мій перший чоловік, з яким я таємно взяла шлюб.

То був болючий удар. Яцек поблід, підвівся і вийшов з кімнати. Мені стало трохи жаль його. Бідолаха й так ходить по дому, мов злочинець, якому першу-ліпшу мить загрожує вигнання. Відтоді як признався в усьому, він ані разу не зважився приголубити мене. Ну, а я, звісна річ, заохочувати його не могла, хоч інколи — буду одверта — мені дуже цього бракувало.

За кілька хвилин по дванадцятій я вже була в готелі. І, треба сказати, мене чекало приємне розчарування. Не знаю чому, але я уявляла собі того детектива літнім товстуном з маленькими проникливими очима й погано виголеним обличчям. А побачила високого на зріст, вельми пристойного молодика скандінавського типу: сухорлявого блондина з голубими очима й виразистими сласними устами. Він був бездоганно вдягнений, а статуру мав таку, що кращої годі й бажати.

З цікавістю озирнувши мене, він запитав:

— Пані Реновицька, чи не так? Дозвольте відрекомендуватися: Ван-Гоббен.

— Десь я вже чула це прізвище, — сказала я, бо воно й справді було мені начебто знайоме.

— Цілком можливо, якщо ви бували у Фландрії.

— Ах, так, — сяйнула в мене згадка. — Ну звісно ж. Замок Гоббен. Прекрасний середньовічний замок.

Молодик нахилив голову.

— Колись це була садиба моїх предків.

Він очевидячки казав правду. Кожна риса його обличчя, кожен рух, ба навіть мова свідчили про добру породу.

Він присунув мені крісло. Сідаючи, я спитала:

— А тепер у вас детективне бюро?.. Чи це так, задля спорту?..

Він невимушено засміявся.

— Де там! Я всього-на-всього один із співробітників цього бюро. А чому вдався до такого діла... ну що ж, тут, безперечно, відіграли певну роль мої спортивні нахили.

— Ви ще такий молодий, — зауважила я. Він і справді виглядав щонайбільше на двадцять два чи двадцять три

роки. Коли б не уста, на яких часом з'являлася смутна й неначе саркастична посмішка, я могла б подумати, що переді мною зелений студентик.

— Молодість і брак досвіду — не завжди тотожні речі, — значливо мовив він.

Проте моє зауваження, як видно, було йому неприємне, бо він прокашлявся, взяв у руку теку й видобув з неї пачку паперів.

— Гаразд, перейдемо до справи, — сказав по тому. — Насамперед повинен вас повідомити, що міс Елізабет Норман і танцюристка Саллі Ней — одна й та сама особа. Її впізнали кілька чоловік у Буенос-Айресі. Отже, щодо цього не може бути жодного сумніву.

— А що я казала! — радісно вигукнула я.

— Так, ви не помилилися. Зрештою, ця особа, як нам пощастило встановити, в різних місцях світу прибирала різних прізвищ. Поки що ми налічили їх дванадцять.

— А чи не послуговувалася вона десь моїм прізвищем? — занепокоєно спитала я.

Він пильно поглянув на мене.

— Хіба вона мала на те якісь підстави?

Я знизала плечима.

— Коли хтось прибирає багато прізвищ, то можна не сумніватися, що робить це без будь-яких законних підстав.

Він заперечливо похитав головою.

— Як пані Реновицька вона не з'являлася ніде. І взагалі тільки раз, торік у Римі, а потім у подорожі по Лівії, послуговувалася польським прізвищем...

Він схилився над паперами і з напруженням вимовив:

— Галина Яцолт. Страшенно важке прізвище. — Відтак співчутливо усміхнувся до мене. — А що, полякам так само важко вимовляти іноземні прізвища?

— О ні, — заперечила я. — От хіба тільки фламандські. З ними я ніколи не могла дати собі ради.

— Залюбки повчив би вас, якби колись до нас завітали, — не без кокетства уклонився він.

— То, виходить, ви недовго пробудете у Варшаві?

— Мушу виїхати якнайскорше. Маю дві нагальні справи. Одну в Гданську, а другу в Копенгагені. У Варшаві я вперше. З приємністю побув би тут іще, бо й саме місто, і його мешканці дуже мені до вподоби.

Його поведіння і манера говорити свідчили про небіякий досвід і вочевидь суперечили його молодості. При-

знатися, я не люблю таких молодиків. Як на мене, справжній мужчина починається від тридцяти років. Отож не розумію, приміром, Толі, що упадає за шмаркачами. Такі хлопчиська або кумедно вдають із себе пересичених циніків і через те не годні зберігати таємниць, або ж вимагають «справжнього великого кохання», хочуть бути єдиними обранцями, пишуть довжелезні освідчення, чатують у підворіттях, зітхають по телефону й роблять безліч інших дурниць.

Пригадую, десь через рік по одруженні я познайомилася з молодим де Годаном. Він двічі потанцював зі мною на балу в «Лятарні», а другого дня прийшов у візитці до Яцека й заявив: він, мовляв, кохає мене і як лояльний джентльмен хоче попередити Яцека, що боротиметься за мою прихильність. Зрештою пустив сльозу й десь із місяць щодня прислав мені квіти. Скінчилася ця ідилія лиш тоді, коли його взяли до військового училища.

Одначе пан Ван-Гоббен не справляв враження сисуңця. Його моложавість була сповнена якогось прихованого й глибокого змісту. Вже самé те, що він обрав собі таку дивну професію, як детектив, мимоволі збуджувало цікавість.

— Шкода, що ви так скоро їдете, — мовила я, зумисне надаючи голосові теплого тону. — Незалежно від наших справ, я хотіла б, аби ви мені щось розповіли про свої пригоди. Це має бути страх як захопливо. Ви любите свою професію?

— «Люблю» — не те слово. Приохотився до неї, як алкоголь до чарки. Це своєрідна пристрасть. І не знаю, чи колись її позбудуся.

— Ви часто наражаєтесь на небезпеку?

Він кивнув головою.

— А так. Саме це мене й вабить. Та ще розмірковування. Тільки-но мені до рук потрапляє якась справа, я, наслідуючи приклад Шерлока Холмса, укладаю собі ряд гіпотез. З них і випливає концепція слідства. А тоді вже беруся до роботи. Коли шеф доручив мені вашу справу, я, мушу сказати, дуже нею зацікавився. Це річ аж ніяк не ординарна. На мій погляд, під ім'ям міс Елізабет Норман ховається вельми небезпечна особа.

— Ви так гадаєте? А чим саме небезпечна?

— Я ще не маю жодних даних. Одначе здається мені, що тут може бути торгівля наркотиками, контрабанда або щось у цьому роді. Люди, що так часто змінюють місце-

перебування та прізвище, як правило, роблять це не з доб-
рочесними намірами.

— Мені теж спадало таке на думку,— кивнула я голо-
вою.— А ви знаєте, що вона тепер у Варшаві?

— Ну звісно,— усміхнувся він.— Я приїхав учора вче-
рері й насамперед узявся розшукувати цю жінку. Вона
мешкає в готелі «Брістоль», чи не так? Сьогодні я поста-
раюсь її побачити. Було б дуже добре в якийсь дискрет-
ний спосіб обшукати її речі. Одначе гадаю, що вона надто
обережна, аби дати мені таку змогу.

— А уявіть собі, що зовсім не така вже й обережна.
У Криниці — це в нас така курортна місцевість, ото звід-
ти я надіслала вам фотографію,— так от, у Криниці я мала
нагоду обшукати помешкання цієї жінки. Та не знайшла
нічого, що могло б напровадити на якийсь слід. Жодних
листів чи документів. Анічогісінько.

Він поглянув на мене, широко здивований.

— Як? Ви самі обшукували її речі?

— Так, сама.

Він зробив невиразний жест рукою.

— Воно-то так, бачите... Але ж ви не могли зробити
цього професіонально. Такі обшуки дають якісь наслідки
лише в тому разі, коли їх робить людина, обізнана з цим
ділом. До того ж є деталі, які нічого не говорять неспеціа-
лістові, тим часом як спеціаліст одразу ж добачить у них
суттєві докази. Але повернімося до мого звіту. Отже, нам
пощастило встановити, що жінка, котру ви знаєте під ім'ям
Елізабет Норман, більш як півроку була стюардесою на
німецькому трансатлантичному пароплаві «Бремен» під
ім'ям Кароліни Бунше. А за кілька місяців по тому знахо-
димо її в Барселоні — вона працює бібліотекаркою в архіві
каталонського уряду. Виступає як вдова відомого амери-
канського льотчика Говарда Пітса, причому під своїм ни-
нішнім ім'ям, Елізабет. Та ще через три місяці знову зни-
кає з очей. Потому мешкає в Ніцці, в готелі «Негреско»,
нібито зі своїм чоловіком, італійським емігрантом Пауліно
Даніелі...

Я слухала й не вірила своїм вухам. Стільки відомостей!
Яка то небезпечна річ — таке детективне бюро! У мене аж
мороз поза шкірою йшов на гадку, що хтось міг би в ота-
кий спосіб стежити й за мною. Від тих людей нічого не
приховаєш. Далєбі, я таки завжди була надто легковажна,
треба поводитись обачніше.

Ван-Гоббен сипав відомостями, наче з рукава. Наводив дані, географічні назви, прізвища. З його розповіді я дізналася, що та янголиця має принаймні сім безсумнівних романів, які неважко довести. Цього вистачить будь-якому судові, аби домогтися розлучення.

Мабуть, і з поглядю кримінального у неї не все чисто. Пан Гоббен має рацію, підозрюючи її в торгівлі наркотиками, бо коли вже її бачили в Шанхаї у товаристві відомого торговця опіумом, то, поза всяким сумнівом, вона мала з ним ділові зв'язки. Як видно, заробила на тому безчесному гендлі чимало грошей, а тепер їй обридло без кінця блукати й вона згадала про Яцека.

Слухаючи звіт чарівного Ван-Гоббена, я, проте, аж тремтіла від думки, що вони могли розкопати й шлюб отої видри з Яцеком. Щоправда, Ван-Гоббен аж ніяк не скидався на шантажиста, а радше на такого собі привабливого джентльмена-грабіжника, причому більше на джентльмена, ніж на грабіжника. Одначе треба зважати й на те, що його шеф може бути звичайнісіньким шантажистом, а невідомо, чи Ван-Гоббен приховав би від нього оте американське одруження мого чоловіка. Якби він пообіцяв мені зберегти таємницю, я охоче звірилася б йому і з цим. Може, така відвертість полегшила б йому дальші пошуки.

І тут я цілком виразно усвідомила, що могла б розраховувати на Гоббенове мовчання тільки в тому разі, коли б він мав щодо мене якісь моральні зобов'язання вельми приватного характеру: якби нас пов'язувала взаємна приязнь, кохання чи хоч би просто любовна пригода. Доконче треба подумати над цим серйозно. Адже я стільки вже зробила добра для Яцека, аби лиш врятувати його честь і репутацію... Він ніколи й не здогадається, на які жертви я ладна задля нього.

Не стану наводити тут усіх тих відомостей про міс Норман, що їх дав мені пан Гоббен. У цьому немає сенсу, бо ті деталі самі собою нічого істотного не додають. Важлива хіба тільки та обставина, що цій жінці напрочуд добре велося в її небезпечній кар'єрі: жодного разу її не спіймано на злочині й нема ніяких даних, що вона колись була ув'язнена. Лише раз її заарештовано,— два роки тому в Сінгапурі,— але після допиту відразу ж випущено.

Привертає увагу й те, що вона майже рік жила в Празі у винятково скромному становищі. Наймала кімнатку в родини якогось сержанта, годувалася в убогій харчевні й пра-

цювала в одному з готелів телефоністкою. Мені аж не віриться, щоб жінка з вищого світу (нічого не вдієш, це годі заперечувати), яка звикла до розкошів і не знала ліку грошам, могла без якоїсь доконечної потреби піти на таке довге й страшне, цілковите самозречення. Але Ван-Гоббен вважає, що тут належить скорше припускати протилежну можливість. На його думку, міс Норман саме в такий спосіб мусила приховувати в Празі свої злочинні махінації.

Було вже початок третьої, коли він скінчив свою доповідь. Тоді я сказала:

— Ну ні, пане Ван-Гоббен. Тепер я нізачо в світі не погоджусь, щоб ви полишили мене саму. Ви ж можете так мені допомогти! То прошу вас, залиштеся хоч на два тижні... Ну хоч на тиждень!..

В його гарних очах на мить зблиснув вогник, і я вже була майже певна, що він погодиться. Та й він уже хотів був сказати щось відповідне, але тільки прокашлявся, а тоді розвів руками.

— На жаль, мадам, як я вже вам казав, на мене чекають справи у Гданську й Копенгагені.

— Боже мій! — обурилась я. — Ну невже це доконче маєте робити саме ви? Хіба не може оте ваше бюро послати туди когось іншого?

— Тепер уже це неможливо, бо в мене всі потрібні матеріали.

— Ой, облиште... Вам, мабуть, дуже не сподобалось у Варшаві. Ото ви й хочете якнайшвидше втекти звідси. Та й що для вас важить прохання якоїсь чужої, випадкової клієнтки...

— О, даремно ви так думаете, — відказав він безсумнівно широко. — Повірте, мадам, задля такої клієнтки, як ви, я zostався б не тільки у Варшаві, а й на Північному полюсі, і то скільки б ви захотіли.

Я сумно всміхнулася.

— Ви такий люб'язний тільки на словах. На жаль...

— На жаль, — підхопив він, — я не маю жодної змоги довести вам, що це далеко не проста люб'язність з мого боку. І коли вже говорити про слова, то за ними ховається куди істотніший зміст, ніж ви можете припустити.

— Коли б я могла в це повірити, то сказала б, що нема нічого простішого, як відіслати до Брюсселя оті папери, що ви маєте при собі.

Пан Гоббен замислився.

— Ваша правда,— обізвався по хвилі.— Але я не певен, чи знайдеться там хтось такий, що зможе негайно виїхати до Копенгагена й Гданська. Річ у тім, що навесні в нас починається найгарячіша пора.

— Чому саме навесні? — здивувалась я.

— Та дуже просто. Здебільшого нам доручають справи обдурені чоловіки чи ревниві жінки. Ви розумієте? Це справи, які не можна довірити поліції, які вимагають таємниці. Отож навесні таких справ буває найбільше.

Я всміхнулася.

— То виходить, вам треба добирати дуже надійних співробітників.

— Атож,— потвердив він з притиском.— Якби ми не тримали язика на припоні, це могло б спричинитися до скандалів по всій Європі. Тож у наших власних інтересах брати на роботу в бюро виключно людей певного суспільного й етичного рівня.

Після цього визнання він став мені ще симпатичніший. Я вже не мала й тіні сумніву, що, незважаючи на його молодість, цей юнак цілком заслуговує на довіру. Та й я, мабуть, справила на нього неабияке враження. Це було видно з того, як він дивився на мене, яким тоном говорив, і взагалі з усієї його поведінки. Тішу себе надією, що трохи знаюся на цих речах.

Зрештою він погодився задовольнити моє прохання. Я, звісно, заявила, що беззастережно відшкодую всі витрати, які матиме внаслідок цього розшукове бюро. Оскільки я поспішала на примірку, то не могла за раз обговорити з ним усього. Ми умовилися, що о сьомій вечора я приїду знов і тоді ми укладемо докладний план дій.

Понеділок, вечір

Він їв мене очима, як вовк ягнятко. Та я й справді мала пречудовий вигляд у своїй новій сукні. Ці вечірні туалети без плічків, як твердить Домінік, завжди справляють на мужчин враження «легкодоступних». Звісна річ, я вбралася так не задля пана Гоббена. Але обід у Казів починався о восьмій, і після візиту до Гоббена я не мала б часу перевдягнутися, отож і вирішила поїхати до нього в тій сукні.

Я маю свій надійний спосіб поводження з мужчинами і з допомогою цього «Щоденника» хочу втаємничити в нього моїх читачок. Полягає він у тому, що я дозволяю собі бути тим кокетливішою і навіть агресивнішою, чим скромніше я вдягнена. В закритому під шию костюмі та спортивних чобітках я стаю фривольна й приступна. Зате що більше маю декольте, то скромнішою, наївнішою і невиннішою виглядаю. А в купальному костюмі поводжуся вже достоту мов пансіонерка з Sacré-Coeur¹.

Запевняю, що ця система дає разучі наслідки. Вона однаково сильно впливає на уяву різних мужчин і, отже, забезпечує незмінний успіх.

Далі авторка щоденника докладно розвиває свою теорію. Та хоч яка цікава з усіх поглядів може бути ця філософія успіху для читачок, я визнаю за потрібне викреслити решту її міркувань. Адже цей щоденник потрапить до рук не тільки жінок, але й чоловіків. А я вважав би за велику втрату для останніх, якби, довідавшись про закулісну механіку жіночих чар, вони зазнали розчарування і пройнялися недовірою до безпосередності мотивів, що керують вчинками жінок. Що ж до читачок, то, сподіваюся, отих кількох вищенаведених слів п. Реновицької буде для них цілком досить, аби розвинути її теорію на практиці з належними наслідками. (Примітка Т. Д.-М.)

План ми уклали такий: від завтра пан Гоббен оселиться в «Брістолі», у сусідньому з міс Норман номері. Це дасть йому змогу вжити деяких заходів. А саме: познакомиться з нею, обшукати її речі, а може, навіть і дізнатися, хто в неї буває і про що вони розмовляють.

Він уже встиг побачити її, але так, що вона його не завважила. Така обережність була необхідна: хай міс Норман думає, ніби він приїде тільки завтра вранці. Він зареєструється як агент одної великої голландської фірми, що приїхав у Польщу в службових справах. Звичайно, ми, себто я і пан Гоббен, будемо вдавати, що не знайомі одне з одним. Найбільше його бажання — дістати номер безпосередньо над помешканням міс Норман. Але він не певен, що це йому вдасться.

На прощання він уперше поцілував мені руку. Зробив це так шанобливо, наче я королева. Дотик його уст

---

¹ Монастир Святого серця (франц.).

навдивовижу збудливий. І звідки це стільки галантності в такого хлопчиська?!

На обіді було досить весело. Навіть Яцек добре розважався, що останнім часом випадає йому дуже рідко. Казьова кокетувала з ним на всю губу. А мені лиш сміятися з того хотілось. Бідолашна дурепа! Уявила собі, що може мати в нього якісь шанси з отими своїми штучними зубами і в тридцять років. У нього, котрий має таку дружину, навіть дві такі дружини!

Познайомилася нарешті з отим сілезьким промисловцем, який давно вже домагався, щоб його мені відрекомендували. Взагалі милий чоловік. Типовий американський self-made man¹ у лондонському стилі. Це зовсім не те, що європейські новоспечені багатії, яких несила терпіти. Пан Юргус не претендує на гарні манери. Він має свої власні. Кострубаті й примітивні, але саме цим і прийнятні.

Він не вміє говорити компліментів. Зате не наганяє нудьги розповідями про свої справи. Кар'єру свою він розпочав як хлопчик на судні, що плавало по Віслі. Потім працював на діамантових копальнях у Південній Африці. Його запідозрили в крадіжці, але він когось там застрелив і втік до Бразилії чи то до Чілі, де став співвласником мідної копальні. А кілька років тому приїхав до Польщі й орудує якимись великими справами в Сілезії. На правій щоглі в нього глибокий рубець — слід від кулі. На вигляд йому років сорок — сорок п'ять. Увесь час за обідом і потім він приділяв увагу тільки мені. Навіть коли розмовляв з кимось іншим, однак невідривно дивився на мене здаля. Я ще ніколи не знала чоловіки такого типу. Уявляю собі, скільки несподіваного має ховатися в його простій з вигляду натурі.

Вибравши зручний момент, він сказав мені цілком звичайним тоном:

— Я хотів би бачити вас частіше. Мої справи пов'язують мене із Сілезією, але я можу перенести свою головну контору до Варшави. Що ви на це скажете?

Я засміялася.

— Але ж, добродію, я зовсім не розуміюся на справах.

— Ви ж добре знаєте, що я кажу не про справи, — буркнув він, не дивлячись на мене.

---

¹ Людина, що всього досягла сама (англ.).

В цей час до нас підійшов Яцек, і нам довелося урвати розмову. Тільки коли ми вже виходили від Казів, пан Юргус півголосом запитав мене:

— Чи не могли б ви завтра приділити мені десять хвилин часу?

— Ну звісно, з приємністю,— відказала я.— Приходьте завтра о п'ятій.

— Ми матимемо змогу говорити вільно?

— Так, звичайно.

Дивний він чоловік. Гальшка лусне з ревнощів, коли дізнається, що я познайомилася з ним без її посередництва. Треба буде завтра ж їй похвалитися. Правду кажучи, мені її трохи бракує. Хоч Гальшка дурна, брехлива й заздрісна, але ж, зрештою, це моя найкраща подруга.

Закінчую. Дуже хочеться спати. Пан Гоббен обіцяв зателефонувати вранці.

В і в т о р о к

Я навмисне встала дуже рано. Не хотіла, щоб Яцек узяв трубку. Останнім часом він просто-таки чатує біля телефону.

Пан Ван-Гоббен подзвонив перед десятою. Виявилось, що тим часом він поселився на четвертому поверсі, але на вечір йому пообіцяли той номер, який він хоче. А що день був дуже гарний, то я запропонувала йому прогулятися разом, геть забувши про те, що якби нас зустріла міс Норман, усі наші плани полетіли б шкереберть. Та, на щастя, він про це пам'ятав. Одначе нам слід було обговорити деякі питання, тож я сказала, що навідаю його о четвертій.

Справ у мене сьогодні безліч. Не знаю навіть, як зумію всі їх охопити й сумістити. Передусім зателефонувала до Гальшки. Так, наче нічого й не було. Зрештою, мала до цього зручний привід, бо довідалася, що чоловік її зазнав якихось збитків із своїм підприємством. Гальшка страшенно мені зраділа. Я сказала, що скучила за нею і що дуже здивувалася, не побачивши її вчора на обіді у Казів. То була добре розрахована шпилька, Гальшка завжди аж гопки скакала, аби її туди запросили. Така вже вона марнославна. Та остаточно я її добила, сказавши:

— А уяви собі, любя, вчора я познайомилася там з отим паном Юргусом. Дуже цікавий чоловік. Ніколи не

думала, щоб хтось міг так закохатися в жінку, яку бачив тільки здала та ще на фотографії. Віриш, ну просто не відходив од мене ані на мить.

Ми розмовляли з півгодини. Вона така балакуча. Все ж треба буде піти до них завтра на чай.

До Ван-Гоббена я, звичайно, спізнилася. На щастя, ні у вестибюлі, ні в ліфті не зустріла міс Норман. Який він кумедний! На столі стояла пляшка мадери й таця з тістечками. У вазах були квіти. Мені хотілось обійняти його за цю наївну романтичність. Правду кажучи, тістечка були дуже до речі, бо я не мала часу пообідати. Проте я ні на мить не забувала, що на п'яту запросила до себе пана Юргуса. То такий, що, мабуть, приходить хвилина в хвилину.

Ван-Гоббена звать Фред. Фред Ван-Гоббен. Фредді. Гарно звучить. На руці в нього був перстенець, без сумніву жіночий, і я спитала, чи він заручений. Він жваво заперечив:

— Ні, що ви. Це перстенець моєї матері. Я дуже любив її. А це єдина пам'ятка після неї.

У голосі його не було чути смутку, але вираз очей свідчив, що кожний спогад про матір глибоко зворушує його. Це дуже добре. Я вже переконалася, що чоловіки, які ставляться до своїх матерів з побожною шанобливістю, — то найкращі з усіх. Такі не бувають ані грубошкірими, ані легковажними щодо жінок. Навіть коли вони грубуваті зовні, то в душі, однак, делікатні й лагідні. В них багато чужості, прихильності, вони здатні на самопожертву. Саме таким і здавався мені Ван-Гоббен.

Ми кілька хвилин поговорили про його матір. Виявилося, що вона померла три роки тому. Батька він втратив уже давно. Спочатку йому допомагали родичі, а згодом довелося дбати про себе самому.

Під час тієї короткої розмови нас пов'язали нитки щирої приязні. Єдина вада отаких молодиків — це несміливість, притаманна людям, яким бракує достатнього досвіду. Їм усім здається, що найменша агресивність по відношенню до жінки може образити її гідність. Я, звісно, маю на думці агресивність у межах доброго виховання. А Гоббен не тільки не дозволив собі якогось сміливого поруху, але й не наважився сказати тих слів, що, як я бачила, просились йому на уста.

Однак й при отій вимушеній стриманості знайомство

з таким молодиком має свої принади. І я, безперечно, добре зробила, напологши, щоб він залишився у Варшаві.

— Ви ж маєте якусь відпустку? — запитала я.

— Аякже. Влітку я звичайно їду десь на місяць до Спа чи Остенде.

— Он як? — мовила я.— Тоді цілком можливо, що ми там зустрінемось. Я також люблю проводити літо на Північному морі.

Фред закохано подивився на мене.

— То була б для мене просто-таки щаслива зустріч.

— Ах, облиште жартувати.

— Ні, це ви жартуєте, нібито підозрюючи мене в нещирості.

Якусь мить я дивилася на нього, тоді поклала руку на його долоню.

— Ні-ні, я вірю, що ви говорите щиро.— Й по хвилі дала: — І хочу вірити.

Коли він підніс мою руку до вуст, я наче ненароком провела пальцями по його губах.

— Мені вже час,— мовила тихо.— О п'ятій до мене мають прийти.

Він був прикро вражений. Як видно, сподівався од мого візиту куди більшого. Та я цьому, зрештою, й не дивуюся. Ми дуже приємно згаяли час, і не уявляю собі жодного чоловіка, що за таких обставин попрощався б з легким серцем. Та, на жаль, я мусила йти.

Ще добре, що я встигла додому десь за кілька хвилин по п'ятій. Пан Юргус, звісно, був уже на місці. Розважала його тітка Магдалена, і особливої приємності це йому, як видно, не завдавало. Коли вона пішла дати розпорядження прислузі (гість попрохав віскі з содовою), пан Юргус сказав мені:

— Я вже давно хотів познайомитися з вами.

— Я теж про вас чула.

— Не знаю, що саме ви чули. А хотів би, щоб ви знали про мене все.

— Ну, знати про когось усе — це дуже важко,— зауважила я.

— Так. Якщо той хтось криється. Я ж буду цілком щирий. Так от, як я вже вчора вам казав, я багато чого пережив. Об'їздив мало не цілий світ. Багато чого навчився й зрозумів. І власне через це не почувую себе щасливим, хоча й досяг тієї мети, яку собі поставив.

— Ви мене зацікавили. А чого саме ви прагнули?

— Багатства. Я народився й виріс у нужді. А згодом уявив собі, що найбільше щастя дають гроші. От і вирішив стати мільйонером. Тільки не подумайте, що я був такий дурний і прагнув грошей просто задля багатства. Не вважаю їх і засобом до безтурботного й розкішного життя. Мені потрібна могутність, яку вони дають власникові. Я мріяв... а втім, ні, мріяти я ніколи не вмів... Я укладав собі плани заснувати фабрики й підприємства, стати душею організованих людських мас, прищепити їм мій світогляд, мої ідеали тощо.

— Це вельми шляхетна засада,— мовила я.

Він кивнув головою.

— І я так вважаю. Завжди вважав. І, певно, вважатиму так до кінця життя. Так от, мети своєї я досягнув. На сьогодні в мене чимало мільйонів. Я орудую багатьма підприємствами. Виховую тисячі людей відповідно до своїх поглядів. А проте переконався, що цього не досить для щастя.

— Чому? — запитала я.

Його високе чоло перерізали глибокі поперечні зморшки.

— Річ-бо в тім, що кожний чоловік, як я гадаю, ніби складається з двох: людини взагалі і власне чоловіка. Я не годен висловити це як слід, бо зовсім не маю освіти, але ви мене й так зрозумієте. Отож як людина я щасливий. Знаю, що праця моя дає користь суспільству, що являю собою більшу чи меншу величину, що мене цінують і поважають. Коли б я сьогодні помер, за мною жаліли б як за чесним ділком, справедливим роботодавцем, добрим громадянином. Але, розумієте, ніхто б по мені не заплакав.

— Ви цього певні?

— Цілковито. Я не маю жодної близької людини. Як приватна особа я геть самотній. Самотній як чоловік. Ви мене розумієте? Ні дружини в мене, ні сім'ї, нікогисінько.

— Та боже ж мій! — заперечила я. — Як людина й не одружена, це ще не означає, що не можна мати почуттів до когось, з ким її не пов'яже закон, і тішитися взаємністю.

— Я розумію, що ви хочете сказати. Але на таке я, давайте, пристати не можу. Просто не годен. Ви вже пробачте мені мою грубу щирість, але я не хочу перед вами прикидатися. Я ніколи не мав коханки. Себто такої жінки, з якою мене пов'язували б хоч найменші почуття. Не люблю

половинчастості. Не люблю комедій. Ті жінки, з якими я стикався, дивились на це так само. Я платив, вони брали гроші.

— Це страшне. Не вірю, щоб вам того вистачало.

— Багато років я вірив, що вистачає. Але...

Він нараз замовк, бо ввійшла тітка Магдалена, а за нею Юзеф з татею. Коли Юзеф вийшов, пан Юргус звернувся до тітки Магдалени:

— Вельмишановна пані-добродійко, я дуже перепрошую, але в мене з пані Реновицькою дуже важлива й цілком приватна розмова, котру я мушу якнайшвидше закінчити, бо за годину відходить мій поїзд. Будьте такі ласкаві й не ображайтеся на мою щирість.

Тітку наче громом ударило. Вона почервоніла, кілька разів безгучно, мов риба, розтулила рота, тоді підхопилася з крісла й, бурмочучи якісь слова, що їх годі було розібрати, мерщій подріботіла з вітальні. Якби той чоловік знав, яких зусиль мені коштувало не засміятися вголос! Зроду ще не бачила, щоб хтось отак у чужому домі випровадив з кімнати хоч яку там є, а старшу жінку!..

Він заговорив знову, так наче нічого, геть нічого не сталося:

— Я переконався, що отой другий Юргус, той потаємний Юргус, що ховається в мені, забутий і занедбаний першим, теж має свої права і теж домагається свого щастя.

— Гадаю навіть, що й заслуговує на нього.

Він звів на мене очі й запитав:

— Ви це серйозно кажете?

— Авжеж, цілком серйозно.

— А чому ви так вважаєте?

— Ну, я не збираюся говорити вам компліментів, але ж ви молодий, діяльний... Я б сказала, справжній мужчина. Отож заслуговуєте на особисте щастя.

Він нічого не відповів. Здавалося, шукав слів, з яких почати дальшу розмову. В душі я аж тремтіла з нетерпіння, хоча, звісно, догадувалася, що він хоче мені сказати. Нарешті він обізвався:

— Колись я побачив вас. І відтоді не міг забути. Згодом в одній вашої знайомої випадково побачив вашу фотографію. Я багато разів приїздив до Варшави, сподіваючись, що мені пощастить познайомитися з вами.

Він налив собі в склянку віскі і, як видно, забувши про содову воду, вихилив за одним разом.

За дверима щось рипнуло. Я була майже певна, що коли хтось нас підслуховує, то це тільки тітка Магдалена. Та цього разу я не мала чого приховувати. Навпаки. Нехай послухає, нехай знає, який маю успіх. Нехай навіть перекаже Яцеківі те, що почує. Якоюсь мірою це було б мені навіть на руку, отож, коли пан Юргус запитав, чи можна говорити цілком вільно (мабуть, він теж почув отой звук під дверима), я запевнила його, що нас ніхто не чує.

Він заговорив повільно, наче кожне слово давалось йому на превелику силу:

— Я не мастак на ці речі... Цілком розумію всю безглуздість своєї поведінки. Але іншої ради не маю. Ви заміжня жінка. Самого цього досить, щоб замкнути мені уста. Не хотів би ані на мить видатись вам самовпевненим. Можу гадати, що ви задоволені своїм шлюбом, і вбачаю заледве один шанс на тисячу, що це не так. Одначе я до скону не подарував би собі, коли б не спробував цього єдиного шансу. Зрозуміла річ, усякі порівняння тут безглузді. Я маю на думці порівняння, які ви могли б зробити між своїм чоловіком і мною. В цих справах не може бути порівнянь. Тут просто або лежить душа, або ж ні. А всякі міркування й підстави повинні мовчати...— Він звів на мене очі й по короткій паузі рішуче запитав: — Чи згодні ви стати моєю дружиною?

Промовив це сухо, майже сердито. Боже мій! Скільки дівчат, скільки жінок були б щасливі почути таке запитання! Я певна, небагато знайшлося б таких, що сказали б «ні». Щоправда, в декого могло б викликати відразу його мужицьке походження. Та й прізвище його не з приемних. Зате який мужчина! Напевне, схилився б перед дружиною, мов перед божеством. Вона б усе життя почувалася в безпеці коло нього — дужого, розумного, сміливого й покірливого. Покірливого тільки їй. І хоч я дуже мало була з ним знайома, проте ці речі відчуваєш інстинктивно. Я знала, що нема в ньому нічого банального, нічого буденного, що все його єство сповнене глибокого змісту. Вдача у нього має бути така ж сильна, як і його плечі та м'язи...

Він неквапливо закурив, а я думала собі:

«Хто я, зрештою, така? Чого я варта? Чи не замало себе ціную? Адже мають бути в мене якісь особливі, якісь суттєві чесноти, коли так легко здобуваю почуття таких мужчин. Таких, як оцеї пан Юргус, як Яцек, Ромек чи Роберт. Навряд чи вони так домагалися б мене, якби їх

вабила тільки моя врода. І нехай заздрісні приятельки хоч тисячу разів мені кажуть, що своїм успіхом я завдячую лише вроді,— я нізачо їм не повірю! Я ще згодилась би з цим, коли б ішлося про таких пустопорожніх залищальників, як Тото. (Та й то не цілком! Він шанує також і мій внутрішній зміст). Але ці розумні мужчини — вони додають моє духовне багатство. Тим-то мене щоразу так зворушує їхнє схиляння, як оце й тепер...»

Я так замислилась, що аж здригнулася, коли він озвався знову:

— Здебільшого в таких випадках чоловіки просять не квапитися з відповіддю. Та я не вмю і не люблю тішитися марними сподіваннями. Мені любіша гірка правда, аніж найсолодші мрії. А оскільки я знаю, що в цих речах серце або відгукнеться одразу, або ж ніколи не відгукнеться, то й прошу вас дати мені відповідь зараз же.

А як було гарно з його боку, що нічого мені не обіцяв, не намагався нічим принадити, ані навіть захотити. Отак просто прийшов і спитав, чи любий він мені. Спитав, хоча й сам розумів, що має один шанс із тисячі. Та що я могла йому сказати?..

Надто прикро було видобути з себе відмову. Відповісти на його почуття холодним «ні»... Помовчавши якусь хвилю, я сказала:

— Мій любий добродію, я щиро зворушена... Якби почувла ваше освідчення раніш, коли була ще вільна, то хто зна, чи не вважала б його за щастя. Я цілком свідома ваших високих чеснот. Мушу вам сказати, що небагато зустрічала в житті людей, яких так хотіла б обдарувати своєю прихильністю і шаную... Справді-бо, ви з усіх поглядів заслугуєте найщасливішій долі. Одначе я одружена. Маю чоловіка, з яким мене пов'язує не лише обітниця, складена перед олтарем, але й любов, і приязнь...

— Розумію... — Голос йому осікся. — Ви щасливі... Зрештою, я це знав...

Я запречливо похитала головою і тужно всміхнулася.

— Я цього не казала. Кохати когось і зберігати йому вірність — не завжди щастя.

Він стурбовано подивився на мене. Не сказав ані слова, але я відчула, що він думає. Знала, що хоче дати мені зрозуміти: він, мовляв, будь-яку мить ладен стати на мій захист, прийти на допомогу, одружитися зі мною, хоч би я його й не кохала.

Та він опанував себе, підвівся й сказав:

— Дуже перепрошую за це вторгнення. Я б ніколи на таке не зважився, якби не змусила мене внутрішня потреба...— І, трохи повагавшись, додав:— І дякую вам за щирість. Дякую за те, що ви така... така, якою я вас собі уявляв і яку міг би...

Він не докінчив. Низько й незграбно вклонився, ледь торкнувся устами своєї руки і вийшов.

Я натиснула кнопку дзвінка й почула, як у передпокої Юзеф відчинив йому двері.

Увечері мені принесли величезний кошик квітів без жодної листівки.

Коли я лягла в ліжку, то не могла читати і врешті розплакалась. Яцек, що прийшов побажати мені на добраніч, запитав, чи не сталося зі мною чогось прикрого. Ах, нічогосінько він про мене не знає! Анітрохи не розуміє мене!.. Він видався мені ординарним і слабкодушким. Нерви у мене геть розладнані.

Той день був вельми корисний для мене з одного погляду: я твердо й остаточно поклала собі порвати з Тото. Нехай його забирає собі міс Норман, чи Мушка, чи хто хоче. Мене це тепер анітрохи не обходить. Я зумисне пишу це тут, аби закріпити своє рішення на папері й позбавити себе змоги відступитись од нього.

Сьогодні я тріумфую. Виявилось, що отой обшук я зробила бездоганно. Пан Ван-Гоббен мусив визнати це, бо й сам не знайшов у помешканні міс Норман нічого цікавого. Усі його пошуки звелися до запису назв кравецьких фірм, яким вона замовляла одяг у різних містах.

Я, звісно, погодилася, що це теж якийсь слід, одначе висловила сумнів — і пан Фред не міг мені заперечити, — що навряд чи воно багато додасть до того великого обсягу відомостей, що його нам уже вдалося здобути.

На обшук йому вистачило півгодини. Він таки допильнував моменту, коли міс Норман десь пішла. Та міг сміливо бути в її помешканні й добрих годин зо дві. Я ж бо знала, де вона. Зрештою, це неважко було з'ясувати. Просто зателефонувала до лікарні й спитала, чи приїхала вже до Тото така-то пані з рудим волоссям. Діставши ствердну відповідь, я все ж мимоволі відчула досаду. Ото ще напосілася! На щастя, ні про які пестоші між ними не може бути й мови, зважаючи на зламану руку Тото.

Щоб помститися йому, я поїхала до «Брістоля», хоч перед тим і не мала наміру бачитися з паном Фредом. Мене трохи здивувало, коли на мій стукіт довго ніхто не озивався. Я вже подумала, що його немає, аж раптом двері відчинилися. Він мав трохи стурбований вигляд. У першу мить я навіть подумала, що в нього якась жінка. Та коли він привітався до мене з радісним усміхом і запросив увійти, я зрозуміла, що моя підозра безпідставна. Фред був сам.

Він ретельно замкнув двері до коридора й спитав:

— А ви знаєте, що я робив?

Голос його звучав таємниче. І, знаючи вже, що у міс Норман він нічого не знайшов, я була таки заінтригована.

— Ось зараз я вам покажу.— І він примружив око з виглядом хлопчиська-школяра, що от-от збирається утнути якусь хитру штуку.

Потому на хвилю зник у ванній і повернувся з якимись вигадливо зігнутими залізяками.

— Що це таке? — вражено спитала я.

— Свердла й рурки для закріплення стінок отвору.

— Боже мій, якого ще отвору?

Він мовчки вивів мене на середину кімнати й відслонив килим. У самісінькому центрі підлоги я побачила купку стружок і отвір завширшки з палець. Та й тепер не могла нічого збагнути.

— Навіщо ви зробили цю діру?

— Як навіщо?.. Для того, щоб чути, що діється в кімнаті отої шановної дами, котра мешкає поверхом нижче.

— Он воно що! — радісно вигукнула я.— Ну знаєте, це ж просто геніально!

Він засміявся.

— Та не дуже. Це завжди роблять.

— Завжди?.. Я й справді не раз читала про таке в книжках, однак мені й на думку ніколи не спадало, щоб до цього вдавалися і в житті. Я думала, так було лише колись.

— Так буде завжди,— усміхнувся він,— поки існуватиме людська цікавість. Вам не завадить, якщо я знову візьмуся до роботи?

— Ні-ні, прошу. Це дуже цікаво.

— Я перервав її, коли ви постукали. А треба поспішати. Боюся, що от-от повернеться міс Норман чи як там її

насправді звуть. Бо тоді шурхіт, якого не уникнути при свердлінні, може привернути її увагу й звести нанівець увесь мій план.

— Нехай це вас не тривожить,— заспокоїла я його.— Вона так скоро не повернеться. Я знаю, де вона.

— Знаєте? — здивувався він.

— Так. Вона зараз в одного чоловіка, на якого полую останнім часом. Не знаю тільки, чи на нього самого, чи на його мільйони.

Пан Фред замислився, припинив роботу і, позирнувши на мене, сказав:

— Розумію. Це задля нього ви стараєтесь.

Я не могла не зауважити, яким засмученим голосом він це промовив. Отож щиро засміялася.

— Та ні, боронь боже! Я можу подарувати їй того добродія безкоштовно й навіть у загортці.

Він повеселішав і вдячно подивився на мене.

— Це дуже мило з вашого боку.

Тепер я вже не мала сумніву, що йому до мене не бай-дуже. Коли він знову схилився над своєю дірою в підлозі, я пестливо погладила його по голові. Волосся в нього було шорсткувате, але сухе й приємне на дотик.

— Ви так тяжко працюєте,— мовила я.

Він злегка поблід і видимо вагався, чи не відповісти на мій вияв прихильності у рішучіший спосіб, одначе опанував себе і тільки сказав:

— Якби навіть ця праця не була моїм обов'язком, я б однаково брався до неї з приємністю, бо роблю це для вас.— І, трохи помовчавши, додав: — Щоправда, я не знаю, чому вас цікавить та підозріла дама і що ви маєте на меті, але прошу мені повірити: я ладен зробити все, аби лиш сприяти вашим замірам.

— Ви дуже... ви напрочуд милий.

Саме в цю мить я поклала собі: розповім йому все як є. Сказала, що хочу звірити йому правду, отож він полишив свою роботу, і ми сіли на канапі. Я послідовно й докладно переповіла йому всю ту історію — від першого листа міс Норман аж до останнього дня перед тим, як він приїхав до Варшави.

На закінчення я сказала:

— Ви розумієте, я ніколи не вдалася б до всіх цих заходів, коли б не родинні й суспільні міркування. Коли б не людська думка, на яку я мушу зважати.

— Ну, і коли б не чоловік,— докинув він,— якого вам довелося б втратити.

Я подивилася на нього з сумовитим усміхом.

— Невже ви справді можете припускати, що будь-яка жінка, не позбавлена почуття власної гідності, трималася б за чоловіка, який так підло її ошукав?.. А коли б навіть і так, то чи можете ви собі уявити, щоб, дізнавшись про це, вона зберегла до нього ті самі почуття, що колись?..

Мої слова справили на пана Фреда велике враження, але він лише мовив коротко:

— Я вас розумію.

— Ви тільки подумайте, що я переживала та й досі переживаю!.. Уявіть собі, як повсякчас тремтіла на гадку, що ця таємниця може стати загальним здобутком. Що про неї дізнається хтось нездержливий на язик і рознесе її скрізь, занастивши тим мою репутацію і завдавши смертельного удару моїй честі й гордості...

Він занепокоєно подивився на мене.

— Сподіваюся, ви нікому з цим не звірялися?

— Звісно, нікому. Ви перший і єдиний, кому я можу цілком довіритись. Навіть змушена довіритись, бо потребую вашої допомоги, бо не маю сили сама залагодити цю надто важку для мене справу.

Пан Фред наморщив брови.

— Дякую. І можу запевнити вас словом Ван-Гоббена, що від мене ніхто не почує про це ані звуку. Прошу також повірити, що від цієї хвилини я допомагатиму вам не як платний агент брюссельського детективного бюро, а як джентльмен, що вважає за свій обов'язок допомогти жінці.

Я вдячним жестом простягла до нього руки. Він міцно схопив їх і підніс до уст. Я не сумнівалася, що він пішов би й далі, але, як видно, в душі він несміливий, чи, може, ця сором'язливість пояснюється молодим віком і недостатнім досвідом.

Зате після цього він ще з більшим запалом узявся прокручувати оту свою діру в підлозі. Свердло вже заглибилося на добрих десять сантиметрів, і я стривожено запитала:

— А ви не боїтеся, що отой ваш інструмент проб'є штукатурку на стелі під нами й насмітить на підлогу? Тоді вся ваша праця піде намарне. Досить буде міс Норман поглянути на стелю — і вона враз запідозрить, що хтось на горішньому поверсі хоче її підслуховувати чи підглядати.

Він безтурботно засміявся.

— Нехай це вас не тривожить. На те ми маємо свої способи. По-перше, все досконально виміряно. Дірка, яку я свердлю, вийде точно між лампами люстри.

— А штукатурка?

— Теж передбачено. Для цього є спеціальні пластири. На підлогу не впаде ані крихти. Зрештою, я вже маю досвід.

— І часто ви таке робили? — з цікавістю запитала я.

Він кивнув головою.

— Авжеж. Багато разів. Певна річ, це не вельми відповідне діло для джентльмена, та оскільки йдеться здебільшого про оборону чиєїсь гордості або честі, маєтності чи законних прав, то тишиш себе тим, що мета виправдовує засоби.

— А якби вас на цьому спіймали?

— Ха! — засміявся він. — Мав би тоді чимало прикросів. Передусім — адміністрація готелю, а там і поліція... Довелося б пояснювати, що та як... — Він махнув рукою і додав: — Певно, відсидів би день-два під арештом, до з'ясування обставин.

— Бачите, на які страшні речі ви наражаєтесь задля мене...

— Будемо сподіватися, що все минеться добре.

Він раптом перестав свердлити й, зробивши мені знак рукою, щоб я помовчала, притулив вухо до діри.

— Ні. Тільки здалося... До вечора все буде готове. Встановлю мікрофон, підсилювач, і ви зможете зручно сидіти собі отут на канапі з навушниками на голові й чути все, що діється нанизу, мов по радіо.

— Ото дивина! А бачити теж можна буде?

— Це зробити складніше, та й часу більше забрало б. До того ж я не маю з собою потрібного приладу, щось ніби перископа. Одначе думаю, що ми чудово обійдемося і без цього, розподіливши між собою ролі. Якщо нам треба буде дізнатися, хто там у тієї дами, ви зможете слухати тут, а я спущуся поверхом нижче й побачу, хто од неї виходитиме.

Ну чи могла я не сказати йому, що він геній? Залюбки зосталася б у нього довше, але мене почало непокоїти, чому не вертається та видра. Про що вони там могли так довго розмовляти? Хіба що Тото розповідав їй про свій кінний

завод. Так чи інак, а треба було це з'ясувати. Одначе цього разу мені аж ніяк не хотілось зустрітись з нею у Тото. Я перегодила ще кілька хвилин і попрощалася з паном Фредом, пообіцявши підтримувати з ним зв'язок по телефону.

У лікарні я довідалася, що «та пані» вже з годину як пішла. Вигляд Тото мене просто вразив: він уже встав з ліжка й сидів у халаті на кріслі. У вазі, певна річ, були свіжі квіти. Вона так розбестить його тими квітами, що він і справді уявить собі, ніби заслуговує на них. Від мене він ніколи не дістав жодної квіточки. Я дарувала йому самі краватки, та й то аби тільки убезпечитись від його жахливого несмаку. Якось йому надало з'явитися на люди в такій краватці, що мені було соромно сидіти з ним за одним столиком.

Тото був у чудовому гуморі й зустрів мене з такою самовдоволеною невимушеністю, що часом аж скидалася на поблажливість. Я думала, що лусну зо сміху. З одного цього завжди дізналася б напевне, що в нього була якась жінка. Найменший успіх у першого-ліпшого бабиська сповнює його самовпевненості й зміцнює в ідіотському переконанні, ніби він справжній донжуан, перед яким жодна не встоїть і коло якого всі упадають.

Я, звісно, вдала, що нічого того не помічаю.

Щоб трохи збити з нього пиху, я почала розповідати, що зустріла графа Батільйоні й приємно провела з ним час до обіду. Тото завжди йому заздрив. Батільйоні не тільки майже такий самий багатий, як і він, але на додачу ще й кривно споріднений з савойськими князями. Вони обидва ніколи терпіти не могли один одного і щоразу, як десь зустрічалися, заходили в перепалку, причому гору брав завжди італієць, набагато перевершуючи Тото не лише розумом і дотепністю, але й обізнаністю як у конярстві, так і в мисливській справі.

— Він такий милий,— сказала я.— Навіть висловив бажання трохи підучити тебе водити автомобіль.

Тото почервонів.

— Отой пустобрех?.. Мене?! Та він сам не вмів водити машину!

— Що ж, можливо. А проте здобув перший приз в альпійських перегонах і ніколи ще не мав аварій...

— Це він тобі таке сказав? — вибухнув Тото.— Але ж бреше! Безсоромно бреше. У двадцять дев'ятому році під

час змагань на Сіцилії він вилетів з шосе й розбив машину на друзки.

— Зате сам лишився цілий.

— Дурням щастить.

— Слухай, Тото,— докірливо мовила я.— Недобре з твого боку отак заперечувати талант і вміння людини й звертати все це на щасливий збіг обставин. Ти й три роки тому, коли Батільйоні посів друге місце в раллі у Монте-Карло, казав, що йому просто пощастило. Тоді, коли ти сам зійшов ще на другому етапі. Ти повинен бути вдячний за те, що він згоден дати тобі кілька уроків. Та й, зрештою, він такий славний чоловік.

Тото насилу стримував себе. Але, знаючи, що він надто добре вихований і не дозволить собі зірватися, я шпигонула його ще кількома дрібницями. І лиш після того запитала, як він себе почуває і коли його випишуть з лікарні. Виявилось, що вже другого дня він мав переїхати додому.

— Звісно, вдома тобі буде зручніше,— погодилась я.— Ну, а як ся має міс Норман?

Він знизав плечима.

— Звідки мені знати?

— А, то вона не сама принесла тобі ці квіти?

Він проковтнув слину й буркнув:

— Ні. Прислала. А зрештою, чому ти гадаєш, що я можу отримувати квіти тільки від неї? Ти завжди недооцінювала мене.

Я пронизала його гострим поглядом.

— Якраз навпаки. Згадай-но, як я свято вірила, що ти сам уполював отих двох тигрів, шкури яких висять у твоєму кабінеті в маєтку. Та й вірила б до сьогодні, коли б випадково не побачила на них зі споду фабричних штампелів. Я ж бо...

— Цс-с... цс-с... Тихше. Бога ради, навіщо ж так голосно! — застогнав Тото.— Хочеш, щоб хтось почув? Тобі обов'язково треба мене скомпрометувати?

— Аж ніяк, мій любий. Не хочу тебе ні компрометувати, ні виставляти на посміх. І найкращий доказ цього — те, що я досі нікому й словом не проходила.

На слові «досі» я злегенька наголосила, однак Тото це завважив і в душі аж скулився зі страху. Нехай знає, що зі мною треба рахуватися. Він ураз став навдивовижу лагідний і запопадливий. Мені бридко було дивитися на

його силкування. Я ще не впала так низько, щоб потребувати вимушеної ласки. Отож, посидівши ще чверть години, попрощалася й рушила додому.

Яцек був знервований і пригнічений. Я відразу ж запідозрила, що це пов'язане з отим бісовим бабиськом. Та на моє запитання він одмовився якимись прикрощами на службі, і я не стала розпитувати далі. І так незабаром про все дізнаюся. Я дуже рада, що звірила всю цю справу панові Фреду. Ні на мить не сумніваюся, що він нікому не викаже моєї таємниці.

До останніх слів п. Реновицької я мушу долучити невеличке спростування. Як видно, її зрадила пам'ять, коли вона запевняла п. Ван-Гоббена, що він єдиний, кого вона обдарувала своєю довірою. Насправді ж, крім нього, вона звірила свою таємницю не тільки п. Альбінові Нементовському й мені, але й ще кільком особам.

Я сам упевнився в цьому ще тоді, коли відбувались описувані в щоденнику події: по місту пішов поголос, що п. Яцек Реновицький причетний до якоїсь справи про двоєженство. І Януш Мінкевич, найвизначніший сатирик серед пліткарів і пліткар серед сатириків, навіть питав мене, чи не варто написати на цю тему фразки до «Шпильок». Я його, звісно, відрадив. Але це вже не має стосунку до справи.

Це невелике відхилення від істини в боку п. Реновицької можна виправдати тим, що, порівняно мало знаючи п. Ван-Гоббена, вона хотіла своєю невинною брехнею здобути його прихильність і спонукати допомогти їй. (Примітка Г. Д.-М.)

Другого дня я вже о дванадцятій з'явилася в «Брі-столь» до пана Фреда. Установка була цілком готова. Зайшовши до кімнати, ніхто б і не подумав, що в ній є уся ота машинерія. З-під килима визирав лише маленький кінчик дротика. Пан Фред причепив до нього інший дротик і подав мені навушники.

То було просто чудо! Я дуже виразно чула, як міс Норман ходить по кімнаті, стиха наспівує «Bei mir bist du schön»¹, пересуває крісла, відчиняє дверцята шафи. Як видно, вона одягалася.

Фред стояв переді мною і вдоволено споглядав те враження, яке відбивалося на моєму обличчі. Я вже хотіла

---

¹ «Зі мною ти прекрасна» (нім.).

була відкласти навушники, коли почула телефонний дзвінок і її «алло». Вона говорила по-французькому, називаючи співрозмовника «*mon cher monsieur*»¹. З її коротких загальноживаних реплік важко було добрати, про що йдеться. Скидалось, одначе, на те, що вона вислуховувала чийсь настанови або розпорядження. Справа, мабуть, стосувалася торгівлі, бо чулися такі слова, як «вантаж» тощо. Вся розмова тривала заледве дві чи три хвилини. Потім я почула шурхіт паперу, а ще за якусь хвилю — стук у двері. Певне, вона викликала дзвінком прислугу. Я не помилилася. Вона мовила по-англійському:

— Прошу зараз же відіслати цю телеграму.

По тому нанизу запала тиша.

Я відклала навушники й переказала панові Фреду все, що почула, додавши од себе:

— Дуже ймовірно, що вона таки промишляє контрабандою наркотиків.

— Я ще не зовсім певен цього, — озвався він по хвилі вагання. — Одначе сподіваюся, що незабаром ми матимемо конкретніші відомості.

— Атож, завдяки вашій чудовій ідеї з оцим апаратом. Геніальний винахід! Чуєш не тільки кожне слово, але й найменший шурхіт.

Він кивнув головою.

— Я поставив підсилювач власної конструкції. Одначе найважливіше те, що моя сусідка нанизу, як видно, й не підозрює про існування цієї установки. Інакше була б обережніша в телефонній розмові.

— А хіба ця розмова така вже важлива? — поцікавилась я.

— Безперечно. Адже ця пані вдає тут із себе туристку. Тим часом ми тепер знаємо, що вона підтримує якісь зв'язки й причетна до справ, які не мають нічого спільного з туризмом.

Він занотував щось у свій записник і сказав:

— Сьогодні міс Норман отримала два листи. Коли вона вийде, я знову навідаюсь до її помешкання. А втім, гадаю, що вона знищує листи одразу ж як прочитає... Щоб ж до вашої справи, то я тут трохи помізував і дійшов деяких висновків. Уся ота історія з одруженням вашого чоловіка й тієї дами видається мені дуже заплутаною. Зокрема,

---

¹ Мій любий пане (франц.).

я ніяк не збагну, чому нью-йоркський адвокат не може розшукати тієї контори, де вони взяли шлюб. Скільки я знаю, щодо цього в Америці зразковий порядок. Боюся, що саме тут прихована якась загадка.

— Якась нова небезпека?

— Навпаки, скорше пастка, якої неважко буде уникнути.

— Боже мій, яке щастя, що я зустріла саме вас! Тепер я вже вірю, що все скінчиться добре. Я вам така вдячна, пане Фреде, що просто задушила б вас в обіймах!

Він злегка почервонів, проте наважився сісти поруч мене, а відтак сказав:

— А що ви зробите, якщо я стану домагатися цієї подяки?

Я засміялася:

— Спробую поторгуватись. Може, погодимся на якумось компромісі. Ну, хоч би на отакому сестринському поцілунку в чоло.

З цими словами я взяла в долоні його обличчя й торкнулась устами чола.

Тут я повинна застерегти всіх жінок, що можуть опинитися в такій ситуації, маючи справу з недосвідченим молодиком. Пан Фред зненацька сіпнув головою і дуже боляче вдарив мене носом у підборіддя. Тож цілком зрозуміло, що хоча він домігся свого й таки поцілував мене в уста, однак поцілунок той не завдав приємності ні мені, ні, як я можу судити, йому самому.

Добрих кілька хвилин по тому бідолаха потирав собі ніс, а я з цікавістю придивлялася, чекаючи, коли він почне пухнути. Ми обоє покрили той інцидент не вельми природним сміхом. А втім, сиділи ми тепер уприутл одне до одного, і я не могла не помітити, що вже за хвилину ця близькість почала розпалювати пана Фреда.

Та раптом у навушниках знову почувся шурхіт, і ми притулили їх до вух. Мабуть, міс Норман уже пішла, бо тепер до нас долинали звуки прибирання. Ми обмінялися ще кількома фразами, і я почала збиратися. Прощаючись, він, як видно, збентежений попередньою невдачею, вже й не намагався мене поцілувати.

Що не кажіть, а брак досвіду в мужчини — то неабияка вада.

Четвер, вечір

Пан Фред прислав мені квіти. Я вичитала йому по телефону. Навіщо він робить такі дурниці? Його матеріальне становище — я певна — не дозволяє такого марнотратства. Он як тяжко йому доводиться працювати. Я розтлумачила йому, що мені було б у сто разів приємніше одержати від нього скромний букетик фіалок. Треба придумати йому якийсь гарний подарунок. Я маю таке право хоч би з того погляду, що це буде ніби додатковий гононар. Куплю йому, скажімо, елегантний портсигар до фракка. Віддам, коли від'їжджатиме з Варшави. Хочу, щоб він мав пам'ятку од мене. Зрештою, може стати йому в пригоді, коли забракне грошей.

Яцек залишив мені записку, що допізна затримається на службі. Нічого дивного, як зважити на те, що діється в Європі. Здається, таки буде війна. Пані Люцина твердить, що в разі війни у моду ввійдуть високі шнуровані черевики й маленькі капелюшки на зразок військових кашкетів. З цього погляду війни я не боюся. Моїх литок, хвалити бога, соромитись нема чого, та й маленькі капелюшки мені до лиця.

До вечері несподівано з'явилася Данка. Її Станіслав поїхав на два дні до Будапешта в своїх справах, а вона того вечора, на превелике диво, не мала ніяких зборів чи нарад. Сиділа у мене майже дві години.

П'ятниця

Не знати уже вкотре переконаюсь, що Яцек кохає мене. Та й сама я, зрештою, певна, що ніхто інший ніколи мені його не замінить. Ми з Яцеком таки справді ідеальне подружжя. Недарма ж бо всі заздять на наше щастя. А коли б вони знали, яка грізна хмара нависла над нашим сімейним вогнищем, то, мабуть, відчули б до нас ще більше симпатії та приязні. Бо важко заперечити, що загалом нас дуже люблять.

Сьогодні вранці Яцек мав телефонну розмову, що видалась мені надто підозрілою. Звичайно він говорить по телефону, не приховуючи, хто там на проводі — чоловік чи жінка. Але цього разу помітно уникав будь-яких звертань. До того ж я бачила, що він ледве стримує гнів. Голос його тремтів, а часом і уривався — певне свідчення

того, що він розмовляв про якусь надзвичайно важливу справу й хотів приховати од мене її суть.

Зрештою, мені не довелося довго чекати на підтвердження моїх побоювань. Тільки-но Яцек пішов з дому, я одразу ж подзвонила панові Фреду й довідалася, що та лиха жінка вела гостру й категоричну розмову по телефону з якимось чоловіком, давши йому сорок вісім годин на остаточне розв'язання якоїсь спільної справи.

Пан Фред попрохав мене, щоб я у зв'язку з цим негайно приїхала до нього, не боячись зустріти міс Норман ні у вестибюлі, ні на сходах, бо вона сидить у себе в номері, очікуючи чийогось візиту.

Він не мав і найменшої гадки, на кого вона чекає. Не знав навіть, чи то має бути чоловік, чи жінка. Одначе мене інтуїція ніколи не зраджує, і мені випала нагода зайвий раз у цьому переконатися. Я була майже певна, що до неї прийде Тото. І вже наперед тишилася, що з допомогою отого підслухувального апарата дізнаюся нарешті, як далеко зайшли їхні стосунки. Хоч мені й цілком байдуже до Тото, проте мушу признатися, що ця його підступна гра поза мою спиною чимало мене дратує. Єдина втіха — те, що я першу-ліпшу мить можу змусити його виїхати на село або навіть за кордон.

Коли я прийшла, міс Норман була ще сама в своєму помешканні нанизу. Я відклала навушники, і пан Фред уже куди сміливіше підсів до мене й ніби незумисне поклав руку на спинку канапи так, що майже обійняв мене.

— Гарна тут у вас в Польщі весна, — сказав він. — Гарна й напрочуд сприятлива для почуттів, що їх протягом решти року заглушує надмір повсякденних справ і турбот, а тоді вони раптом прокидаються, аби нагадати нам, що існує в світі краса.

— Невже бельгійська весна з цього погляду поступається перед нашою? — спитала я.

— Не знаю. Щоб судити про це, мені треба б прожити весну в Бельгії поруч з такою чарівною істотою, живим образом весняної краси, якою є ви...

— То ви не шкодуєте, що залишились у Варшаві?

— Та ви що! — обурився він. — І жодну мить не шкодував. Хіба не говорять вам про це щодня мої очі?

Я засміялась і похитала головою.

— Можливо, я ще не навчилася розуміти їхньої мови. Ану заплющіть їх... Гаразд?.. А тепер говоріть...

Він слухняно склепив повіки. Я нахилилась і поцілувала його в уста. Не могла ж я передбачити, що він так бурхливо зреагує на той невинний поцілунок, на такий собі маленький дотик, і схопить мене в обійми.

Тут я мушу на хвилику перервати розповідь п. Реновицької. Я також вважаю, що той наглий і непередбачений порух згаданого молодого добродія заслуговує на суворий осуд. Негоже чинити так щодо молодої заміжньої жінки, яка цілком довірливо приходить до чоловічини, не сумніваючись у тому, що він справжній джентльмен. Занепад моралі, який останнім часом спостерігаємо серед молоді, спричиняється до того, що жінки іноді зазнають отаких неподобних нападів, хоча й всіляко стараються їх уникнути.

Що ж до даної ситуації, то коли отой нерозважний вибрик згаданого молодика й не призвів до жодних прикрих наслідків, це пояснюється як міцними й непохитними моральними засадами п. Реновицької, так і її поступливістю й тактовністю. Як випливає з дальшого тексту щоденника, вона зуміла не тільки повестися з належною гідністю, але й не відразити од себе того надміру запального молодика. Навпаки — спромоглася здобути його приятель, докази чого знаходимо в дальшій розповіді про їхні взаємини.

До цього додаю, що я визнав за доречно викреслити тут із щоденника кілька десятків рядків, де наводяться деталі, що не мали ніякого впливу на дальший перебіг подій. Авторка ще не вельми вправна письменниця, отож часом нехтує правила композиції, дозволяючи окремим епізодам надміру розростатися на шкоду цілісності твору. (Примітка Т. Д.-М.)

Коли я згадала про навушники, у міс Норман уже був той невідомий гість. Вона сміялася і з пожвавленням (звісно, штучним!) розповідала йому про пригоди якогось свого кузена на кінних перегонах у Ліверпулі. От змія! Уже встигла винюхати, чим можна зацікавити Тото!

Незабаром обізвався і сам Тото. Так, тепер я вже не мала й тіні сумніву, що то він. Упізнала б його хоч би з отих улюблених примовок, яких він не наважується повторювати при мені, бо я завжди їх висміюю.

Вони звертались одне до одного на «ви». З їхньої розмови важко було зрозуміти, чи дійшло вже між ними до чогось істотнішого. Проте вона одверто кокетувала з ним, старалася сподобатись, і, можливо, Фред має рацію, твер-

дячи, що в такий спосіб жінка поводить тільки з тим мужчиною, який їй насправді подобається. Що ж, поздоровляю її з таким вибором!.. Тото, в свою чергу, не залишався в боргу, обсипаючи її банальними люб'язностями й ідіотськими компліментами.

Сама не знаю, чому я так спокійно зносила оте нудотне «слуховисько». Може, тому, що була ще сповнена радості й душевного вмиротворення, а може, й тому, що поруч мене сидів Фред, такий милий і з усіх поглядів куди кращий за Тото.

Що не кажи, а не може бути чистою випадковістю, що я в своєму житті подібую людей виняткових, неабияких, хоча й таких різних, і що саме вони добачають у мені ті чесноти, які для звичайних, пересічних мужчин залишаються непомічені.

Повернувшись додому, я зателефонувала Тото. Він, звісно, не признався, що був у неї, і коли я запропонувала йому зустрітись о шостій на підвечірку в Ледуховських, погодився без жодних відмовок, хоч я чула на власні вуха, як він умовлявся саме о шостій піти з тією видрою в кіно. Як видно, ще додержує щодо мене пристойностей. Дарма, це йому не допоможе. Ось нехай лишень усе з'ясується, то я вже розкажу кому треба про отих тигрів. Уявляю собі, скільки місяців Тото не зможе показатися не тільки в Мисливському клубі, а й взагалі у Варшаві!

Субота

І досі гуде в голові од думок, що їх годі зібрати до купи чи дати їм якийсь лад. Стільки нараз страшних і приголомшливих новин!

Нарешті та підла жінка скинула маску. Я не могла повірити власним вухам, слухаючи їхню розмову. Якби поруч не було Фреда, то не знаю навіть, що зробила б. Можливо, вчинила б якусь непоправну дурницю. Був момент, коли я хотіла бігти наниз, зателефонувати до поліції...

Та постараюсь описати все якнай докладніше. Отже, годині о десятій ранку мені подзвонив Фред і сказав, що незабаром до міс Норман має прийти отой чоловік, якому вона вчора поставила сорокавосьмигодинний ультиматум. Фред вважав — і то вельми слушно, — що наступна розмова буде дуже важлива для мене.

Я хутчій одягнулася й безмалъ за двадцять хвилин була вже у нього. Коли виходила з дому, Яцек голився у ванній, насвистуючи якусь мелодійку. Чи могла я передбачити, що міс Норман умовилася саме з ним?! Але не буду забігати наперед.

У номері міс Норман панувала тиша. Фред також був видимо збуджений незвичною ситуацією. Він нічого мені не сказав, хоч, безперечно, догадувався, що міс Норман призначила зустріч моєму чоловікові. Фредова присутність дуже підтримувала й заспокоювала мене. Кожна жінка зрозуміє, що́ я хочу цим сказати. Близькість сильного, сміливого й розумного чоловіка завжди приглушує в жінки почуття небезпеки, зводить його до мінімуму.

Ми сиділи мовчки, і кожен притискав до вуха один із двох навушників. Нарешті об одинадцятій, чи, може, за кілька хвилин по одинадцятій, нанизу почувся стук у двері й коротке «Come in»¹, яким озвалася міс Норман.

Я одразу впізнала голос Яцека. Він сказав:

— Здається, я прийшов вчасно. До ваших послуг.

Оскільки обоє розмовляли по-англійському, я так і не змогла до пуття зрозуміти, чи вони між собою на «ти», чи на «ви». Адже англійське «you» може однаково означати й те і те. Але, судячи з загального тону розмови, дійшла висновку, що Яцек старався говорити якомога офіційніше, тим часом як вона хотіла надати розмові фамільярнішого тону. Принаймні напочатку. Отже, спробую якнайточніше переказати те, що я почула.

Міс Норман невимушено відказала:

— Я так довго й терпляче очікувала вашого рішення, що кілька зайвих хвилин уже нічого не важать. Прошу сідати. Ось тут цигарки. А ви змарніли. Вам корисно б відпочити на Сіцилії. Сподіваюся, ми поїдемо туди разом, я вже навіть зателефонувала до туристського бюро, довідалася про сполучення. Чи не вип'єте чарку коньяку?

Фред стиснув мені руку.

— Бреше. Ні до якого бюро вона не телефонувала.

Яцек силувано засміявся:

— Ви жартуєте?.. Адже я давно сказав вам про своє рішення. Я кохаю свою дружину й не маю анінайменшого наміру розлучатися з нею не тільки назавжди, але й на короткий час. Я кохаю її, ви розумієте?!

---

¹ Заходьте (англ.).

— Авжеж. Одначе для мене це не змінює ситуації.

— Не змінює? Я можу зрозуміти це тільки як жарт. Яка ж би вам була користь, коли б я навіть повернувся до вас? Адже я ніколи не матиму до вас ніяких інших почуттів, окрім...

Він затнувся, а вона підказала:

— Окрім ненависті?.. Бачите, як ви вже слушно колись зауважили, я не належу до жінок банальних, ординарних. Власне кажучи, мені цілком байдуже, які там у вас до мене почуття. Адже і я не тверджу, що кохаю вас. Чи, може, ви про це іншої думки?

— Я над цим не замислювався,— буркнув Яцек.

— Бо воно вас не обходить, так?.. Ні, я не кохаю вас. Просто хочу мати при собі й для себе. Ви назвали це примхою. Нехай так. У всякому разі, я маю засоби, що дають мені змогу вдовольнити цю свою примху.

— Ви помиляєтесь,— твердо заперечив Яцек.— Єдине, до чого ви можете мене змусити, це... піти зі сцени.

— Ах, яка нерозважність! — засміялася вона.— Ви хочете уникнути скандалу й вберегти репутацію своєї те-перішньої дружини, чи не так? І чого ж ви досягнете самогубством? Ні, мій любий. Не будьте ви дитиною. Адже ви мене досить добре знаєте: я б не вагаючись докинула до скандалу, спричиненого вашим самогубством, кілька відомостей, що з'ясували б приховані причини цього кроку. Ні, друже, це не вихід.

Нанизу запала тиша. Нарешті Яцек обізвався якимсь наче злегка захриплим голосом:

— Не бійтеся, я зумів би вам у цьому перешкодити.

В його тоні бриніла погроза, але міс Норман цілком безтурботно вигукнула:

— О, то ви хочете вбити й мене? Яка романтична пригода! Два трупи в номері готелю! Нова зірка польської дипломатії, один з найвизначніших представників варшавського вищого світу вбиває прекрасну чужоземку!.. Яка пожива для сенсації!.. Та коли б ви й справді напали на мене,— провадила вона далі,— коли б навіть заподіяли мені смерть, то повірте, вже на ранок усі газети знали б, що спонукало вас до вбивства. Гадаю, ви уже встигли пізнати мене настільки, аби зрозуміти, що я людина завбачлива.

Яцек сказав:

— І все ж ви хочете, щоб я до вас повернувся? Хотите повернути собі чоловіка, який ладен вас убити?

— Саме так,— potwierдила вона.— Це додає ситуації отієї пікантності, якої я завжди прагнула. Та й, зрештою, я можу сподіватися, можу вірити в себе або й просто бути певна, що з часом спроможуся віднайти вашу любов.

— Це абсолютно виключене!— вибухнув Яцек.— Я вже тепер ненавиджу вас!.. Гидую вами!.. Ви це розумієте?!

— Розумію,— холодно озвалася вона.— Але це анітрохи не змінює мого рішення. Отож повторюю свій ультиматум: або ви до завтра погоджуєтеся негайно виїхати зі мною і порушити справу про розлучення з вашою теперішньою дружиною, або я буду змушена звинуватити вас у двоєженстві й надати цій історії щонайширшого розголосу.

Знову запала мовчанка. Потім нараз почувся грукіт одсунутого чи перекинутого стільця. Серце завмерло у мене в грудях. Я вже малювала собі в уяві сцену, яка там відбувається: ось Яцек кинувся на неї і... Одначе замість розпачливого крику почула звук приглушеної килимом ходи. Потім усе змовкло, і обіззався тихий, опанований голос Яцека:

— Не можу повірити, що я аж так доконче вам потрібен. Отож пропоную викуп.

— Викуп?.. Здається мені, ви не досить багатий, щоб сплатити суму, в яку я вас оцінюю.

— Якщо перевести на гроші всю мою маєтність, це дорівнюватиме десь близько півтора мільйона злотих.

— Не дуже великі гроші, як на мої вимоги! — засміялася вона.

— Гадаю, що зміг би роздобути ще на кількасот тисяч. Нехай би навіть довіку лишився бідняком.

— Ні, це мене ніяк не влаштувало б. Коли б я навіть сама нічого не мала, то можете повірити, що першу-ліпшу мить могла б розбагатіти. Не всі ж бо чоловіки так бояться спільного життя зі мною, як ви. Ну, та обличмо про це говорити. Але оскільки ви вже згадали про викуп, то мені спала на думку зовсім інша ідея... Одну хвилиночку, пробачте...

Я почула, як вона підійшла до дверей, відчинила їх, тоді замкнула на ключ.

— Розумієте,— мовила по тому,— обережність ніколи не завадить. А того, про що я хочу говорити, нікому чути не треба. Ну, а тепер уже вип'єте чарчину коньяку? Чудова марка.

В голосі її звучала неначе полегкість. Я почула дзенькіт чарок. У першу мить мене охопив страх, щоб та злочиниця не здумала упоїти Яцека якимсь зіллям, але я враз заспокоїлась, коли в навушнику забринів його голос:

— Ні, красно дякую, я не питиму.

— Як хочете,— погодилася вона майже весело.— Я думала, так у нас веселіше піде розмова. Отже, мушу вам сказати, що є... що можливі певні умови... на яких я згодилася б увільнити вас від моєї персони. Прошу тільки вислухати мене спокійно.

— Наперед запевняю, що пристану на будь-які умови, аби лиш вони не зачіпали репутації моєї дружини, ані моєї власної честі.

— Он як?.. Тим краще. Думаю, ми дійдемо згоди.

— Це єдине, чого я прагну.

Запала тиша. Очевидно, міс Норман міркувала, як краще сформулювати свої умови. Нарешті вона заговорила:

— Я маю знайомих, котрим дуже потрібно довідатися про зміст деяких документів, і ви могли б мені в цьому посприяти.

— Про які документи ви говорите?

— За своїм службовим становищем ви маєте доступ саме до тих паперів.— Вона притишила голос.— Їх дуже пильно охороняють, а ви завдяки цьому зможете без особливих зусиль щасливо позбутись і мене, і всіх наслідків вашого двоєженства. Вам просто пощастило, що комусь так знадобилися саме ці документи. В такий спосіб ви повернете собі спокій і сімейне щастя, причому ніхто ніколи не дізнається, що це ви допомогли мені ознайомитись із змістом тих угод.

— Яких угод? — злякано спитав Яцек.

— Вислухайте мене до кінця. Протягом кількох останніх місяців між Польщею та іншими державами велися переговори, внаслідок яких досягнуто певних умов...

Тут авторка щоденника називає документи, що цікавили міс Норман. Та оскільки, на мою думку, ті документи, а також їх зміст, і на сьогодні, як і тоді, становлять державну таємницю, я визнав за неможливе згадувати про них на друкованих сторінках. Вилучення цього уривка анітрохи не змінює суті того факту, що міс Норман зажадала в обмін за свою мовчанку ознайомити її з таємними дипломатичними паперами — байдуже, з якими саме. (Примітка Т. Д.-М.).

— Тепер я вас нарешті зрозумів,— пролунав наизу холодний голос Яцєка.— Уся ця комедія з припливом подружніх почуттів була всього-на-всього спробою шантажувати мене, щоб вивідати державні таємниці. Ви — шпигунка.

— Я вражена вашою проникливістю,— зауважила вона іронічно.— Не розумію тільки, навіщо аж такі прямолінійні визначення. Ви не помиляєтесь. І саме таке моє завдання — здобути документи, про які я вам сказала. Я їх у вас не заберу. Вони будуть потрібні мені на якихось півгодини. Як бачите, ми й так знаємо про їх існування. Та й досить детально обізнані з їхнім змістом. Наскільки я встигла зорієнтуватися в ситуації протягом свого перебування в Польщі, ви легко можете взяти чи, сказати б, позичити ті папери на півгодини, і за цей час їх буде сфотографовано без найменших ушкоджень. Я поверну їх вам у точнісінько такому самому вигляді, як вони були, й ніхто навіть не подумає, що вони потрапили в наші руки завдяки вам.

Яцєк мовчав, і вона провадила далі:

— Зрештою, крім вас, до тих документів має доступ ще кілька осіб. Отож, коли б навіть щось вплигло назовні, то ніхто не зможе довести, що в цьому винні ви. Треба лише трохи спритності, щоб провести всю цю операцію безболісно, не боячись наслідків. Зі свого боку обіцяю вам зберегти все в цілковитій таємниці. Відразу ж як буде зроблено знімки, ви отримаєте мою письмову згоду на розлучення, а також зізнання, що ви взяли шлюб зі мною в несвідомому стані, задурманені певними наркотиками. Одне слово, здобудете повну свободу.

Яцєк і далі мовчав.

— О, я добре знаю, про що ви зараз думаєте. Обмірковуєте, в який спосіб віддати мене до рук вашого Другого відділу. Я цього не боюся. Та оскільки під впливом миттєвого потьмарення чи спалаху ви можете зробити такий необачний крок, хочу вас остерегти. Нічого б ви цим не досягли. Це було б так само ні до чого, як і те, що ви послали свою гарненьку дружину до Криниці стежити за мною. Вона, бідолашна, так намучилась, обшукуючи мої речі, і нічого не знайшла. Навіть не дістала моєї фотографії. Даремно ви наражали її на таку ризиковану авантюру.

— Ви кажете неправду,— озвався Яцєк.— Я ніколи в житті не принизив би гідності своєї дружини таким дорученням.

— Охоче вам вірю. В такому разі вона зробила це з власного почину. Та, зрештою, то байдуже. Я тільки хотіла навести вам доказ того, що я досить обережна й досить досвідчена, отож не лишаю ніяких компрометуючих мене слідів. Певна річ, за вашим звинуваченням мене можуть заарештувати і кілька днів, а то й тижнів, продержати в ув'язненні. А проте довести нічого не зуміють. І будуть змушені звільнити мене після втручання мого посольства, що також не знає, з якою метою я сюди приїхала. Причому зважте: всі легко повірять мені, коли я викрию мотиви вашої обмови. А скінчиться все тим, що я таки виїду без потрібних мені документів, але ви помандруєте до в'язниці не тільки як двоєженець, але й з тавром підлого наклепника, котрий, щоб позбутися своєї законної дружини, звинуватив її в шпигунстві. Та й ваша теперішня дружина, а по суті — ваша коханка, про честь якої ви так дбаєте, теж не вийде суха з води, оскільки я не робитиму таємниці з її порпання в моїх речах. Обоє ви матимете не вельми гарний вигляд. Пара коханців, що, вдаючи з себе подружжя, замислили підступну змову проти покинутої законної дружини.

— Ой, яка ж ви підла! — ледь чутно прошепотів Яцек.

— Це не має значення. У нас обмаль часу, щоб гратися дефініціями. Я хотіла тільки з'ясувати вам ваше становище. Залишмо при собі те, що ви думаєте про мене і що я про вас. Для наших справ це нічого не важить. Зрештою, щоб потішити вас, можу сказати, що колись я й справді була з вами щаслива і до свого теперішнього завдання взялася з величезною прикрістю. Взятися тільки тому, що це має бути моє останнє доручення в розвідці. Здобувши ті документи, я дістану свободу і зможу нарешті почати спокійне приватне життя. Та оскільки умовою мого звільнення поставлено саме ці документи, ви можете бути певні, що я не спинюсь ні перед чим, аби домогтися їх од вас. Оце все, що я хотіла сказати. То яка ж ваша відповідь?

— Ви помилилися, — спокійно озвався Яцек. — Я цілком усвідомлюю увесь трагізм мого становища. Але волю радніше прийняти на себе всі можливі наслідки, аніж стати зрадником. Отож чесно попереджаю вас: я вчиню так, як велять мені моя честь і сумління. Можливо, я не зумію довести, що ви шпигунка, але мій обов'язок — скласти відповідне донесення. Прощайте.

— Заждіть хвилинку,— затримала вона його.— Я не вимагаю од вас негайної відповіді. І хочу застерегти від необачного вчинку. Вам потрібен деякий час, щоб усе добре зважити. А насамперед подумати про те, що справа ця стосується не тільки вас, але й вашої дружини. Може б, ви порадилися з нею...

— Невже ви гадаєте, що моя дружина стане намовляти мене до зради? Якщо так, то ви глибоко помиляєтесь, так само як і тоді, коли уявили собі, ніби я здатен на цю підлоту. Попереджаю, що просто звідси я піду й заявлю на вас. Утекти вам не вдасться.

Міс Норман голосно засміялася:

— А я й не думаю тікати! Будьте ж усе-таки розважливим. Ви зараз такий збуджений, що легко можете припуститися помилки, про яку потім шкодуватимете. Буду з вами цілком щира. Я добре відчуваю, як тяжко ви переживаєте в ці хвилини. І, попри всю вашу ворожість до мене, симпатизую вам анітрохи не менше. Ви й тепер той самий добрий і шляхетний хлопець, якого я так колись кохала. Саме через це я хотіла б, дуже хотіла б якось полегшити ваше становище. Повірте моєму слову. Ви ж бо чудово знаєте, що я вас не боюся, отож не маю потреби кривити душею. Ми граємо з відкритими картами. Щоправда, карти ці не вельми привабливі: з одного боку — шантаж і шпигунство, з другого — двоєженство і виказ,— але це ще аж ніяк не означає, що в нас не лишилося інших душевних порухів. Так от, я не зичу вам лиха! Не хочу, щоб ви згадували мене як мерзенну гадину! Ви мені вірите?..

Та страшна жінка, як я тепер допевнилася, неперевершена лицемірка. Досить сказати, що я сама, слухаючи її, ладна була повірити в щирість її добрих намірів. Я!.. І то не бачачи її!.. То чого вже вимагати од Яцека, на якого вона могла впливати не тільки точно розрахованими модуляціями голосу, але й цілим арсеналом міміки й жестів, поглядів і усмішок! Ой леле, а я не могла його остерегти! А втім, може, й добре, що не могла!..

Яцек зупинився і сказав:

— Хотів би вам повірити...

Це прозвучало доволі невпевнено, але їй було досить, щоб розвести свою дипломатію. Вона почала доводити, що сама знемагає під накинутим їй тягарем-шпигунської роботи і що, погодившись на компроміс, Яцек не тільки вряту-

вав би себе, але й визволив би її від отих безжальних грубих начальників, геть позбавлених ссрця. І зрештою так усе повернула, що виходило, ніби це вона, нещасна й зацькована, жде від Яцєка порятунку.

Вона таки переконала його, що й не думає про від'їзд, і дала йому час на роздуми до дванадцятої години другого дня. До того ж узяла з нього слово, що він порадиться зі мною. Як видно, в своїй зарозумілості вона розраховувала на мій переляк і вважала, що я дурніша за неї... Тим краще! Скоро побачить, як мати зі мною справу.

Тільки-но я почула, що нанизу за Яцєком зачинилися двері, як хотіла одразу ж їхати додому, але Фред затримав мене:

— Зажди. Свого чоловіка ти застанеш дома й потім. Зрештою, можеш зателефонувати йому, щоб почекав на тебе. А тут, я певен, ми почуємо такі речі, які можуть нам дуже придатися.

— Про що ми можемо ще дізнатись!

— Ба! Невже ти думаєш, що та пані діяла з власного почину?.. Не маю сумніву, що вона зараз звітуватиме своєму начальству про розмову з паном Реновицьким. Адже коли б...— Він нараз замовк і підніс догори вказівний палець.— Увага!

За його прикладом я й собі припала до навушника. Він мав рацію: міс Норман розмовляла з кимось по телефону.

Тепер, коли ми вже знали, що вона шпигунка, нас було гіді обдурити. Хоч вона й розмовляла нібито про якісь торговельні справи — про строки сплати, про векселі, імпорт тощо,— ми розуміли, що це просто умовні терміни, а насправді вона складає звіт про свої переговори з Яцєком. Це було цілком ясно, і Фред (ото геніальна голова!) почав швидко занотувувати все, що вона казала. А коли скінчила, ми заходилися розшифровувати зміст цілої розмови. Завдання наше полегшувалось тим, що ми знали її предмет: справу Яцєка.

Фред показав себе неабияким мастаком розгадувати загадки, та й кілька моїх зауважень дуже стали в пригоді. За годину ми вже мали повну картину. З неї випливало, що міс Норман вірила в Яцєкову поступливість, а особливі надії поклала на мій вплив на нього. Вона також давала зрозуміти своєму співрозмовникові (певне, якомусь головному шпигуну), що Яцєк нічого не підозрює.

Саме цього ми довго не могли зрозуміти. Що ж іще він мав би підозрювати? І тут Фред висунув дуже імовірно припущення. На його думку, це могло стосуватися тільки документа, що потверджував би їхній шлюб. В усякому разі, деякі слова тієї жінки начебто свідчили, що такого документа вона не має. А може, навигь його взагалі не існує.

В розмові по телефону міс Норман двічі наголосила вимогу «приготувати кошти для сплати». Це могло означати, що, діставши сподівані дипломагичні папери, вона доконче мала віддати Яцеківі шлюбне свідоцтво. Фред сягнув у своїх припущеннях аж так далеко, що взяв під сумнів самий факт двоєженства. Він уперто твердив, що ніякого шлюбу взагалі не було, а коли й був, то несправжній, фальшивий.

Потираючи руки, він сказав:

— В усякому разі, становище не таке вже й небезпечне — завдяки оцьому моему апаратикові. Розумієш?.. Тепер твій чоловік має свідка своєї розмови з міс Норман.

— Воно так, — зауважила я. — Але ж ти не схочеш признатися, що підслуховував.

— Чому ні? Якщо треба буде, признаюся. Адже це моя професія. Я детектив. Доведеться тільки, звісно, відкрити, що я стежив за міс Норман з твого доручення.

— Це дуже прикро. Вся ця історія набере розголосу, та й взагалі я не бачу, яка б нам з Яцеком була з того користь.

— Дуже велика. Насамперед — ми вибиваємо зброю з рук тієї жінки. Завдяки тому, що я чув усю розмову, твій чоловік, складаючи свою заяву, може сам одразу сказати: «Ця жінка шантажувала мене вигаданим двоєженством, щоб домогтися від мене таємних державних документів. А мій детектив, пан Фред Гоббен, був свідком тієї розмови».

— Ну й що з того?

— Як це що? Міс Норман негайно заарештують, вона не зможе відпертися від того, що діяла як шпигунка, і ніхто не повірить отій її історійці про одруження.

— Але ж вона відкрито погрожувала Яцеківі, що в разі її арешту хтось інший неодмінно розголосить його двоєженство.

— Люба, повір моему досвідові. Я певен, що це просто звичайний і широко вживаний у злочинців спосіб шантажу,

чи точніше — спроба відвернути од себе небезпеку. А насправді ніхто по арешті, як правило, нічого не розголошує з тієї простої причини, що або не має чого розголошувати, або ж потерпає за власну шкуру й воліє полишити спільника на ласку долі.

— І все ж, Фредді, аж страх мене бере, як подумаю, що буде, коли то не пуста погроза.

— А яка ж інша рада? Адже твій чоловік не погодиться виконати її вимогу?

— Напевне ні.

— І ти не станеш його до цього намовляти?

— Ніколи і в думці такого не мала.

— Тоді треба діяти. Буде найрозумніше, коли ти зараз же поїдеш додому й розкажеш чоловікові про те, що ми чули його розмову з міс Норман.

Я злякалася:

— Як це — ми? Тоді доведеться розповісти йому все.

Фред засміявся:

— Ні, всього розповідати не треба.

— Але те, що я давно вже знала про його двоєнство, що звернулася до вашого бюро в Брюсселі, що... цілими годинами була з тобою вдвох у номері готелю...

Він розвів руками.

— Нічого не вдієш. Іншої ради нема. Та, зрештою, тобі не обов'язково признаватися, що ти прочитала адресованого йому листа. Він напевне повірить, коли ти скажеш, що відразу ж після його признання вирішила, не гаючи часу, діяти на власний розсуд і звернулася до нашого бюро за допомогою.

— Ти маєш рацію, — погодилась я.

— Що ж до того, що ми залишалися вдвох без свідків... Ти ж сама казала, що твій чоловік безмежно тобі довіряє.

— Воно-то так, любий, але я воліла б подати все це якось інакше.

Фред похитав головою.

— Не бачу іншої змоги.

Трохи порадившись, ми вирішили, що я поїду додому, а Фред залишиться чатувати біля навушників. Умовилися підтримувати зв'язок по телефону, повідомляючи одне одного про все, що буде нового. А що Яцека вдома я не застала — він лишив записку, щоб я чекала його, — то я сіла й узялася записувати події, що так глибоко вразили мене.

Душу мою переймає неспокій: хоч би Яцек тим часом не припустився якихось необачних вчинків!

Зараз, коли я пишу ці слова, годинник вибиває п'яту, а його ще немає.

Субота, вечір

Коли б я вміла писати драми, то сцена, що відбулася між мною і Яцеком, справляла б у театрі колосальне враження. Передусім — його поява. Повернувся він у такому вигляді, що годі й упізнати: блідий, з синцями під очима, в погляді розпач. Здавалося, навіть його вбрання відбивало отой геть пригнічений стан, в якому він перебував.

Він не привітався до мене, як звичайно, а важко опустився на крісло, похнюпив голову й довгу хвилю мовчав, нервово стискаючи пальці.

Чи міг він припускати, що саме тепер, коли втратив будь-яку надію і прийшов сказати мені, що не бачить порятунку ні для себе, ні для нашого подружнього життя, він знайде у мене, своєї дружини, і допомогу, й порятунок, і добру пораду!

Коли він заговорив, голос його звучав глухо й раз по раз уривався:

— Люба Ганко... От воно й сталося... Та жінка, про яку я тобі казав, нарешті розкрила мотиви своїх вимог. Приготуйся до найгіршого... Вона поставила такі умови, яких ні прийняти, ні виконати я не можу. Не хочу критися перед тобою. Виявилось, що сам я анітрохи їй не потрібен. Наш колишній зв'язок вона прагне використати на те, щоб змусити мене до найганебнішого вчинку... Вона зажадала, щоб я заплатив їй за мовчання крадіжкою таємних державних документів. А що я не тільки не можу й на мить подумати про цю мерзенну пропозицію, але й вважаю за свій обов'язок негайно повідомити власті про те, що ця жінка — небезпечний агент іноземної розвідки, то треба, щоб ти була готова до будь-яких наслідків. Коли я не заявив на неї досі, то тільки тому, що хотів попередити тебе.

Вимовляв ці слова, і уста його тремтіли. Він потер долонею чоло й додав:

— Ще сьогодні та... особа буде заарештована. Але я не маю проти неї ніяких доказів. Вона запевняє, що давно вже убезпечила себе на цей випадок. І здається мені, що

каже правду. Мою заяву вона витлумачить властям як незграбну спробу помститись, як наївну обмову з метою позбутися... законної дружини, що вимагає, аби я повернувся до неї. Якщо їй повірять — а повірять напевне, бо доказів проти неї нема,— вона буде звільнена, а я... я сяду в тюрму по звинуваченню в двоєженстві й накладі.

Він звів на мене очі.

— Сяду в тюрму й буду засуджений. Отож, передбачаючи все те, ба навіть знаючи напевне, що інакше ця історія скінчиться не може, я знайду для себе інший... вихід. Та йдеться не про мене, а про тебе... Скандалу й ганьби не відвернути. Одначе треба знайти спосіб хоч якоюсь мірою вберегти від цього тебе. Сам я не можу придумати такого способу. Може, вже сьогодні оголосити знайомим, що ти порвала зі мною... Може, добре було б, якби ти виїхала на тривалий час за кордон... Не знаю. Найрозважніше буде, якщо ти підеш до свого батька й про все йому розкажеш. Він чоловік розумний. Думаю, дасть тобі найслušнішу пораду.

— А ти ще не розмовляв з ним? — занепокоєно спитала я.

Він заперечливо похитав головою.

— Ні, не розмовляв, хоча треба було б. Але мені забракло сміливості. Я не прошу прощення ні в нього, ні в тебе, бо знаю, що не заслуговую і не дістану його. Та й, зрештою, мої рахунки скінчені. За непростиму помилку молодості я сплачу дорогою ціною. Але цілком усвідомлюю, що такі помилки гідні якнайсуворішої кари. Тільки сьогодні я зрозумів, навіщо та жінка стала моєю коханкою, а потому втягла мене в шлюб. Вона вже тоді була шпигункою і використала мене як простодушного дурника, що полегшив їй доступ до дипломатичних кіл. Цілком імовірно, що, скориставшись з ситуації, вона нищпорила і в тих паперах, які мені доручено було перевезти. Коли я став їй непотрібний, вона мене покинула, а тепер оце повернулася, сподіваючись шантажем вивідати од мене нові державні таємниці. Та, зрештою, це не має значення... Повторюю — це мої рахунки, і я їх сплачу. Йдеться-бо про тебе. Адже та підла жінка погрожувала, що зуміє вплутати й тебе в свою брудну аферу. Я їй, звісно, не зовсім вірю. Але є випадковий збіг обставин, що може надати їй звинуваченням якоїсь правдоподібності. В усьому винна твоя злочасна поїздка до Криниці...

— Моя поїздка?

— Атож. Там ти познайомилася з нею, не підозрюючи, що маєш справу з жінкою, яка хоче нас розлучити. А оскільки, як вона каже, хтось у Криниці обшукував її кімнату, то тепер вона твердить, що це зробила ти в змові зі мною. Це мерзенна брехня, але, щоб уникнути потреби щось пояснювати, тобі чи не найліпше було б виїхати на довший час за кордон, не залишаючи тут адреси. Жінка, про яку я кажу, — міс Елізабет Норман.

Я кивнула головою:

— Знаю.

— Знаєш? — здивувався він. — Догадалася?

— О ні. Я від самого початку вважала цю справу надто серйозною, щоб спиратися на здогади. Я знаю, ким є і ким була жінка, що називає себе Елізабет Норман.

— Нічого не розумію.

— А тут нема чого розуміти. Невже ти думав, що, почувши твоє признання, я згорну руки й нехай буде що буде?.. Ні, мій любий. Я поклала собі діяти, і то якнайенергійніше. негайно звернулася до брюссельського розшукового бюро, і завдяки цьому ми тепер не беззбройні.

— Як? Що ти кажеш? Ти вдалася до детективів?

— Авжеж, — переможно глянула на нього я. — І тільки через це ми можемо сьогодні не боятися тієї жінки.

— Чому ж ти ніколи не казала мені про це?

— Я воліла діяти на власний розсуд. І, як виявилось, вчинила слушно. Ось тобі, приміром, здається, ніби ти не маєш жодного доказу того, що вона шпигунка. Зате я маю ці докази. Навіть більш ніж докази. Маю свідка, що чув на власні вуха, як вона признавалася в шпигунстві. І як вимагала від тебе оті таємні документи. Та й сама я слухала всю ту розмову.

І тут я розповіла Яцеківі, як усе було, з тією лиш невеличкою різницею, що не згадала про допомогу дядька Альбіна, ані про те, що звірилася кому-небудь з цією справою. Важко навіть описати, як здивувався й зрадів Яцек. Він розпитував мене про деталі й був просто вражений моєю заповзятливістю. Та коли я скінчила, знову посмутнів.

— Усе воно так. Це багато в чому полегшує моє становище. В усякому разі, цього вистачить, щоб знешкодити її як шпигунку. Одначе не змусить її мовчати щодо двоєженства.

Я похитала головою

— А от я дивлюсь на речі оптимістичніше. І детектив, який за нею стежив, і я вважаємо, що вона взагалі не має ніякого шлюбного свідоцтва. А якщо й матиме, то фальшиве. Адже вона ясно сказала тобі, що готова письмово потвердити те, що, беручи з нею шлюб, ти був одурманений наркотиком. Та й сам ти згадував, що був тоді п'яний. Чи певен ти, що тобі не навіяно того шлюбу? Коли вона вже тоді була шпигункою — а я в цьому анітрохи не сумніваюся, — то напевне мала спільників, які крутилися коло вас і переконали тебе, що ти став її чоловіком.

Яцек низив плечима.

— Нісенітниця. На жаль, це нісенітниця. Я справді був п'яний, але не настільки, щоб не пам'ятати, як склали й підписували акт у шлюбній конторі. Пам'ятаю також і документ, що стверджував наше одруження. На його підставі ми взяли спільну каюту на пароплаві, а згодом зареєструвалися у готелі в Іспанії. Власне кажучи, тими формальностями займалася вона сама. Ні, щодо цього нема чого тішитися марними надіями.

— А навіть коли й так, — сказала я, — можна хоч зараз піти до неї і запропонувати угоду: вона дає тобі шлюбне свідоцтво й згоду на розлучення, а натомість зможе вільно виїхати. Адже власна воля їй дорожча, ніж ми з тобою.

— Та певне, — визнав Яцек. — Але так вчинити я не можу.

— Чому не можеш?

— Тому, люба, що мій обов'язок — знешкодити шпигунку, яка діє проти Польщі.

— Чи ти при своєму розумі? Адже коли вона виїде, то вже не зможе шкодити Польщі.

— Не зовсім так. Ми ж не знаємо; чи вона вже не збрала тут якихось важливих відомостей. Я не маю права задля власного порятунку, ані навіть задля твоєї репутації, байдужно дивитися, як хтось завдає шкоди державі. Ні, люба, про це не може бути й мови.

Мене трохи брала злість, але я знала, що сперечатися з ним марно. В таких питаннях він завжди був не поступливий і впертий, як осел. Та, зрештою, може, й мав рацію. Отже, треба було шукати іншого виходу. І я запропонувала запросити Фреда, що його, звісно, при Яцеківі не називала інакше як детективом. Яцек погодився, однак, скривившись, сказав:

— Страх як не люблю мати справи з людьми цього типу. Боюся навіть, щоб той один, дізнавшись про нашу таємницю, не обернув це собі на користь і не спробував шантажувати нас.

— Цього нема чого боятись,— заспокоїла я його.— Там, де йдеться про те, чи можна довіряти людині, можеш завжди покластися на мою інтуїцію. Той пан, хоча й дуже молодий (він ще майже хлопчисько), справляє враження вельми порядної людини, що вміє зберігати таємниці. Він напевне нікому нічого не викаже. Та й походження він дуже шляхетного. Ти пригадуєш замок Гоббен у Бельгії, де ми були разом?.. Так от, він був колись родовим маєтком предків цього детектива. Я спеціально просила брюссельське бюро, щоб вони прислали мені свого найкращого співробітника. Та, зрештою, і сама мала змогу переконатися, що він з усіх поглядів гідний похвали. Ось побачиш сам.

Я подзвонила Фредові й од нього дізналася, що міс Норман вийшла, умовившись по телефону зустрітись з якимось паном у кав'ярні «Європейська». Я відразу ж догадалася, що тим паном може бути тільки Тото. Не стала ж би вона прилюдно зустрічатися зі своїми співниками-шпигунами.

Фред сказав:

— Зараз я ніяк не можу вийти з готелю. Річ у тім, що міс Норман очікує на документи, які їй мають представити о сьомій. Мені треба побачити, хто принесе ті документи, і, можливо, спробувати прибрати їх до рук. На це можна розраховувати лише в тому разі, коли б щось завадило міс Норман вчасно повернутися до готелю. От якби ти знайшла якийсь спосіб затримати її в тій кав'ярні, це було б просто чудово. Ти ж її знаєш, та й здається мені, що той пан, з яким вона має зустрітись, теж твій знайомий. Отож ти могла б це зробити. Що ж до мене, то я десь о восьмій звільнюся й буду цілком до послуг твого чоловіка.

Звичайно, я погодилась на все. З Яцека взяла слово, що він чекатиме мене вдома. Рівно за чверть до сьомої я зайшла до «Європейської». Побачила їх ще здаля. Вони сиділи за столиком у кутку. Перед ними стояли вже порожні філіжанки. Угледівши мене, Тото враз занімів. А та видра зробила солоденьку міну й так добре вдавала радість, що простодушний Тото аж очі вирячив з подиву.

Свою появу я пояснила цілком природно: сказала, що умовилась зустрітися там о шостій з Гальшкою та її чоловіком, але затрималась у кравчихи. Адже я добре знала, що Гальшка мало не щодня буває у тій кав'ярні, і не помилилася й цього разу. Тото потвердив:

— Мабуть, вони не могли чекати. Пішли десь із чверть години тому.

— От жаль! У мене сьогодні стільки всяких справ. Від самого ранку вдома не була.

Я сказала це спеціально для міс Норман. І, щоб остаточно переконати її, що й досі не бачилася з Яцеком, додала:

— Чоловік навіть двічі дзвонив до кравчихи, якась там у нього нагальна справа до мене. У тих мужчин завжди нагальні справи,— усміхнулась я до тієї видри.— Але я не могла приїхати. Кравчиха так погано зробила мені поділ на сукні,— бо кроїлося навскоси,— що я мусила сама доглянути, як вона його виправить. Чи ви теж маєте стільки мороки з туалетами?

Розмова пішла на лад, і я вже була певна, що зможу затримати міс Норман. Аж раптом вона позирнула на годинник і встала.

— Дуже перепрошую, але мені доконче треба йти в одній справі.

— Ой, невже ви покинете мене саму? — благально мовила я до них.— Ну побудьте ще хоч трохи. Ось я зараз доп'ю каву й теж піду.

Вона кивнула головою:

— Гаразд. З великою приємністю. Але в такому разі мені треба зателефонувати. Я залишу вас на кілька хвилин.

І я, дурна, повірила їй. А коли схаменулась, було вже пізно. Вона справді повернулася, але аж за п'ятнадцять хвилин. Отоді я й збагнула, що за цей час вона встигла побувати в «Брістолі». Адже це кілька кроків звідти. Бідолашний Фред. Нічого у нього не вийшло, та ще й, чого доброго, вона могла спіймати його на гарячому, якщо він був не досить обережний, сподіваючись на мій успіх у кав'ярні. Усе це геть зіпсувало мені настрій. Тото аж надто добре відчув це на собі. Сама того не бажаючи, я двічі згадала про полювання на тигрів, сказала, що в нього жахлива краватка й підпустила йому ще кілька шпильок. Він зовсім знітився. Тішила мене тільки думка, як я братиму

його на глузи, коли отой предмет його зітхань опиниться у в'язниці.

О восьмій я попрошлася з ними й повернулась додому. В передпокої мене зустрів Яцек і сказав, що «той пан» уже чекає у вітальні.

— Я не виходив до нього, бо не знав, про що з ним говорити,— додав він.

Фред поводився чудово. Був діловий і офіційний. Про справу говорив так, наче вона не стосувалася ні мене, ні Яцека. Пояснював усе напрочуд кваліфіковано. Я відразу ж помітила, що Яцек заспокоївся і проїнявся до нього довірою. На Яцеківі запитання Фред відповідав коротко, але вичерпно. А до мене звертався з такою холодною повагою, що мені часом аж прикро ставало.

— Я припускав, мадам, що вам не вдасться затримати міс Норман у кав'ярні. Отож діяв якомога обережніше. Я встиг обшукати кімнату і вчасно зайняти місце у вестибюлі. В кімнаті я, звісно, нічого не знайшов. Та особа надто спритна. Зате я був свідком того, як їй передали оті папери, що на них вона чекала.

— Були свідком? — перепитала я.— Отже, ви бачили й ту людину, що вручила їй папери?

— Ні, не вручила. Ось як це було: міс Норман зайшла до вестибюля, спитала порт'є, чи їй ще не дзвонили, й сказала, що зачекає. Вона сіла до столика й почала переглядати часописи, а я сушив собі голову над тим, хто ж із присутніх має передати їй ті папери. Та невдовзі побачив. Біля іншого столика гортала ілюстрований журнал якась літня дама в жалобі. Аж ось вона подивилася на годинник і вийшла. Я опізнився лиш на якусь мить. Тут-таки встав, щоб зайняти місце тієї дами, але надто квапитися не міг, щоб не виказати себе. І тому міс Норман встигла підійти до столика перша й узяти з нього номер «Іластрейшен». Щоб зберегти видимість, я взяв якийсь інший часопис із тих, що лежали на столику. Як видно, міс Норман не запідозрила мене ні в яких лихих замірах, бо спокійно повернулася на своє місце. Стежачи за нею краєм ока, я не проминув моменту, коли вона упустила з-поміж сторінок часопису собі в сумочку білий конверт. Треба сказати, що зробила вона це дуже спритно. Та й нерви в неї, мабуть, міцні, бо вона посиділа ще кілька хвилин, а вже тоді встала, дала якесь доручення порт'є і пішла собі. Очевидно, назад до кав'ярні.

— Так,— потвердила я.— Вона повернулася за п'ятнадцять хвилин.

— А як ви гадаєте,— запитав Яцек,— що могло бути в тому конверті?

— Найімовірніше — фальшиве шлюбне свідоцтво.

— Чому ви думаєте, що фальшиве?

— Тому, що не вірю в правдивість шлюбу, яким намагається шантажувати вас ця особа. На мою думку, це просто містифікація.

— Я вас не розумію.

— Зараз я все вам поясню. Отже, наскільки я обізнаний зі справою, ця дама познайомилася з вами вісім років тому й була тоді в товаристві чоловіка, якого видавала за свого батька. Але оскільки в інший час той самий добродій жив з нею в Біарріці як її чоловік, ми маємо підстави припустити, що він був просто шпигун. А звідси випливає, що й так звана міс Норман уже тоді була зв'язана з розвідкою. Тепер, коли я вас побачив, я не маю сумніву, що вона могла почувати до вас симпатію. Одначе головним мотивом її поведінки були накази розвідки, на яку вона працювала. А що ви вже тоді виконували певні дипломатичні функції, то їй вигідно було зайти з вами в якнайближчий зв'язок, себто в подружній. Але жодний шпигун не любить залишати по собі слідів. Тож вона вчинила б дуже необачно, коли б зареєструвала своє одруження у державній установі. По-перше, мала передбачати, що рано чи пізно ви захочете розірвати цей шлюб... Що будете розшукувати її, давати оголошення і таке інше... Що може, навіть опублікуєте її фотографію — ви чи ваші адвокати.

— Я так і зробив би, але вона не залишила мені жодної,— докинув Яцек.

— От бачите,— кивнув головою Фред.— Навіщо ж їй було наражати себе на таку небезпеку, коли вона могла залаштувати все куди простіше: інсценізувати одруження й переконати вас, ніби ви взяли офіційний шлюб. Я сьогодні розмовляв по телефону з одним моїм колегою, що виконує певне доручення в Будапешті. Саме він і підказав мені цю думку. Я дуже вірю його досвідові. Не раз уже переконувався, що він, як ніхто, знається на таких справах. Зрештою, він сам колись працював у англійській розвідці. Так от, він вважає, що, скориставшись вашою необізнаністю з американськими звичаями, а також і вашим

сп'янінням, вас просто привели до якоїсь контори, зв'язаної з шпигунською зграєю.

— До якої ще контори? — здивувалась я.

— До першої-ліпшої. Могла то бути, скажімо, контора імпорту безпечних бритов чи канцелярія якогось адвоката. А при тій нагоді на дверях почепили вивіску шлюбної контори. Пан Реновицький не мав жодного досвіду в таких справах, але чув, що в Америці їх залагоджують дуже швидко, отож легко міг повірити, що спільник міс Норман, який реєстрував «шлюб», був державним урядовцем. І що свідоцтво, яке він отримав, — достеменно справжнє. Ну як, чи не переконливі мої міркування?

Яцек замислився.

— Все воно нібито цілком імовірне.

— Не тільки імовірне, а я певна, що так усе й було! — вигукнула я і мало не додала: «Ти геній, Фредді!»

Фред розвивав далі свою думку, доводячи, що міс Норман не може мати справжнього шлюбного свідоцтва. Мене вже не треба було в цьому переконувати.

А Яцек сказав:

— Коли б усе було так, як ви кажете, то справа склалася б для нас із дружиною цілком сприятливо. — Він раптом підбадьорився й додав: — У такому разі нема чого більше зволікати. Я зараз же поїду до міністерства й про все доповім.

— Зачекай трохи, — стримала я його. — Чого б тобі їхати з цим до міністерства? Хіба інакше не можна?

— Авжеж, ні.

— Я так не думаю, — заперечила я. — Міністерству зовсім не обов'язково про це знати. Навіщо нам, щоб ця справа набула розголосу серед знайомих? Треба залагодити її в такий спосіб, щоб усе обійшлося якомога тихше й лишилося таємницею. До того ж мені здається, що шпигунські справи не мають нічого спільного з твоїм міністерством... О! Придумала!.. Адже цими речами відає полковник Корчинський. Цей чоловік уміє зберігати таємниці. Я маю до нього велику довіру після отієї історії з жовтим конвертом.

Яцек завагався.

— Я надто мало його знаю.

— Зате я знаю його чудово. І зовсім не наполягаю, щоб саме ти це залагоджував. Я й сама дам собі раду з усім.

— Але ж просто незручно,— опирався він.— Це сто-сується мене й моїх службових справ... Я не можу втручати в них свою дружину.

— Любий мій, не сміши мене. Ти говориш так, наче не знаєш, як обернулася б ця історія, коли б у неї не втрутилась я. Ти ж сам визнаєш, що досі я уладнала все якнайкраще. То дозволь уже мені допровадити справу до кінця.

Він не хотів погодитись, і я майже змусила його до цього. Нарешті він поступився, та й то коли мене підтримав Фред, сказавши, що легше буде залаштувати справу не так офіційно, якщо саме я поговорю про неї з полковником Корчинським.

— Атож,— рішуче мовила я.— І пан Ван-Гоббен зі мною поїде, щоб відразу дати свідчення.

Залишалось ще обміркувати, як подати історію з вигаданим двоєженством. Отут і став у пригоді Фредів досвід у таких речах. Він вважав, що не треба взагалі про це згадувати. На його думку, було цілком досить сказати, що міс Норман намагається змусити Яцека передати їй таємні документи, шантажуючи його листами восьмирічної давності, з тих часів, коли їх пов'язували близькі стосунки.

Знаючи полковника, я також була певна, що ці речі не зацікавлять його глибше. А в тому разі, якщо міс Норман після арешту все ж спробує виконати свою погрозу, треба буде рішуче все заперечувати. Коли б навіть її докази щодо двоєженства мали вірогідний вигляд або й були таки правдиві, досить поставити їх під сумнів, щоб ця справа не тільки довший час не впливла на поверхню, але й, можливо, була похована назавжди,— тим більше, сказав Фред, що іноземних шпигунів звичайно судять при зачинених дверях. За цих обставин, якби до наших знайомих і дійшли якісь непевні чутки про звинувачення тієї жінки проти Яцека, можна було б цілком безпечно витлумачити їх як вигадки.

Коли ми умовилися щодо всіх тих деталей, я зателефонувала полковникові. Застала його уже вдома, але він був такий люб'язний, що згодився повернутись до свого управління й прийняти мене. Щоправда, я сказала, що маю надзвичайно важливі відомості про вельми підозрілу особу, яка може в першу-ліпшу хвилину втекти з Варшави.

Ми з Фредом сіли в машину й поїхали. Послухавшись Фредової поради, я залишила його в машині з тим, щоб викликати на першу ж полковникову вимогу.

В управлінні вже не було майже нікого. Тільки в приймальні сидів отой вульгарний тип, якого я вперше побачила у молочарні на Жолібожі. Полковник Корчинський вийшов мене зустріти, як завжди, галантно привітався й запросив до кабінету.

— Це просто щастя,— почала я,— що мені судилось познайомитися з вами, пане полковник. Цього разу я не тільки потребую вашої допомоги, але й сама маю нагоду прислужитися справі, яку ви очолюєте.

Він гречно всміхнувся й сказав:

— Я завжди до послуг прекрасних дам. Про що ж ідеться цього разу?

— Розумієте, мій чоловік, коли ще був парубком, познайомився за кордоном з одною дівчиною. Він був тоді ще дуже недосвідчений і вплутався в роман, що аж ніяк не пішов би на користь його репутації, коли б та історія впливла на світ. Ви мене розумієте?

Полковник кивнув головою.

— Такі речі замолоду трапляються не зрідка.

— Атож. Тим часом згадана іноземка якось довідалася, що Яцек, себто мій чоловік, перебуває тепер на дипломатичній службі, що він одружений і що будь-яка компрометація могла б зашкодити його кар'єрі й погано вплинути на його становище в суспільстві. І вона вирішила скористатися з цього в своїх підлих інтересах.

— А які ж її інтереси?

— Та жінка — шпигунка. Вона приїхала до Варшави й заявила моему чоловікові, що наробить йому багато прикрощів, якщо він не дасть їй сфотографувати дуже важливі й таємні державні документи. Звичайно, мій чоловік рішуче відмовився й сказав, що повідомить про неї власті. Я упрохала його, щоб він довірив цю справу мені, й дістала сподівану нагоду побачитися з вами, пане полковник. Адже я наперед знала, що можу розраховувати на вашу делікатність, за яку я безмежно вам вдячна.

На запитання полковника я перелічила, з Фредових нотаток ті документи, про які йшла мова, а тоді спитала, чи буде взято до уваги брудні звинувачення тієї жінки проти Яцека, якщо її заарештують.

Від самого початку мене здивувала спокійна усмішка, що не сходила з полковникового обличчя. Тепер він сягнув рукою до шухляди й, поклавши переді мною фотографію, запитав:

— Ви говорите про цю жінку?

Я широко розплющила очі: переді мною лежало зображення міс Норман.

— Так! — вигукнула, не тямлячи себе з подиву.

— Вона мешкає в готелі «Брістоль» під ім'ям Елізабет Норман, чи не так?

— То ви знаєте про неї, пане полковник!

— Ви не помиляєтесь. Маємо її на прикметі, ще відколи вона приїхала до Польщі.

— Від різдва?

Він заперечливо похитав головою.

— Е ні. Вона тут ще з осені. Щоправда, перед тим мала інше прізвище й іншу зовнішність.

— Отже, ви знали, що вона шпигунка? Чому ж ви її не заарештували?

Він подивився на мене вже зовсім весело.

— Бачите, часом іноземний шпигун може бути для нас вельми корисним. Приміром, завдяки цій пані ми змогли знешкодити кількох її дуже небезпечних спільників і супротивників. Власне, і до Польщі її прислано саме на те, щоб паралізувати діяльність отих останніх.

— Нічого не розумію...

— Для фахівців це досить прості речі. Одні держави посилають шпигунів, а інші — своїх агентів, щоб стежити за ними і в такий спосіб дізнаватися про наміри супротивника. А втім, не хочу наганяти на вас нудьгу. Досить буде, коли скажу, що ця чарівна дама, фотографія якої лежить перед вами, сама того не бажаючи, напровадила нас на слід дуже небезпечного птаха, нашого спільного знайомого пана Валло, що діяв тут під ім'ям Роберта Тоннора. Крім того, завдяки їй ми звернули увагу ще на кількох осіб. А оскільки знали наперед про її наміри й цілі, то відповідним чином препарували відомості, на які вона полювала, й тим заводили в оману її розвідку. Тепер ви розумієте, чому ми її не заарештували? Такий шпигун, як ця пані, та й, зрештою, кожний відомий нам шпигун становить для нас певну вигоду. Знаю я й про те, що головним її завданням було здобуття дипломатичних документів, які ви назвали. Спершу навіть мали намір просити вашого чоловіка, щоб він передав їй відповідні фальсифікати. Але обставини склалися так, що тепер нам це вже непотрібно.

Він поглянув на мене, примруживши око, й додав:

— В усякому разі, дякую вам і складаю свої поздоровлення. Ви заповзятлива жінка.

У мене склалося враження, що він знає набагато більше, ніж сказав мені. В його усмішці було щось зачіпливе. Невже він здогадався, що то я взялася вистежувати міс Норман?.. А може, навіть був поінформований про приїзд Фреда й про оте вигадане Яцкове двоєженство. Мені страх як кортіло про це запитати, але я стрималась, щоб не опинитися в прикрій ситуації.

Прощаючись зі мною, полковник сказав:

— Ні про що не тривожтесь і будьте такою ж сміливою й надалі. Щоразу, як у вас виникне підозра, що хтось може бути шпигуном, неодмінно повідомте мене. Останнім часом їх розвелосся надміру, отож важко всіх допильнувати. Навряд чи треба додавати, що й цей візит, і все, що ви од мене почули, слід зберегти в суворій таємниці. Можете сказати про це тільки чоловікові, але щоб далі воно нікуди не пішло. Що ж до шантажу цієї пані, то нехай просто не звертає на нього уваги.

Я дуже люб'язно подякувала йому й запевнила, що до степенно дотримуватимусь його настанов. По дорозі додому побіжно розказала Фредові, як складається ситуація. Яцек чекав на нас із тривогою, якої не міг приховати. Та коли вислухав мене до кінця, йому аж сльози на очі навернулись. О, як я добре його розуміла! Стільки довгих тижнів неспокою! Стільки гірких докорів сумління, стільки найсмутніших перспектив на майбутнє... А тепер усе це наближається до такого щасливого кінця, про який він міг хіба що мріяти.

— Ти в мене справжній скарб,— мовив він.— Не знаю навіть, чи заслуговую я на таку дружину.

Мені було особливо приємно, що він сказав це при Фредові. Я аж сама зворушилася. Звісна річ, я маю свої вади. Часом люблю надокучати близьким людям, трохи легковажна й трохи ледача. Та як подумаю про те, що діяв би Яцек, коли б не мій розум, заповзятливість і рішучість, то доходжу висновку, що, можливо, він змушений був би до багатьох нерозважних вчинків. Хтозна, може, навіть заподіяв би собі смерть.

Усе-таки правду казав котрийсь там грецький філософ: найбільше багатство — це почуття власної гідності. Так мені зараз хороше й так легко на душі. Ніколи ще не була я така задоволена з себе відтоді, як на прийомі у князя

Монако претендент на французький трон, граф паризький, не відходив од мене ні на мить, і нас разом зняли для кінохроніки.

Та найважливіше з усього було те, що я здобула цілковиту й всебічну перемогу над отим паскудним бабиськом. Не кажу вже про те, що вона нічого не дістане, що Яцек заявив їй просто у вічі, як сильно він мене кохає, що й Тото доведеться геть її зректися. Але ж це вона була призвідницею Робертового нещастя! Саме вона винна в його смерті. Виходить, отой перший спалах інтуїції мене не обдурив. То ж таки її я зустріла тоді на сходах. От змія!

Хоч полковник радив не зважати більше на неї, я ніяк не могла на це погодитись. Нізащо в світі! Мені було конче потрібно на власні очі побачити її поразку та приниження. Я просто не могла відмовитись від такої втіхи. Отож сказала Яцекові:

— В усякому разі, треба перевірити, які саме фальшиві документи хотіла дати тобі та жінка.

Яцек гаряче заперечив:

— Ні, ні. Я не хочу більше її бачити. Оскільки ви певні, що документи фальшиві, та й полковник Корчинський цілком виразно порадив знехтувати її погрози, то нема такої сили, яка змусила б мене ще раз зустрітись з тією жінкою. На саму думку про це мене переймає суто фізична огида. Не люблю стикатися з підлотою. Ні, поїдемо краще на село та відпочинемо після всіх оцих жахливих переживань.

Я заспокоїла його:

— Я й не думаю намовляти тебе побачитися з нею. Зроблю це сама.

— І на це я не згоден,— рішуче відказав він.— Вона може образити тебе, абощо.

— Не бійся. Я не так легко дам себе образити. Та й, зрештою, зі мною буде пан Ван-Гоббен.

Здається, Яцек мав велику охоту висловити свої застереження й щодо цього пункту мого плану, та оскільки я дала зрозуміти, що питання вичерпане, він утримався від будь-яких дальших зауважень. Я залишила Фреда вечеряти з нами. Скільки ж бо в ньому тактовності й знання людей! За якихось дві години він зумів здобути Яцекову симпатію і нав'язати йому найкращу думку про детективів узагалі, а надто про себе самого. Я спостерігала, як він це робить. Не було в тому нічого надто мудрого. Просто

він сприймав усе, що тільки казав Яцек, як одкровення, як новину, що про неї перед тим він не мав анінайменшого уявлення. Часом висловлював трохи відмінну думку, але лише на те, щоб дати змогу тут-таки себе переконати. Коли він пішов, Яцек сказав мені:

— Чарівний хлопець. А до того ж і неабиякий розумача. Коли стане трохи доросліший, може розраховувати на великий успіх у жінок.

Я охоче погодилася з Яцеком.

Неділя

З самого ранку пильнувала, щоб Яцек не підійшов до телефону, і, як виявилось, передчуття мене не зрадило. Тільки-но взявши трубку, я відразу впізнала її голос і сказала:

— З деяких міркувань пан Реновицький не може підійти до апарата. Адже це міс Норман? Я впізнала ваш голос. Чоловік розповів мені про все й доручив довести справу з вами до кінця. Чи влаштовує вас одинадцять година?

І тут я вперше спіймала її: вона таки розмовляла польському й відповіла мені найчистішою польщиною:

— Гарзд. Чекатиму на вас рівно об одинадцятій.

Я відразу ж подзвонила Фредові, і ми умовилися, що я все-таки піду до міс Норман сама, а він залишиться на горі й слухатиме нашу розмову. А в разі потреби спуститься паниз. Треба було зважати на те, що міс Норман не захоче обговорювати справу при свідкові і вдаватиме, ніби нічого не знає. Фред дав мені ще кілька цінних настанов, а коли я мимохідь згадала про те, що розмовляла з міс Норман польською мовою, застеріг мене:

— Бога ради, не розмовляй з нею більше по-польському. Адже я не знаю цієї мови.

Як добре, що він мене попередив! А то б я зовсім про це забула.

Мушу признатися, що я таки трохи нервувалася, стукаючи в двері до тієї небезпечної жінки. Хоч усі козири були в моїх руках, одначе треба зважати й на те, що я мала справу з досвідченою і хитрою шпигункою, яка могла заскочити мене зненацька чимось несподіваним, до чого я не була готова.

Вона прийняла мене цілком невимушено. Я відразу ж зауважила, що всі її речі вже спаковані. Певне, мала намір негайно виїхати. Після двох-трьох незначущих фраз я сказала:

— У принципі ми з чоловіком згодні на ваші умови.

Вона подивилася на мене з прихованою недовірою.

— Я була певна, що ви послухаетесь здорового глузду.

— Атож,— потвердила я.— Одначе перш ніж передати вам папери, які вас цікавлять, мені треба пересвідчитись, чи те, що ви даєте нам натомість, справді шлюбне свідцтво. Чи можете ви показати мені той документ?

Не кажучи ні слова, вона встала й розгорнула переді мною — одначе так, що я не могла сягнути його рукою,— якийсь папір з кількома печатками. Я уважно придивилася до нього й засміялась:

— Даруйте, але ж це фальшивка. Фальшивка, і тим невдатніша, що ми маємо листа саме з цієї шлюбної контори, в якому говориться, що в зазначений період там не був зареєстрований шлюб між ніяким Реновицьким і ніякою Елізабет Норман. Якщо ви зволите зачекати, я зараз подзвоню додому й звелю принести сюди всі листи з різних нью-йоркських контор, аби ви змогли наочно допевнитись, яка наївна й небезпечна ваша інтрига. Це фальшивка. Звичайнісінька фальшивка!

Вона пронизала мене поглядом, сповненим ненависті, але опанувала себе й знизала плечима.

— Пробачте, але те, що я од вас почула,— цілковита нісенітниця. Цей документ правдивий. Та коли б навіть його не було, сам ваш чоловік не посміє заперечити, що вісім років тому взяв зі мною шлюб. Зрештою, є свідки.

— Свідки? Таким свідкам ніхто не повірить. Ті свідки — ваші спільники, шпигуни. Увесь той шлюб був розіграною комедією. Але ви прорахувалися. Ви гадали, що з доручення чоловіка я стежила за вами в Криниці. Так, справді стежила. Одначе мій чоловік нічого про це не знав. Ось як, любя пані. Все це я робила з власного почину. І ви помиляєтесь, вважаючи, що я не дістала вашої фотографії. Атож, помиляєтесь. Дістала й розіслала відбитки по всьому світові. Завдяки цьому й дізналася, хто ви така й що де робили.

Тут я назвала їй чимало прізвищ, якими вона послугоувалась, і чимало місць, де перебувала за ці вісім років.

Мушу віддати їй належне: те, що вона од мене почула, напевне сповнило її страхом, але вона й знаку не подала.

— Вам здавалося, що мій чоловік у вас, у ваших руках і що вам пощастить витягти з нього шантажем усе, що ви схочете. Тим часом вийшло якраз навпаки. Це я тримаю вас у руках і будь-яку мить можу зробити, щоб вас заарештували. Вас кинуть у в'язницю, і ви вийдете звідти лише через багато-багато років, геть стара й бридка.

Я говорила піднесено, і під моїм поглядом з обличчя її збігла остання тінь блілого усміху.

— Ви нічого не зможете довести,— озвалася вона півголосом.

— О, ви так гадаєте?.. То знайте ж, що кожне слово, яке ви тут сказали, точно занотоване. Погляньте-но на цю люстру.

Я засміялась, а вона подивилася нагору й помітно зблідла.

— Так, любя пані. Були свідки, які чули вашу розмову з моїм чоловіком і на першу мою вимогу готові потвердити перед властями, що ви самі зізналися в шпигунстві. Що ви підтримували телефонний зв'язок зі своїми спільниками, передавали їм інформацію і діставали вказівки. Та я могла б знищити вас одним порухом пальця. Але гидую будь-якою помстою. І через те згодна дати вам спокій на таких умовах: по-перше, ви негайно вийдете з Польщі й ніколи більше сюди не повернетесь; по-друге, ви оддасте мені отой ваш фальсифікат і підпишете заяву, що ніколи не були дружиною мого чоловіка й що ваш так званий шлюб — це просто інсценівка. Крім того, ви дасте слово, що до від'їзду не будете ні з ким спілкуватися, абсолютно ні з ким.

Вона недовірливо придивлялася до мене і, якусь хвилю повагавшись, відказала:

— А звідки мені знати, що ваші погрози мають під собою якісь підстави?

— О, ви можете дуже легко в цьому допевнитися.— Я підвела голову й, підвищивши голос, сказала: — Пане Ван-Гоббен, залиште, будь ласка, свого помічника нагорі й зійдіть сюди, до нас.

Ми мовчки чекали. Не минуло й трьох хвилин, як Фред постукав у двері. Він гречно вклонився й усміхнувся, хоч вона зустріла його поглядом, сповненим ненависті.

— Ну що ж, гаразд,— процідила крізь зціплені зуби.— Я приймаю ваші умови.

Безмалъ за півгодини все було залаштоване. Оскільки найближчий поїзд відходив близько першої, міс Норман погодилася, щоб до того часу її опікав Фред. Коли вже винесли валізи, вона спитала мене:

— Чи можете ви мені пояснити, чому не схотіли заявити на мене?

— Все дуже просто. По-перше, ви показали себе геть нездатною як шпигунка, і ми з чоловіком вважаємо, що ви не могли б заподіяти шкоди нашій країні. По-друге, не в моїх звичаях мститися людям, котрих я так зневажаю, як оце вас. Не хочу, щоб ви мали привід думати, ніби я віддаю вас у руки властей через те, що неспроможна в інший спосіб зберегти почуття тих чоловіків, яких ви силкувалися — і то безуспішно — в мене відбити. Я не боюся вас ні як шпигунки, ні як шантажистки, ні як суперниці. І своєю волею ви завдячуєте не чому іншому, як оцьому моему почуттю власної вищості.

Боже мій! Скільки зусиль, скільки нервів, скільки при-нижень, безсонних ночей, тривог і страхів довелось мені зазнати, щоб, зрештою, кинути в обличчя тій жінці такі слова! Як багато я навчилася за ці два місяці, як багато пережила, перегерпіла, передумала! Я дозріла душею, змужніла як людина, а проте кожна жінка мене зрозуміє, коли я щиро признаюся: як тільки Фред зателефонував мені додому й сказав, що міс Норман поїхала, нервова напруга, яка так довго не попускала мене, враз минулася, і я знову стала тільки жінкою і в сльозах горнулася до коханого чоловіка — мого чоловіка, за якого я вела таку небезпечну боротьбу і, зрештою, закінчила її перемогою.

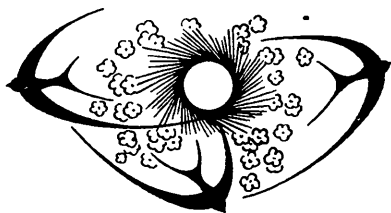
П'ятниця

Ось уже чотири дні не заглядала до щоденника. Чотири дні сидимо з Яцеком у Голдові. Це в нас щось ніби другий медовий місяць. На жаль, він триватиме не довго. За кілька днів Яцекові треба вертатися до Варшави. Тішуся тільки тим, що завтра приїде Тото, а в неділю — Гальшка, яку я запросила на відпочинок. Правду сказати, зробила це головним чином задля того, щоб вона не поїхала на літо до Шотландії. Її чоловік такий скупий, що досить було йому почути моє запрошення, як він одразу заявив, що про Шотландію не може бути й мови.

Тото купив нову розкішну машину і вчитиме мене на водія. По суті, він дуже милий хлопчина. До того ж такий кумедний! Написав мені, що у вересні вирушає до Маньчжурії полювати на тигрів, якщо на той час не буде війни. Ці чоловіки достоту як діти. Я відписала йому, що в цьому немає потреби, бо я ніколи нікому не скажу про оті штемпелі на тигрових шкурах.

У Голдові чудово. Побуду тут до кінця липня, а на серпень поїду до Спа чи Остенде.

Життя прекрасне.

ЕПІЛОГ

На цьому кінчається щоденник п. Реновицької. Віддаючи його до рук читачів, я, як «хрещений батько» цього твору, хотів би долучити до нього кілька зауважень загального характеру.

Я б опинився у вельми скрутному становищі, коли б мав відповісти на запитання, чи вважаю цей твір за симптоматичний для психіки та моралі молоді варшавської дами нашого часу. Аж ніяк не применшуючи високих чеснот пані Ганки, її розуму, характеру, добropорядності й розвиненості, я схильний радше припускати, що інші дами одного з нею кола з усіх поглядів перевершують її. Це я знаю від них самих. Вони ж бо мене запевняли, а я не смію їм не вірити. За той час, поки «Щоденник» друкувався частинами, я отримав багато листів, що застерігали мене щодо особи авторки як жінки, не гідної довіри. В деяких з тих листів навіть висловлено брудні підозри на адресу п. Реновицької у гріхах, котрих вона не вчинила. Більше того — навіть поставлено під сумнів її шляхетність і безкорисливість у стосунках з деякими чоловіками, виведеними в її щоденнику. Та я, зрозуміла річ, не можу зважати на ті домисли. Зауважу тільки, що авторка, записуючи свої спогади й готуючи їх до друку, сама вирішила піддати себе людському судові — злomu чи доброму.

Що ж до мене, то я їй не прокурор і не адвокат. Отож прошу читачів прийняти цей твір таким, яким він є, і винести присуд на підставі власної, нічим не упередженої думки.

Т. Д-М.

Тадеуш Доленга-Мостович

ДНЕВНИК ПАНИ ГАНКИ

Р о м а н

Издательство «Радянський письменник»

(На українском языке)

Редактор *І. Т. Мавур*

Художник *І. Г. Бондаревський*

Художній редактор *Г. С. Ковпаненко*

Технічний редактор *О. К. Бищенко*

Коректор *Л. К. Джулай*

Здано на виробництво 4/X 1972 р. Підписано до друку 9/І 1973 р. Формат 84×108¹/₃₂. 9¹/₂ фіз.-друк. арк., 15,96 ум.-друк. арк., 17,63 обл.-вид. арк. Тираж 65 000. Зам. № 2-333. Ціна в оправі 1 крб. 02 коп. Радянський письменник, Київ, бульвар Лесі Українки, 20 Книжкова фабрика імені М. В. Фрунзе Державного комітету Ради Міністрів УРСР у справах видавництва, поліграфії і книжкової торгівлі, Харків, Донець-Захаржевська, 6/8.

У ВИДАВНИЦТВІ
«РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК»
ВИЙШЛИ З ДРУКУ
НОВІ КНИГИ УКРАЇНСЬКИХ ПРОЗАІКІВ

- Басенко К.* Початок. Історичний роман.
Бразов Л. Пороги. Повісті.
Васильківський О. Під крилом осені. Оповідання.
Вільний В. Житні гори. Роман.
Вовченко І. Танкісти. Документальна повість.
Гребенюк І. Літак міняє курс. Пригодницький роман.
Гаман В. Колодязь. Оповідання.
Гижа О. Крутий поворот. Повісті.
Гуцало Є. Передчуття радості. Повісті.
Гандзюра П. Партизанський кур'єр. Роман.
Голованівський С. Корсунь. Роман.
Дарда В. Безодня серця. Роман.
Земні зорі. Художні оповіді.
Загребельний П. Первоміст. Роман.
Кивя Л. Сидір Ковпак. Документальна повість.
Кочура П. Із іскри полум'я. Історичний роман.
Колесников М. Нас розділяла ріка. Повість.
Лавриненков В. Повернення в небо.
Документальна повість.
Міняйло В. Зорі й оселедці. Роман.
Маняк В. Макове поле. Повість та оповідання.
Минко В. Червоний Парнас. Спогади.
Петренко Н. Початок срібного міста. Оповідання.
Полторацький О. Мандрі Гоголя. Повість.
Петльованій В. Сирена з мечем. Роман.
Сидоряк М. Труханів острів. Роман.

Сологуб В. Полинове причастя.

Повість-бувальщина та оповідання.

Скляренко С. Оповідання

Сумишин М. В дорозі. Оповідання

Сизоненко О. Хто твій друг. Роман.

Ці книги ви можете купити в книжкових магазинах облкниготоргу та облспоживспілки, а також в кіосках «Союздруку».

Якщо ви не знайшли потрібної книги в книжковому магазині, можете замовити її через магазин «Книга — поштою» (Київ, 117, вул. Попудренка, 26).

1крв. 02 коп.

5
184

